This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

A 452080

ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS

LLIBERTATS

— y —

ANTICH GOVERN

de

CATALUNYA

CONFERENCIAS

— DE —

D. JOSEPH PELLA Y FORGAS

BARCELONA
RERÍA DE FRANCESCH PUIG
Plassa Nova, 5, y Capellans, 2
1905

LLIBERTATS Y ANTICH GOVERN DE CATALUNYA

OBRAS DE D. JOSEPH PELLA Y FORGAS

HISTORIA DEL AMPURDÁN.—*Estudio de la civilización en las comarcas del Nordeste de Cataluña*, 1883.—Un tomo en 4.t major de 788 páginas, edició de gran luxo, ab profusió de heliografías, fotograbats y grabats, 25 pesetas, ricament encuadernada.

LAS PATENTES DE INVENCIÓN Y LOS DERECHOS DEL INVENTOR, 1892.—Un tomo de 256 páginas en 8.°.

ESTUDIOS PRÁCTICOS DE DERECHO CATALÁN.—*Tratado de las relaciones y servidumbres entre las fincas. Examen especial de las Ordinacións de Sanctacilia*, 1902.—Un tomo en 4.t encuadernat de 226 páginas, 5 pesetas.

NUEVO TRATADO DE PATENTES DE INVENCIÓN *con arreglo á la ley de propiedad industrial de 16 de Mayo de 1902 y su reglamento de 12 de Junio de 1903.*—Obra de utilidad práctica para inventores, fabricantes y curiales. Precio 5 pesetas.

Se venen al despaig d' advocat del Autor, carrer Alt de S. Pere, número 4, principal, Barcelona y en totas las llibrerias.

OBRAS EN COLABORACIÓ AB D. JOSEPH COROLEU

LAS CORTES CATALANAS.—*Estudio jurídico y comparativo de su organización y reseña analítica de sus legislaturas.* 1876.—Un tomo de 418 páginas, 10 pesetas encuadernat.

LOS FUEROS DE CATALUÑA.—*Descripción comentada de la Constitución Historia del Principado.* 1878.—Un tomo en fóli, de 772 páginas, luxosament ilustrat y encuadernat.

LO SOMETENT.—*Noticias históricas y jurídicas de sa organisació.*—Un tomo en 8.° de 125 páginas.

ESTUDIS UNIVERSITARIS CATALANS

LLIBERTATS

— y —

ANTICH GOVERN DE CATALUNYA

CONFERENCIAS

— DE —

D. JOSEPH PELLA Y FORGAS

BA
LLIBRERÍA
Plassa N

JN
8132
.P34

ES PROPIETAT DEL AUTOR

FILLS DE JAUME JEPÚS, impresors. Notariat, núm. 9.—Teléfono 151.—Barcelona.

General lib.
Handman
11-21-46
539271

CONFERENCIA PRIMERA

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 21 Novembre any 1904)

L' antich Estat Catalá.—Com era un Principat y no una monarquía.—Las principals institucions políticas y el seu origen.

SENYORS:

He de comensar manifestant que 'm sento mogut per sentiments é ideas tant diversas al dirigirvos la paraula, pera tractar del antich Estat catalá y en general de sas llibertats é institucions políticas, que me sembla que vinch á resucitar els meus treballs de 26 ó 27 anys enrera, y me trobo rejovenit en mitj de la «Federació Escolar» pera rependre aquesta agradosa tasca entre 'l jovent d' avuy que es el que un altre dia ha de dur á Catalunya per el camí de la seva regeneració; y estich tan bé entre vosaltres que testimonis sou del camí que, ab la alen[illegible] que la joventut porta, han fet nostras ideas y que á [illegible] tres ens fa molt major efecte perque era *rara*

voras el pensar com vosaltres penseu ara, que he de
que gayre be agraheixo la situació á que al denegar la co
cessió solicitada, m' ha dut l' «Ateneo Barcelonés» qui,
recordantse de lo que havía de recordarse, de que jo h
vía ocupat la seva Presidencia, ha fet qu' hagi sigut ac
llit en la «Federació Escolar» y per encárrech dels «Est
dis Universitaris Catalans» vingués en el local de la «Llig
Regionalista» y sota els plechs d'aquesta bandera y sota
retrato del doctor Robert, mon bon amich y de tots nosaltr
venerat, á exposar las mevas conferencias. Dono taml
las gracias més complertas als «Estudis Universitaris C
talans» perque això me proporciona la satisfacció interio
íntima, que no podré oblidar may de la meva vida, de ven
á fer aquest seguit de conferencias sobre las antigas llibe
tats é institucions políticas de nostra terra, repeteixo, e
tre aquest jovent en que ja hi figura un meu fill y á pa
larvos de cosas, que com he dit, havían sigut afany
materia dels meus estudis molts anys enrera.

Quatre barras te aquesta bandera y quatre Estats for
maren la Confederació catalana aragonesa. Catalunya
Aragó, Valencia y Mallorca, constituhint totas quatre u
gran Estat confederat: la confederació dita *Corona d
Aragó*. No vull parlar de cada un d' aquestos quatre Es
tats, sino d' un d' ells, de la Catalunya nostra: vaig á par
larvos del Estat Catalá ó sía del Principat de Catalunya

Desde el primer moment, al determinar la idea de Es
tat ja en las teorías modernas, aplicantlas á la manera d
ésser d' aquells temps, ja tenint en compte la munió d
definicions que s' en han donat, [illegible] de-vall [illegible] re v
á resultar [illegible] un aple [illegible] mili [illegible] ga-
das pe [illegible] ida e [illegible] o [illegible] s y
[illegible] com [illegible] l [illegible]
[illegible] erts en [illegible]
[illegible] vincle [illegible]

Desde aquest punt de vista lo primer que crida la atenció al fixarnos en l' Estat Catalá es el seu nom: *Principat de Catalunya.*

La gent te la idea de que el títol de *Principat* es un títol nobiliari, es un nom agafat d' aquellas gerarquías nobiliarias. No es aixís, y veyém que cap dels antichs politichs, reys y governants volía sustituir la paraula *Principat* per la paraula *Regne* parlant de Catalunya.

La veritat es que en aquella paraula hi ha la génesis de totas las llibertats de la nostra patria.

Paremhi esment una estona:

Principat y *Princep*, venen á dir els tractadistas de la Edat mitjana, era un títol feudal més que nobiliari. A Italia hi havía els de Tarent, Cápua, etc., y el cap de casa d' aquellas familias podia deixar els comtats y ducats á qualsevol dels seus fills, fins á n' els illegítims; pero quan se tracta de donar el Principat, llavoras no pot ferho sino á favor del fill directe y llegítim, perque el Principat volía dir la soberanía d' un país, era el nervi, la forsa d' una nacionalitat, era, al mateix temps, sa llibertat.

En quant á aixó, donchs, se feya sempre una excepció á favor dels fills llegítims. Els princeps alemanys ho entengueren també d' una manera semblant, puig anomenaven Princeps á tots els alts gerarcas de la cort del emperador d' Alemanya. Segons els saxons, Princep era el qui no havia rebut la investidura de ningú; tenia bandera y soberanía propias (1).

La acepció de *Principat* en contraposició á *Regne*, es una distinció que trobém sempre en els tractadistas catalans.

Si volém véurela en la época antiga, á Roma mateix, segons diu Suetoni, Calígula volgué convertir el *principat* en *regne* en senyal d' opressió, y César, al parlar de la guerra de las Galias diu que Vercingetorix, un dels cap- s de tribus galas, fou assessinat perque volgué *convertir* *pat en regne.*

---

nge Glossarium medie latinitatis, paraula *princeps.*

En tot aixó se va destriant ben clar que Regne es dominació y Principat llibertat.

Aném seguint aquesta idea en aqueixos Estats que apareixen en l' historia de la Edat mitjana y veurém que s' acaba per definir lo que es Principat.

Un dels tractadistas antichs diu que Principat «es la primera dignitat y autoritat ó govern entre els qui »de dret son lliures: Regne es la potencia d' un govern »just sobre gent subjecte.» Es á dir, Principat es una autoritat ó govern entre gent lliure: regne es un govern entre gent subjecte (1).

Del demés no es el títol de Príncep de Catalunya un títol com el de Princep de Gales, per exemple; que correspón al primogenit del rey d' Inglaterra: tampoch es com el títol de Princep d' Asturias; potser també en la historia d' aquest regne trobaríam que existi en aquella forma, pero avuy va aixís mateix anexe al primogenit de la corona d' Espanya: tampoch es com el títol de Princep de Girona que tingué l' hereu dels princeps catalans en certa época de la nostra historia. Res d' aixó. Tots els tractadistas catalans, Mieres, Oliva y altres, quan se parla de Principat y Princep diuhen que no n' hi ha altre que 'l Rey d' Aragó, y no pas el seu primogenit, y ningú més. El princep es el primer poder; es el poder delegat en un, en nom de tots els que de dret son lliures, y aquí era el comte de Barcelona, després rey d' Aragó.

Y aixó ho diu Mieres; ho diu Marquilles; ho diu també Oliva un dels escriptors jurídichs més notables, encara que no ho exposa en aquesta forma, encara que no ho diu d' una manera clara al discutir si el Princep es el primogenit ó el rey, y decideix qu' es el Rey comte de Barcelona perque es qui representa Catalunya.

En aquesta situació y distingint entre Principat y Regne, dintre de casa també hi trobém aquesta diferencia ben marcada, y sino veyeu:

---

(1) Grenovio en las sevas anotacions á Grocio *De jure belli ac pacis* Leipsizg, 58, llib. I, cap. III, § 10.

El regne de Valencia naix de la conquesta: Aragó, lliure al principi, torna á la tradició pasada y forma un regne: Mallorca era també, per ésser conquistada, un regne. D' aquestos quatre estats, el més lliure de tots es el Principat de Catalunya, perque no ix de una conquesta, sino d' haverse fet independents els seus antichs comtes de Barcelona, Ampurias, Urgell, Pallars, etc., reconeguent tots com á primer, pero entre iguals, al de Barcelona *(primum inter pares)* ó sía el principat sobre tots ells.

Ara se comprén que no 'n fou sols plasentería el dir de Carles V que més s' estimaba ser Comte de Barcelona y Princep de Catalunya qu' Emperador de romans: y es que Carles V comprenía el significat d' aixó, perque en els seus Estats d' Alemanya també hi havía Princeps y Principats lliures.

Y aquí pot recordarse també un cas que ve sempre á la memoria quan d' aquestas cosas se tracta, un fet de l' historia nostra, en el qual intervingué el qui fou abat de Poblet, Francisco Oliver. Aquest home que sabía lo que 'l Princep representaba en nostre Dret públich, va rebre á Felip II á Poblet. El monarca castellá acompanyat de gran comitiva y ab la colla dels seus nobles y Cort, anava venint cap á Poblet. Un correu de gabinet fou enviat pera fer á saber al abat del Monastir que 'l Rey d' Espanya hi arribava, que era el «Rey d' Espanya» qui venía. «No conech al Rey d' Espanya» li replicá l' abat... No cal dir l' esverament del noble castellá. S' entorná creyent al abat possehit d' alguna estranyesa. Esplicá el cas á Felip II y aquest, á qui acompanyaba algún dels antichs jurisconsults del Consell d' Aragó, després de consultarlos, enviá altre cop el correu pera que digués al abat que 'l qui venía era «el Princep de Catalunya y Comte de Barcelona». Torná al monastir el correu, contestantli llavors l' abat: — «Entri aquí el Princep de Catalunya y Comte de Barcelona, ja qu' es l' únich Senyor que nosaltres respectém.» Y era que l' abat sabía ben be la diferencia que anava d' ésser Rey d' Espanya á ésser Comte de Barcelona y Princep de

Catalunya; y molt convensut debía estarne quan en aquell moment solemne no va témere al mateix Felip II (1).

Y ara ve á tom de dir que el recort d' aquest patrici queda perpetuat en un monument. Fixeuvos qualsevol dia en el palau de la Diputació d' esta ciutat en aquella capelleta de la gran balconada de la Plassa de Sant Jaume en la qual hi ha la estatua equestre de Sant Jordi, obra de nostre escultor Aleu, y veureu que á la cúpula hi ha tres testas: una es la d' en Jaume Riu, de Perpinyá del Bras popular; l' altre es la de Francisco Tamarit, del Bras militar, y l' altre la del abat de Poblet, del Bras eclesiástich, que 's negá á reconeixer dintre del Monastir la soberanía de Felip II com no fos en son carácter de Princep de Catalunya Comte de Barcelona (2).

Els antepassats nostres donavan á aquest punt la verdadera importancia que tenía y que ara també havém de darli, considerant que 'l nom de Princep no es un títol d' honor heraldich y sense conseqüencia, sino el títol insigne d' un Estat lliure.

Alguns tractadistas, fundats en fràgments dels *Usatjes* diuhen qu' aixó son caborias y que en son origen el Principat Catalá ¡quína heretgía! fou una monarquía absoluta.

Contra aixó están totas las Constitucions de Catalunya obra de las nostras Corts y tota la historia nostra.

Catalunya era un Principat y junt ab Aragó, Valencia y Mallorca formaba una monarquía paccionada. El Rey ho era mitjansant un pacte: el pacte de que reconeixería y cumpliría las constitucions al peu de la lletra.

Encara que es veritat que en un del Usatjes hi ha la frasse «lo que 'l Princep vol alló es lley». *Quid Principis placuit legem habet vigorem.* Pero aquest mot es verdaderament una intercalació feta per algún comentarista ab l' intent de alentar las tendencias regalistas de la época. Un autor, el senyor Oliver, fundat en aixó sentá en son discurs de recepció á la Academia de l' Historia, que Cata-

(1) FINESTRES Historia de Poblet, IV, 210.
(2) COROLEU Y J. PELLA, *Los fueros de Cataluña*, 1878, pág. 612 y 613.

lunya havía sigut una monarquía absoluta (1), sense compendre que 's tracta d' una frasse posada com per postilla pot ser per algún dels comentaristas clásichs que 's dedicaren á comentar els Usatjes, y sense que sisquera fassi joch ab el demés del text del Usatje que tracta de una disposició de detall ínfim, insignificant y encara de ordre de dret civil y no politich sense cap mena de importancia.

Tenim, donchs, tots els elements necessaris á constituir un estat: aplech de familias, un territori comú, un govern propi dit Principat, fill d' un pacte.

Aquest pacte se renovaba á cada regnat; á cada regnat juraba el Príncep de Catalunya observar las llibertats de la terra y sense aixó no hi havía presa de posesió y sense aquesta y el jurament no hi havía jurisdicció. Aixó precisament ¡no 'n dugué pocas de discussions y de escrits y allegacions jurídicas dels nostres vells advocats dels sigles XVI y XVII respecte á que no podía reconeixers jurisdicció als virreys en tant que'l Rey que 'ls enviaba no hagués jurat las llibertats de la terra! Aquí qui primer juraba era 'l Rey, sino no valía, no 'l poble ó 'ls estaments de la terra, aquestos no s' entregaban al Rey sino á n' ells primer el Rey s' entregaba (2).

Tal pacte comprenía no solament lo que s' pot dirne llibertats individuals dels catalans sino la corporativa del Estat es á dir, la unió de la corona als demés Estats y quan el Rey juraba no sols juraba aquellas llibertats sino que á la Plassa de Fra menors, avuy de Medinaceli, á Barcelona, en forma simbólica y de cara al mar com referintse á tots els dominis d' Aragó en el Mediterrani, juraba que no separaria el regne de Valencia ni las Balears ni las demés illas. Sen deya per aixó jurament de las illas.

He explicat el carácter del antich Estat catalá. Vejém ara la seva formació histórica.

---

(1) BIENVENIDO OLIVER. *La Nación y la realeza en los Estados de la Corona de Aragón*, Madrid, 1884.

(2) *Constitucions de Catalunya*, llib. IV, tít. I, vol. I. Corts de 1300. El jurament al Rey pels catalans no valía si aquest no juraba per endevant.

Aquesta historia es la historia tota de la nostra patria en la seva creixensa y formació. Per això cal generalisar y enlayrarnos una mica. Jo me permeto dir que en aquest punt crech un bon xich en lo que podríam dirne dinamisne social que obra sobre 'ls aconteixements dels pobles moltas vegadas per resultat de la configuració del seu territori.

Imaginemnos la configuració de la nostra terra com si tinguessim al devant un mapa. Al Nort té Catalunya la frontera dels Pirineus; per Ponent está juntada ab Espanya, y per l' altre costat, Llevant, ab el Mediterrani, frontera completament oberta y per ahont la influencia del Mediterrani entra á Catalunya sense trobar obstacle. La frontera ab l' interior es potser més aisladora que la del Mediterrani per las grans y mitj desertas planuras, encara que pe 'l cantó de Lleyda entra forsa influencia del interior d' Espanya. Pe 'l Nort, com hem vist, hi ha una gran barrera, els Pirineus, y per ella la influencia francesa no 'ns arriba continua y franca sino que ens vé á bots y empentas, á grans embestidas y onadas com el temporal que ha de saltar las escolleras.

Vist el territori vejém com s' hi mouhen y van y venen els pobles.

Arriba el moment de la invasió árabe; pero no va venir de la manera que 'ns han acostumat á creure, de que 'ls moros desenbarcaren del África y venceren als goths en el Guadalete. Nó. Una invasió no 's fa, no 's veu may d' aquesta manera.

També 's diu que 'ls barbres del Nort invadiren y dominaren l' imperi romá, arribant, vencent y res més; pero no es aixís.

La invasió germánica respecte de Roma, com la árabe respecte dels germánichs s' efectuá perque essent els romans primer y els goths després un poble decaygut que van demanar en son auxili pera allistarlas en sos exércits á las tribus del Nort y aquestas als árabes.

Els soldats germánichs posats á sou de Roma entran á Barcelona y lo primer que exigeixen es allotjament; pero

com la seva estada en tot l' imperi es fixa, l' allotjament se converteix en dret y aleshores resta com á dret d' allotjament la tercera part dels dominis dels romans, que es lo que 's donabá als soldats dels exercits conquistadors (1).

Veusaquí com va operarse la invasió goda.

Per l' istil fou l' invasió árabe, fou com aixó que avuy en diém una *intervenció extranjera*. Los exercits árabes entraren pera ajudar als goths en las sevas lluytas, y quedaren al capdevall mestres y senyors de la Península ibérica.

Aixís se feren aquestas invasions. Y cal fixarshi perque suposa un fet fonamental pera l' estudi de l' Historia no sols de Catalunya sino d' Espanya: el de que las rassas ibéricas no resistissen la dominació extranjera una vegada ab el nom de goths y una altre ab el nom d' árabes, quedant subjectes al militarisme primer de uns, després d' altres.

Pero ve un moment en el qual la invasió va arrambant als soldats y pobles goths á la frontera del Pirineu. Llavoras comensa en las serras de Montgrony la reacció y lluyta per la independencia de Catalunya. Aquest moviment, emperó, no hauria sigut res sense la influencia francesa. La onada francesa saltá la escollera dels Pirineus. Fransa había d' influir d' una manera gran en Catalunya, y tant fou aixís, que doná naixement al Estat catalá é indirectament á sas grans llibertats é institucions. Molts sigles després la mateixa Fransa com si 'ns vingués al demunt un nou cop de mar, havía de destruirlas.

Ve, com dich, la influencia francesa á sustituir la dominació árabe. Es un solemnissim moment de la nostra Historia, moment del qual las crónicas n' escrigueren maravellas, com fou que 's vegé al mitj del cel dalt la Seu de Girona una grandíssima creu de sanch; que en els vestits dels homes hi sortían també tacas de sanch, y que pe 'ls aires s' oviraba al pondres el sol dos exercits batallant sobre nuvols. D' aqueixa manera els cronistas franchs y

(1) *Kurt. Les origines de la civilisation moderne*, tomo I, pág. 72.

els primers de nostra terra anunciaren la aparició del Principat de Catalunya (1).

La onada vessá per demunt de la escollera. Els exercits franchs fan la seva entrada y conquistan á Barcelona y nomenan els comtes qu' han de governar els territoris dels comtats.

Senyors, ja estém de ple en el período de la formació de Catalunya, del Estat catalá. El comtat de Barcelona al mitj de tots, tots giravoltavan entorn d' ell com á centre d' atracció y solidificació de la nebulosa que havía d' esser un día la nació catalana.

Els comtats se converteixen en Estats lliures, lo qual se revela d' una manera curiosa y en cosas que á primer cop d' ull semblan fotesas. Observant els documents oficials, las firmas dels seus comtés se veu que primer computaban els anys pe 'ls dels Emperadors francesos; tal any—deyan—del Emperador Carles Lotari, de Ludovich, etcétera; vetaquí una mostra de dependencia, pero després ja no regna ni Carles ni Lotari, sino Jesucrist *(Cristus imperante)* y diuen «per la Gracia de Deu» comte de Barcelona, d' Ampurias, etc., ja son independents.

Jo recordo qu'anys enrera visitant el Palau de Perelada llegí sobre 'l gran portal d' entrada una inscripció que deya no més «Per la Gracia de Deu» com senyal de soberanía. Era la dels Rocaberti al declararse independents «Per la Gracia de Deu», es á dir, no tinch més soberá que Deu; no depench de Fransa ni de ningú més que de Deu.

L' independencia dels comtats y desseguida l' atracció de Barcelona com á capital fou tot hú. La capitalitat de una ciutat es síntoma de que l' Estat queda fet.

Habia desaparegut Ampurias. El mar batía las costas desertas ahont havia florit una gran civilisació grega; las platjas n' eran deixadas y solitarias. Ampurias no podía ser, donchs, la capital del nou Comtat. Pero aquí Barcelona creixia una ciutat forta y el seu Comte fou el Príncep, que vol dir el primer entre els iguals, el qui dirigeix els

(1) Anals Anianos. Crónicas de Ripoll.

iguals entre els que tenen llibertat y soberania. Es el Principat un govern entre els qui de dret son lliures, com ho eran els comtes d' Ampurias y de Pallars, etc.; el de Barcelona fou el primer, ell en fou el Príncep.

Véusaqui constituit l' antich Estat Catalá en forma de Principat independent y lliure.

Examinemne ara el fonament y quina era sa organisació.

Al comtat de Barcelona va haverhi un Príncep que legislá com abans ningú ho hagués fet en tot el Mediterrani. Van dictarse els «Usatjes» per Ramón Berenguer el Vell. Y en aquestos Usatjes n' hi ha un segons el qual cada poble ha de elegir la propia lley y per la seva costum. Res del edicte del Emperador, ni de la influencia romana ni franca; cada hú elegesca sa propia lley per sa costum. (Usatje *Unuquaque gens*. «Cascuna gent assí mateix elegeix propia lley per sa «costuma, car longa costuma per lley es hauda»).

Aixó es la mellor definició de la Soberania del Comtat.

¿Quín carácter tenía en sa constitució aquest Principat que 's formaba á Barcelona?

Jo considero que tenia un carácter verdaderament visigot ab una influencia mediterrania; aquí l' aspre y cantalluda lley dels visigots venia influída per l' esperit més republicá del Mediterrani, perque aquesta ha sigut sempre la influencia de la fronterá Est de Catalunya.

Hi ha un usatje que pinta lo que era 'l govern del Principat y explica son carácter germánich ample y fort. Diu l' Usatje: «Altre noble, honest, e profitos usatje feren los »sobredits Princeps, que ells tenguessen, e a lurs succe»sors manaren tenir per tots temps, ço es que tenguessen »Cort e gran companyia é fessen condit é donassen solda»das é fessen esmenas, *(ab esmenas,* es á dir, ab penas que

«s' imposaban al que infringía qualsevol del precept
«no tenguessen justicia, e jutjassen per dret, *(jutjar per d*
«es á dir, no despoticament), é mantenguessen lo op
«ment, é acorreguessen al setiat, é quan volguessen m
«dar que fessen cornar, (tocar corns pera cridar á ta
«á dibar), que tots nobles, é no nobles se venguessen
«car é aquí partissen los vestiments que haurian entre
«nagnats é entre lur companyía, é aquí manassen ho
«ab que anassen á destroir Espanya, è aquí fessen ca
«llers novells». *(Destruir á Espanya.* No hi ha perc
alarmarse, senyors. Espanya era terra de moros y
dels fins que 's proposaba el Príncep era la destrucció
terra de moros. En el Principat de Catalunya al sigle
com qui diu en la mateixa época de la formació del Es
Catalá, l' exercit era asalariat; pero á més hi havia
altre exercit esencialment popular qu' es el que s' ha c
servat fins á nosaltres ab el nom de *sometent*. Consti
cions de Catalunya, llib. X, tít. I, vol. I).

Es ben bé aixó una visió de la tenda primitiva de
guerrer germánich, á la vegada jutje y company d'arm
ahont tothom se seu á la seva taula y se parteixen
presas de las conquestas sobre 'ls moros d' Espanya.

Vist el carácter que tenía el Principat de Catalu
format á Barcelona, vejém are la política de compenet
ció y ampliació ab els altres regnes y lo que aques
eran quan s' uniren al Principat de Catalunya.

La monarquía d' Aragó naix com fruyt de l' unió d
antichs regnes vascons. La Vasconia, com totas las co
qu' existeixen en la naturalesa, que tenen sos cambi
reaparicions, havía desaparegut y torná á apareixer; t
ná á sortir la Vasconia antigua, y lo qu' avuy son prov
cias Vascongadas, Navarra y l' Alt Aragó, formaren
un moment un regne baix Ramir I. Després Ramir ren
ciá l' Estat d' Aragó á favor de Petronella, Navarra q
da independent y las provincias vascas van ab Castel

Y ve 'l moment solemnement crítich pera l' Estat
talá al casarse el Comte de Barcelona Ramón Ber
guer ab dita Petronella hereva de Ramir I. Mentres

qués aquest matrimoni no havía de oferirse cap conflicte: el conflicte havia d' esclatar y encloía un perill de debó, quan vingués el fill qu' hauria d' ocupar el trono. ¿Qué havia de succehir quan Alfons I prengués la Corona d' Aragó y el Principat de Catalunya? Hi havía el perill de que 's recordés més de que era Rey d' Aragó y absorvís Catalunya declarantse Rey d' aquest Estat y tot fos una monarquía unificada.

Pero com si en la tradició existís una forsa secreta d' atracció, tal volta de rassa, á la qual no pogués sostraurers, Alfons es el primer que reconeix l' Estat Catalá separat y es en son testament que 's troba per primera vegada la paraula *Catalunya*. Alfons en aquest testament, en 1194, disposa que el Regne d' Aragó sigui pera 'l seu primogenit y que totas las terras del Princep Comte de Barcelona son terra de Catalunya (1). De manera que 's confirma á Catalunya com Estat completament apart confederat ab Aragó: no 's fonen ni 's confonen, encara que en una sola persona 's reuneixin.

Las conquestas del regnat següent de l'alt en Jaume I, portan las armas y noblesa d' Aragó, primer á Mallorca, després á Valencia, fins arriban á Murcia, que després entregan al Rey de Castella, no pera absorvirlas y confóndrelas aquestas regions, sino aixís mateix com Catalunya y Aragó se aplegaren pero restaren independents, Mallorca quedá un Estat unit á Catalunya, y Valencia un regne apart confederat á la Corona d' Aragó. El geni catalá conquistava pera fer estats independents, ab llibertats propias, ab lleys especials sevas, ben al revés del que passava al interior de la Península. El geni castellá, dominava Andalussía y més tart dominava América y las nacions d' Espanya tota, pera fóndrelas en la seva hegemonía.

En las Corts de 1289, Alfons II sancioná á Montsó, reunits per primera volta tots els Estats de la Corona d' Ara-

(1) Publicat aquest testament per D. PRÓSPERO BOFARULL, *Los Condes de Barcelona vindicados*, tomo II, pág. 225.

gó el llas de la confederació, en las de 1291 se declará unit l'estat municipal de Tortosa á Catalunya, y á Tarragona, en altras Corts l' any 1319 l' acta de inseparabilitat dels Estats va esser firmada (1).

Així es com queda feta la Confederació.

La confederació la formaban, com he dit, quatre Estats, cada hú ab son carácter especial.

Aragó conservant son carácter visigot, dona gran influencia á la noblesa; era una oligarquía inquieta, era la terra de la famosa Unió en temps de Pere IV, era la terra de ahont isqué la gent de las conquestas de Valencia y del Mediterrani, y s'allistavan las collas assalariadas dels exércits de la confederació.

Valencia era un poble que rebé tota la influencia semita ó bereber d' aquesta part de la península ibérica. No sembla sinó que la rassa semita s' hagués arreconat á Valencia, y aixís fou en realitat y aïxís ho demostran l'index cefálich dels seus cranis. Com passa en totas las lluytas, el vensut se 'n va á refugiarse pels recons; aixó fou á Valencia que ab tot y tenir una frontera marítima per la configuració de las montanyas, es un recó d'Espanya y allí s' hi acorralaren els vensuts convertintla, permeteume la frasse, en un cul-de-sac. Sols així s' explica que á Valencia domini la democracia, fins la demagogia que en plena Edat mitjana se va propassar fins fer ballar en la plassa pública al rey Pere IV, al terrible Rey del punyal.

Mallorca, en mitj del Mediterrani, era tota romana. Un estat municipal, diguemho aixís, consemblant á las ciutats repúblicas italianas, fins al punt que 'l nom de Balears era substituit pel de Mallorca. Mallorca la ciutat era el nom de totas las illas.

A Catalunya hi predominaban dos carácters: hi havia la influencia del Mediterrani y la goda. Las montanyas que hi ha al centre de Catalunya y que forman com una espinada, la divideixen en duas parts etnográficas, del

---

(1) *Const. de Cat.*, lib. VIII. tít. XI, *De la Unió del regne. Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, tom. IV, VI y VII.

Llobregat amunt, cap al Nort, Catalunya era sobre tot goda y feudal: á l' altre vessant, avall fins á Tortosa, hi havía la influencia ibérica y romana.

Aquest doble carácter li donaba la forsa d' un Estat italiá y d' un Principat goth organisat en la forma indicada.

Era Catalunya per aquest doble carácter dividida interiorment en tantas petitas agrupacions, unas feudals y las altras municipals que recomptarho seria superfluitat. Hi havia comtats quasi independents, com el de Ampurias, ab organisació especial y quals comtes si anavan á las Corts catalanas no 's descuidaban may de protestar que aprobaban lo que 's llegislés en tant que no vingués en contra dèls usos, consuetuts y soberanía del comtat. Hi havía els comtats de Rosselló y Cerdanya, que tenían administració, governador y exércit apart. Hi havía l' estat municipal de Tortosa ab la seva *senyoría* com á Italia y formant ab el territori de prop del Ebro una regió autónoma. Hi havia el comtat d' Urgell, las valls de Arán y Querol, Andorra ab organisació original y en fí no cal dir de Barcelona, república municipal, ni de cent y més baronías, abadías, castells y vilas. Això que avuy ne diuhen els tractadistas un estat compost va arribar aquí al límit de la varietat; gayrebé fóra l' anarquía si sobre de tot no hagués imperat un principi suprém de unitat representat pel Príncep comte de Barcelona y las sevas regalías: la regalía de tothom servir al Príncep en armas quan fos assetiat ó en gran perill ell ó la terra catalana (usatjes *princeps namque* y *qui fallierit)* ó sía 'l principi primordial de la defensa del Estat pera garantir la seva existencia, la regalía del somatent y de la pau y treva pera assegurar l' ordre públich ab facultat de entrar lo somatent per tot arreu fins en llochs sagrats y contra qualsevol estat per autónom que fos ó contra qualsevol persona encara que eclesiástica; la regalía de que tots el camins de Catalunya y los mars eran del Príncep y 'l delicte comés en ells li corresponía al Príncep jutjarlo (usatjes *camini et state* y *omnes quipe naves)* y finalment la reg[illegible]enir veguers ó delegats per tot arreu.

Donchs ja s' entén que 'l Príncep era la unitat imposada sobre un organisme tant complexe, com s' imposá també la Diputació General ab sos diputats locals y cullidors de contribucions per totas las encontradas del territori nacional catalá; aixó feya que l' Estat no fos un embolich y un desordre de poders é institucions sino un tot endressat ab armonía, una veritable entitat orgánica en lo politich. Els nostres vells tractadistas y las Corts, la Diputació y 'ls Consells municipals, en llurs documents solemnes á cada pas retreyan que l' Estat catalá era un veritable cos polítich organich; que 'l Príncep ó Rey n' era 'l *Cap*, las classes socials els *Brassos*, aytant que dels estaments de las Corts ne deyan Brassos, fins ne deyan *mans* (ma major, ma menor) dels estaments dels vehins dins d' una vila ó ciutat segons sa posició social; la Diputació consideraban que era 'l *Cor* y tot aixó no á tall de comparansa ó imatje sino oficialment, tenint per tant un concepte del Estat completament *organicista* fent us de una teoría ó paraula del tot moderna, organisme vivent variat y complexe com d' un ser superior, no senzill uniforme y centralissat com lo de las nacions sense llibertat verdadera. L' Estat compost y complexe es per exemple lo de Inglaterra, Alemanya, Austria, Suissa, Estats Units, etc., etc.; els altres organisats simples unitaris y encongits massa 'ls coneixem per l' exemple tristissim que 'n tenim á Espanya.

La ruína del Estat catalá va esser també orgánica. Se feu malbé primer el cap, la monarquía; perdé Catalunya la seva dinastía propia. Moltas vegadas he pensat que si Catalunya hagués conservat (com Portugal ab els Braganzas) una dinastía propia, bandera al entorn de la qual tothom s' hagués aplegat, ¡qui sap si nosaltres existiríam encara com á nació independenta!

Al unirse Catalunya á Espanya pel casament de Ferrán y Isabel, perdem el Príncep propi que 's confon en el Rey de Espanya. Las Corts, el Rey no 's recorda de que sigui Príncep de Catalunya y las convoca de tart en tart; no viu entre nosaltres, no sent ab sentiments nostres. Ja Ferrán

lo católich com preveyent en sos derrers anys lo que havia de succehir, especialment recomaná á Carles V els subdits de la Corona d' Aragó dientli que se 'ls havia de tractar diferent de tots; era l' últim Príncep de Catalunya que parlaba sa llengua, que era veritablement catalá.

Hi havia un camí á seguir no tenint dinastía catalana propia, pero fou sense éxit. ¿Quín camí?

Comprengué Catalunya que podía donar á son Estat una altre forma, la republicana, en temps de Felip IV y conformes tots els tractadistas en que era un Estat lliure, se va proposar que 's proclamés en república, com Venecia, pensant que ab eixa nova forma de Govern hauría pogut suplir al Príncep catalá que li mancava.

Pero el Rey de França, á qui s' havia demanat ajuda entraba tropas pera contenir als exércits castellans que eran ja devant de Barcelona y no hi hagué remey; pera que la protecció fos més ferma se declará l' anexió complerta á Fransa separantse l' Estat Catalá, Catalunya desjunyintse d' Espanya. Catalunya va esser onze anys francesa.

Per últim se pensá en tenir Príncep propi en la guerra de successió. La monarquía espanyola que era un aplech de pobles junts gayrebé no més que pel llas personal del monarca, á la forsa havia de sufrir una forta crisis; havia d' arribar un día en el qual faltant la persona del monarca sense hereus directes se plantejés el problema de la renovació de la institució que era la clau de tot, y naix ab aixó el conflicte de la guerra de successió, declarantse els castellans per Felip V y catalans, aragonesos, valencians y mallorquins partidaris de Carles d' Austria. Aquest vé á Barcelona, se casa aquí mateix, convoca las Corts y hi ha un moment que sembla que torna á lluhir ab son vell poder la Corona d' Aragó. Pero tot aixó se desgavella al ser nomenat Carles emperador d' Alemanya; ab aquest fet s' esvaheix pera sempre á n' els catalans la esperansa de tenir Príncep propi. En els darrers moments demanaren auxili de Inglaterra pera declararse en república.

En aquest conflicte Fransa ho fa tot. Aquella onada de

que vos he parlat, que 'ns dugué las institucions y llibertats de Catalunya es la mateixa que las enfonsa en 1714; lo poch que 'n resta d' ellas, en altra invasió francesa l' any 1808, ve com una tempesta, ho capgira y ho fa malbé.

S' es mort l' Estat independent de Catalunya ab las principals institucions sevas, en l' assalt de Barcelona, la nit de sanch del 11 de Setembre de 1714; pero gran part del dret publich vivia encara, perque la veritat es que aquí teniam després de Felip V una organisació especial ben diferent de tota Espanya. Teniam contribucions especials y un catastre; el país satisfeya una quantitat y els municipis cuidaban de la recaudació; teniam lo que avuy s' anomena «Concert económich»; no feyam servey militar; el servey era lliure; teniam un dret Penal y un dret Mercantil propis y molt importants; y l' us de la nostra llengua en els tribunals y en els contractes ¡que ara fins en la última paraula dels moribonds ha de callar pera imposarli una llengua extranjera! y tot això que encara teniam á la invasió napoleónica, ab aquesta se sotraqueja y s' esborran las darreras memorias de nostras llibertats y sobirania en nom d' una llibertat vaga, d' una llibertat anónima que fa qu' un home no sigui d' açí ni d' allí, sino un home ideal, que no pertany á cap rassa, que no es espanyol ni catalá, en contraposició á la llibertat especial, á la propia de cada poble, que 's ofega ab la uniformitat de las institucions que proclamaren las Corts de Cadiz de 1812.

La veu final que contra això protesta es un catalá, en Campmany, qui dirigintse á las Corts de Cadiz, que presidia un altre catalá, en Dou, deya:—Parleu de llibertats y de Corts y nosaltres ja las teniam: ens voleu donar una Constitució, afegia un asturiá, en Jovellanos, donchs restabliu endressada de nou l' antiga de las regions d' Espanya.—

De totas aquellas llibertats ne quedan avuy no mes nostras lleys civils, y he de confessar una debilitat meva: quan obro ab veneració las páginas d' aquell llibre grandisim que conté nostres Constitucions y llibertats, penso

qu' encara que ens en donguin més de llibertat en una llengua forastera, no serán las Constitucions consagradas per las nostras Corts ni las que en nostra mateixa llengua s' escribian, qu' encara que vinguin en una forma més moderna, s' haurá borrat de totas las lleys d' aquell llibre venerable y no s' hi trobará rastre de tot alló que havia fet gran y poderosa la nostra patria; y als que 'ns diguin que ho recordém ab l' afany de restablirho en sa forma exótica, vella y corcada, hem de dilshi: primer que no tenen dret á retraurens aixó ells que 'ns portaren y establiren á Espanya un parlament caricatura del de Inglaterra y una administració copia escarnida de la de Fransa, que res té que veure unas cosas y altras ab el geni y esperit dels pobles de la Península ibérica, esperit y geni que es lo que volém refer, en forma propia del sigle xx, y finalment, que encara que aixó no fos, encara qu' aixó sigan somnis, al menys del estudi de l' historia tenim la seguritat que aquí com s' es vist en altres nacions ha de sortirne del renaixement históríchla grossa alenada de patriotisme que li cal á Catalunya pera redressarse y pendre aviat lo lloch que li pertoca entre las nacions civilisadas de l' Europa moderna. Nosaltres creyém que las llibertats de un poble no han de ser com las dels altres y que las nostras son ben especials y propias de la nostra rassa.

CONFERENCIA II

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 28 Novembre any 1904)

La aristocracia, la burguesía y la democracia de l' antiga Catalunya.—El feudalisme y 'ls gremis.

SENYORS:

Feta la síntesis en la anterior conferencia de lo que era l' Estat Catalá—un Principat y no una Monarquía—hem d' entrar ara en l' estudi de sas entranyas, vull dir de sa organisació interna.

Com base d' aquesta organisació hem d' estudiar aquellas agrupacions naturals que en tota Nació ó Estat se forman; hem d' estudiar las classes socials: la *aristocracia*, la *burguesía* y la *democracia* catalanas.

Jo no haig de cansarvos explicant com en nostres antichs Estats, y més en Catalunya, aquestas classes varen constituirse.

Deixém de banda somnis y teorias que no tenen realitat en las cosas. Quan la ciencia política 's mira en el curs de l' Historia, las cosas passan per un istil molt diferent de lo que diuhen els sociolechs politichs y els somniadors reformistas.

Se troban els pobles trontollats d' açi y d' allá per las guerras, per las calamitats y per la miseria; com que es la necessitat la que s' imposa y no 'ls pactes ó convencions ideals. Per causa de las necessitats, de las guerras y daltabaixos es com els homes que forman una Societat se mouhen y aplegan y enquibeixen com en un enquadrillat pera constituir las *classes socials*.

Vaig á explicarho d' una manera que sempre será mes gráfica.

Tots sabeu qu' al estudiar Física una de las experiencias que 's fan respecte al só, consisteix en escampar demunt d' una placa de metall petits grans de sorra, y aquestos baix la acció de las ondas sonoras al fer brunzir la placa van formant dibuixos: la sorra va d' un cantó al altre fins que 's distribueix simétricament y ordenada.

També passa aixó en las Societats. Els homes, els grans de sorra, van moventse demunt del terrer per la acció dels factors com la guerra, s' empenyen els uns als altres per la fam, la miseria: la necessitat d' ampararse els febles ab els mes forts y poderosos á formar collas y aplechs y d' aquestas reunions d' homes y familias en resultan las *classes* ó estaments posats en orde.

Com resultat d' aquella anarquía tremenda que hi hagué á Catalunya á la cayguda del imperi Carlovingí y de que ja vaig parlar, varen formarse varias entitats feudals, sobre tot al Nort de Catalunya. Ve aquell desordre, aquella colosal anarquía y els debils sercant defensa, s' arredossan á l' ombra d' un castell en el qual per concessió ó per conquesta dominaba un Senyor feudal.

Per entendre aixó recordeu un cas que va succehir

en la mateixa Societat dels nostres dias. En las darreras guerras civils del sigle XIX en els pobles petits els homes, las familias passaban á ser lliberals ó carlins pera no esser víctima de tots, de manera que la independencia era impossible, per l' estil tampoch abans podian ser independents els homes: tenian de ferse d'una societat ó altre feudal, de una tribu ó de una altra organisada: l' home sol haguera sigut malmés ó esclavisat pels uns ó pels altres. D' aixó en venia una concentració social irresistible.

D' aquestas agrupacions fetas aixís arrenca la formació del Estat y de la Societat catalana, y veus aquí com lo poder dels mes forts que ab las sevas alas, com la gallina los pollets, aplegant al seu voltant als debils pobres y sens defensa, nasqué d' aquesta concentració en varis cercles socials al voltant dels feudos y castells el poder de l' aristocracia.

L' *aristocracia catalana* era esencialment territorial, puig tenia per base la concessió de feudos y terras que feren els Emperadors francesos.

Aquestas terras, feudos y castells solen coincidir en las mateixas encontradas y limits de las vellas tribus ibéricas y celtas, aixís es que las murallas mitjevals dels castells moltas tenen per fonament els castros de las tribus primitivas. Ben bé la societat feudal no es res més que la continuació, mudats els noms y 'ls temps, de societats y collas socials antiquísimas, fins en els castells s' hi conserva la antiga propietat comunista de las tribus. Es una evolució y una repetició continuadas.

Aquella noblesa territorial comensa á dur el nom del territori en el qual exercia son domini. Veusaquí l' origen d' aquesta partícula *de* que trobém devant d' alguns cognoms com signe de noblesa.

La veritable noblesa catalana tenia son territori y agafa el nom d' aquest: *de* Sarriera, *de* Rocaberti, *de* Gualbes, *de* Sentmenat, *de* Ampurias, *de* Cruilles, *de* Pallars y aixís successivament, perque en els punts aixís anomenats era ahont aquells nobles arrelaren son domini y jurisdicció. El *de* indica el domini territorial de las

gents que formaren la aristocracia del Principat y especialment en la antiga Catalunya.

Els Comtes de Barcelona segueixen després el mateix sistema de donar feudos com els Emperadors francesos.

La gran aristocracia territorial naix en el Nort, en la part celta del país: la trobém especialment en el Bisbat de Girona, Barcelona y part de Lleyda y si bé s' estén cap á Tarragona es molt poch; perque la rassa allí es més ibérica y ahont menys domina l' element visigot com visigoda d' origen y normanda, alts, rossos ó de pel roig com aquellas rassas foren els nobles catalans. ¿Recordeu avuy encara alguns dels nostres nobles ab aquesta fesomía?

Imaginéusela aquesta noblesa territorial primitiva, fent els Senyors una vida de verdaders capitans de tribu, ab tota la rustiquesa dels vells temps desde aquellas rocas encingleradas que servian de peu al castell feudal, d' aquells castells voltats de estranyas ruinas, dels antichs *castros* celtas y ibérichs, ruinas que surten avuy á flor de terra al desferse y desapareixer tot lo feudal. Imagineusels aquells Senyors ab tots els odis primitius dominant el territori com áligas desde dalt de las penyas.

La descripció d' un castell d' aquells vos fará compendre més bé que totas las mevas paraulas lo que era la noblesa d' aquell temps enrera.

En Marquilles, nostre gran jurisconsult (1) n' ha feta la descripció al comentar un dels Usatjes y permeteume que la llegesca traduhida del llatí perque será com un miratje, com una aparició d' aquella época:

Diu aixís:

«Ha mostrat experiencia que en l' establiment dels castells son necessarias provisions com oli, vinagre y també seda pera fabricar las cordas de las ballestas. Sal lapidea ó sigui de Cardona y provisions fácils de conservar com mel y aglans; aquestas duran molt temps si cuytas ab aygua se posan á secar al sol; abastament de llenyas deu haverhi aixís pera auxili, com pera el foch, també

(1) *Comentaria super usaticis Barchinone.* Escrita en 1448.

deu haverhi provisió de ferro, canem, estopa, llana seca y draps pera els ferits á la cura dels quals estará un metge cirugiá ab totas las medicinas y ungüents necessaris. Dehuen haverhi aixís mateix molins de má en gran nombre, que molen moltas provisions travallanthi pochs homes. També se guardará *foch alquitrá* y *foch grech*. Las provisions deuhen estar en lloch subterrani pera major seguretat y salvas als trets de fundibulos y trabuquets; deuhen haberhi també certs receptácles ahont els homes s' amaguin de las pedras llensadas y altres proyectils de las máquinas de guerra.»

«Las ballestas tant las de cer com las de torn deuhen tenirse á punt ab tots llurs aparells, forts, grans y convenients, y els ferros de las sagetas ben construits, unas pera penetrar en las cuyrasas, altres en los escuts y lorigas, pera rompre las tendas y pabellons altres; pera els homes molt armats s' usarán las que en nostra terra en diuhen ballestas *carniceras*.

«Deu procurarse que no hi hagi en el castell daus, ni taules, ni escachs, perque aquestos jochs fomentan la peressa y exitan las barallas; podrán els guardas jogar tirant al blanch ab las ballestas, ó llensant darts y llansas. Hi hagi també en el castell, romansos y llibres de gesta ó caballería y grans llibres de nobles lluytas y guerras que en Espanya hi ha hagut, quina lectura serveix de animació y delectació.»

«En els murs del castell, que han de esser bastant alts, s' hi colocarán gran número de pedras soltas y petitas á fí de que no puguin arraparshi els caps de las escalas, ni agafarshi las mans dels homes en els asalts. Convé que en el castell hi hagi un hort ab cols y altres hortalisas y herbas medicinals.»

«Deu tenir el castell gossos vigilants, ocas y pavos (aixó recorda las ocas del Capitoli de Roma que servian de vigilants) en els punts en que es més fácil escalar, no dehuen faltar guaytas ó atalayas molt mes en temps de boyra; deu saberse de quina manera se despacharán els coloms que portan cartas (els coloms misatjers d' avuy en dia), etc., etc.

Aquesta es la fortalesa feudal primitiva.

Els nobles surten d' aquestas fortalesas trets pels Reys d' Aragó y van á las conquestas gloriosísimas de Valencia, Mallorca y altres islas del Mediterrani.

Es extraordinaria la part que á n' aquestos nobles correspón en tota la Historia de Catalunya durant els primers sigles.

Aquesta noblesa qu' era pobre, ab las conquestas va enriquirse.

Això pot veures ben comprobat ab els testaments de nobles abans y després de las conquestas. Abans d' aquestas els testaments eran molt breus: pocas terras, unas juntas de bous, unas armas, etc., la miseria s' hi veya; pero després de las conquestas de Mallorca, Valencia y Sicilia, en els testaments s' hi troban moltas deixas y llegats, se veu que la noblesa s'havia enriquit: tot va en gran, tot son robas, joyas, mobiliari, esclaus, rendas y territoris.

Pera convencens d' això será bo comparar aquella descripció d' en Marquilles, ja que no hi ha cap descripció complerta d' un castell catalá en plena Edat mitjana, ab alguns inventaris que s' han trobat. Un d' aquestos inventaris es el del castell de Peratallada del any 1395, publicat per en Bofarull (1). Y ¡quina diferencia no hi ha entre la rústega fortalesa descrita per en Marquilles y 'l luxo y riquesas d' aquest inventari de 1395! Y això que era un dels castells més petits del Ampurdá aquest de Peratallada! castell qu' avuy mitj enrunat y solitari, en sa torra d' homenatje feta de grans carreus d' un color groch daurat ahont s' hi arrapa l' eura hi creix al cim un llorer, que mogut per las tramontanas, sembla que rondini un cant á la grandesa de la patria antiga. En ple sigle XIII estaba roblert de riquesas de las conquestas d' Italia: vaixellas d' or, copas, gibrells pitxers d' argent, sitras y plats, tot de richs metalls, escons de Barcelona y de Barcelona caixas, cofres de Sicilia, coixins, pabellons y cor-

(1) FRANCISCO DE BOFARULL. *Gilaberto de Cruilles* (monografía) y el Reg. 2,274, fol. 170 del ARCHIU de la Corona d' Aragó.

tinatjes de robas francesas, tapissos tapant las parets en que s' hi veya representada l' historia del Soldan, la de Lancelote (estém en plena caballería), la de Rocafort y de Duglesquin, la d' Alexandre, no faltant'hi els tapissos ab representacions relligiosas, y 'ls tapits (tapetes) de taula riquíssims ab els escuts brodats de la casa de Cruilles.

Aquestas riquesas mateixas dugueren la decadencia feudal. A mes en el Mediterrani no hi havia res á conquestar y dintre del art de la guerra hi hagué un descobriment que va contribuir á aquella decadencia—perque, quan l' historia se congría per un resultat, res pot deturarho: — me refereixo á la importancia de l' arma d' infantería sobre 'ls caballers y á la aplicació de la pólvora á la guerra, lo qual fou l' agent que més la transforma y ha democratisat l' historia, perque desapareix además de la facilitat d' armarse, el coratje personal, que res valia posats devant d' una máquina de guerra, que nivella á tots els homes, convertintlos en soldats iguals y als exércits en multituts que á grans distancias se destrueixen moltas vegadas sense veures ni ovirarse.

Y en aquesta decadencia també es curiós notar com en els inventaris dels nobles comensa á parlarse de deutes y de cosas empenyadas: una tassa y un pitxer d' argent daurat empenyada á mestre Bernat per 15 florins se diu en aquell inventari y es una senyal del temps. El Comte d' Ampurias tenía empenyada una célebre taula pera jugar als escachs, taula ab els peus de plata, els quadrats eran de jaspi y cristall ab perlas petitas, en els caps hi havia quatre lleons de plata, las pessas del joch d' escachs com de taulas (ajedrez y damas), eran també de jaspi y cristall y totas se posaban ab bossas teixidas d' or. Aquesta taula aná á parar empenyada als senyors canonges de la Seu de Girona.

Y aquestos fets s' explican perque acabada la conquesta venía la necessitat de sostenir el luxo en que 'ls senyors vivían. Això explica també la transformació de la propietat ester[illegible] establiments á cens, que tanta importanci[illegible] il. Comprenent

els nobles la imposibilitat de cultivar las terras per sí mateixos, se valen del contracte d' enfiteusis pera treure els redits que la guerra ja no podía proporcionalshi.

Quan las casas nobles comensan á anar malament, al bell punt desapareix ab Ferrán lo católich la dinastía catalana y ve la unió ab Castella. Ab aquesta unió desapareix també el Princep á Catalunya y desapareix ab ell la clau de la volta de tota la Constitució política del Principat.

Las Corts «pera conservar las casas principals» redueixen la llegítima dels fills, la Junta del Bras militar dicta lleys contra lo luxo dels nobles: pero la noblesa decau. S' ha de fer constar un fet notable á favor de la catalana. La noblesa catalana, com la del Mitjdía de Fransa, se manté fidel á sas tradicions: no feu com la noblesa húngara que s' en aná á la Cort de Viena, sino que com la del Languedoch y de Bearn, la de Catalunya resistí durant molt temps el anar á la Cort de Castella, oposant resistencia á la política centralista de la casa d' Austria.

Llevoras, durant aquesta resistencia, se troban datos tant forts com el del testament del infant D. Enrich, l' any 1522—y aixó que D. Enrich procedía de la segona branca castellana—en dit son testament s' hi llegeix com mostra del esperit dels nobles aquesta cláusula: «Que »la filla del dit D. Alonso que per defalliment de mascles »á nos succehirá hage e sia tenguda de casar al fill llegí»tim, é natural, segon nat de dita D.ª Isabel nostra filla »si ni haurá, ab que prenga lo nom de Aragó sens mixtura »*é se hage á criar, é fer habitació en aquestos Regnes, é* »*que no sia regit ne governat per castellans*» (1).

Quan aixó se posa en un testament y quan qui ho posa es un Infant de la Corona, es proba de la resistencia que contra l' absolutisme y el centralisme feya la noblesa territorial y com s' abrassaba estretament á la patria catalana.

---

(1) PELLA. *Historia del Ampurdan, Historia de la civilización en las comarcas del Nordeste de Cataluña*, pág. 705.

A més hi havia una compenetració ab la noblesa de Fransa y s' hi barrejava en tot això una qüestió relligiosa.

Hi hagué un período en el qual els bandos relligiosos del Mitjdía de Fransa, luterans y catolichs, invadeixen y troban ausili en la noblesa catalana y això li dona forsa, per semblar una protesta ó resistencia á la tendencia centralista de la política católica dels Reys d' Espanya.

D' aquesta época y esperit de protesta en naixen las *bandositats* y aixís veyém apareixer aquells famosos bandos de *nyerros* y *cadells*. No 's comprén com un país pugui passar sigles sencers ab aquestas bandositats: se comprén un estat més ó menos llarch d' intranquilitat, se comprén fins que pugui donar lloch á una guerra civil; pero el bandolerisme y en grans partidas com estat constant ha de tenir una explicació, ha de tenir una causa, y aquesta causa se troba en la qüestió relligiosa y social.

La noblesa del Nort, com he dit, sent la influencia luterana; els bandos ó bandositats s' envarinan y conmouhen el Principat cada vegada que al Mitjdía de Fransa s' encenen las lluytas de luterans y católichs, y entran á Catalunya las collas de gascons sense que hi puga res l' Inquisició que 'ls considera com heretjes, sense que hi puga res el Bisbe de Solsona creat per Felip II pera vigilar la frontera de heretjes, ni las constitucions de Corts dictadas contra d' ells, ni el concili de Tarragona de 1613. Nosaltres creyém que l' invasió luterana tingué ab ells aquí gran expansió, encara que no ho vullan dir clar las memorias de la época y las protestas de la Diputació contra dels que titllaban de heretjes á alguns catalans, y per fi las benediccions del Papa y el jubileu al creure terminadas las collas de bandolers l' any 1617 n' es altre indici.

Pera resistir á la revolta luterana debía apareixer algún altre element y aquest fou una altre noblesa, territorial pero eclesiástica, sobre tot els benedictins y els Bisbes; els benedictins que fundaren en el Nort de Catalunya monastirs agrícols en els quals els monjos se dedicaban al conreu de la terra. Ab el temps hi entran els fills de la noblesa y aquesta fou la causa de la seva decadencia. Els

monastirs foren richs, perque se trobaren ab la terra després de la conquesta y rebían sas prestacions com els mateixos senyors feudals.

El día que la noblesa de Gascunya y Languedoch y part del Nort de Catalunya se feu luterana, l' altre noblesa, la relligiosa, tingué de resistir y declararse católica, tot y no volent afiliarse á las tendencias d' Espanya, tot y no volent fer política espanyola.

Alashoras apareixen com ja vos he dit els bandos, y sols aixís s' explica la existencia de las partidas de bandolers que s' acullían en els monastirs; en Serrallonga s' acull tot sovint en el monastir de Banyolas, Camprodón y sobre tot de Ripoll y en casas de partidaris á Fransa.

Ja al comensament d' aixó Felip II, coneixedor de lo que passaba, en las Corts de 1585 passá tot l' estiu á Monzón pera aquest gravíssim negoci d' Estat. No més cal mirar las Constitucions d' aquellas Corts pera veure que tendían á n' aixó: Constitució sobre Constitució ordenant cosas que d' altre manera semblarían inconcebibles, estudiant tot lo relatiu al contracte d' arrendament del bestiar, quin nom no recordo en aquest instant, pera que els pastors no passessin la frontera d' ahont venía la heretgía, prohibició d' entrada dels gascons armats, y fins pera que 'l Consell de Cent tal vegada se vegés lliure de luterans hi ha una Constitució que diu que no puguin entrar en el Consell de Cent fins als deu anys d' esser ciutadans de Barcelona.

A la qüestió relligiosa s' hi afegía la social. Un gentil home de Catalunya pintá la situació d' aquell período y la manera com per natural la noblesa se enredava en bandositas, ab aquestas paraulas notables, que permetereu que vos llegeixi:

«Nace también este daño de otra causa no menos manifiesta, y es que por los pocos oficios tiene Su Magestad para dar á Caballeros de capa y espada en Cataluña y por repartir los de su Real casa á castellanos, esperan poco los de este Principado en el alcanzar merced, y así desconfiados de ella, cada cual echa su cuenta de que ha

de acabar su vida en la vereda donde su patrimonio tiene; y como la mayor que en ella puede alcanzar sea ser respetado, toma por medio para serlo el tener amigos que en la ocasión con sus personas le ayuden, y para esto toman sus amistades con el villanaje que en caserías vive, por la facilidad con que se aplican á cualquier mal hecho, lo cual admiten ellos de buena gana por tener alguna persona de calidad que les apadrine en sus trabajos de cárcel ú otros sucesos como también para que con su sombra se puedan hacer temer y facilitar sus venganzas (1), y así como por entrambas partes corre razón de estado para que sean amigos con facilidad se conforman y ayudan, de lo que nace en el villanaje atrevimiento y en la nobleza mal nombre» (2).

Els nobles, reduits á sas tradicions, troban tancadas las portas del exércit, y acabadas las conquestas s' acollan ab la gent de mal viure y aquesta gent els ajuda, y d' aquí els bandolers y l' estat d' intranquilitat gran á Catalunya encoratjats per las qüestións relligiosas y feudals que duyan enrenou el Mitjdia de Fransa.

Del Mitjdia de Fransa y per aixó fins els noms de *nyerros* y *cadells* procedian de Cerdanya y Conflent venia en tot temps el foch de la revolta. S' estengué ja en ple sigle XIII al pla de Vich en las lluytas dels bisbes ab la casa de Moncada y ja de bon principi hi intervingueren els comtes de Foix ab els heretjes albigesos, segons compta nostre sabi escriptor Parassols (3).

En els sigles XVI y XVII, barrejantshi l' idea relligiosa, son la lluyta de la noblesa feudal contra el partit monacal.

Aquesta era la situació de la noblesa durant aquell periodo.

La noblesa se veya en aquestos sigles de decadencia catalana quan en las bandositats estaba compromesa, combatuda pels Reys en virtut del procés de dret antich de

(1) Una mena de caciquisme de llavores.
(2) GELABERT: *Discursos sobre la ca* [illegible] *da*, 1616.
(3) Parassols y també Barallat en [illegible] *onas Lletras*, tomos III y V.

pau y treva dictat contra els qui cometían crim de lesa magestat, en el qual, per el més petit motiu s' hi incorría, servint admirablement en aqueix punt la Real Audiencia, qu' estaba á las ordes de la monarquía austríaca.

Pera el procés de *lesa magestat* hi havía penas tremendas que consistían en enderrocar la casa y habitació del acusat. Y aixís es com foren tirats á terra la major part dels antiquíssims castells de Catalunya, y aixís els Virreys quan volían enfonsar á una familia, el procés de *lesa magestat* era el que 'ls servía pera la destrucció d' aquellas noblesa y casas feudals que podían ferlos nosa.

En aquesta obra d' estermini servía admirablement als Virreys, com ja he indicat, la Real Audiencia per medi d' aquestos procesos de *lesa magestat* y algunas vegadas ab el de *fautoría*, qu' aixís s' anomenaba lo que avuy ne diuhen *complicitat*. Bastaba haver amagat en qualsevulga part del castell á algú perseguit per *lesa magestat*, pera que d' aixó ne vingués ab els procesos de *fautoría* ó *lesa magestat* la destrucció de la casa (1).

Finalment la major part de la noblesa desapareix en el período de 1700, ab la guerra de Felip V: molts nobles s' en van á Austria, aquí quedan pocas casas y aquestas encara per medi de casaments ab la noblesa castellana sufreixen grans cambis y tresvals fins al punt de que pot dirse que s' esbargeix y 's pert com forsa social la noblesa catalana, y aquesta forsa va esser una forsa perduda, pot ser pera sempre, y ab ella vé la primera y més gran ruina de nostra forta constitució política.

Una aristocracia territorial, no precisament aristocracia de la sanch, serveix pera donar una certa estabilitat als principis de gobern y máximas d' Estat, com succeheix á Inglaterra, y ella serveix ademés pera disposar sempre de un número de capacitats independents y ab aixó la cosa pública no es tan fácil vagi á raure á las mans de nulitats ambiciosas.

---

(1) COROLEU Y PELLA: *Los fueros de Catalunya.*

La noblesa territorial vivia en els camps: la *burguesia* en las ciutats.

Aixís com en el camp tot era element goth, tot representaba una tradició visigoda, las ciutats mostravan la fesomía romana; foren un Estat dintre d' un altre; Barcelona y las demés ciutats catalanas no 'n foren de godas sino romanas y esencialment italianas; Estats municipals que 's compenetran ab l' Estat general del Principat y li donan una fesomía especial, un doble carácter. Y es que á Barcelona y ciutats principals s' hi redorsaren els vensuts en las invasions del goths y dels moros: tota la gent industriosa no agrícola de la civilisació romana.

En aquestas ciutats, passa un fenómen extrany que 's veu forsa sovint en l' Historia: el de que desapareix una institució, no 'n queda petja ni rastre y de cop se veu tornar á resurtir com sense solució de continuitat, com si hagués deixat arrels amagadas qu' ab el temps han tornat á rebrotar y surten á la vida de la Historia.

Això fa creure que' ls pobles no sols se transforman per combinacions de guerras y per l' acció d' agents fisichs, sino que hi ha una herencia espiritual, una herencia moral que 's forma á copia d' anys y sigles, es á dir, que'ls homes y las ideas de una generació son resultat no tan sols material sino moral dels homes y de las ideas de generacions passadas, de la mateixa manera que las actuals son las generadoras de las ideas del pervindre ó sía que al cap de vall no sols s' hereda la fesomía física, la sanch, sino fins l' ánima y tot, dels pobles.

Expliquis aixís, ó que hi hagi en la Societat cosas que obeheixin sempre al mateix criteri dels homes, lo cert es que com una rara aparició en nostras ciutats surt una organisació com la de la antiga Roma quan sembla que ningú havia de recordarsen després de tants de sigles.

Perque del demés això no pot esser fill de la erudició en aquell temps perque no n' hi havía, ni es resultat del estudi de llibres; pero la veritat es que naix una organisació municipal que du la mateixa forma romana ab tots sos senyals; tot du á Barcelona per exemple el sa-

gell de la antiga Roma; un Municipi romá ab sos gremis y organisació d'artesans y menestrals que apareixen acoblats en Confrarías y gremis, tal com á Roma en sos derrers temps se reuniren els artesans sota la advocació d'un determinat deu dels que ells veneraban:

Aquí també 's presentan tots ab el seu Sant de veneració especial y figuran, primer ab apariencia relligiosa, pero després se veu que son principal fí es la agremiació del travall; per aixó de bon principi se 'n diuhen Confrarías, després s' anomenan *Gremis*.

La Confraría té per base: primer el cult d' un sant ab altar que forma part de la Confraría, després l' ajudarse els confrares en cassos de necessitats y malaltías; també al acte del enterro se li donaba talment una importancia extraordinaria com la tingué en la antiga Roma.

Després de la organisació del travall y quan ens trobém organisats els menestrals d' aquesta manera venen á formar el Municipi; Jaume I el va sancionar y ho va ferho justament com si fos un antich Senat en la forma romana ó italiana de las ciutats-repúblicas de Italia.

En tot aixó s' hi veu la imatje d' una resurrecció de la antiga Roma que continúa fins el Renaixement. ¡Avuy encara ab quin gust senyors al entrar al Saló de Cent de Casa la Ciutat s' hi llegeix sobre la porta la inscripció *Senatus populusque Barcinonensis* copia ó imitació del *Senatus populusque Romanus* en la mateixa forma trassumpte y copia de la vella Roma de la República!

¿Qué us diré? Totas aquestas cosas plegadas no son casualitat: hi ha una causa, sigui una lley d' herencia, sigui lo que 's vulgui: com si no hagués mort may en las ciutats mediterráneas aquella poderosa civilisació llatina.

La burguesía en las grans ciutats de Catalunya estaba adscrita al travall; pero dintre d' aqueix travall forma ja una selecció ó per dirho millor, se destria y s' decanta cap á fer també la seva noblesa; per aixó al cap de temps ja se troba dividida en *ma major* y *ma menor*, formant la *ma major* els qui tenían rendas, els enriquits ab el seu travall y la *ma menor* els qui feyan els travalls manuals.

Això explicaría la manía d' alguns de considerarho tot desde el punt de vista económich, sancionant la idea de Loria de que totas las qüestions socials y fins la organisació del Estat no son més que qüestions económicas, qüestió de diners y riquesa (1).

Pero això no es exacte.

La riquesa no era solament lo que destriava aqueixas classes sino que en las mateixas classes burguesas hi havia la burguesía intelectual, la de la gent de carrera que figuraba dintre del Municipi al costat de la del travall manual sense enuig y sense deshonra.

La organisació dels burguesos en gremis tenia la representació suprema en el Municipi; mellor dit, era el mateix Municipi, puig aquest se formaba dels gremis; el Consell de Cent era el representant d' aquestos ab sos cónsuls, y tots els concellers solian posar després de son nom l'ofici qu' exercian; tal *soguer*, tal *mestre d' aixa*, tal *fuster*, etc.; cada hú tenia com en un segon nom el titol del seu gremi.

Els Gremis, donchs, compenetrats d' aquesta manera, eran els que formaban el Municipi. Encara mes, la forsa armada del Municipi, la host vehinal com ne deyan, eran els mateixos gremis y d' aquestas milicias gremials ab sas armas y la bandera dels seus Sants, constituhint lo que á Barcelona fou la *Coronela*, manada pel conceller en cap com á coronel, sortiren els héroes grandissims y oblidats del siti de Felip V per l' independencia de Catalunya.

Els Gremis han sigut estudiats modernament com si hi hagués una tendencia á la seva renovació. Ho foren algún temps per en Capmany (2), després pel senyor Perez Pujol, catedrátich de Valencia, y darrerament ho han sigut pel senyor Ventalló, de Tarrasa (3).

Veritablement es un estudi que tal vegada conduhirá

---

(1) LORIA. *Les bases económiques de la constitution social*, trad. per Bonchard.

(2) CAPMANY. *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona.*

(3) VENTALLÓ. *Historia de la Industria lanera catalana. Monografía de sus antiguos gremios.*

á trobar el desllorigador del gran problema, problema entre 'l capital y travall que pertorba las societats modernas.

A mitjans del sigle XIX varen esser disolts els gremis en nom de la llibertad del travall. En aquella época de bona fé se creya que aquest principi per sí sol era medecina universal, era 'l bálsam misteriós que feya miracles; llibertat política, llibertat de tot y també llibertat de travall y de contratació ¡fora 'l gremi ab las sevas pesadas ordinacions y reglas! pero admés ó despatxat el travallador en virtut d' aquest principi absolut, ha resultat per ell la llibertat del travall, la llibertat de morirse de fam sense feyna, y avuy ja 's comensa á coneixe que 'l contracte del travall surtintse ja de l' esfera solsament individual ve á esser social; gayre bé 'l travall se considera com una funció pública de las societats modernas donada l' importancia del industrialisme contemporani y es precís que, si no volém caure en el socialisme del Estat que fora la pitjor de totas las tiranías, es montin y s' arreglin organismes que encaminin y armonisin aquesta funció social del travall en forma de gremis, al estil que á las necessitats d' avuy al dia correspongan.

Per tenirne una idea ¿voleu que parlém d' algún d' aquells antichs gremis?

El Gremi més antich y el més industrial de Catalunya, perque 's dedicaba á la industria considerable de la marina, en un estat marítim com el Principat, el *gremi de mestres d' aixa,* estaba fort y admirablement organisat. Primerament hi trobém dintre d' ell el principi de la regulació del travall. ¿Se contractaba la construcción d' una nau, ó bé convenia adobar algún barco? donchs era impossible fer aixó sense tractar ab els Cónsuls ó directors dels Gremis; aqueixos eran els reguladors dels preus del travall y deyan quins travalladors podian ferho en mellors condicions y fixaban las del travall.

¿Se presentaba en el Gremi algún conflicte, s' anaba á obrir un taller, volia entrar un travallador á un altre taller? el Gremi de mestres d' aixa—y alguns altres també —no permetian la entrada á un taller fins haver esbrinat

las causas de haver sortit del altre y fins haver posat patrons y fadrins en armonía.

El Gremi regulaba també lo que 'n diém la *competencia;* la permetia fins á cert grau, passant del qual, per exemple l' extranger que venia á establirse tenia de subjectarse á certas condicions; may se comportaba que la inmigració de gents estranyas, com avuy passa, cambiés els jornals, la vida obrera y las condicions de la feyna (1).

També 'ls Gremis establían varias condicions d' higiene, ja respecte las horas de travall, ja á la classe d' aquest. El de fusters, per exemple, fixaba la mena de feyna que s' havía d' emplear; determinats mobles havian de ferse de certa fusta y no en altre que fos més fácil de criar porquería y aixís establían que 'ls llits se fessin d' una mena de fusta, las calaixeras d' una altre, etc. Com reglas d' higiene, el gremi de blanquers establía que las pells en que dormen las criaturas no fossin adobadas de tal manera ó de tal altra, també per por de certas malaltías (2). ¿Que 'us diré? el gremi arribava ab aixó á las previsions y reglas mes menudas y ben pensadas.

El Gremi, en una paraula, arreglaba no solament las lluytas entre obrers y desde la política en sas funcions més importants, las sevas alas protectoras s' estenían, puig els gremis elegían els consellers de las ciutats, s' encarregaban de la defensa de la terra per medi de las milicias gremials é intervenian fins en las més insignificants futesas de la higiene: el gremi era 'l tot de la societat municipal.

Els Gremis catalans se diferenciaban dels de Fransa en que aquestos depenían de la Corona y del Municipi; els de Catalunya depenían exclusivament del Consell municipal. Aquest era per exemple el qui regulaba el travall pera la fabricació de llanas y teixits, manera de fer y funcionar els telers, etc.; totas aquestas reglas técnicas depenían del Consell de Cent y no del Estat.

---

(1) *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, publicados por D. Manuel de Bofarull, tomo 40, *Gremios y Cofradías.*

(2) Archius dels gremis de fusters, de manyars y blanquers que he consultat.

Això, com compreneu, senyors, li donaba una independencia gran á la ciutat y un ayre industrial y mercantivol.

Y no cal dir, senyors, lo que la cofradía primer y després el gremi pera la pau y confraternitat dels socis representaban; confraternitat en quan els majorals ó prohoms dels gremis resolían debats y qüestions dels socis com dins d' una casa; confraternitat en veurers junts en malaltías, funerals y enterros; confraternitat fins al punt d' haverse de tancar els tallers quan moria un soci ó fill d' éll com si 'l dol fos de familia; confraternitat finalment en tenir de reunir el gremi una vegada l' any, y solía esser lo día del sant del patró del gremi, com per exemple pels mariners lo día de sant Pere, en un dinar solemne ahont tots menjaban en una mateixa taula; dinar mitx relligiós, y per això solía ferse en els claustres d' alguna iglesia, y la assistencia á tal cerimonia era obligatoria baix penas que s' imposaban als que hi manquessin; dinar que recordaba las antigas *apaturías* de grechs y de romans també fraternals y relligiosas.

La decadencia dels gremis es la mateixa decadencia del poder municipal en las ciutats y vilas de Catalunya; poder representat per una mena d' aristocracia, la dels ciutadans honrats, com he dit abans, formada per enriquits pel comers y la industria. La *ma major*, segons deyan dels municipis, combatuda desde la deixada de l' Edat mitjana per las classes inferiors en aquell trontoll colossal que feu sotregar de sol arrel la societat catalana, com aquestas convulsions volcánicas precursoras de l' aparició de formacions novas, com llavors ho foren de l' aparició dels *pobles menuts* ó sían las democracias, segons lo parlar d' avuy en día, en els camps y en las ciutats y vilas; moviment de molt llarch temps preparat pels mistichs, pels psicólechs y filosophs, en odi á las riquesas terrenals que, com al més insoportable de tots els goberns deyan era el fill de la riquesa; odi que al principi, en el sigle XIV, esclatá contra 'ls juheus y fins de vegadas Barcelona se va trobar assaltada y barrejada per collas de

pobles menuts ó democracias y entregada á la anarquía. Ab aquestas convulsions va entrar Catalunya en sa decadencia y en el período purament espanyol de la seva historia fins allavoras tan gloriosa.

Es el cas donchs de parlar ara de las antigas democracias catalanas.

Comensém per la democracia intelectual, perque al cap d' avall, si be ho considerém, la intelligencia, las ideas son las que mouhen las societats y las portan.

La democracia intelectual de l' antiga Catalunya be 's pot dir que eran els frares, las ordes mendicants de sant Francesch y sant Domingo, vingudas al mon en aquella reacció mística del sigle XIII y que s' apoderá del esperit de Jaume I, reacció mística que batégá tota l' Edat mitjana, y á Catalunya més, perque 'ls frares y las ordes mendicants no tenían entrada en las Corts, ni Parlaments, ni Diputació general, ni Gobern, essent l' organisació del Principat basada en la soberanía de la propietat territorial dels antichs castells y abadías y en la mercantil que 'ls gremis representaban. D' aquí aquell odi á las riquesas de que ara mateix vos deya.

Es clar que pels demócratas intelectuals de llavoras, com pels d' avuy, la societat aixís organisada no responía als seus idealismes. Per aixó, per una rara coincidencia de temps y de personas, els grans escriptors catalans d' aquestas ordes escribían, com el mateix Rousseau sigles mes endevant escribía, y aixís Eximenis, el gran Eximenis de Girona, l' enciclopedista notabilíssim de l' Edat mitjana á Catalunya, aixís l' origen de las societats creya y 'l fonament d' ellas explicava:

«*Avans que las comunitats fossen estaven los homens separats per cases, com lavors estant aixi los homens separats* PROPOSASSEN *de fer comunitat per millor estament llur* (casi sembla sentir á Rousseau ab el seu pacte *proposició* de fer societat com una cosa que s' organisa per pacte) *ells apres que hagueren aixis comunitats nos privaren de llibertat, com la llibertat sia una de las principals excellencias que sien en los homens franchs e la servitut sie per les*

leys comparada á la mort» (1). Es á dir, el pacte, no la necessitat y la forsa, origen de las comunitats primitivas el pacte, y després d' éll encare 'ls homes no abdicant la seva llibertat. Se diferencía de Rousseau en que aquest parteix del home al montar la societat, Eximenis de la familia: «Los homens separats per *cases*»; la familia primera célula orgánica de la vida social.

Aixó s' escribía en ple sigle XIV, y qui ho escribía deya de la noblesa: «*Noblea propiament més es fundada en excellentia de bones costumes e de vida virtuosa que no es en nexer de altre sanch e en esser de gran linatge*» (2) y afegía que als princeps mana la lley y 'ls pactes fets ab los vassalls (monarquía paccionada de Catalunya) y 'ls mana encare la conciencia y Deu; y esmersa moltas ratllas y molts capítols á demostrar que pera seguir sas veritables tradicions havía d' esser electiva la monarquía y electiva pels vots de tots, y fins que tota autoritat no ve solsament de Deu (3).

Un' altra democracia era la dels camps, la democracia pagesa formada en els territoris feudals. Al arredosarse prop dels castells la població rural per aquell fet succehit quan l' anarquía dels sigles VIII y IX, al acabar l' autoritat dels emperadors francesos en las regions de una y altra banda, d' una y altra vessant dels Pirineus, de que vos parlaba en la darrera conferencia, las vellas familias y tribus que, subjugadas pels romans, després pels goths y pels árabes, se trobaren després de la reconquesta ab la necessitat de reconeixer una especie de militarisme dominant, de posarse á las sevas ordes per sencill instint de conservació, y d' aquí l' origen de la societat feudal ab tots els seus usos y mals usos, que sempre tenían un doble carácter de comunitat y explotació agrícola ab el senyor quals terras conreaban y de servey mili-

(1) EXIMENIS: *El Crestiá*, cap. 153.
(2) Cap. 192.
(3) Caps. 153, 156 y 441.

tar (aixó sobre tot) de defensa del castell y obligació de adobar sas torras y murallas.

En la lluyta que la democracia rural tingué contra 'ls nobles, en la que després va rependre també contra ells ab la revolució francesa se 'n veu una pintura ben inexacte, se 'ls hi feren una colla de carrechs, que després, quan s' han tractat d' esbrinar, han quedat reduhits á no res de lo que semblavan. Jo no he sabut trobar per exemple rastre d' aquestas prestacions de que se 'ls acusa y que 's diu que 'ls infelissos vassalls prestavan als Senyors feudals: hi ha una llarga llista d' abusos que no he trobat en lloch, dels quals alguns recordan el dret germánich, altres el dret inglés y alguns potser el normando. Hi havia entre altres aquella prestació que un diputat en las Corts de Cadiz recordá pera fer un cop d' efecte, dihent que Catalunya ¡aqueixa Catalunya á qui 's vol presentar com á tan lliure, tenía establert el *dret de pernada* y que 'l cobraba fins l' Abat de Poblet! Sobre aquest dret cal dir que era de la *perna* del porch y no el *jus primæ noctis* á que volen referirse, sino la perna ó pernada, la cuarta part del mas com del porch las cuatre pernas.

Aquest mal us de la primera nit, recort de certas usansas mitj primitivas y selvatjes, fou retret ja de lluny com un cárrech sensacional contra 'ls senyors al venir els temps d' abolirse 'ls mals usos; era un de tants capítols pera la propaganda antifeudal sostinguda pels reys del qual protestá sempre la noblesa catalana dient:

«Responen los dits Senyors que no saben *ni creuhen* que tal servitut sia en lo present Principat *ni sia may* per algún Senyor exigida. Si aixis es veritat com en lo dit Capítol es, renuncian cassan y anulan los dits Senyors tal servitut com sia cosa molt injusta y deshonesta.» (1)

Quan aixó 's discutía, era que remoguda pels reys, pels frares mendicants y per alguns jurisconsults, la democracia pagesa venía al mon de la historia, els senyors estaban sense guerras ni conquestas, y per tant, sense rique-

(1) HINOJOSA, *La pagesia de remensa en Catalunya.*

sas; l' agricultura s' havia fet poderosa ab el comers y l' industria. La nova classe social per fí prengué las armas y ajudada pel Rey Joan II va sublevarse.

«*E com vench l' any següent 1462*, diu la crónica de »Breda, *se feu gran moviment de pobles en lo Principat en »contra las ciutats é viles é gentilesa.*» (1)

Eran els pobles menuts, els pagesos de *remensa*, enemichs de la gentilesa (la noblesa) de las vilas y ciutats, (l' aristocracia industrial la ma major, els ciutadans honrats en poder dels quals estavan els municipis), eran els desheredats de feya sigles y sigles escampats per las més feréstegas y pobras regions del Bisbat de Girona, Ampurdá, Selva, Vallés y Montanya. Fou alsat capitá general «dels pobles menuts ço es pagesos, un simple gentilhome »apellat Francesch de Verutallat, natural de la parroquia »de Sant Privat de Bas, home qui vivia de son laurar é »cavar com á un sotil pages.» Ben aviat va esser aquest un capdill realista que sols del rey se cuidava y no de las reivindicacions dels remensas, inspirat per la democracia intelectual que sens dupte lo dirigía com s' endevina ab l' estil enfátich y relligiós de las sevas cartas. (2)

Pero la bandera de la guerra civil, bandera de foch y

---

(1) VILLANUEVA, *Viaje literario á las Iglesias de España*, tomo XIV, ap. XVII.

(2) En prova d' això la següent carta que escrigué als primers dias al abat de Casserras y que aquest enviá á la Diputació. Es molt curiosa, revela tota una época y diu:

Jhesus.

Scrita a XVI de juny any 1462.

Venerable senyer e singular amich. Una vostra letra he resebuda en la qual vos responch retribuhintvos gracies de la bona voluntat com desitjau que yo hagues repos. Pare es en axi car per mija de treball havem a conquistar repos, per que me som més en un gran trontoll e perill en lo qual me vesets, daço enten haver repos eternal a la mia anima, *car la mia lança no ses levada per les remenses anullar ni altres drets*, mas per demanar mon senyor lo Senyor Rey natural de Arago qui donas dret e juy de justicia als huns e als altres homens de Catalunya e castigas los malfactors, de que Barchinona se vol mostrar part adversa envers lo poble e publich del S. Rey en que mostra esser cruel sense justicia. Barchinona qui sens proces e juy de dret fa penjar per los arbres e sens confesio los ignoscents homens e humils del publich del S. Rey e los cossos donar a cans e apos, de que es una gran crueltat e mal eximpli de Barchinona de fer tals coses de christians; com dien que lo poble ha conclos que lo S. Rey sia inibit e cridat per desenemich; sis feu lo poble judaych a consell dels bisbes e sacerdots de la lley judayca conclusieren de lliurar Jhesu Crist á mort. *Doc. inedit. del arch. de la Corona de Aragón*, tomo XXI, pág. 378.

sanch, era aixecada; comensá l' assalt y saqueig dels castells en mitj de crits de *visca lo rey;* sortí lo veguer de Besalú ab el somatent cap á Castellfollit, ahont els remensas tenían sitiada á la senyora de Cruilles, y l' escena fantástica al trobarse per primera vegada els pagesos ab el somatent, pinta lo carácter de tot aquell aixecament: per un cantó las turbas cridan *visca lo Rey,* y del veguer que va en nom del Rey se burlavan; per altre tenen las autoritats y lo bon sentit popular prou forsa pera contenir els primers desordes (1). Després ve una guerra d' anys horrible.

Acabada aquesta guerra entre la monarquía y la noblesa y las ciutats, fetas las paus ab Joan II, segueix bullint la qüestió social dels pagesos de remensa, perseguits llavors pel mateix rey fins á arribar á la famosa sentencia arbitral de Guadalupe, perque á Guadalupe, un monastir d' Extremadura, la firmá Ferrán lo Católich l' any 1486. Teniam donchs una altra classe social qu' entrava en el drama de la Historia, classe social que quan estigué aixecada, ben aviat, com mostra de la miseria dels homes sempre, vegé ab orgull als que venian sota d' ella, els jornalers y menestrals, travalladors de la terra, no propietaris, ab qui volgué repetir lo que ab ella havian fet els vells senyors, tant que pochs anys després, que la Sen-

(1) També perque es una pintura fresca de la época llegeixo un tros de la carta del veguer de Besalú á la Diputació, diu aixís:

E per ço que siats algun tan certs de la gran congoxa e perill en que tots som possats, avis algun tant per caps vostres savieses com esser arribats hora de nit á Castellfollit ab nostra sometent continuat per informacio itinerant resebuda, e per letres de la opressio e vatxacio molt gran en que la Senyora e tota la vila era detenguda per ells trobi los portals tanchats. Aqui continuant nostra sometent e requerit que obrissen al Senyor Rey, e alguns dients so que a tots es molt cruel e anugos fou respost demanant e *noy ha Rey nil coneixem*, é estant per entrevall de temps aqui al portal fou ubert e axi continuant nostra sometent e intrem e aqui nos foren de la gent aplegada e molt arremorada ab pavesos e balestes parades ab gran avalot e ramor ab tretes a les nous reprenent axi fort e ab tant gran scrux nostra sometent *viva lo Rey viva lo Rey*, que aci era una obra de perdre lo seny em tenia per dit que en aquella hora tota la vila ne anas, e continuant nostra sometent fins com arribat a la porta del castell devant la qual staven centes persones e de las gents ajustades ab grants fochs que fehient aqui tenents aquella asitiada, esser arribats aqui, fou tant gran altre vegada los crits e avalot que jur vos me tenia per dit no bastes en aturar tal insult ens trobem al mig de doscents balleste parades ab les tr[illegible]
fins venir a mi ab la treta a la nou *sou vos lo Rey ben sia vengut !*
e molt majors insults e modos de avalots. *Doc. ined.*, tomo 18.

tencia de Guadalupe fou dictada, prohibiren unas Corts que presidí Carles V, que 'ls pagesos no poguessen subestablir ó subasensar els masos, creant senyors mitjans ab dominis, las Corts permetent sols els subestabliments que se diuhen en nuda percepció, sense senyorías ni lluhismes (1). Y es que 'ls que estavan sota la servitut de remensa es veyan ja senyors dels masos, y es que se sentían com á classe nova en la necessitat de destriarse, de seleccionarse, com ara se diu, dels de sota é imitar als més alts y gentils, en tant que fins escuts y emblemas de noblesa alguns posaren en finestras y portas de llurs masías y per això es ben dit alló de *noblesa d' espardenya* en que més tart se 'ls anomenava; no hi ha més que veure 'ls noms d' alguns que foren condempnats en la Sentencia de Guadalupe, que justament corresponen á las grans casas de pagés d' avuy al día, com foren en Martiriá Vidal de la Selva, en Maruny de La Bisbal, en Sala de Montornés, en Plantada de la Atmetlla, els tres germans Vilallongas de Cassá de la Selva, en Pujol d' Olot, en Vidal de Madremanya, en Vinyals de la Garriga, etc., etc., pera ab tot això compendre qui eren els vinguts novells á la vida política y la part que van pendre en la moderna historia de la nació catalana.

Y á fe que la seva intervenció, decayguda la noblesa feudal y eclesiástica, caracterisa tota la historia de Catalunya en son período veritablement espanyol desde llavors en las derrerías del sigle XV, fins á la deixada del sigle XIX que acaba de passar. Sense solució de continuitat aquesta noblesa pagesa, dominada per la democracia de las ordes mendicants y 'ls rectors rurals un sigle y mitj mes endevant, surt dels mateixos recons y afraus de Mieres, Bas, Besalú, comarcas célticas é ibéricas, y com una torrentada l'any 1640 devalla cap á Girona, 'l Vallés, assalta Barcelona y trau de la presó al Diputat Tamarit, promovent la famosa guerra separatista del temps de Felip IV y 'l comte duch d' Olivares. Voleu

(1) Corts de 1512. Const. de Cat.

saber la seva característica de aquells pagesos y *segadors* de 1640, preguntéuloshi. ¿Quí es vostre capitá? ¿Quína es vostra bandera? Portavan realment com diu l' himne nacional un gran Sant Crist tot endolat que debían haversen endut d' alguna iglesia de montanya. ¿Qué cridaban? *Visca la santa mare iglesia! muyra 'l mal govern! visca 'l Rey!*

Eran aquestos crits y viscas enfurismats una barreja de ideas relligiosas y monárquicas ó millor dit realistas que també s' imposaren la revolta contra Felip V. Si 's considera que 'ls catalans sentiren una com veneració per Carles d' Austria, que fullas y cansons de la guerra de successió son per demés realistas, que Carles era 'l candidat del Papa y sostingut principalment per las ordes relligiosas, que aquestas se sacrificaren de debó en la propaganda y en la acció militar en el memorable siti y cayguda de Barcelona y del Estat catalá l' any 1714. ¿Voleu veure com els fets se encadenan, van fent una trena que no s' acaba, sempre moventse la mateixa gent, sempre ab el mateix carácter?

Y anemla seguint aquesta democracia de la historia. Al finar aquella mateixa centuria de Felip V se sent al altra banda dels Pirineus el gros tarrabastall de la Revolució francesa; Espanya, declarada la guerra á la Revolució, se 'n entran per Catalunya els exércits republicans, s' arma lo que 'ls nostres vells en digueren la *guerra gran* y ¿sabeu qui reb als emigrats realistas de Fransa, qui arma els sometents contra la Revolució? donchs aquella democracia rural, aquella que capitanejada per rectors de vilas y pobles, derrotats y fugits els exércits espanyols, atura l' inmensa onada republicana que salta la gran barrera de las montanyas, aquella que més tart combat en nom de la relligió á Napoleón Bonaparte, y fa heroismes may vistos á Girona; aquella en fí que fa eixir y reviscolar y aixecarse, com un aixám, dels mateixos llochs y patrias dels pagesos remensas del [illegible]le XV, els realistas y carlins de las guerras contem[illegible]nias.

¿Y avuy que 'n resta de totas aquellas classes socials? La noblesa ha desaparegut com á factor social y las democracias intelectuals, relligiosas, rurals y ara las de altra mena se n'emportan, com un globo que no més té forsa d' expansió, á Catalunya sense 'l contrabalans que té per exemple Inglaterra que no l' ha perduda la seva aristocracia, y en ella troba sempre una gent triada pera la resistencia dels grans interessos socials y de la llibertat, coneixedora dels negocis del Estat é independent per sas riquesas. Això li ha mancat en els derrers sigles á Catalunya y cal, avuy que novas tendencias é ideas sobreixen en la opinió catalana, pensar en nostra organisació defectuosa com á poble, ja que com á factor social no tením aristocracia, ni burguesía compacta y organisada, puig que 'ls gremis han perdut llur forsa, y las democracias van á semblansa de las sorras lleugeras del meu poble de Bagur, d' así, d' allá, segons els vents: cal pensarhi de quins fonaments ens hem de refiar en el pervindre d' aquesta nostra estimada patria.

CONFERENCIA III

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 5 Desembre any 1904)

Drets individuals dels ciutadans del antich Estat Catalá.—Llibertats del home.—Llibertats de la casa y la familia.

SENYORS:

De la conferencia d' avuy es la tasca, com expressa lo seu enunciat, fer l' esplicació dels drets individuals que tenían els ciutadans del antich Estat Catalá: las llibertats del home, de la casa y de la familia.

Aquest tema té una importancia superior á tot lo que he vingut dihent, perque tot lo dit son síntesis d' historia y dret de Catalunya, y lo que he dir será estudi analítich d' institucions y llibertats vivents y crescudas en nostra terra en el temps en que á sí mateixa se governaba.

Empero ab lo d' avuy havem de tocar un punt que 'ls derns hi doném més valor que no hi donavan els ho-

mes antichs. Els homes de l' Edat mitjana y del Renaixement se preocupaban més poch dels drets individuals que dels drets y prerrogativas de la Corporació. Comprenían que la vida pera ferse intensiva á la política era necessari que fos dintre d' una Corporació y las llibertats d' aquéstas eran lo que primer havían de garantir y respectarse.

En cambi els drets individuals en la época moderna han pres proporcions fantásticas, perque 's parteix del concepte sempre mal entés del home abstracte, de que vaig parlarvos l' altre día: el de un home imaginari, universal, que no existeix en cap lloch de la terra.

Y d' aquella abstracció del home n' havían de neixer dúas cosas: un afany pera tot lo que fossin drets individuals d' aquesta ilusió d' home, y en l' ordre polítich una uniformitat que comensa en l' uniformitat del sufragi y acaba en la uniformitat del Estat: un sol home en la idea política, un sol vot pera tothom, una lley pera l' aplech d' homes, tots números uns, tots iguals en una abstracció d' home, subjecte únich de drets y obligacións políticas.

Els llegisladors catalans també 'l tenían el concepte de la individualitat humana y dels drets d' ella; pero els consideraban subjectes á una colectivitat ja formada, á una Corporació ó entitat—Gremi, Municipi, Diputació, Veguería, Vila, Castell feudal, etc.,—y allí dins posaban el sosteniment y defensa de las llibertats propias.

Per aquest poble catalá individualista de sol arrel tenía moltíssima importancia, en el Dret polítich, tot lo que pertocaba á drets individuals; y per una exageració no ha d' esser pressa el dir que en aquest punt dels drets individuals nostres antepassats havían arribat tant amunt, tant enlayre com el Dret modern, y res tenían que envejar á lo que tant se proclama com una gran gloria de las nacions modernas y en primer lloch de la nació inglesa.

Això era fill de que s' havía empeltat á la llegislació política l' individualisme propi d' aquest país, perque 's imposible compendren els drets individuals sense conei-

xen ben bé l' individualisme que ho informaba tot; individualisme qu' es la nota característica de tota la nostra historia; individualisme que, per sort ó desgracia, es el signe més distintiu del poble catalá y que s' ho ha dut á la sanch ara y de sempre.

Tots els que del poble catalá tractaren, lo primer que veyan era el carácter especial que en aixó mostrava, y si repassém las obras dels escriptors, tant aquells que 'l maltractaren com els que en feren llohansas, tots, encara que no servintse d' aquesta paraula moderna de *individualisme*, el descriuhen com un poble individualista ab senyas y fesomía qu' aqueix carácter especial li donaba:

Ens trobém ab alló tant conegut de Melo y que s' ha repetit tantas vegadas: «Son los catalanes (por la mayor »parte) hombres de durísimo natural, sus palabras pocas, »á que parece les inclina también su propio lenguaje, »cuyas cláusulas y dicciones son brevísimas; en las inju»rias muestran gran sentimiento y por eso son inclinados »á venganza; estiman mucho su honor y su palabra, *no »menos su exención, por lo que entre las más naciones de »España son amantes de su libertad* (es á dir, la llibertat »característica d' ells)... siendo entre sí varios en las opi»niones y sentimientos» (1).

Per aquest istil n' hi ha un gabell de probas del seu individualisme.

Gelabert ho reconeix també, quan dels nobles rurals de Catalunya en el sigle XVII, diu: «Críanse en caseríos, »puestos entre bosques y peñas, pues con esto no se co»munican unas gentes con otras con continuación, lo que »produce fiereza; gozan del ámbito de sus heredades con »un absoluto dominio, lo que les hace mal sufridos» (2).

Es la descripció d' un poble individualista tancat á casa sempre.

---

(1) MELO: *Historia de los movimientos, separación y guerra de Cataluña en tiempo de Felipe IV.* Lib. I, n.° 71.

(2) GELABERT: *Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinación de sus habitantes y su Gobierno.*

Y després trobém al bufón y gran escriptor del temps de Felip IV, en Quevedo, qui al parlar de nosaltres al Comte-Duch d' Olivares y sense compendre l' individualisme de nostre país, diu lo que també recordareu: «Son »los catalanes aborto monstruo de la política. Libres con »su señor; por esto el Conde de Barcelona no es dignidad, »sino vocablo y voz desnuda; dicen que tienen conde como »el que dice que tiene tantos años, teniéndole los años á »él... Sus embajadas á su gobernador cada hora no tra»tan sino de advertirle que no puede ordenar, ni mandar »ni hacer nada, anegándolo en privilegios. Esta gente, »de natural tan contagiosa; esta provincia, apestada con »esta gente; este laberinto de privilegios, este caos de »fueros que llaman Condado, etc., etc.» (1) Y podríam anar copiant textes y notas de nous y vells tractadistas; pero el carácter individualista y la veritat de lo que vinch dihent ja 's veu desseguida al examinar la nostra personalitat catalana. Femtlo ara si voleu aquest análisis.

Pareu esment, fixeuse, en un individuo qualsevol y comenseu per aquell signe que 'l destría dels demés homes: el seu nom. S' observa en els noms familiars de Catalunya una varietat tant gran, un conjunt de noms que se semblan tant poch, que si teniu la paciencia de repassar unas llistas electorals ó un cens qualsevol ó un aplech de noms que pera efectes d' administració ó política s' hajan hagut de reunir en qualsevol banda del Principat, quedareu admirats al veure tants y tants noms que no se semblan. Donchs bé; noms diferents vol dir homes diferents, individualisme ben marcat al acte.

Mireu, guayteu ara lo que passa en altras terras, per exemple en la regió que tením més á prop, la regió castellana: hi ha varias personas reunidas; si son castellanas, ixen repetits desseguit tots els noms y ben aviat trobareu que s' anomenan igual 15 ó 20 personas; y es aixís perque 's tracta d' un poble que no es individualista,

---

(1) QUEVEDO: *La rebelión de Barcelona.* Biblioteca de Autores españoles, lib. I, n.° 284.

sino que com els semitas tendeix á la vida de grans agrupacions, tribu ó comunitat igualitaria. Aquí ve bé recordar aquell cas tant curiós que va donarse quan l' Alger els francesos conquistaren. Un Registrador de la propietat d' aquell territori s' esclamava dels entrebanchs que ab l' inscripció de las fincas li sortían, perque en una grandíssima regió tothom se deya el mateix nom, qu' era el nom de la tribu. D' aquí ve, sense cap mena de dupte, que á Castella ens trobém ab aqueixa munió de *Fernandez,* que vol dir pertanyent á la tribu ó grupo que seguía á *Fernando; Rodriguez* dels de *Rodrigo; Dominguez* de *Domingo; Lopez* dels que seguían á *Lupo; Ramirez* dels que seguían á *Ramiro, González* de *Gonzalo,* etc.; perque l' afixe *ez* significa grupo, dependencia *de* com si diguessim.

Ja coneixém l' home pel seu nom comparat ab el de Castella, donchs seguím la comparació qu' hem empresa.

Examiném l' home y 'l trobém, com si diguessim, concentrat en sí mateix. El catalá, com l' inglés, per sí sol se basta y de ningú necessita, y per aixó es colonisador. En cambi el demés d' Espanya no ho es y necessita anar acoblat. L' home individualista que per sí sol se basta, que 'l seu pensament interior té gran forsa, aquest home colonisa, viatja; d' aquí que de catalans n' hi ha d' escampats y perduts per las quatre parts del mon, per tot arreu s' en troban.

Aquest individualisme se marca en tot, de las cosas més grans á las més menudas: en la vida pública resulta la terra de tants caps tants barrets; en la vida privada l' encastellarse tothom á casa seva, se troba en la duresa de las relacions socials... Ara, en aquestas horas som á la vetlla, donchs bé, ara á Catalunya, tothom se tanca á casa; en cambi si ara anessim á Madrit trobaríam las familias reunidas totas, las unas á casa de las altres.....

Ve una guerra civil, per exemple; del Nort y del Centre venen grans collas ó partidas, regiments formats (descubrint á la tribu en totas sas manifestacions) ab son régimen d' obediencia y ordre. Aquí al contrari, passa lo que deya en el sigle xv el comte de Pallars, al ordenar

l' exércit de la Diputació general: «La gent catalana es dura de metre en ordre.» En l' exércit indígena en la guerra, en tot lo de las armas, aquí tothom es soldat del seu sou.

Compareu aquest fet socialment—aixís al menys el recordo jo y no d' altre manera— ab lo que passa en altres punts. Ve la guerra civil, dich, y en aquest país veyém un gran número de *cabecillas* que cada hú va pe 'l seu costat y pe 'l seu compte. En fí, es aquell individualisme que arriba fins al extrém en fets de guerra; de aquellas ordres com las del general Manso: «Armas al coll, minyons, si 'us plau». Aquest mot *si 'us plau* dirigit á un soldat es la negació del manar que hi ha d' haverhi en un exércit; es una de las mostras de un individualisme inconcebible. Ben bé 's comprén sía la terra que 'n altres temps en las sevas Corts el desistiment d' un sol diputat podía pararlas, y es aquesta terra nostra en que això s' ha fet y s' ha dit, aquella en que avuy debían creixe y treure ufana, com escardots plens de punxas, com en lloch mes del mon, las ideas anarquistas.

D' aquest individualisme n' ha nascut durant la decadencia també una pila de defectes socials. El día que aquí —al revés de lo que passa á Inglaterra, que influída per la rassa normanda qu' era dominadora y molt, y d' aquí la forsa de la constitució inglesa— el día que aquí desapareix la aristocracia goda, que era la que tenía el poder, y se fa mestressa d' aquest país aquella democracia de que ja hem parlat, s' ensorran nostres institucions políticas y se confonen ab las d' Espanya, alashoras aquest individualisme lleva sos fruyts més aspres, dú la mesquinesa, la enveja, tots aquestos vicis que son com la plaga de la societat catalana que son fills de nostra decadencia, perque no ha vingut un factor lo suficient fort pera encaminarnos y dirigirnos al mancar aquesta classe política, que era la que havia de cumplir aquella missió, com á Inglaterra.

Aquest individualisme 'ns pervingué en part de las rassas que poblaren aquest territori.

Las rassas hi contribuiren, y no 'l formaren aquest individualisme de Catalunya —y això ho veyém en altres ordres de cosas— empero tingué medi de pendre ufana per la situació topográfica. Donant un cop d' ull al mapa, veureu que essent Catalunya tota montanyosa y no haventhi gaires regions planas, era el territori més apropósit pera que s' hi extengués l' individualisme. A més á més el país es pobre per excel-lencia, y per això l' home ha tingut de procurar viurehi y sostenirshi ab molt de travall; res rebia de la naturalesa; la terra era mesquina pera éll, y no més d' éll podía refiarse.

Una de las altres causas que poden haver molt ajudat á n' aqueix individualisme es el tenir Catalunya sas fronteras en el Mediterrani y ab Fransa; y sobre tot va contribuirhi —en això no hi ha cap dupte— la organisació y política expansiva que aquí hi havía. La expansió dels Reys d' Aragó no se n' va anar cap al interior d' Espanya, sino que un cop conquistadas Valencia y Mallorca, isqueren á colonisar; y tots els pobles colonisadors, com Inglaterra, son individualistas; colonisan perque son individualistas, y s' en tornan més al viure en las colonias; lluny dels seus, del seu poble l' home viu fortificat y sol ab sas personals energías.

Al cap devall, donchs, no es estrany que 'l Dret polítich en lo referent al home tingués una importancia capital en l' Estat catalá y se pugui dir que Catalunya estaba en això com d' Inglaterra. Y no solsament ho podém dir, sino que ho podém demostrar qu' ens havíam avensat de molts anys á las nacions més lliures del mon.

Abans d' entrar en l' estudi de la llegislació, com rahó de método, cal explicar primer la manera de sentir del poble per medi de sos escriptors que podríam dir son la destría, la selecció del pensament d' una nacionalitat; y cregueu, senyors, que nostres escriptors en tenían de la llibertat individual un concepte tant clar, que encare que la influencia romana colectivista y autoritaria tot ho invadía, conservan ideas claras y ben seuas propias.

L' altre día explicaba cóm la democracia religiosa ho

capgirá tot, y aixis trobém qu' un tan gran escriptor com Eximenis, el que sostenía doctrinas semblants á las d' en Rousseau, diu ben clar al parlar de la llibertat individual: «*A cascu aytal es legut de fer ço que li plau de sí* »*mateix e de ses coses,* pus no sia contra Deu, e contra »Caritat e contra alguna ley perjudicant la cosa publica »segons que apparrá en aprovada costuma, *é aço basta á* »*provar que l' hom es franch e ha plena llibertat*» (1). Aixó deya aquest frare que en l' Edat mitjana ja parlaba de la formació de la societat, com resultat de la comunitat dels homes lliures. L'home ab plena llibertat pot fer *aixó que li plau de sí mateix y de sas cosas,* las limitacions d' aquest principi: que no sía contra Deu, contra caritat, (la millor forsa d' unió humana) ó la lley, mentres que aquésta l' haja no dictada el llegislador, sino aprovada ó sancionada, segons el sistema catalá, la costum que es la forma més lliure de totas ahont la lley se forma.

Si aixó las sumitats del pensament filosófich catalá deyan en l' Edat mitjana, no altrement de la llibertat individual escribían els solemnes doctors de Dret y tractadistas. Ab aquestos passaba una cosa molt singular y rara: mentres son criteri individual els duya á las mateixas afirmacions que 'ls filosophs, y no podía esser altra cosa dintre de la nació catalana que per boca dels reys se proclamava la més lliure del mon, en cambi per influencias del Dret romá, son pensament, cercant viaranys y camins en lleys y preceptes del Digest y del Códich, se encongía. Miéres, el gran jurisconsult catalá Miéres, que 's burlava dels Doctors del seu temps que sols dels llibres italians treyan la ciencia, no tant influit de romanisme com els demés, en 1439 escribía: «Tothom per natural naix »libre, la servitut es per costum. La llibertat humana es »integral, no pot esser per parts. Está hom en llibertat »quan la seva facultat natural no es refrenada per vincle »de la lley ó dels homens (2).

---

(1) EXIMENIS: *El Cristiá*, llib. 12 *de régimen de príncepe é comunit*

(2) MIÉRES: *Apparatus super constitutionibus curiarum Cathaloniæ*

Això es tret d' una lley romana; y afegeix pel seu compte: «La llibertat humana es integral y no pot ser per parts», afirmació que subscriuría qualsevol sociólech modern.

Miéres escribía això l' any 1439.

Pero com cosa notable es que 'l fill de Sant Joan de las Abadessas, Socarrats, solemne glosador de las consuetuts del Principat, comentant la llegislació que regía respecte els servos de la gleba, es á dir, dels pagesos de remensa que no podían moures de la terra, discorre sobre la llibertat y diu: «Llibertat es be de Dret natural, aixís »es que qualsevol se considera libre mentres no 's probi 'l »contrari, segons diu Baldo. La servitut fou introduida pel »dret dels usatjes y per consuetut y per aquest dret pos»terior fou derogat el dret natural, segons Angel de Pe»rusio y altres.» Després d' això, Socarrats, pel seu compte afegeix: «Pero contra aquesta solució jo dich que lo que »es dret de natural es inmutable», y no hi ha usatje ni constitució que hi valga. El dret natural no 'l poden mudar las constitucions humanas.

Això Socarrats ho escribía en 1476, al comentar el Dret feudal (1).

Coneguda la idea de llibertat en l' antich pensament catalá pels dits que he retret de nostres filosophs y juristas, parlém dels drets individuals.

Es difícil venir á precisar lo que ha d' entendres per drets individuals; y com rahó de método també crech mellor referirme per exemple á la Constitució de 1876, vigent á Espanya, aquesta Constitució filla de la de Cádiz y tantas altres, nascuda després de tantas guerras civils, esvalots y bullangas haguts á Espanya pera conquistar aquestas llibertats escritas. Donchs aquestas llibertats, fillas de tota aqueixa historia moderna de aquestas guerras y ruinas inter[illegible]rs y conquistadas pas á pas, regadas ab d[illegible] [illegible]ats que 's consideran com el *sum*-[illegible]ys actuals y que no son sino tras-

llat ó resum dels que hi ha en altres constitucions modernas, son las que preném pera servirnos d' estudi y comparansa.

Comensém: L' artícle 4.t d' aquesta Constitució espanyola diu que «ningún español, ni extranjero, podrá ser detenido sino en los casos y en las formas que las leyes prescriban», y l' article 5.t que «ningún español podrá ser preso sino en virtud de mandamiento de Juez competente.»

Vejém ara nostres Constitucions.

Primerament prenen aquéstas un altre carácter del que tenen las constitucions d' avuy el día. Se preocupan nostres Constitucions d' un dret que als polítichs d' avuy sembla impossible s' en preocupin; pero la veritat es que hauría de ser escrit en totas las Constitucions modernas.

Aquestas garantías, aquest dret de que ningú pot ser detingut, aquí comensaba per tenir per base lo que 'n podríam dir la *llibertat locomotiva,* que 's troba també reconeguda en la Carta Magna. En aquésta, com en els Usatjes, se diu que tothom podrá anar lliurement ahont vulgui, es á dir, sense cédula, passaport, butlletí; documentat ó indocumentat, ab mercaderías ó sense ellas.

Y diuhen els Usatjes (tinguém en compte respecte aquéstos que 's tracta del sigle XI y l' altre lley quina traducció vaig á llegir es del sigle XIII: dels Usatjes en modificaré algunas paraulas modernisantlas pera ferne entendre mellor el seu sentit).

Diu l' Usatje *Camini et stratœ:* «Los camins y las estradas per mar y per terra son de la Potestat... aixís que tots homens, cavallers, mercers y mercaders y homens de peu anants y vinents, vajan y vingan segurs y quicis ab totas llurs cosas sense cap por.»

Y afegeix un altre Usatje, el *Omnes quippe navis:* «Totas las naus vinents á Barcelona ó partints de Barcelona sien en pau y en treva per tots días y totas nits.»

Ara bé; la Carta Magna d' Inglaterra fou escrita 147 anys després dels Usatjes, ó sía en 1215, en temps de

Joan Sensterra, y respecte aquesta llibertat tant llohada pels inglesos, diu:

«Tots els mercaders pugan salvos y segurs exir de Inglaterra y venir á Inglaterra y habitarhi y anar per Inglaterra comprant y venent sense cap mal.»

Aqueixa lley té la mateixa fesomía que 'ls Usatjes, y aixís trobém també una Constitució de las Corts de Pere el Gran que sembla transcrita de la Carta Magna.

Diu la Constitució: «Estatuím encara, que quiscun puga anar ó tornar per mar e per terra á qualsevols lochs e per qualsevol camins ó carreras á qualsevol ports, lochs ó vilas volrá aplegar, ab mercaderías ó sens mercaderías, sens contradicció ni enpatxament.»

Això que sembla res, s' extenía y se feya fort dintre la llegislació en gran manera.

Els camins eran de la Potestat y el crim ó insult fet á un viatjer ó caminant se consideraba com un crim ó un insult fet al Comte de Barcelona; l' autor del crim era sotmés al procés de pau y treva y lo primer que 's cercava era si l' insult havia sigut fet en un camí, quin era aquest; per això se consideraba sobre tota la terra del Principat com una estesa, un teixit de camins, carreras, vias y curriols, perque la lley no feya cap distinció. El Comte de Barcelona, Príncep de Catalunya, tenía en pau y treva totas las vías de comunicació, y l' Estat donchs asseguraba la pau y quietut á tots els qui per aquells anavan y tornavan. ¿En qualsevol camí hi havía un crim? ¡ah! allavors s' entaulaba un procés pels tribunals de justicia perque el fet se consideraba con un atentat polítich y fins vulnerada tota una institució fonamental. La ofensa no era solament una qüestió d' ordre privat que 's solventés en causa criminal: aqueixos agravis eran agravis al Rey y hi havía institucions especials pera llur castich. Gracias á considerar privilegiats els camins estesos per tot el territori catalá, en aquell período crítich perque va atravessar Catalunya y que ja he recordat altres vegada-

das en els sigles XI y XII l' ordre, la pau social, s' establí y las institucions y llibertats en son repós nasqueren.

Aném al cas de la Constitució espanyola: ve á dir l' Usatje que 's podrá viatjar lliurement y segura y s' entenía que es podia anar sense cédulas, ni passaports, ni bolletas, ni despatxos, ni guías, com á corolari de la amplíssima llibertat locomotiva aquí establerta com en la carta magna de l' Inglaterra.

Tant es aixís que hi hagué un moment en el qual Felip II tement l' invasió luterana que ja sabeu, va establir el *botlletí de francesos* y s' aixecá la Diputació general y lo que diu es, primer qu' això es contrari á la llibertat d' aquest país y segon—perque això com sempre acaba convertintse en un impost nou—que també es contrari á las Constitucions, segons las quals no s' en poden posar de nous—demana que 's derogui aquest passaport perque no ha sigut dictat per las Corts generals, y Felip II no tingué més remey que derogar el *botlletí de francesos*.

La lley actual diu que cap espanyol podrá ser pres ni detingut sino pel jutje competent y en la forma que aquella estableixi. Y diuhen nostras Constitucions: «Estatuím y ordenam que no puga esser algú més en presó, sino crim fragant ó ab licencia ó provisió de nos (el Rey) ó loctinent general nostre ó del viceconceller ó de Jutje de Cort» (1).

Y afegeix una altra Constitució: «Algún home no sia condempnat sens coneguda de jutje, ans en aço sie proceit á coneguda de jutje, aixís en punir com en dar á manlenta» (fiansa carcelaria) (2).

La carta magna diu: «El cos d' un home lliure no sia pres ni empresonat, ni molestat, ni desterrat, ni de cap manera destruit, ni 'l rey vaja ni envie forsa sobre d' ell, sino á judici del Tribunal de pau y per lley de la terra.»

---

(1) *Const. de Catalunya*, llib. 9, tit. 23 *de capturas*.
(2) *Const. de Catalunya*, llib. 9, tit. 29. Corts de 1299.

Aquí la mateixa rahó de «per lley de la terra» existía.

En primer lloch no podía ningú ser pres sino en cas de crim fragant ó infraganti, ó ab llicencia del Rey, es á dir, per ordre del Rey, obrant com á jutje.

Las causas no podían sortir de las Veguerias y tothom havia d' esser jutjat per la lley de la terra; no de Catalunya, sino de la regió catalana ahont se trovaba. Un plet civil s' havia de resoldre en la vegueria del punt ahont estaba y pera 'ls cassos de que una causa hagués de sortir de sa vegueria pera un tribunal superior, s' establía la justicia viatjera: *el portantveus*, governador superior se trasladava á las veguerias.

Anant seguint el nostre análisis recordém que la Constitució espanyola en el article sisé estableix que «nadie »podrá entrar en el domicilio de un español ó extranjero »residente en España, sin su consentimiento, excepto en »los casos y en la forma expresamente previstos en las »leyes.»

Desde ara hem de considerar que en aquest punt la llegislació y la costum jurídica havían d' esser molt fortas en una terra com la nostra en la qual la familia ho es tot, que comensa per fundarse aquesta en la llibertat de testar, aquí que com solém dir cada casa es un mon y en la qual el cap de la familia está armat d' un gran poder sobre els fills y els que 'l rodejan.

En aquestas condicions la entrada ab forsa en una casa també era delicte: se faltaba á la pau y treva si sense consentiment d' aquell cap de casa s' entraba en son domicili y no més se podia faltar á aqueixa lley pel sometent y en cas de flagrant delicte.

Hi havía excepcions á favor del somatent:

Las lleys prohibían que 'ls oficials reals entressin en cap casa particular sense consentiment del amo ó sense manament del Tribunal, y ho prohibían d' una manera rigurosa, pero deixaban lliure la entrada al somatent, perque comprenían que si l' abús podía venir d' un funcionari, en quan al sometent, reunit tot un poble, si resolía violar un domicili, era perque quelcom s' hi veya quelcom

que fundadament y per una mena de sufragi general aixís ho sancionaba.

Parlar convé, perque molt ab els drets individuals se relaciona, de la llibertat moral.

En quant á la llibertat moral, dech dir que implica una qüestió difícil. La llibertat moral dels ciutadans depén de la llibertat individual política y aquesta llibertat del sentiment va unida á la idea relligiosa com es natural sempre.

En aquest país hi havia en quant á això una diferencia esencial ab els temps moderns.

La Constitució espanyola proclama relligió del Estat la católica, apostólica y romana, y els demés cults els comporta.

Nostras Constitucions estaban informadas del esperit católich; inspirats per aquest esperit católich es com nostres Reys havian fet las principals conquestas contra las rassas semitas de la península; en la época de son explendor per aquest esperit católich comensan las Constitucions ab el títol primer de «La Sancta fe catholica» y que ningú podia disputar de ella y com que aquest esperit es també el qu' informa la manera d' esser de las lleys de la casa y de las institucions, era difícil que no hi hagués una base fixa en aquest particular per tot arreu plé d' entrebanchs y espinas.

Pero las cosas no son, generalment, sino per lo que siguin els homes; per això aquestos principis en nostre país donaban un resultat diferent qu' en altres nacions y pobles donar solían.

En aquest país en el sigle XI ¿y sabeu senyors lo que reculém posantnos al sigle XI? la tolerancia estaba ab un punt qu' avuy podrian desitjar molts dels pobles moderns que en nostra centuria viuhen; era un país eminentment católich, pero eminentment tolerant ab las diferentas ideas morals y relligiosas, basant sa inviolabilitat en el respecte dels uns ab els altres.

En els Usatjes, en el sigle XI, s' imposaba la pen[illegible] 20 unsas d' or á qui maltractés á un juheu ó se[illegible]

escarnís res de la seva relligió, y en els mateixos Usatjes se veu la voluntat de que vingui tothom qui vulla al Principat y la seva estada sía lliure á Barcelona: en aquesta ciutat, qu'era un aplech de rassas y gents, hi havia un respecte tal, que solament aixís podía arribar á la vida armónica que 'l comers y 'l cambi de riquesas necessita entre gents diverses y estranyes, cosa que no 's comprén sense tal gran consideració y respecte á tots sentiments y á totas las creencias. En els Usatjes el Comte de Barcelona fa com una crida á tots els pobles que aquí vingan, proclamant la seguretat y tolerancia que tots han de trobar sota la seva paraula; es l' honra de Ramón Berenguer el Vell, es, senyors, l' orgull dels catalans el següent usatje que 'm sía permés llegir aquí; diu aixís y prego vostra atenció:

«Car per ínich Princep e sens veritat, é sens justicia se destroeix e pereix per tots temps la terra, é sos habitadors (es una introducció solemne establint que la justicia y la veritat son els fonamentals atributs del poder, recorda alló de *in via justiciæ et veritatis)* per aixó nos Prínceps Ramón é Adalmus (la comtesa, quí segons la costum de la primera dinastía de comtes barcelonesos solían figurar las donas dels comtes en tots els actes públichs y polítichs) ab concell e ajuda dels nobles Barons, decernim é manam que tots los Prínceps qu' en aquest Principat son avenir apres nos (succesors seus) hajan tots temps ferma fe e perfecta e vera paraula (bona fé y cumpleixin la paraula) de guisa que tots homens nobles é no nobles, Reys e Princeps, e magnats e cavallers, vilans e pagesos (totas las classes socials) mercers e mercaders, peregrins e viandats, *amichs é enemichs, cristians e serrahins, juheus e* HERETJES, se pugan en ells fiar, e creure; no solament lurs personas, mas ciutats, e castells, honor e haber, muller e fills, e tot quan hajan, sens paor e sens tota sospita. E tots homens nobles é no nobles, magnats, cavallers é peons, mariners, *cossaris é moneders* (falsificadors de moneda) en lur terra estants (es dir desde que estigan dins de la terra dels comtes de Barcelona) e de altre loch vi-

nents, ajuden als sobredits Prínceps lur fe e lur paraula tenir guardar e gobernar (es dir, ajudin al princep a governar ab justicia y veritat y pau per tots) per dreta fe, sens engany, e sens mal enginy, e sens mal consell, en tots plets ó causas (tota classe de qüestions) grans e pochs, e entre las altres coses guarden fermament la pau e la seguretat que 'ls Prínceps de Espanya daran als serrahins aixís per terra com per mar.» (1).

¡Això, senyors, es un monument del sigle XI á la llibertat humana, monument que no ha tingut may ni la lliure Inglaterra ni cap mes poble del mon!

Eran innombrables els juheus y serrahins que vivían dins de las ciutats catalanas, en sos barris especials, en sas *aljamas;* els juheus tenían sas escolas, temples, cult, sas tendas y comersos, sos trajos, costums y manera d' esser especials; formaban una ciutat dintre d' un' altre; y succehía que tenían de celebrarse ceremonias del cult que dominaba, el católich; aquesta relligió católica havia d' exteriorisarse per carrers y plassas ó ahont aquells anaban y venían ab altres que, com ells, s' havían vingut á acullir aquí y vivían baix la pau y treva dels Comtes de Barcelona. Donchs be, hi havía disposicions expressas pera aquest cas, que era un altre dels pochs en que 's podía violar el domicili; per disposició expressa, primer pera Barcelona y estesa després á tot Catalunya, el juheu ó serrahí que 's trobés ab un combregá ó professó del cult católich tenía el dret d' entrar á una botiga ó casa particular pera no veures obligat á fer acatament á una relligió que no era la seva.

Naturalment qu' en aquest período hi havía odis de rassa y lluytas per assumptos económichs; pero aquestas lluytas nasqueren ab la democracia intelectual y relligiosa que tantas revoltas va portar com ne parlarem en altra conferencia.

Hi ha lleys prohibint ab las penas mes fortas que s' obligui á batejar ó convertir als juheus; al contrari, quan á

(1) Usatje *Quoniam per iniquum.* CONST. DE CAT., llib. I, tít. XVIII.

principis del sigle XIV vingueren de Fransa els juheus, regnant Jaume II el Just, se 'ls donaren facilitats pera que s' establissin aquí ab las sevas familias é industrias y 's posessin sota la pau y treva del Comte de Barcelona, Príncep de Catalunya.

Fins aquí s' ajusta nostra llegislació á la llegislació actual. Nostres passats havían arribat á assolir la Constitució de 1876, sense totas las disbauxas de guerras y sanch que s' ha vessat pera establir aquestas llibertats en las taulas de la lley de nostra nació y en las de las demés nacions d' Europa; y es curiós veure en el camí que fa l' humanitat, com ab una nació europea, á Russia, no han arribat encara aquestas llibertats que ja foren establertas en el sigle XI á Catalunya.

Pero si d' aquestas consideracions resulta qu' estabam en quant á drets individuals com se troban las Constitucions actuals, fins aquí sols podria haberhi en això una vanitat: la d' haver sigut Catalunya la primera en aquest punt, la satisfacció de nostre poble d' haver avensat á tots els demés pobles del mon; pero això no faría que d' anyorar tinguessim aquellas llibertats y senyalarlas com exemple.

Sobre això hi havía especialitats en nostra llegislació y en nostras llibertats; lleys que observant els Códichs moderns no 's troban en cap d' ells, llibertats y que no son ni d' Inglaterra, ni Suissa, ni Alemania, ni altres nacionalitats modernas.

Aquestas llibertats, de las que en un moment aném á fer un lleuger estudi, son las següents:

Per lo que 's refereix al ser pres un induviduo, aquí hi havía la següent costum: Quan de nit se presentaba el Tribunal á casa d' un á pendrel per un delicte, si asseguraba que tenía un fiador que respongués d' éll, aquella nit estaba prohibit que fos dut á la presó, sino qu' havía de dursel á casa del que feya fiansa.

Es una llibertat que no 's coneixía en cap altre punt.

L' home que 's trobaba de nit en la seva llar rodejat dels seus fills, no podía esser tret y anar á la presó si probaba que tenía un altre ciutadá que, li 'n responía, se 'l treya d' una familía y se 'l trasladaba á un' altre; l' endemá el Tribunal se feya cárrech del detingut y se 'l empresonaba ó llibertaba segons fos.

Un altre cas: Avuy hi ha certas lleys que cauhen pesantas, feixugas com una llosa sobre tots els que han d' héureselas ab la justicia. Va un pobre á la presó, y si no te qui li fassi fiansa ó qui s' interessi per éll pera obtindre la seva llibertat provisional, se pudreix á la presó pera que després de seguir el procés totas las rodas y catúfols de l' administració de justicia, vingui potser una sentencia definitiva en que se l' absolgui ó se li imposi una pena petita, una multa, uns quants mesos d' arrest, descomptántseli el temps qu' ha passat á la presó qu' á vegadas es molt més del que li pertocaba estarhi per la pena que li hagin imposada.

Donchs nostra llegislació comensaba per dir que si 'l pres podía donar fiansa la donés, y si no podía, no calía mes, pera quedar en llibertat, que 'l jurament de que 's presentaría sempre que 'l jutje 'l reclamés. Aixó se permetía sempre, fora dels cassos per grossos crims ó be reincidencias.

Avuy per un delicte dels que duhen com á pena uns quants mesos d' arrest tot sovint per una estafa, per delictes de menor qüantía, els ciutadans espanyol, francés, inglés, els dels Estats més lliures d' Europa han d' estar en presó provisional, si no fan fiansa, s' hi consumeixen á l'ombra sinistre de las parets de la presó, si tenen la desgracia d' haver nascut pobres. Aquí bastaba el jurament pera quedar en llibertat.

Altre especialitat era la de que no podía dictarse sentencia contra un ausent, sino per crim de lesa magestat.

Tampoch se podía de cap manera —y considero digne d' estudi y de que s' implanti pels Governs la següent especialitat del Dret catalá— ningú podía ser condempnat

ensemps en persona y bens. Això té una trascendencia grandíssima. Suposis un cap de casa, un home pobre ab familia y fills: entra á la presó per un delicte, l' arrencan de la seva familia, després li prenan els bens que tingui per multas ó penas pecuniarias y aixís resulta que no sols sufreix personalment l' individuo qu' es á la presó, sino que 's tira la familia á captar, se la tira á la miseria. La llegislació catalana, basada en la idea de que la patria y la familia formaban un tot, y que 'ls bens familiars no pertanyían á un home sol sino á la entitat familia, disposaba un' altre cosa: al individuo se 'l podía pendre ó arrestar, pero sense que 's perjudiqués á la familia en sos bens, evitant que pel delicte d' un hagués de pervenir la ruina dels que li estaban subjectes. Ningú podía ser condempnat, donchs, en persona y bens á la vegada.

No 's podían confiscar els bens d' una persona, sino pel crim de lesa magestat, y 's donaba 'l cas curiós de que en alguns testaments de Catalunya, y encara duraba això per tradició á la primera guerra civil dels carlins del sigle passat, pera evitar el cas de confiscació per delicte de lesa magestat, se prevenía que l' hereu cas de que per delicte de lesa magestat se procedís contra d' ell, com que aquest crim podía dur una confiscació de bens, s' entengués desheredat tant bon punt això esdevenía y no podía seguir en possessió de l' herencia.

Un' altre especialitat —y aquesta sí que 's troba en algunas de las llegislacions antigas, encare que no tant desplegada com aquí á Catalunya— es el dret d' asil ó de refugi.

Un criminal perseguit ja sabeu que podía refugiarse en una iglesia, cementir ó lloch sagrat, sense qu' en pogués ser tret, sino pel somatent.

Quan un individuo se refugiaba en lloch sagrat, quan se posaba dins de iglesia, cementir ó be á n' el Palau dels Comtes de Barcelona (aixís ho diuhen nostres lleys) quedaba lliure en el sentit de que no se li podía imposar pena aflictiva, ni de mort; y si era violentment per algún oficial real que no fes cas del dret d' asil, com algunas

vegadas havía succehit, que entraban á l' iglesia pera treurer al refugiat de aquell lloch sagrat, en aquest cas terminantment la lley deya que li fossin perdonats tots els seus crims. Aixís ho establían las lleys, d' una manera radical, pera evitar que 's destrohís el dret d' asil als que en aquells llochs se refugiaren.

No més s' hi permetía, com dich, la entrada al somatent armat, per la mateixa rahó qu' he dit abans; quan tot el poble armat, com per sufragi universal fa un acte d' aquestos, es que hi ha la sanció popular, hi ha un vot previ de que pot ser detingut malgrat l' asil, malgrat trobarse en esglesia, palau reyal ó cementiri.

Hi havía, ademés, un' altre especialitat que va portar enrenou y grans discussions y debats, com sabeu, en las guerras de Felip IV á la nostra terra. Las casas catalanas estaban exemptas d' allotjaments, y en el cas d' havernhi, venían obligats els regidors del poble, junt ab l' aposentador del exércit, á fixar el preu del allotjament; es á dir, que no era de franch, sino que 's pagaba una cantitat com á dispesa (1).

Totas aquestas llibertats individuals, totas aquestas garantías, se troban barrejadas pero llargament estudiadas pels nostres antichs jurisconsults catalans, especialment en la época de la decadencia, perque ab aquesta es quan venen las infraccions y allavoras es quan se volen fer resucitar aquestos drets. Son innombrables els cassos en els quals la Diputació tingué de sortir á defensarlos, y en aixó hi ha també la especialitat més gran de la llibertat individual dels antichs catalans; perque altrement avuy resulta en las Constitucions modernas que 'l que 's veu vulnerat el seu dret no li queda més recurs qu' acudir personalment, tot sol, pera que se 'l reposi en aquest dret, sense que hi hagi un organisme, com á Catalunya hi havía, que vetllaba especialment pera 'l respecte d' aquestos

(1) Per totas aquestas llibertats vegis nostra obra, escrita ab colaboració de JOSEPH COROLEU *Los fueros de Cataluña*, págs. 122, 284, 420 y 437 basada en aquestos punts ab els criminalistas catalans PEGUERA *Decisiones*, AMIGANT, CORTIADA, CALDERÓ, TRISTANY, FONTANELLA, etc.

drets y llibertats individuals, com si 's tractés d' una qüestió política: era la Diputació General qui ho feya.

Nostre llegislació no posaba al individuo, com succeheix ara, sol y erm y desarmat devant per devant del poder públich del Estat, sino que 'l posaba á sota las alas, sota la protecció, d' una Corporació especial, veritable fortalesa: Gremi, Municipi ó Comunitat, y sobre totas ellas la Diputació General sostenidora de la observansa d' aquestas llibertats. Aixís es que més especial, més gran que 'l mateix dret públich eran *las garantías* que donaba pera 'l seu sosteniment; al defensar el dret d' un individuo se defensaba el de tota la comunitat, lligada pels lligaments d' una solidaritat forta com una cota de mallas.

Aquesta era la característica de la nostra llegislació.

Jo entench qu' entre nosaltres aquestas llibertats varen arribar á tanta ufana com avuy tenen en els Códichs moderns, y en aquestas especialitats de las garantías encara més que en cap altre poble de la terra.

Pero Catalunya en això, cóm en altres cosas, ha passada la pena que d' aquestas llibertats com del seu dret politich, com del seu art, no se n' ha fet ressó la ciencia ni la historia dels contemporanis. ¿Y per qué? Perque tingué la inmensa desgracia dintre la marxa de sa personalitat, de que tot moris en ella primaverench avans de donar fruyts en gran. ¿Qué passá ab el seu art de la pintura? El seu art de la pintura morí en el moment que havían de venir espléndidas las més famosas obras d' art ab el descubriment de la pintura al oli sobre tela deixant els vells retaules; allavoras s' atura le creixensa del art y de nostre personalitat. ¿Y ab la seva literatura, qué succeheix? Sa literatura s' estronca en el moment de neixer la imprempta y quan havía per aquest medi de volar per tot arreu l' esperit de Catalunya; la imprempta agafa la literatura castellana, y domina 'l pensament d' Espanya, quedant la nostra reduhida á códices escrits per amanuenses; y en fí, ¿quína fou la sort del seu Dret politich? Dintre del ordre científich, quan havía de pendre empenta el Dret politich, cau la monarquía de Catalunya, cauhen

las sevas Corts, cau la Diputació General, cau el seu Dret públich en 1714, y era justament quan se disposaban á escriure sas obras inmortals els grans tractadistas Montesquieu, Vico y tants altres d' aquella centuria.

Es ben segur que si no hagués succehit tot això, ni las arts nostras ni la literatura haurían defallit; y en quan al Dret públich, els tractadistas se n' haurían apoderat de nostre Dret penal y d' aquesta llegislació política que fou anterior al Dret d' Inglaterra, pera inspirarse en sas doctrinas, pera rotbrirlas d' elogis, pera enlayrarlas fins als núvols, y avuy se parlaría del Dret polítich de Catalunya, se parlaría de nostres Constitucions y de nostres llibertats per sobre totas las Constitucions y per sobre totas las més grans llibertats de que 'ls homes moderns parlar poguessin.

¡Ah senyors! ¡Devegadas els pobles tenen ben tristos é ineluctables destins!

CONFERENCIA IV

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 12 Desembre any 1904)

Drets polítichs dels ciutadans de Catalunya, (ciutadania catalana, dret als cárrechs públichs, dret electoral, us d' armas y llibertats referents á la emissió del pensament, llibertat d' ensenyansa y d' imprempta).—Garantías.

SENYORS:

L' altre dia feyam la distinció entre els drets del home y els del ciutadá.

Aquesta divisió 'ns serveix avuy pera parlar dels drets polítichs.

Enteniam l' altre dia, y avuy ho haurém de repetir pera mellor ilació de las cosas tractadas, que á l' home com á tal,—extranger, nacional ó lo que sigui,—desde 'l moment que 's troba en la terra se li consideran uns drets inherents al mateix. Son drets del home.

Altres son els drets del ciutadá.

La Revolució Francesa declará lo que son drets del home y del ciutadá; pero en feu una sola cosa. L' esperit d' universalitat d' aquella Revolució va dur aquesta confusió que, per altre part, es molt natural dintre del sistema que 's va implantar llavoras á Fransa.

La veritat es qu' aquesta distinció resulta natural.

Un home pot per sí sol tenir els drets que reclama sa propia naturalesa. Aixis l' altre día explicaba que son uns drets individuals propis de tots, per exemple, els referents á que ningú pot ser capturat sense ordre del jutje, la llibertat y franquicia d' anar y venir per tot arreu, tots els inherents á la personalitat humana.

Pero l' home forma part d' una societat, es part d' un Estat, part d' una Nació; y per ser part d' un Estat ó Nació te uns drets especials com á soci d' aquella societat política: y aquestos son els verdaders drets polítichs, que van inherents á la ciutadania.

No vull fer elucubracions ni servirme de una tecnología extranya com fan alguns autors; y á fí d' obrar mes á la catalana y dintre del sentit práctich qu' ens ha de distingir, jo consideraré la Nació una societat com qualsevol altre.

Y aixís com al reunirse en una associació qualsevulga, el que forma part de la associació, sigui mercantil, política, etc., l' home associat te uns determinats drets que neixen de aquesta associació, els drets polítichs no son sino els drets del nacional, del soci de determinada societat política, que com tot altre soci, te drets que usar y obligacions que cumplir.

Hi ha, donchs, uns drets verdaderament individuals, els del home; y altres verdaderament polítichs, els de ciutadá.

Las constitucions modernas han volgut fer clara aquesta distinció pero á vegadas els resultats no han sigut els que sos autors se proposaren. Aixís la Constitució espanyola no fa aquesta distinció; y al parlar dels drets individuals diu: «todo español ó extranjero» y quan parla de

drets polítichs se refereix sols al «español» perque el considera associat formant part del Estat espanyol.

Si suposém, donchs, al ciutadá com qualsevol altre soci d' una societat, ens trobém ab una colla de drets determinats, que son els que neixen de la associació mateixa.

En primer lloch l' associat d' una Societat qualsevulga te dret al govern de la mateixa. D' aquí en ve el dret electoral que es un dret exclusivament polítich, el dret d' un soci d' un Estat, de tot soci d' una associació d' intervenir en la administració de ella.

Hi ha després la obligació al sosteniment del mateix Estat, per medi de contribucions, servey militar, etc. Tots van inherents á la ciutadanía.

La vida d' una Societat ó Estat, se considera que té una doble naturalesa. Aixís com un home se compon de cos y esperit, aixís també las Societats tenen cos y esperit: cos, els individuus que s' agrupan y forman l' Estat; esperit, las tradicions, la relligió, las ideas nacionals, la manera d' esser que tenen els pobles en el curs de la historia.

D' aquí també en neixen drets de la Associació: el d' emetre el pensament, drets d' imprempta, ensenyansa: tots aquestos son un conjunt de drets polítichs y son d' una índole completament diversa dels individuals.

Aném á estudiar lo qu' eran els drets polítichs á Catalunya, separadament dels individuals que varem estudiar l' altre dia.

En aquest punt, al Estat catalá hem de comensar estudiantlo com una associació qualsevulga: y torno á insistir en aquesta forma gráfica pera ferho compendre més prácticament y no recorrent á elucubracions.

¿Cóm s' entraba en aquesta associació? ¿Cóm s' entraba en l' Estat catalá?

S' hi entraba de duas maneras.

La mes clara y natural es per naixensa dintre del mateix Estat.

Prescindint de tots els somnis y teorías de la escola

individualista, lo cert es que 'ls homes venen al mon fills d' un Estat: contra la seva voluntat, vulguin no vulguin naixen catalans, espanyols, francesos; perque pe 'l fet de naixer hi forman part de l' associació y á formarne part hi entran d' un modo natural.

Llavoras te la ciutadania complerta.

No hi pot haver medi més natural d' esser ciutadá d' un Estat que per la naixensa, per naixer d' una familia catalana, castellana, etc. Es, com dich, la manera més natural y complerta.

Hi havia una ciutadania adquirida algunas vegadas incomplerta.

L' home quant es major d' edat pot imposársela; pot deixar de formar part de un Estat; individualment pot ser separatista, separarse d' un Estat y anarsen á un altre. Llavoras el pas d' aquesta situació per la qual se surt d' un Estat y s' entra á un altre, fa precís pactar ab l' Estat al qual s' entra; y aixó se fa per medi de la inscripció.

A Catalunya també hi havía aquestas duas menas de ciutadanía: per naixement y la que adquirian els qui durant un any y un dia vivian ó feyan estada á Barcelona ó be en terras reals. Tenian el dret de fer testament y drets civils: se 'ls considerava com á ciutadans; pero no tenian la ciutadanía complerta fins al cap dels deu anys de domicili pera poder intervenir en el Govern del Estat tenint carrechs publichs.

Aquesta ciutadanía dels deu anys se fixá en 1585 per una cosa qu' explicaba l' altre dia: per la preocupació de Felip II de que vingués gent extrangera á apoderarse del Estat y á infiltrarhi las ideas heréticas de l' altre banda dels Pirineus.

En algunas bandas, á Tortosa especialment, se entraba en ciutadanía d' una manera solemnissima: era tradició segurament gentílica; el que entraba ciutad Tortosa en el sigle XIII juraba sobr[illegible] (r[illegible] ara sagrada dels gentils) ab las Sants Evangelis, que cumpliría tot

y la Ciutat, per boca de sos Consuls, contestaba que l' admetia com á ciutadá, pero no responent ni amparantlo de las malifetas y obligacions d' abans d' entrar ciutadá de Tortosa, perque això no servís de refugi d' una vida plena de cárrechs y de responsabilitats y deutes.

Imaginemse, donchs, l' home formant part del Estat Catalá, ja d' una manera complerta pel naixement ó d' una manera incomplerta per medi de la residencia.

En aquest cas el primer dret que té es el d' intervenir en el Govern de la associació. Si jo fos soci d' una societat qualsevulga, si jo formés part de la Federació escolar per exemple, devant la qual dono aquestas conferencias, el primer dret que tindria fora poder nomenar la Junta directiva de la Federació (y permeteume que usi aquestos símils perque es la manera més sencilla de ferho entendre); jo tindria el dret d' intervenir en el Govern de la Federació per la elecció, per medi del sufragi.

Y aquí surt una característica de la llegislació catalana. L' home entraba á serne del Estat y tenia dret electoral, no per sí mateix, perque la societat catalana no era un aplech d' individualitats solas, com un camp de sorra, sino una colla d' entitats, d' agrupacions lligadas y entre lligadas; l' home intervenia en el sufragi y governació del Estat en quant era cap de casa, representava una familia. El vot era *fogueral*. L' home, sol, aislat, no tenia vot: al home sol, en l' antiga Catalunya se 'l consideraba com un foraster, com un passavolant. Votaba la familia, el gremi, la ciutat, sempre la corporació: de manera que aquesta funció d' intervenir en el govern del Estat, de la Nació, se feya sempre per medi d' una entitat natural, per medi d' una corporació; y es que sense voler, com per instint, nostres antepassats venian á tenir un concepte organich del Estat tan exagerat que 'l compar[illegible] segons ja vejerem en passadas conferencias com[illegible] de *brassos, cap, mans* y altres membres.

Aquí [illegible]nsideraba que l' Estat se formés d' aquesta muni[illegible]menudall d' individuos aislats com granets de sorra [illegible]a, això sempre es materia morta: una

pedra formada per una aglomeració de grans de sorra es un cos mort. L' organisme per ser tal organisme, l' home com tots els sers de la creació, te una colla d' entitats á dintre d' ell; de membres, d' orguens que son verdaderas entitats y que entrellassadas constitueixen el ser humá, com qualsevol altre de la naturalesa.

Lo mateix era l' Estat comprés á la catalana; una colla d' entitats, familias, municipis, gremis, ciutats, estaments, era lo que formaba la societat y aixís l' home en quant formaba part d' aquestos organismes venia á exercir las funcions del govern per medi d' eleccions que 's feyan per *fochs* ó familias que tinguessin casa oberta, foch encés, de gremis, ciutats, etc.

Ara be, el dret politich d' elegir presuposa á la vegada de ser elegible ser electe.

L' home que forma part d' una Societat, com el que es d' una d' aquellas associacions de que parlabam abans, naturalment, te com tot soci, el poder ser elegit, el poder formar part del Govern com si diguessim de la Junta que dirigeix la associació.

Donchs l' individuo associat al Estat Catalá tenia dret á formar part del Govern y aquesta funció d' administració y govern havía d' esser exclusivament entre 'ls socis, entre 'ls catalans. Altrement si 'ls forasters manessin l' Estat lliure, la nació independent, no existiría.

Suposém per un moment un Estat en que 's dongués la administració, el govern, á la capacitat individual ó á qualsevol altra circunstancia y no al dret que te 'l home, per ser ciutadá soci d' aquell Estat: presa la qüestió en aqueix punt de vista, ens trobém tot seguit en el cas de argumentar com ho feya en una polémica de proteccionisme un amich meu que deya: ¡Está be! que no admeten els productes de Catalunya perque son mes dolents que 'ls estrangers, perque no hem de mirar que siguin nacionals, la qüestió es que sigan bons: donchs si tinguessim d' aplicar aquest criteri en quant á la administració fixantnos sols en la bondat dels qui la exercissin, vindría el cas de tenir que dur generals alemanys al exércit, almiralls inglesos

á l' escuadra, enginyers belgas als nostres camins, y atesa sols la facultat intelectual y la calitat de la industría. Y aixó es l' argument á favor del proteccionisme que resulta ser una explicació dels drets que la ciutadanía porta.

Per mor d' aixó desseguit que va quedar montada la confederació de Aragó, Catalunya, Valencia y Mallorca, Jaume II, qui mes hi va travallar pera muntarla, en las Corts de Barcelona de 1291 va declarar: «A suplicació de la dita Cort otorgam estatuím e ordenam per tots temps que de aquí avant Procurador, Veguer, Batlle ó tot altre oficial que dret haja á retre de un á altre en Catalunya é en lo regne de Mallorcas (perque Mallorca era considerada com Catalunya y 'ls mallorquins catalans) e en las ditas illas é lo assessor d' ells sien catalans..... per ço com los catalans saben millor las costums é las observansas de Catalunya é de las ditas illas» (1).

En altres constitucions per exemple comensan las Corts dihent: «Per quant l' alcayt del castell de Rosas es castellá y per tal contra constitució, etc.» Contra 'ls que mancaban á n' aquestas lleys hi havía las penas de infamia, la de cent florins d' or d' Aragó com esmena y la de esser anulat tot lo que 'ls empleats ú oficials forasters disposaren.

Aquest esperit de governarse 'ls catalans per sí mateixos, sortía fins de lo polítich per arribar inclús á las ordres relligiosas, las quals estaban influidas d' aquest esperit en tanta manera, que 'ls hi semblava imposible que las ordres de Catalunya no fossin regidas per gent de la terra. Aixó doná molt que parlar y s' encengué una lluyta forta ab las ordres relligiosas de Castella que volían agavellar lo govern y representació de aquellas.

Un dels conflictes mes graves fou en 1565. El primer monastir de Catalunya, el monastir de Montserrat, de benedictins, centre qu' era llavoras de cultura intelectual—perque una de las primeras impremptas qu' aquí s' establiren fou la de Montserrat, y aixó ja indica sa cultura—aquest monastir ahont anaban y ahont van encara totas las

(1) *Const. de Catalunya*, llib. 1, tít. 68 const. 1.ª y 2.ª.

pregarias de Catalunya, estaba agregat en 1493 á la ordre de Valladolit. Com que las ordres relligiosas no havían d' obehir cap de aquellas constitucions y decrets reals, el monastir de Montserrat s' ompliría de castellans. Hi hagué en aquell período lluytas molt fortas, haventse arribat fins al extrém per alguns monjos castellans de negarse á confessar en catalá sino en castellá á las donas, treyentlas fora del confessionarí dient *¡habla cristiano!*

Això era un insult que se infería al país; pero no 's podía esmenar dintre de las Constitucions, y els frares per sí sols tingueren de defensarse.

El burgit arribá fins á Felip II qui enviá tot seguit una carta al Abat del Monastir disposant que tots els monjos fossin catalans, tement que al reunir las Corts per las discussions que havian per aquest fet de promóureshi en sortis quelcom desagradable que calía evitar de totas passadas.

Hi hagué també un altre cas contra una ordre tan catalana com es l'ordre de la Mercé. Aquesta ordre fundada per Jaume I, tan catalana per son origen, havía sigut agregada, després de la unió ab Espanya, á la casa de Guadalajara; y vingué un día qu' á Guadalajara feren la elecció de Prior ó de Abat del convent de Barcelona, resultant elegit el P. Fray Tomás Maldonado—el nom ja indica l' origen.—Aquest després de nomenat anunciá que vindría á fer una visita al convent de Barcelona. Pe 'l Juny de 1575 se reuniren el frares de la Mercé y sense escoltarse als de Guadalajara elegiren á un teólech francés, de gran anomenada, qu' aquells días havía vingut á predicar per ordre dels mercenaris. L' haver nomenat á un francés y venir en contra la elecció del P. Maldonado, havía de portar un conflicte y tant fou aixís que hi varen intervenir totas las autoritats de Barcelona. Vingué el P. Maldonado: els frares tingueren las portas del convent tancadas y barradas. El Virrey y el Consell Real l' apoyaban. El Virrey trobantse ab el conflicte digué que dintre del convent s' hi amagaba gent facinerosa (sempre surten á relluhir aquells famosos bandolers de relacions més ó menys relli-

giosas) y era precis fer un *escorcoll*. Hi hagué en el convent una reunió á la qual asistiren els Concellers de la Ciutat: y ja me 'l imagino la escena: de un costat els frares ab sos habits blanchs y d' altre 'ls Concellers ab els seus vestits vermells, quan s' exposá la pretensió del Virrey. Els frares diuhen que no tenen inconvenient en que 's fassi l' escorcoll sempre que 'ls Concellers els amparessin y qu' un d' ells estigués present mentres fos registrat el convent. Aixís se feu y el cas es qu' en el convent no s' hi trobá res de lo que 's deya. El P. Maldonado sortí de Barcelona y aixís finí aquesta competencia.

Pero tres anys després fou eligit un altre Prior, el P. Francisco Salazar, aragonés, qui anunciá també una visita pretenent registrar el convent. Y venen altre cop las mateixas qüestions ab el Virrey de Catalunya; mes llavoras el conflicte pren majors proporcions: llavoras se veu que per lo que lluytaban era perque la elecció se fes aquí y no á Guadalajara. Naturalment que las constitucions de Corts no entraban á reglamentar la vida interior de las ordres relligiosas, pero la de la Mercé era catalana, fundada per catalans y ab estatuts que las eleccions se fessin á Barcelona; ab aixó y comptant els frares ab l' auxilí dels Concellers, resistiren la visita y llavoras el Virrey sitiá ab sos oficials al convent, sitiá als frares per fam talment que no rebessin vituallas. Ab una d' aquestos hi hagué grans avalots entre gent armada que tenían els frares y 'ls oficials del Virrey á qui visitaren sovint els Consellers. Imagineuse també una de aquestas visitas tal com l' explican els dietaris: trobaren al Virrey al llit «que estava de mala gana (malalt) y no s' era llevat »aquell día y los dix (als Consellers) ab lengua castellana »que ell los havia enviat á sercar pera dirlos com havia »entes que ells entraban á la Mercé per inquietar la visita, »y que no convenía en ninguna manera per unas perso»nas que eren pares de la república inquietar ni pertur»bar la visita». Sembla que la resposta dels Consellers no plagué al Virrey qui «seentse al llit ab gran vehemencia »y colera digué *Juro á Dios que uno de los tres lo ha di-*

»*cho* (es dir que un dels tres Consellers havia dit que vo»lian perturbar la visita) *el fraile me lo ha dicho al cual »doy yo mas crédito que á todos cuantos son en Cataluña»*.

Las demés entrevistas ab el Virrey eran repicadas pel mateix estil; derrera de la qüestió de unas eleccions de un convent hi havia plantejat el problema de que tots els carrechs á Catalunya fossin pels catalans, per aixó lluytavan els Consellers, els seguia el poble que hi prenia per aixó part directa, y las altas influencias se movian en el Principat, fins que Roma, reconeixent el dret, dictá un Breu apostólich que ab las pretensions dels Consellers se conformaba (1).

Aquest dret polítich primordial en tot Estat independent, aquest dret motiu de tantas rahons, reclamacions y lluytas, quan avansaba l' absorció del poble castellá sobre tots els demés d' Espanya, fou el primer que aboli, (no hi havia que esperarne d' altre) Felip V, en el seu decret de Nova Planta.

Y passém mes endevant. En tota associació es natural pagar quota ó contribució pera sostenirse en sas despesas, aixó es elemental en tot Estat. De las contribucions ja 'n parlarém quan de la Diputació general vos espliqui perque ella la Diputació els recaudaba. Moltas se confonían ab las prestacions d' origen feudal, com las particulars dels Reys perque 'ls Reys no tenian *llista civil*; tonian en cambi el tribut anomenat *albergas*, qu' era 'l dret d' esser albergat; el de *cenas*, tribut pera 'l manteniment de la casa, de la taula real; el de *viatjes*, ó sigui dret d' exigir una quantitat pera viatjes, etc.; tots eran com serveys ó prestacions feudals que 's tributaban al rey.

Cap contribució se podia imposar (y aixó es general en tots els Estats ben organisats y lliures) sense haver sigut votada per las Corts Generals.

Una altre obligació dels ciutadans referent al sosteni-

(1) *Manual de novells ardits. Dietari del antich consell Barceloni.* Juny, Juliol y Agost del any 1579.

ment del Estat, es el defendrel ab las armas. Encara qu' un altre dia parlarém de la organisació de las armadas de mar y terra, ara debém comensar per sentar per endevant qu' á Catalunya ningú era contret en temps normal á agafar las armas. En cas d' una invasió, ó quan els fonaments del Estat catalá perillaban tothom anaba á la guerra; tothom, ja en forma de sometent, d' host vehinal ó en altra forma, resistia al enemich; el pais en massa s' aixecaba y havian de concorrehi dintre dels seus estaments, dintre de la familia, gremi, etc., com veurém un altre día en altre conferencia.

Pero apart d' aixó de la guerra exterior, pera la vigilancia interior el catalá no havia may de pendre las armas, puix hi havia pera aixó voluntaris. Fins la mateixa guerra exterior també 's feya per medi de gent allistada; hi havia la taula d' *acordar*, es á dir, d' *allistar*: hi havia la llibertat del ciutadá catalá de no moures en temps de guerra exterior perque l' exércit era de voluntaris. El servey interior apart del sometent, també se feya per gent especial llogada.

Y aquí també hi ha un punt especial característich de nostra terra en aquest servey qu' avuy coneixém ab el nom de *policía*.

L' organisació d' aquesta policia no era ni uniforme ni general y constitueix una de las mes grans garantías, com veurém, de la seguretat dels ciutadans. Cada vegueria tenia la seva policia, els seus sayons, *saxs*, que vigilaban; la causas no sortian de la vegueria y com he dit no hi havia una policia general sino que cada vegueria tenia la seva y no tenia res que veure la d' una ab la d' un altre.

No vull entretenirme aquí en exposar las ventatjas de que la gent armada fos de la mateixa encontrada, de la mateixa vegueria, perque aixó donaba més garantias d' ordre, feya que no hi hagués composicions, á part de que 's coneixia á tothom, era més fácil y segura per tots estils la vigilancia.

He dit que l' Estat, la Nació, es com un ser ideal y distint de las familias cada una de per sí que 'l forman en lo qu' al esperit de tot l' Estat ó nació pertoca. De la mateixa manera que l' home es compost de cos y esperit, hem de considerar que també l' Estat te la seva entitat espiritual, formada per la opinió pública, per sas tradicions, per sos sentiments, per sa relligió, per un gavell de cosas que realment arriban á ser com l' ánima d' un poble.

Catalunya tenia també la seva ánima y la te encara avuy, mes ó menys estrafeta y malmenada.

Dintre d' aquesta vida espiritual d' un Estat també hi ha drets y aquestos drets també se defensaban.

Un d' aquestos drets es el d' intervenir en la formació d' aquesta vida espiritual, d' intervenir en la formació de l' ánima del poble. ¿Cóm? Per la forsa de las ideas, es á dir, influint pera que aquest esperit prengui forma y consistencia per medi de la emissió del pensament individual, per l' enseyansa en els medis de constituirla y fins de reglamentarla y organisarla.

La prempsa no cal dir qu' ha sigut també un dels grans medis de difusió del esperit d' un pais y fins de orientarlo y constituirlo, y encara qu' hem de referirnos á Catalunya en una época en la qual aquestos medis de difusió del esperit nacional estaban en son comensament, ab tot hi ha páginas gloriosas pera la historia de nostra terra.

El dret d' emissió del pensament tenia aquí tal importancia (sempre referintnos á aquella época passada en relació á lo que succehia en altres punts d' Espanya y Europa) que anabam també mes avensats qu' altres pobles, com hi anabam respecte als drets individuals.

Y, senyors, la demostració es ben clara per que 'ls documents son els que cantan.

Empero l' emissió del pensament en quant á la formació de l' ánima nacional, tenia aquí un punt invulnerable.

Nostres antepassats eran fortament católichs y no ad-

metian discussió de cap mena en tot lo que 's referís á la seva relligió: la consideraban formada com un ressort del esperit nacional que no s' havia de tocar may. Pera aquest punt no hi havia llibertat, (si aquí hi está be aquesta paraula), es precís confessarho: pero sols en tot lo referent á la emissió del pensament respecte á relligió, perque per altres cosas que no fossin aixó, hi havia una tolerancia extraordinaria,

A Catalunya deyan nostras Constitucions que no podia discutirse sobre la fe católica ni tenir biblia traduhida. Y aixó tal vegada fins contrasta ab las tradicions d' aquest país. Ja sabém que 'n temps de Jaume I las ordres relligiosas s' apoderan del cor del Rey, de tal manera, qu' al cap de 4 ó 5 anys d' establertas las ordres mendicants, domínichs y franciscans, el Rey els nomena marmesors y testimonis en els testaments. Ab tot, vingué llavoras la proposició de S. Raimond de Penyafort que demanaba se manés als juheus esborressen dels seus llibres totas las paraulas y mots qu' hi havia en ofensa de la verge Maria y de N. S. Jesucrist, y no 's pogué dur á la práctica. Quan Joan II comensá á fer sentir l' absolutisme monárquich, l' Inquisició li vingué be pera perseguir, ajudant l' absolutisme reyal, als llibres heretichs, las biblias en llengua catalana y las obras juevas y fins dur al suplici als llibreters que las venían.

Dintre d' aquest punt s' hi comprenian també totas las disposicions contra la blasfemia, contra el renegar: mal d' esclau, mal de pobles sense personalitat, mal que no sols n' está greument tacat el poble catalá sino molts del Mediterrani; á n' aixó obeheix que la emissió borda del pensament ab un mot esgarrifós contra Deu, com es la blasfemia n' era castigada sense escepció per totas las lleys de policía de nostres municipis.

De moment, deixant apart, donchs, tot lo que 's refereix á la relligió y fixantnos en la emissió del pensament en relació á las cosas humanas en la formació del ánima del poble. ¿Qué us diré? Aquí hi havia una llibertat que sembla impossible ab la natural duresa de la Edat Mitjana.

Comensa aquesta llibertat ab la cansó popular, la forma del pensament mes d' infant y del ánima nacional en sa expresió mes rústega y sencilla.

La cansó política catalana es una altra expressió més refinada del pensament y aquesta potser rebé la influencia italiana que hi contribuhí ab la seva literatura y molt també de la provençal, sobre tot en l' época de disbauixas del sigle XII y del XIII; de tal manera fou, qu' en el comensament dels odis contra el feudalisme, veyém manifestarse 'l pensament popular literari polítich ab una forma tota italiana, gayrebé dantesca.

Aquella cansó famosa del «Comte Arnau» no es sino un libelo contra el feudalisme: presenta al Senyor feudal al infern. «¿Ahont vos han donat posada?» li pregunta la seva viuda y ell contesta: «Al infern me l' han donada muller lleyal.» Alguns han dit que 's tractaba d' un cas particular y que 'l Comte de la cansó era N' Huch de Mataplana: pero sigui lo que 's vulgui lo que 'n veritat se tracta es d' un esclat d' odi y malavolensa; ¿contra quí? contra el feudalisme: ¿cóm? en forma de cansó popular seguint la usansa provençal é italiana.

Aqueixa forma provençal y italiana en la cansó popular política la veyém també d' una manera ben marcada en la decadencia quan las passions bullen per la dominació que 'ls Virreys volen imposar á aquesta nació en el sigle XVII.

Veyém pèr exemple aquella rondalla d' en Pere Porter.

Era aquest un pagés del Vis-comtat de Bas, qu' havia perdut un plet y que pe 'l pago de las costas l' anaban á embargar. Demana als funcionaris judicials que li donguin temps pera anarsen á Massanet ahont hi te un amich que li deixará els diners. Corre, camps á través, fins endinsarse en un camí fondo, ahont li surt un alt jove á cavall, que li diu:—Jo vos deslliuraré de la pena que passeu.—Sou massa jove—li contesta en Pere Porter.—Jo sé 'ls vostres neguits quins son; se qu' haveu de pagar las costas d' un plet qu' haveu perdut perque 'l Notari d' Hostalrich va descuidarse de posar la nota de cancelació

en una escriptura de ters d' una quantitat que ben pagada teniau. El pagés al veure que 'l jove coneixia tots els detalls de lo que li estaba succehint, li pren confiansa; s' avé á anar ab ell y quan va á muntar á cavall, al senyarse, com era costum ferho, el cavall s' esvalota, s' esquiva y com un monstre esperitat arrenca á correr, á fugir, bufant foch pels nassos espantosament. En Pere Porter se troba en el estany de Sils (avuy desaparescut) y quan se creu estar sol, entra en un espay inmens, de segur en las regions del infern y com Dante reconta en la «Divina Comedia» y explica tot lo que hi veu: allí en aquellas regions fondas que cubreix el solitari estany de Sils ab las sevas ayguas negrosas y enllotadas, allí en aquell palau encantat veu en Pere Porter á tothom y 'ls crida ab els seus noms propis, en Roger de Saleta, ab las sevas malifetas; un Vicari del Hospital de Santa Creu en una actitut que no haig de descriure, pintant el seu vici; un magistrat de la Real Audiencia qu' havia composat en un plet per diners; altres del Consell Real, y molts, barrejats ab lladres y bandolers d' aquell temps, fent parlar á tots pera donar una explicació de la época de Felip IV ab totas sas interminables miserias. L' últim que parla, naturalment, es el Notari de Hostalrich que confessa que s' havia oblidat de posar la nota de cancelació á l' escriptura del deute.

Aquesta emissió del pensament comensa á esser perseguida sobre tot, després de Felip IV; hi havia un fort partit anexionista á Fransa y contra aquest tirava la persecució. Calderó, Tristany y altres autors de dret penal parlan de molts processos contra 'ls anexionistas, contra 'ls que cridaban «visca Fransa», contra 'ls que deyan mal dels Virreys; es á dir, processos contra la emissió del pensament polítich. Ja llavoras á Catalunya no 's punía sols el dir mal de Deu, que també dir mal del Govern se castigaba.

Ab aixó de la emissió del pensament; ¿voleu que parlém de l' Imprempta y del periodisme aquest gran llibre que repassan diariament els moderns pobles? Parlém donchs de l' Imprempta.

Aquí com una de tantas altres glorias de que podém enorgullirnos, hi havía una llibertat de imprempta d' una manera extraordinaria; lo que passaba á Castella y altres estats feya ressortir y brillar mes lo que passaba en la corona d' Aragó com la llum al costat de las tenebras.

Obrím la Novisima Recopilació de Castella y trobém en temps de Felip II una lley donada á Valladolit en 1558 que fa esferehir. Diu terminantment: «Mandamos y de»fendemos que ningún librero ni otra persona alguna »traiga ni meta en estos reynos libros de romance impresos »fuera de ellos *aunque sean impresos en los reynos de »Aragón, Valencia, Cataluña y Navarra* de cualquier ma»tería, calidad ó facultad, no siendo impresos con licencia »firmada de nuestro nombre, *so pena de muerte* y *perdimien»to de bienes»* (1).

Era un acordonament intelectual de ferro, no podía introduhirse una obra estampada en una llengua que no fos la llatína, es dir en una llengua vulgar que pogués entendre el poble. Com se veu el pensament estaba acordonat per complert, era imposible entrar cap llibre baix pena de mort y de béns á perdre.

Y crida la atenció lo que diu «*aunque sean impresos en los reynos de Aragón, Valencia, Cataluña y Navarra*» lo qual proba que aquí hi havia una llibertat complerta pera imprimirlos.

Pero no es per deducció qu' hem de treuren aixó sino per lo que resulta dels impresos que s' han conservat. Es cert qu' en aquestos se troba la llicencia pera la publicació; pero es referent á la llicencia eclesiástica per lo que toca á la fe; y moltas vegadas falta aquesta llicencia; en quan á lo polítich hi havía la llibertat mes absoluta.

Aixís se compren que arribessin á imprimirse rondallas com la d' en Pere Porter, posant en l' infern als ministres del Real Consell y contant tots la llur vida y miracles.

Aquella prohibició ressurt fins en una lley de 1657

(1) Lley 2, tit. 15, llib. 8, de la *Nov. Recopilación.*

també de la Novísima: «No se impriman ni estampen »relaciones ni cartas, ni apologías ni panegíricos, ni Gaze- »tas, ni nuevas, ni sermones, ni discursos ó papeles en »materias de Estado ni Gobierno, y otras cualesquier, ni »arbirtios ni coplas, ni diálogos, ni otras cosas aunque »sean muy menudas y de pocos renglones, sin que tengan »y lleven primero exámen y aprobación de la corte, etc.»

Venint d' un país aixís com el de Castella alguns Virreys, se comprén que trobantse ab tot això, dictassen bandos com tots ells dictaban al comensar el govern y per aquest motiu s' en deya *ban de bon govern*, creyent poder introduhir la censura previa y aixelar la llibertat d' imprempta. En el de 1621 se llegeix: «Atenent S. E. que de »alguns anys a esta part per algunas personas son estats »composts y estampats alguns llibres que en uns han »mostrat los autors dells tenir poca ó ninguna noticia de »las materias que tractan (de manera que 'l Virrey s' »excusa en la ignorancia dels que escribian pera hipó- »critament llevar un dret polítich importantíssim de Ca- »talunya) y en altres que parlen molt llibertada y ma- »liciosament y en perjudici de tercers y en altres con- »corren las dos cosas, y perque no es just que semblants »llibres sien estampats (es dir, per un altruisme pura- »ment intelectual el Virrey preten introduir la censura »com á Castella) per ser molt danyosos al benefici polítich, »y á la pau y quietut de aquell Principat y Comtats per los »molts inconvenients, escándols y mals que poden succehir »y resultar. Per tant S. E. zelós del bé públich y universal »y desitjant en quant li es posible la pau y quietut pública »dels poblats en dit Principat y Comtats y obviar á dits »inconvenients escándols y mals seguint la mateixa con- »clusió en lo dit Sacre Real Consell feta, (el Sacre Real »Concell qu' en Pere Porter posaba al Infern) diu, notifi- »ca, provehcix y veda y mana..... que de esta hora avant »de día ó de nit, en públich ó en secret no gose ni presu- »mesca ni li sía lícit ni permés estampar per sí ó per sos »oficials ningun llibre de qualsevol género, sort ó especie »sie que primer no sie vist, reconegut, correxit, remendat

»de manament de S. E. y tinga la llicencia per escrit.....»
Aquest bando fou protestat y reclamat. Eren tentativas com tantas altres se feren per veure si 's podía ofegar la llibertat de imprempta com al cap de vall ho va serho.

La imprempta catalana prengué una volada extraordinaria quan vingueren épocas de revolució com es natural, com que ho porta la sobreexcitació dels esperits y aixís ben be pot asegurarse que 'n els sigles XVII y en el XVIII sobre tot, las impresions en forma de folleto eran en número extraordinari. Un coleccionista de Barcelona n' ha reunit mils y mils de impresos d' aquestas revolucions de 1640 y 1705, fullas y llibrets ahont anaba la opinió y l' ánima tota del país contra la política absolutista y centralista de Felip IV y Felip V.

Després del folleto ve el periódich.

El primer periódich y la primera imprempta de Espanya se troban á Barcelona: la primera imprempta á Barcelona duta per un alemany: el primer llibre (imprés en 1468) fou una gramática y res te d' estrany que tal fos, puig una gramática per las escolas es llibre ab mes seguretat vendible.

El primer periódich naix de la revolució separatista dels segadors; es la «*Gazeta vinguda á esta ciutat de Barcelona per lo Ordinari de Paris, vuy á 18 de Maig, any 1641, traduida de francés á nostra llengua catalana. Imprempta de Jaume Romeu, devant Sant Jaume, any 1641.*»

El mateix any apareixen las «*Novas ordinarias vingudas ab la estafeta de Paris*» en la mateixa imprempta de Jaume Romeu.

Crida la atenció en aquestos periódichs que son de petit tamany com de folleto establint á Catalunya una forma de periódich qu' encara avuy s' estila; la forma del periódich era petita, la quarta part del foli, com el folleto: venia á ser per son format, encara que no per la extensió, com l' actual «Diario de Barcelona».

Fixeuvos en el títol. S' usa la paraula *Gazeta*, com á Fransa: després *Novas*, per las noticias que duya.

Aquest segon periódich era lo mateix que la *Gazeta*, si be duya noticias de tot arreu, excepció feta d' América, perque aquesta formaba part de la Corona de Castella y els catalans teniam prohibit anar á América. En las *Novas* crida també la atenció un sumari en la primera plana pera atreure la atenció dels compradors. Es molt significatiu que parli de la revolució d' Andalucia: quan Catalunya se sublevá hi hagué allí intents de separació y proclamar rey d' Andalusia al Duch de Medinaceli.

Passa la revolució y anexió á Fransa y el periodisme catalá copiat de Fransa renaix en un nou esclat en temps de Felip V. En 1705 apareix la «Gaceta de Barcelona....» en la qual s' hi troba una campanya furienta contra el Govern de Felip V. Ja hi ha algun solt de periódich polítich y aisladament lo qu' era expresió de las ideas del poble, pero en gros en gros tot eran res més que noticias.

Isqué per últim el «Diario curioso y erudito.....» diari de noticias que pinta la vida de Barcelona en el sigle XVIII.

Aquest diari me fa recordar la manera curiosa de com als suscriptors se repartía. El seu editor explica que s' en anavan cap á la Rambla ab els periódichs: el suscriptors ensenyaban l' albará de suscripció y s' els anaba entregant el número á mida que passaban. Pero un dia—els rebuts havian sigut falsificats—á mitj camí ja va trobarse sense periódichs, llavoras va entendre que lo millor era qu' als suscriptors se 'ls repartís el diari á domicili y dona una llarga serie de rahons pera explicarho.

Hi ha un altra forma més oberta y primaria de l'expressió del pensament popular y aquesta es la dels *pasquins*.

Parlém dels *pasquins*, parlém d' aixó que l' art modern avuy trasforma y engrandeix, encara que no li dona mes forsa que 'n els sigles XVII y XVIII. Una de las cosas que més contribuhiren llavoras á exteriorisar el pensament per la aceptació que tenian en la clase popular eran els *pasquins* polítichs.

Ja en plena Edat mitjana hi ha prohibició de pintar figuras indecents de tal ó qual persona é inscripcions en las parets de las casas. Eran els *pasquins* primers, pero el pasquí que á Catalunya naix en la Edat mitjana sols en temps de Felip IV arribá á una ufana extraordinaria. N' hi ha en llatí, n' hi ha en catalá y n' hi ha en castellá que son una obra mestre: mes n'hi ha un que vaig trobar en un códice de la Biblioteca Universitaria que val per tots, que pot servir de model entre 'ls mellors y curiosissims pasquins de Fransa, Italia y Holanda.

Imagineuvos la época de Felip IV, ab el Comte Duch dominant ab tota la seva superbia. El pasquí se titula «Las hazañas del Conde Duque». Es d' una finor en la seva sátira á la altura dels mellors que 's coneixen escrits en llengua castellana.

Veureu lo que diu copiat ab la mateixa original ortografía en que l' escrigueren:

AZAÑAS DEL CONDE DUQUE

El Conde Duque ha hecho lo que otro hombre no ha hecho.
De un *rey* de España ha hecho un *grande* de *Castilla*
que es don Phelipe el *Grande*.
De un *Grande* de *España* ha hecho un *Rey*
que es el duque de Bergança, *rey de Portugal*.
De un *Rey* ha hecho un *conde*
que es el *rey* de *Francia conde de Barcelona*.
De un duque soberano ha hecho un vasallo
que es el duque de Lorena.
De un príncipe cardenal ha hecho un caballero andante
que es el cardenal infante.
De *una Monarquía ha hecho una provincia*
que es Castilla.

Quina intenció, senyors, quin refinament mes maquih! ¡Qué ben dit! De un rey d' Espanya va ferne un *de* de Castilla que es D. Felipe el grande, es dir, la arquía posada al raser de un hidalgo castellá, la re-

dicola inflor de la paraula *grande* que recorda alló qu' era gran per las terras que perdía, com els forats, com mes grans mes desastrosos. De un *grande* n' ha fet un rey el duch de Bragansa, recort de la sublevació é independencia de Portugal. De un *rey un conde* Lluis rey de Fransa comte de Barcelona per la sublevasió del Principat y anexió á Fransa....

El final es de lo que te més such: «De una monarquía ha hecho una provincia, que es Castilla.» ¡La influencia centralista y hegemonía castellana dominant á tota Espanya fent que tot sia Castella!

Parlém ara de la expressió del pensament per medi de l' ensenyansa.

Ara hem de dir que dintre de las grans influencias que contribueixen á la formació del ánima del país, hi ha la funció importantíssima de la ensenyansa.

En primer lloch en un país individualista com aquest, en un país lliure, la ensenyansa debía comensar sent lliure.

Imaginéusela en el sigle XIII la ensenyansa primaria, en una població com Tortosa, que en el seu Códich consignaba que «tot Escribá pot tenir escola»: llibertat complerta. Imagineuse Tortosa y Barcelona. La escola popular lliure: y al costat d' aixó la escola relligiosa lliure també, perque hi havia la jueva y la serrahina. Imagineu lo que aixó significa pera la llibertat d'ensenyansa en una época atrassada com el sigle XIII.

Llavoras hi ha un prelat, en Berenguer de Cruilles, de la gloriosa familia de Cruilles, bisbe de Girona, que va voler y maná que á tots els pobles de la diócesis hi hagués escola pera la ensenyansa sobre tot de la doctrina als nens y obliga als rectors á montar aquestas escolas: era en ple sigle XIV.

Aixó en quan á la ensenyansa primaria. En un país práctich com aquest, que tenia relacions internacionals moltas y grans y un comers tant viu, revela que havia

comprés la captal necesitat sobre totas de la ensenyansa. La influencia d' Italia era una de las mes constants, y havia d' influir també dominant Catalunya la major part de Italia: no en va es Italia un país ahont tanta importancia tenian las lletras populars com la ensenyansa universitaria.

Cal estudiarla aquesta ensenyansa popular perque tot estudiantla se veu el caracter de la gent catalana.

La teniam extesa y lliure.

¿Cóm s' organisaba? ¿quín sistema hi havia?

Això es difícil de precisar; pero hi han rastres que demostran que hi havia un alt criteri práctich: sigui per ensopegarse aixís, sigui per lo que 's vulgui, nostres antepassats, tant sols duts pel seu bon sentit, ja tenian las ideas que modernament s' admeten en pedagogia.

He trobat per poderme explicar això, la organisació d' una escola en els comensaments del sigle XVI en un poble de Catalunya, á Lloret de Mar; ahont se seguía un sistema que encara no 's troba establert en moltas escolas de avuy á la moderna després de tants discursos, de tants llibres, de tantas lleys, de tantíssims travalls sobre l' ensenyansa com hi ha hagut á Espanya.

La escola de Lloret de Mar se troba reglamentada: els noys dividits en duas aulas, superior y párvuls, ab una ensenyansa en la qual s' anaba alternant, pero per un seguit, l'exercici corporal ab la distracció. La observació y la práctica els duya á això, á distingir entre 'ls estudis més avensats y els que no ho eran. L' infant passaba una hora jugant, pero separadament de la escola y aixís continuament entrantne y sortintne: no hi havia el fer d' un infant l' esclau de tota una tarde, de tota una jornada dintre la escola.

El mestre formaba ab els noys, una verdadera comunitat. Era obligació pera 'ls noys el cant, com exercici y com art, fentlos asistir á las funcions relligiosas pera cantar (com en alguns paisos protestants) y actes públichs.

Això sembla estrany trobarho reglamentat en aquella época. Pero lo més important es per mí la forma de donar la ensenyansa.

Y si tinguessim de fer comparacions podria ferne una que seria molt ensopegada.

Recordo qu' un dia (y cito aquest cas pera que 's vegi el resultat de la ensenyansa primaria qu' avuy es dona) anys enrera vaig trobarme ab un pobre xicot qu' havia anat ab mí á la mateixa escola del poble y al reconeixel, tot parlant d' aquell temps, vaig preguntarli: «Bé, ¿y que 't recordas de tot lo que 'ns ensenyaban? ¿Sabs llegir?—Poch, va contestarme.—¿Y escriure?—No gayre. —¿Comptes?—Els que he aprés á casa.—¿Doctrina?—La que 'm van ensenyar á la Iglesia.—¿Y donchs de la escola de que 't recordas?—D' una cosa em recordo molt. (Jo 'm pensaba que m' anaba á fer un gran descubriment.) Em recordo—digué—de las «doce tribus de Israel», del Fleury y comensá com qui diu un salm á cantarlas.

Ja ho veyeu: ab prou feynas sabia llegir, ni escriure, ni comptes, y en cambi es recordaba d' una nomenclatura estranya del Fleury, que de res li havia de servir, «¡de las doce tribus de Israel!»

Veus aquí retractada la ensenyansa oficial espanyola en las petitas escolas.

En cambi nostres avis posaban en mans dels noys, apart de llibres com Gramática, Aritmética, etc.,la obra de Fra Anselm Turmeda, que 'n forma de vers, es un códich de sentit práctich y aixís ¡com aquell meu company d' infantesa se recordaba de las 12 tribus d' Israel, als nostres vells els hi quedaban grabadas á la memoria las máximas de Fra Turmeda, lo qual era ben diferent la influencia, perque las aplicaban en tots els cassos de la vida; en cada un hi citaban una máxima d' aquellas que anaba molt be á lo que 's tractaba, que de tant dirho y dirho de chor com si fos un pensament propi 'ls hi semblava.

Escolteu quin sentit tenen algunas d' aquestas máximas:

«Lo dols parlar creix los amichs
llengotejar fa enemichs

fes que 'ls pobres y los richs
amichs te sien.
De creure no 'n sies lleuger
ni dormiras quant has de fer
ni retingues esparver
que no port cassa.»

Fins l' estil del vers trencat antich es el més apropósit pera gravarse en la memoria.

«De amich reconciliat
y de vent que entra per forat
y del que va simple com lo gat
de aquell te guardes.»

Hi ha máxima qu' es una mostra de despreocupació com per exemple:

«Diners alegran los infants,
y los frares carmelitans
y fan cantar los capellans
á las grans festas....»

Un' altre díu: «Ama la honra de ta ciutat y de ta terra»; primer de ta ciutat, després de la teva terra. Aixó es la síntesis del patriotisme.

Aquesta es la veritable ensenyansa.

Y com, senyors, que d' aquestas conferencias no n' ha de sortir sols un sentiment de curiositat sino un pensament que sigui de regeneració, si podém, fentlo nosaltres mateixos y sino procurant que 'ls altres ho portin á casa nostra, me permetré dir qu' aixó es un sistema que podria seguirse y el recomano pera que 's tingui en compte pels que poden influir en la popular ensenyansa.

Aném ara á parlar de la ensenyansa á las Universitats.

La mostra y exemple de totas ellas era la de Lleyda. Jaume II comprengué qu' era el siti predilecte pera ferne estada, puig pel seu indret estaba situada aquella ciutat

en la unió dels Estats de la Corona d' Aragó, afrontant ab Aragó, Valencia y Catalunya.

La Universitat s' espiga y creix moltíssim; fins sos úl tims temps tingué no sols las aulas de Dret y Cánons, ab vuyt professors, sino á més, las de Ciencias, Filosofía, etc. Formaba una verdadera entitat, una agrupació, ab un barri propi, com el «barri Llatí» de París; era com un Estat dintre d' un altre Estat.

Sense entrar en el detall d' aquestas institucions d'ensenyansa haig de remarcar un fet de carácter particularista.

Se disposaba pera que á la Universitat de Lleyda hi acudís gent de tot arreu, que tenian amparats baix paraula real y no podia entrarshi per embarchs ni deutes: era un clos tancat ahont sols se dedicarian á la Ciencia. Se ordena ademés que allí s' hi vege l' imatje de la Confederació, haventhi representants especials de cada un del estats de Catalunya, Aragó y Valencia.

Més tart per indicació de Jaume II s' estableix la de Barcelona.

La organisació de la Universitat de Barcelona es curiosa: intervé el Consell de Cent en las oposicions, en el nomenament de Catedrátichs, en las eleccions que 'ls alumnes feyan algunas vegadas pera nomenar Rector, etc.; es á dir, era també un Estat organisat dintre d' un altre Estat.

Ve la época de la decadencia ab tot son seguici de lluytas y rebomboris dels estudiants.

En temps de Felip III una de las cosas que 'n mogué més, fou que haventse inaugurat en l' Hospital las *farsas* ó comedias, no li plagueren al Virrey y las prohibí; pero las *farsas* continuaren, y havent el catedrátich Font, acompanyat de sos deixeples anat á veure aqueixas *farsas*, fou empresonat per ordre del Virrey. Per centenars se comptaren las reclamacions d' Instituts y Comunitats pera que 's deixés en llibertat al catedrátich.

Acababa de ferse un agravi á un catedrátich de la Universitat y aixís com avuy se recorreria al Rector y

després al Ministre y si molt convé á las Corts, pero el catedrátich de segur que no trobaria ningú que 'l defensés perque se veuria sol lluytant ab sas propias forsas; abans hi havia una institució que 'l defensaba. Al parlar de garantías he de dir que ho eran de debó pera tota aquesta munió de llibertats qu' hem vist en las altres conferencias: la Corporació, el Gremi, la Ciutat eran las que reclamaban y la Diputació General sobre totas ellas.

Mireu avuy lo que passa. Ve una extralimitació, un insult qualsevol per part d' un governador, per exemple. Al ciutadá ¿quín medi li queda? el medi legal y segons la constitució espanyola no més hi ha el judicial: «las leyes dictarán las reglas oportunas», diu, pera asegurar als espanyols el respecte dels seus drets, pero no hi ha cap mes camí que 'l judicial: y ¿quí es que posa un plet contra una autoritat, un governador, un capitá general per una extralimitació que aquestos fassin? El principi escrit queda, pero prácticament com si no hi fos.

Per aixó se veu aquesta anomalia. S' esdevé esser un dret malmés ó trepitjat y tot seguit cursan els consabuts telegramas als diputats y senadors pera que 'n tractin en Corts allá ahont sols hi hauria d' haver la funció llegislativa. Y aixó perqué? Perque no hi ha una garantia, no hi ha una entitat que vingui á defensar aquellas llibertats políticas. Els tribunals per sí sols no bastan.

Nostres antepassats comprengueren la necessitat de que hi hagués una entitat y un sistema procesal exclusiu pera defensarlas y no caygueren en el ridícol de que quedés reduhit tot, com avuy, á una lluyta de caracter civil y avuy aquells representants del pais se 'ls fa servir pera que interpelin al ministre, allí ahont sols s' hauría de llegislar, un xich d' escandol, no res.

Nostres antepassats pel procés de *pau y treva* y d' una manera purament política ho resolian, per medi de la Diputació General.

Tampoch no havian caygut en aquest ridicol de la suspensió de garantías que s' escriuhen en la Constitució y que per qualsevol motiu molt sovint se derogan. Si venia

un cas d' alteració de la pau pública se sercaba la manera de que vingués la observancia de la lley políticament y se restablís la pau sense necessitat de la suspensió de las garantías.

Per últim, una de las majors que teniam en nostras Constitucions era la referent als mateixos funcionaris.

Avuy ve un abús d' un funcionari: si 's reclama contra d' ell y aquest te una influencia, compta ab un cacich que l' ampari, tot lo més que fassi será saltar del cárrech, pero s' en va á casa seva tan tranquil com si res hagués succehit.

Els vells cataláns no passaban per una situació semblant. Tenian establerta una de las més curiosas garantías, la coneguda per *jutjes de taula.* Els oficials no més duraban tres anys en el seu cárrech: acabat aquest plasso, se feya el *judici de taula:* s' examinaba sa gestió, s' obria judici contradictori respecte la manera com havian portat els assumptos: en cada veguería se feya una informació pública: la denuncia podía ser també secreta, establintse en tots els pobles bussons especials pera que per escrit, fins anónim, pogués fershi qualsevol indicació sobre prevaricació ó altras faltas del empleat, y resoldre segons lo que resultés.

En una paraula; nostras Constitucions establian un conjunt de *garantías* qu' están molt per sobre de las modernas. Els vells cataláns, homes práctichs, aixís com en la vida ordinaria quan se tractaba d' una obligació contreta preguntaban «be, y quí me 'n respón?»; en qüestió de llibertats políticas feyan lo mateix y també volían saber quinas garantías hi havía pera el seu cumpliment, y embuits en aquest sentiment establiren un sistema de *garantías* que no sabém pas trobar en cap de las Constitucions modernas, y aixó es la característica de la llibertat á la catalana: No paraulas y principis sino á cada principi polítich una garantía política y una institució política, que s' encarregaba de que las llibertats fossin de fet y no paraulas hermosas y volanderas *(verba nihil).*

CONFERENCIA V

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 19 Desembre any 1904)

Las antigas Corts y Parlaments de Catalunya. La seva historia y el seu poder.

SENYORS:

La conferencia d' avuy, com l' haureu vist anunciada, ha de versar sobre l' estudi de las antigas Corts catalanas, la seva historia y lo seu poder.

Las Corts á Catalunya venian á ser el tot de la organisació política, el tot del Dret politich catalá. Per aixó he cregut que per la seva importancia y sent la primera institució que totas las abrassaba y comprenía, havía de dedicar á aquest estudi del Dret politich de Catalunya, tres conferencias distintas pera parlarvos de tot lo que á las Corts pertoca: tanta es la seva forsa, mare de las demés institucions, que he cregut que en la primera havía de parlar del origen y poder, en la segona de la seva or-

ganisació interna y en la tercera estudiar la oratoria, el ceremonial y 'ls seus tractadistas mes famosos.

Avuy, al referirme al origen de las Corts y al seu poder, he dit qu' aquestas representavan totas las institucions del país, y se compendrá.

No eran las Corts catalanas un poder legislatiu, un poder indirectament governatiu. Las Corts tenian com qualitat especial que las destacaba sobre altres institucions similars, el ser una institució, primer, íntimament arrelada en el país, estretament enllassada ab la terra; perque en ellas s' hi transparentava la patria y la familia: els tres *brassos* ó *estaments*—eclesiástich, militar ó noble y popular—eran els representants dels interessos de la nacionalitat tota sencera.

Y ab això se diferenciavan dels Parlaments d' avuy, com veurem en el tirat d' aquestas explicacions.

Fixeuse en el parlamentarisme actual y veureu la diferencia.

Avuy patím baix el sistema parlamentari y no tením el representatiu.

Las Corts catalanas, donat el modo d' ésser d' aquella época, eran el sistema representatiu, cosa que debían al seu enllás ab el país. Avuy las Corts no tenen enllás ab els interessos del país: n' están fora, n' están desarreladas.

Fixemnos, sinó, en una cosa, en lo que passava ab el bras reyal. A la cambra tercera de las Corts catalanas s' hi asseyan els diputats per elecció de las vilas y ciutats, pero per elecció feta pe'ls mateixos municipis, (el Concell de Cent de Barcelona, per exemple,) y el dia que se seya en el Parlament, en las Corts catalanas el diputat per Barcelona, que solía ser un del mateix Concell ab el nom de *Síndich*, podia parlar en nom de Barcelona y podia dir: «Barcelona en aquesta expedició, Barcelona en això de que tractém arc, fará tal esfors, hi contribuirá d' aquesta ó de l' altre manera, Barcelona te aquesta opinió, Barcelona demana això», etc.

Vejeu si avuy ab tota la autoritat y prestigi de que 's

vulgui revestir á nostres diputats, si cap d' ells podrá aixecarse en el Parlament y podrá dir: «Barcelona fará tal cosa, contribuirá ab tal cantitat, ab tants homes, etc.» Y aixó succeheix perque el diputat en el Parlament actual naix d' aquest sufragi format per un conjunt d' individualitats, d' un conjunt d' átoms inertes que forman un conglomerat sense lligador ni consistencia: cada hú d' aquestos individuos, d' aquestos átoms inertes, te el seu vot y 'l conjunt de aquestos grans de sorra d' aquest cos sense vida ni lligador ni consistencia, aquesta aglomeració, que ve á ésser un ser ideal, abstracte, la majoría, elegeix un diputat que representa aquesta entitat ideal d' un partit ó de la nació ab tracte pero no la ciutat ni el municipi, y com que no 'l representa, el municipi va apart y l' Ajuntament de Barcelona, la célula organisada y natural que 's diu municipi, l' organisme municipal, la ciutat, no te res que veure ab el diputat á Corts: no hi ha relació de vida ni lligament entre l' organisme municipal y las Corts del regne.

El primer defecte del parlamentarisme actual es, donchs, el no ser orgánich; es completament desorgánich. En cambi en las Corts catalanas tot era organich y d' aquí en podía neixer y en neixía efectivament el seu poder: perque el dia que 'l Síndich d' una ciutat deya que aquesta bestrauría una cantitat, sabía que 'l Concell, l' Ajuntament d' aquella ciutat la donaría, podía respondren perque era 'l vot d' aquella ciutat: quan el representant d' un comtat deya que responía per tants homes ó diners podia comptarshi perque el representava, y com senyor feudal, era una especie de sobirá en el comtat y aquest era un dels organismes que contribuian també á la formació de las Corts; quan un procurador qualsevol d' un Capitol catedral, qualsevol bisbe ó abat, deya que la Abadía tal, respecte tal expedició ó negoci estava disposada á fer tal cosa, perque no eran entitats del Estat, sino entitats feudals tan poderosas com la noblesa, podia refiarshi ab aquella paraula que donava, perque hi havia l' enllassada entre la institució de las Corts y las demés institucions

del Principat, municipis, castells feudals, bisbats y abadias y valls lliures.

Avuy aquest lligam no hi es.

Torno á lo mateix. Las Corts neixen avuy d' aquest conjunt d' átoms separats, inconexes, y la proba d' això se troba fins quan sembla que 'l diputat ó senador hi va per una corporació y no per una majoría.

Va á la alta Cambra un senador nomenat, per exemple, per las Diputacions. ¿Es que aquell senador y aquella entitat están lligadas la una ab l' altre; aqueix senador es una anella entre la Diputació de Barcelona y las Corts? No. El senador de Barcelona no pot dir, si ha de dir la veritat, que representi á la Diputació de Barcelona: no pot dir que la Diputació fará ó está disposada á fer tal ó qual cosa: no ho pot dir el senador de la Diputació de Barcelona perque no existeix aquesta correlació y no existint es impossible aquesta convicció, aquesta propensió que hi havia á Catalunya de considerar al Estat com una serie d' organismes que 's completan els uns als altres, d' una manera ben diferenta de lo que 's fa avuy en l' actual régim parlamentari.

D' aquí en sobrehix, se destaca una cosa: que mentres en aquellas Corts tot era orgánich y sent tot orgánich eran els interessos del pais y de las classes socials els que 's discutian, al revés, en las actuals Corts son lo de menys tals interessos; lo que 's discuteix ara son Estats ideals d' opinió, perque també ho es el dels Parlaments que 's forman com veyém d' una serie d' átoms sense vida, de grans d' arena que no son sino una suma, pero no una vida. D' aquí que naturalment, demunt dels interessos de la colectivitat y dels organismes s' hi veuhen els interessos ideals imaginaris, y aixís trobém que en las Corts las discusions més llargas son sobre ideas y principis polítichs abstractes.

Ja podeu fullejar la historia de las nostras Corts, que 's publica ara per la Real Academia de la Historia y que tenint ja vuyt volums arriba sols al sigle XV; fullejeulas y no hi trobareu aquestas discussions sobre principis com

se veu en las Corts actuals, no hi trobareu aquestas verdaderas discussions sobre la qüestió relligiosa, sobre la llibertat, pero ¿aplicada á qué? principalment á la imprempta y cosas semblants; no las hi trobareu, aquesta mena de generalitats, propias de un sistema ideal y general y no arrelat en la conciencia del país.

¿Y qué 'n surt d' aquest caracter ideal y general de las Corts modernas, sobre tot espanyolas? En surt la inestabilitat, com la mateixa dels grans d' arena que venen á obrar per medi del sufragi; d' aquí inestabilitat complerta perque res més movible que lo que 's forma de sorra sense llevat que pasti, semblant las montanyas del meu poble de Bagur, que ab las tramontanadas, van, sense cap estabilitat, d' una banda al altra, ara s' aixecan, ara cauhen, ara van á ponent, ara cap á llevant; el vent las porta.

No s' ha de fer més que fixarse en las Corts espanyolas. Desde las Corts de Cadis s' han promulgat una pila de lleys, municipal, electoral, d' imprempta, en fí, un surtit inmens de lleys de tota mena, puig sempre se discuteix en el terreno constituyent y de contínuo s' está elaborant. Son las sorras que no s' aturan ni s' aferman ni fortifican á terra.

Un altre inconvenient (y no he d' anar agombolant inconvenient sobre inconvenient perque están en la conciencia de tots, y per aixó exposo els més principals) en neix: es la imposibilitat de governar.

Bagehot, diu parlant de la Cambra popular d' Inglaterra, que ningú es capás de governar servintse de un club. Donchs be: las Corts en la forma actual son no més que 'l govern per medi de un club. Perque resulta una cosa. En un conjunt de voluntats é inteligencias acobladas, segons sentan els psicolechs y mostra la experiencia, la voluntat individual, moguda y sorollada per apassionaments ó per una ideya que com un llampech enlluerna, desapareix y 's crea llavors com una tercera inteligencia, la inteligencia de la colectivitat del club, dels reunits que, sempre en l' ordre de las ideyas, es inferior á las voluntats y rahons indivi-

duals, dels homens de per sí; es alló vulgar de bons canonges y mal capitol, es alló que 'ls homens aplegats, reunits, tant pel be com pel mal, son capassos de fer cosas que sols no farían.

D' aquí naturalment en resulta que no es el bon sentit el que domina, no es un sá criteri, sino un idealisme mogut per fogueradas de exaltacions que neixen del topament d' ideas, y del chor de las multituts la veu de la rahó surt confosa, com la de moltas onadas fan confosa y trista y rugallosa la veu del mar.

Es á més el parlamentarisme signe de decadencia. Sense recordar lo que passava á Atenas y Roma quan se morían, mireu en la vida social del voltant vostre.

Observeu que no hi ha ningú més aficionat al parlamentarisme que la gent indocta y mesquina. Jo recordo haver vist moltas vegadas á montanya que pera tractar un assumpto, pera parlar sobre qualsevol cosa, d' un plet per exemple, que jo duya de un pobre pastor, tots s' havían de reunir, tot ho havían de tractar en conversa, perque 'ls hi mancava la voluntat ferma, y sercavan aqueixa tercera inteligencia de que os parlava, sercavan la solució en el parer de tots y de ningú, se sumavan com tots els sers débils y petits que sumats y á multituts fan las cosas.

Senyors: torno al fil del meu discurs; no era donchs la soberanía popular individual la base de las Corts catalanas.

Per base tenían no l' individuo abstracte de la Revolució francesa, aquest home que no es espanyol, ni francés ni italiá, que no es de enlloch y es de tot arreu, aquest home que may ha existit; sino que fill el nostre poble de la tradició germánica, comensa per tenir la soberanía basada en la possessió, en la soberanía de la terra; en quan aquesta terra representaba, una agrupació humana y aquesta agrupació ab son govern formaba com un petit Estat. Per base tenía, donchs, el castell, la propietat

feudal ab sa jurisdicció, la abadía ab sa propietat y jurisdicció, la vila, la ciutat ab els seus gremis é industrias.

No vol dir aixó – y cal distingirho ben bé — que la base de la soberanía á Catalunya fos la riquesa. Es molt diferent. En tant no ho era, que aquí se podía donar el cas de que un milionari no pogués formar part de las Corts; aquest milionari, si no era de cap gremi ó agrupació, si no tenía cap baronía, per exemple, si no tenía casa oberta y familia, aquell home no tenía dret electoral, no tenía intervenció en el govern del Estat. Las Constitucions de Catalunya consideran com si aquest home qualsevol día podia embarcarse y desapareixer, perque no estaba arrelat en la terra. En cambi un pobre, un home miserable, pero cap de casa, rodejat de fills que podían ser un altre día soldats de la patria, tenía vot perque era més arrelat y contribuía á la societat política, era un veritable soci; l' altre era un passavolant y no tenía dret á la governació del Estat, perque era un individualista deslligat de tot; sol ab el seu egoisme. Donchs la soberanía no 's basada en la riquesa. Contra els que fundan la soberanía en la riquesa nacional, Washington deya ab molta gracia: «Si 'm donan dret electoral perque tinch un ase que val tants ó quants dollars, la veritat es que si se 'm mor l' ase perdo el dret electoral; ab aixó, qui te el dret electoral no so jo, sino l' ase.»

A Catalunya aquest argument no podía aplicarse, puig en tot cas podía retorsirse, dihent: «La veritat es que jo perque tinch un castell, baronía ó jurisdicció qualsevulga, tinch dret electoral y puch formar part de las Corts; pero aquesta baronía pot desapareixer y perdo el dret electoral; ab aixó, qui te aquest dret no soch jo, sino la baronía.»

Perfectament; era donchs la baronía, el castell, la agrupació humana social; era 'l país, l' Estat que l' home representa; no era l' home per sí sol, sino la entitat, la terra organisada com un estat especial: no era l' ase que mor y desapareix y ab éll el dret electoral, perque al de-

sapareixer la baronía desapareix una entitat, un tros del Estat catalá. Es molt diferent una cosa de l' altre, y encare més; el baró tenía com á Inglaterra soberanía y vot en Corts, no per la propietat de las terras, sino per la jurisdicció, per la societat feudal, pobles y familias que representaba. Tampoch tenía 'l baró vot en Corts per la seva sanch y noblesa, puig si perdía, traspassaba ó li compraban la baronía, el que li compraba la jurisdicció feudal tenía vot en Corts encare que no fos noble.

Aquí hi ha una observació á fer que vindrá á la imaginació de tots, y es qu' aixó correspon á una época, y á un estat social distint del nostre.

Se comprén que hi haguessin tres estaments, tres brassos, es dir, *brassos* del estat catalá (sempre aplicant el concepte orgánich del Estat ahont hi trobém la *ma major* y la *ma menor* y avuy en l' idioma corrent dihem encara, tal es *del meu bras,* volent dir de la mateixa agrupació, gremi, etc.), se comprén en veritat qu' aquesta organisació existís allavoras; pero aquest sistema ha mort y ha desaparegut. ¿No es aixó? ¿Es l' observació aquesta?

Pero, ¿es que no se 'n pot traure cap ensenyansa práctica? ¿Es que si avuy, donada la organisació actual, fos imposible establir, que no ho es, aquells tres estaments, no es posible treure la consequencia de que ab esperit ben ample puguin crearse altres estaments que responguin á la actual manera d' esser de l' individualitat catalana? ¿Y no fora posible que en lloch d' aquest conglomerat inorgánich de la soberanía d' avuy vingués un conjunt organisat dels elements de la nostra terra? ¿Es que no hi podría haber un estament que representés á las Universitats, las Academias, las Corporacions y las institucions de cultura, l' altre la industria, l' altre el comers, l' altre la gran propietat, y dins d' ellas no hi podrían esser els menestrals ó treballadors y els senyors y mestres?

Se 'm dirá: es qu' aixó ja hi es en part en certas institucions, com en el Senat espanyol ja hi es; en altres nacions també.

Es cert; pero ens trobém ab que pera formar part de

la Cambra alta á Espanya es precis comptar ab una forta renda, es á dir, la base está establerta sobre la riquesa, perque no hi entra sino qui te tal renda, qui compta ab certa quantitat; l' alta Cambra (el Senat) es una cambra de richs.

Pero á la corona d' Aragó, tant á la Cambra militar ó dels magnats, com á la eclesiástica, hi podía entrar qualsevol mentres tingués aqueixa jurisdicció de que os he parlat; de manera que al entrar á las Corts el comte de Ampurias, l' abad de Ripoll, de Poblet, ja se sabia lo que aquells representaban, per més potser qu' á vegadas se tractés d' un comte empobrit ab las rendas empenyadas, res hi feya aixó, mentres tingués jurisdicció. A Inglaterra entrarían també entre els lords, encare que estiguessin carregats de deutes; y es perque no 's tracta de la representació de la sanch noble com á tal noblesa, ni es la riquesa, sino la entitat, el cercle orgánich, el petit estat feudal de la societat inglesa, com ho era dintre de la societat catalana.

Veusaquí perque jo entench que l' estudi de las Corts catalanas no 'ns hi porta sols la curiositat, sino que ha de deduirshen conseqüencias que 's tinguin en compte. Ens ha tocat, per sort ó desgracia, trobarnos en aquesta época de decadencia del parlamentarisme, en la cual ja s' ovira la tendencia á una reforma que no sé si veurém ó no, pero la reforma s' inicía; la veu es general contra el parlamentarisme, y si ho es—perque posa en confusió á tots els Estats d' Europa—en aquest moment es quan l' estudi d' unas institucions tan venerandas com las nostras pot donar potser un raig de llum, en mitj de las tenebras que rodejan el Dret polítich contemporani.

Per aquest motiu jo m' he cregut en el cas de fer aquesta comparansa entre el parlamentarisme actual y el de las Corts de Catalunya, qu' era el de Valencia, també Mallorca, Aragó y fins Navarra.

Sentat aixó, cal ja explicar el programa senyalat pera avuy y entrar á parlar de la historia d' aquellas Assambleas. Comensém si vos plau:

En el mon no hi ha res que vingui soptadament de cop y volta; tot comensa d' un modo sencill y rudimentari, com al fons del mar els pólips á cop de paciencia y sigles forman y al ultim treu el cap en mitj de las onadas una illa ja gran y forta. Las institucions no neixen perfectes d' una Real ordre ó decret, com se diu que Minerva nasqué armada de punt en blanch de la testa de Júpiter.

La manía de llegíslar, trasplantant sense arrels institucions d' altres pobles, es una de las més grans y curiosas preocupacions modernas, especialment á Espanya, y la de volguerho fer tot d' un cop de ploma, es insoportable tiranía.

Avuy al parlar d' una institució «aquesta institució la establirém—diu un partit polítich - quan siguém mestres de la *Gaceta* y quan la reforma pugui ser *gacetable*, es á dir, quan se la vegi impresa en el paper com si fos en las taulas de la lley y pugui ser imposada, ja 's creu qu' está tot fet.

D' aquí en ve una llegislació política que dins d' ella no s' hi enclou la conciencia popular ab las aspiracions de las classes socials y sos desitjos, una llegislació sempre constituyent, continuament destructora, sense tradició de cap mena.

Aquí las institucions tenían forsa, perque naixían com els organismes del fons del mar y se desenrotllaban pausadament fins que acababan per ser un complet organisme.

Las Corts comensaren en aquell moment de caos que explicaba en días anteriors, quan á la cayguda del imperi carlovingi els comtes se declaren independents, y declarantse aixís els comtats, ens trobém ab las primeras assambleas dels *maills* ó *placits*, que fins ara se creya que tenían un carácter especialment judicial, pero que en realitat tingueren carácter feudal.

La primera assamblea d' aquestas es del any 843. El comte Alarich la reuneix á Ampurias *(in Impuria civitate)* convocanthi á tots els magnats y prelats. Imaginemnos

aquell aplech de gent en que hi anaban tots armats y montats á dalt de cavall els prohoms de la regió, entrant pels carrers empedrats de la grega ciutat de Ampurias, mitj enrunada!. Trobém per primera vegada aquestas reunions pera tractar d' algunas sentencias que s' havían de dictar y pendre alguns acorts de carácter general pera 'l territori (1).

Venen després las assambleas d' Elna y Vallespir; la de Besalú sobre tot, en que s' estableix la *pau y treva del Senyor* qu' algú ha cregut origen de las Corts, per aquesta circunstancia la *pau y treva del Senyor*, fou un crit que sortía del fons de las ciutats en mitj de la anarquía regnant en els sigles IX, X y XI. Allavoras se dictá la pau á temporadas pera que 's paressin las guerras. Aixís, en días senyalats els nobles no podían entrar en las guerras sanchnantas de vehí á vehí y s' estableix el temps en que deurá durar aqueixa treva; se troba establert, per exemple, que desde el sol post del divendres al dilluns hi hagués pau y llibertat complerta, y els altres días tornaba la anarquía desfermada. D' aquí neixen el procés de *pau y treva* que s' aplicaba á tots els que robaban y assessinaban en els camins y faltaban al Dret públich. Aquell régim s' imposa fins al temps de Felíp V, y serveix pera evitar y castigar alteracions del ordre polítich.

D' aquellas assambleas, la més important fou la de 1064, reunida á Barcelona, quan varen promulgarse els *Usatjes*. Pera dictarlos els comtes de Barcelona convocan á tots els magnats y prelats, puig no resulta que avans hi tinguessin intervenció y representació en el Govern las vilas y ciutats. S' estableix el principi de la autonomía y el voler governarse els pobles per sí mateixos, donant origen al usatje *unaqueque gens*, «quiscuna gent, á sí mateixa elegeix sa propia lley, segons costuma.»

Cada poble ó gent se governa, ab arreglo á la seva lley, á sa manera.

Y en aquest estat ve 'l sigle XIII, ve Jaume el Con-

(1) MARCA: *Marca hispanica.*

queridor que necessitava atraures á totas las classes socials pera conquistar Mallorca y Valencia y 's declara que tindrán intervenció en las Corts de fet sinó de dret, els representants de vilas y ciutats y aixís se veu ja en la assamblea de Vilafranca, reunida en 1218, y pochs anys després en la de Tortosa.

Fins aquí era sols el fet lo que trobavam, puig las assambleas se constituían de magnats, prelats y gent de vilas y ciutats; pero aquest fet havia de convertirse en dret y aixó succehí en un moment solemne.

Pere el Gran, després de las Vespres Sicilianas, en 1251, després d' aquell moviment se troba devant per devant del papa francés Martí IV y á Fransa s' organisa una crehuada que 's dirigeix contra la casa d' Aragó. Els nobles d' Aragó abandonan al Rey; els prelats també 'l deixan, perque tenen d' obehir las ordres de Roma: el Rey se troba sol ab las vilas y ciutats: reuneix las Corts á Barcelona y restableix certas tradicionals llibertats al municipi barceloní, reconeixent, admetent, lo que 'ls procers de la ciutat digueren estaba en la tradició, y de aquí ve 'l famós *Recognoverunt Procers,* códich de llibertats locals antiquísimas. Pere el Gran, que ho fou en tots conceptes, més que per sas conquistas, ho fou, perque va anteposarse á tots els pobles d' Europa ab la constitució de 1282. Admet per fí al estament popular á formar part de las Corts, comprén que de aquella hora endevant es el fonament de las monarquías, y aixís estableix en ditas Corts de Barcelona del 1282: «*Volém, estatuim é ordenam que si nos ó los successors nostres constitució alguna general ó estatut fer volrem en Catalunya aquella ó aquell fassam de aprobació é consentiment dels prelats, dels barons, dels cavallers é ciutadans de Catalunya ó ells apellats de la major é la pus sana part de aquells,* sanció solemne de que las Corts venian á limitar el poder real; el rey no podía llegislar ni podía modificar per sí sol las lleys, havían d' haverhi els tres estaments reunits. Ja tenim el régim format: no més ells podían constituir las Corts Catalanas: el rey cridará las Corts y será el primer *lligam* de la constitució catalana.

Pero com aixó podía passar sols com un principi enlayre, com esquema, el rey en aquestas Corts sancioná á més á més aquesta altre constitució: «*Una vegada lo any, en »aquell temps que millor nos será vist expedient, nos é los »successors nostres celebrém dins Catalunya Corts als cata»lans, en la qual, ab nostres prelats, relligiosos, barons ca»vallers, é ciutadants homens de vilas tractém del bon esta»ment é reformació de la terra* (1).

Tenim ja las Corts establertas ab tres estaments.

L' altre día me planyía de la mala sort desgraciada que tingué Catalunya: deya que nostre art decau en el moment en que la pintura al oli havía de venir á obrirli inmensos horitzonts; que sa literatura mort també quan neix la imprempta y dret públich, en temps de Felip V y quan anavan á apareixer grans tractadistas. ¡Ah, senyors! Si aquesta constitució hagués arribat á aquestos grans tractadistas, avuy que tant se vol presentar á Inglaterra com model en llibertats políticas y en dret públich, el nom de nostra terra n' haguera estat gloriós y enaltit, perque cap nació n' havía sigut primera com ella en la organisació del sistema representatiu. Fransa, per exemple, que en 1256 per primera vegada, sense forma legal admet alguns síndichs de vilas en sos parlaments, no tingué aixó com sistema general fins el 10 d' abril de 1302, y Inglaterra que passa com á model en aquestas materias, no ho obtingué tampoch com sistema sancionat y establert fins Eduard I, en 1295: y ja no parlo de Castella, ahont no va ser admes fins el 1387. Catalunya, donchs, s' avensá á totas ellas.

Del demés, las primeras Corts de Pere el Gran son l' ample fonament de las Corts Catalanas ab aixó y ab tota mena de llibertats que s' organisaren. En ellas el rey sanciona aquella constitució per la qual diu que 's respectarán els *emprius* ó sía la vella propietat comunal als pobles rurals; en aquellas Corts se decretá també que totas las causas serán jutjadas per la lley de la terra y que

(1) Aqueix *bon estament y reformació de la terra* es el mot que s' usa sempre.

no sortirán de la respectiva veguería: en aquellas Corts se prohibeix la presó per deutes, en aquellas Corts se aboleixen novas contribucions sobre la sal, monedas, etcétra; en aquellas Corts se estableix la garantía grandíssima de residenciar, fer judici de taula, com veurém en altra conferencia, á tots els empleyats públichs; en aquellas Corts se torna á proclamarse la llibertat locomotina regulada en els usatjes, com ho es en la carta magna inglesa, y la llibertat dels esclaus juheus y serrahims si 's batejavan (1).

Estém ja pel curs de la historia en el moment en el qual aquesta institució arriba á solidificarse, y en aquest punt donchs ja podém fer definicions.

Hi havía *Corts generals* que las presidía el Rey y las formavan els tres estaments y hi havía *Parlaments.*

S' entenía per *Parlament* una reunió pera un cas particular y precís, aixís com las *Corts generals* eran pera el bon estament de la terra y sa governació en cassos generals. A las Corts s' hi havía d' anar baix penas severas y ningú podía deseixirsen: al Parlament podia deixar d' anarshi.

La gloria dels Parlaments ha arribat á vegadas á la altura de la de las Corts. No més cal recordar els Parlaments de Barcelona, de Tortosa, de Casp al morir el rey Martí sense descendencia, en que 's decidí la successió á la Corona.

A Catalunya hi havía altres assambleas: á vegadas s' havían reunit els brassos ó estaments sense el rey. Hi hagué moments de revolució en els quals el país estava contra el trono y no podía comptarse ab la presencia del rey; llavoras se reunian els brassos sols. No hi havía Corts perque no hi havía el rey, y si convenía oposarse al monarca també se feyan.

Organisadas las Corts en tres brassos ó cambras llegislativas, cal estudiar ara la forma de son funcionament.

Avuy donaré una lleugera noticia del caracter general

(1) CONST. DE CATALUNYA y MIERES *Apparatus. Collatio secunda.*

que tenía cada un d' aquestos brassos ó cámaras: la cámara elesiástica, la militar ó noble y la popular ó sía la dels municipis lliures de Catalunya.

El *bras, cámara ó estament eclesiástich* de Catalunya anava á las Corts més que pel seu caracter relligiós, pel seu caracter feudal.

Hi anavan els bisbes, arquebisbes y abats, no perque fossin aquestas tals dignitats de la iglesia, sino per tenir baronías, perque exercían jurisdicció y formavan altres tants estats petits, cercols humans organisats dintre de la colectivitat nacional.

D' aquí que no poguessin formar part de las Corts las ordres mendicants, de las quals cap podía enviarhi diputats. La base era feudal: hi anavan els que tenían soberanía y en una ó altre forma exercían jurisdicció en la terra. No's volía de cap manera que per un interés ideal s' hagués caygut en l' abús d' avuy. Si 's tractava de cosas prácticas, d' organisar, per exemple, una expedició ó un gran servey, etc., ¿qué hauría pogut dir el representant dels franciscans, agustins ó framenors, sino tenian bens ni poder territorial? ¿Donar consell? ¿Disertar filosófica ó teológicament tal volta millor que ningú? Prou; pero això no corresponía á un sistema representatiu, ben assentat, sólit y práctic.

Ademés, no 's volía que pogués ficarshi en unas Corts fonamentalment aristocráticas aquella democracia relligiosa que havía promogut y podía promoure lluytas y rebombori, donadas las sevas tendencias. Se temía que las Corts en las quals se sentessin las ordres mendicants haurían acabat malament al costat d' aquella gent, bisbes, abats y priors, qu' exercían jurisdicció en sas baronías y que tenían una ideya ben diferenta que 'ls frares de las cosas humanas.

Per això el bras eclesiástich hi era, no per la ideya relligiosa, sino per las jurisdiccions feudals de vilas y encontradas que tenían.

La cámara eclesiástica, el bras eclesiástich influí molt en las Corts, perque la seva ilustració era superior á la de

tots els altres estaments, y aixís se veu que quan hi havia un conflicte qualsevol y s' havía de resoldre baix el punt de vista del Dret, era ell qui á tots ensenyava. Sobre tot en els sigles de l' Edat Mitjana. ¿Voleu tindre una ideya de lo que es aquesta cámara? Imaginause que hi entrém mentres está de sessió: Vejau l' escena:

Som á Montsó, en ple regnat de Joan I, 1388, y molts eclesiástichs catalans s' han fet representar per procuradors, homens joves de moltas lletras y quals caras y trajos diversos desseguida cridan l' atenció dels que hi entran: en mitj de una sala llargaruda hi ha una taula ab els secretaris, els procuradors ocupan els banchs al voltant de la sala y son de la Seu de Tarragona, del bisbe y la seu de Barcelona, del bisbe de Mallorca, del de Girona, Vich, Elna, Tortosa y sos capítols catedrals de las abadías de Santas Creus, Poblet, Sant Cugat del Vallés, Banyolas, Besalú, Vilabertran, Sant Feliu de Guixols, Sant Joan de las Abadesas, Descaps; també hi era el prior de Catalunya, y en persona el bisbe de Lleyda, Urgell, Tortosa, y abats de Ripoll y Amer. Presidía l' arquebisbe de Tarragona.

El bras eclesiástich sofrí, com totas las institucions humanas, la seva decadencia; pero dintre de la seva decadencia se feu respectar.

Pero ve un día que á aquest estament, en el fons de las montanyas y recons del territori catalá ahont residía, la vida se li fa desagradable y se centralisa á la ciutat. Allavoras el bras eclesiástich cambia de modo d' ésser; pert l' ayre de la terra, y aquí á ciutat du una vida de cumpliment y adopta una conducta més amotllable á tot, pera treuren profit, y per son acatament espera rebre mercés del monarca. Això ho pinta benbé aquell gráfich d' un síndich de Barcelona, qui en 1585 escribía que del bras eclesiástich poch sen podían refiar «perque está ab la boca badada esperant bisbats y abadiats.»

Aquest era l' estat á que arribá el bras eclesiástich en sa decadencia. Ab tot, en els grans moments, en els perills y confiictes pera Catalunya es amatent y dona sanch

y riquesa per la patria, y d' ell surten los més grans patriotas, Clarís, el gran Pau Clarís, canonge d' Urgell, primer entre molts d' altres.

En el bras, ó cambra dels *magnats ó militar,* hi havía també quelcom curiós digne d' esser tingut en compte.

Aixís com respecte l'Iglesia no eran las ideas relligiosas sino la possessió de la terra y jurisdicció lo que 'ls donaba entrada á las Corts, aixó passaba també ab la noblesa. No bastaba l' esser noble; se necessitaba també que tingués jurisdicció, alguna baronía, sense la qual no era admés. Cancer parla de que un rústich, mediant una quantitat, podía sentarse á las Corts, encara que no fos de sanch depurada; de manera que 'l territori ho era també tot en la noblesa.

Aquest estament fou un dels més forts del Estat catalá, per la gran extensió dels territoris que possehía. Fixeuvos: formaban aquest estament els comtes d' Ampurias, Urgell, casi tot l' Empurdá y l' Urgell menys aquellas vilas lliures de Prades (part del Sud), de Cardona (interior), Pallars (Noroest), Alemany, Cervelló, Cabrera, Anglesola, Rocaberti, Cruilles, Evill, Illa, Castellbó, Mur, Moncada, Pinós, Sarriera, Sentmenat, etc., etc.

Aquesta relació pinta ja la influencia d' aquestos magnats y la representació que en las Corts duhian.

D' aquestos magnats, al dir de Gelabert, que escriu en el período de decadencia, l' inconvenient major era la falta d' ilustració. Adhuch aquella noblesa qu' havía sentit la influencia de Provensa y dels trovadors, que resucita ab la conquesta d' Italia, en general no arribá may á l' ilustració que tenian els homens de l'Esglesia, del bras eclesiástich. Aquí certament s' entenia que las armas s' oposaban á las lletras.

Pero la noblesa solía enviar procuradors que la representessin y 'l nomenament requeya en grans jurisconsults y homes d' ilustració. Aixís succehia tot sovint que un gran jurista y orador que representaba l' un al comte de Cardona, un altre al de Pallars, etc., y aixís el bras eclesiástich influía poderosament per la inteligencia de sos procuradors que hi enviaba.

Succehía aquí lo que passa á la Cambra dels lords á Inglaterra: que 'ls lords que no 's creuhen aptes hi envían sos procuradors que 'ls representan en la alta Cambra.

Pera el bras militar ó de la noblesa á Catalunya ve també son moment de decadencia.

Pero en la decadencia li passa una cosa particular.

Primer influhiren d' una manera gran las ideas francesas.

A mida que 'ls temps avansan, els nobles castellans s' en havían anat á Austria, Italia, mentres que la noblesa catalana quedá aquí, perseguida y maltractada pels Virreys y els Tribunals reyals. Per més dissort allavoras entra de Fransa la anticatalana preocupació de si no més la puresa de sanch es la que ha de dar dret d' anar á las Corts y seure en el estament militar.

Aquesta qüestió s' havía presentat ja en las Corts de 1410 quan se volía fer com en Aragó dos cambras de nobles; pero en ple sigle XVII es quan venen cassos com el que cita en Fontanella. Per ejemple: hi havia un que ab tots els seus blasons y sa riquesa no podia sentarse en el Parlament perque's va saber que feya de comediant, y això era un ofici vil; un altre feya de barber, y com aquest era també un ofici vil no podía entrar en l' estament militar.

Potser això, y ab el carácter catalá, dugué una reacció que 's presenta més endevant: una part del estament cau en l' extrem oposat y proclama la més excessiva democracia.

D' aquellas discussions n' ofereixen exemple alguna de las Corts de Felip II, en las quals ja s' hi troban uns quants expedients sobre això; pero ahont pren volada es en temps de Felip IV, datant de 1626 una serie de rahons fortas sobre preeminencias, sobre l' origen d' uns y altres respecte á las alcurnias. El Rey mira d' arreglarho com pot; llavors se va veure seguint aquesta fatlera reformadora que l' famós Tamarit proposa que 's suprimeixi tot el Concell real, tot Tribunal; que tots els contractes se fassin de

paraula; que 'ls metjes no receptin en llatí, sino en catalá pera que s' entengui, es á dir, un cambi complert. Aquesta idea que tots els autors recordan, pero sense citar el nom del seu autor, es clar que fou insólita, extranya y la noblesa d' aleshoras ho considerá com una ofensa. L' únich autor que 'l cita, Luca Assarino —ha hagut d' esser un autor extranger qui dongui aquest nom— ha fet ab gran imparcialitat la relació d' aquesta época, y d' ella son aquestos quatre mots que 'm deixereu si us plau que llegesca.

Diu Assarino:

Fu per tanto tra l'altre notabile quella di Francesco Tamarit; percioche egli nel Braccio Militare propose, che si bandissero da Catalogna tutti 'i Leteratti Dotore di legge, Notari et altri Curiali, ch'erano secondo il suo giudicio la confusione del mondo; e che i contratti di comprare; ó vendere insieme colle liti si aggiustassero e si componessero sulle dita come si fa nel gran Cairo, volendo di vantaggio, che i medici ordinassero le lor ricette in lingua catalana (1).

Era un crit revolucionari dels que s' en troba també algun altre en la literatura, fill d' una serie d' influencias extranyas qu' havían alterat la manera d' esser de la noblesa. Y diu á més Assarino que no havent volgut els nobles admetre á un dels més ilustres escriptors de Dret catalá, conseller del duch de Cardona y gran polítich D. Joseph de Ramon, perque no era noble de sanch, varen de cop y volta ferlo gentil-home pera tapar la boca, als seus enemichs.

Falta ara donar una lleugera idea de lo qu' era la tercera Cambra, la *cambra popular*, formada pels fills de la industria y del comers. Aquéstos anaban als municipis y sos representants elegian dintre la mateixa Corporació en la forma qu' explicarém un altre día.

Procedían com avuy la nostra menestralía; eran una multitut sencilla que viu ab mesquinesa una vida tranquila y reposada, entregada als seus negocis. Per con-

(1) LUCA ASSARINO: *Delle revolution di Catalogna.*—Bologna, 1645, pág. 24.

trast y al impuls de las revolucions per que ha passat nostra terra, d' ella en neixen els esclats més forts; pero en l' ordre normal semblaba que no había de sentir els grans impulsos dels altres estaments de la terra.

Aixís es que no es d' extranyar la conducta del Concell de Cent, obrant ab un alt sentit polítich respecte la manera com alguns diputats de Barcelona se portaban, puig se deya que no estaban á la altura de la ciutat que representaban. Aquéstos, rodejats de la grandesa que 's desplegá en las Corts de Monson de 1585, ahont hi havía un luxo que enlluernava, no estaban en relació ab aquellas magnificencias; eran gent franca y de sa casa, que feyan las cosas ab sencillesa. Arribá aixó fins aquí y 's cregué que 'l Concell de Cent estaba en ridícol. Alesho-ras es quan se troban cartas en que s' hi llegeix lo següent:

«Molt magnífichs y de molta prudencia senyors: Estant congregat lo Consell de la XXIIII.ª á XXX del passat pera tractar y determinar lo que se devía y podía pera provehir á la honra de la ciutat que tant va abandonada per tots racons de Barcelona que ja en les places y carrers y en les visites, ó dols (1), fins á les dones no parlen sino de las poquedats que aquí vostras mercés fan y lo mal modo que tenen en sa casa y també per provehir en lo gran descuyt que tenen en no volernos escriure y avisar per menut lo que cada dia se fá y tracta en aqueixa Cort, pus per gracía de Deu hy ha moltes persones que van y venen, no obstant que una y moltes voltes los ho havem scrit y finalment dit y posat en instrucció al senyor doctor Magarola (2), de hont se enten y havem de comprende esser veritat tot lo que assi nos han informats que vostres mercés están tant divisos y ocupats en sobre sos negocis propis é intents particulars que se obliden dels negocis de la ciutat y del carrech que tenen.....=tenint parat son tinell de plata y si non tenen quen compren, ó

(1) *Dols*—funerals d' aquella época.

(2) En Magarola era un metje que aprofitaba la circunstancia d' haberhi molta gent á Monsón pera exercir la seva carrera.

manleven y no stigan sens ella y no fassen lo que fins assi se ha entes que cada hu se tanca ses tasses y saler ó gerro, perques gran infamia y ha causat molta riza als qui ho han sabut....»

S' els hi explic qu' haurían de tenir sos carruatjes, ab els lacayos, y que 's presentessin expléndidament en la població.

Diu també la carta que á tots els representants en las Corts de Monsó, als de Zaragossa, Valencia, etc., el Rey els contempla desde el palau quan passan, preguntant quins eran els de Barcelona, que 's distingían per la seva mesquinesa. Se diu qu' en comptes de dur lacayos anaban ells de dos en dos y se dedicaban al mateix temps á sos negocis. Parlant de la seva vida íntima, diu que cada hu anaba pel seu costat y en comptes de menjar en comunitat, y reunirse y tenir tracte ab tots els estaments pera saber las intrigas de la Cambra.

Segueix dihent la carta aconsellant que convidin diputats á la seva taula.

«.....=que del eclesiastich hy ha poch que confiar per lo que stan ab la boca badada esperant bisbats y abadiats y altres mercés de su magestad, mas ab tot no deixen de cridarne alguns.....=no vajan vostras mercés per la plassa comprant com havem entes ha fet y feya lo magnífich Çarrovira (1) anant ab la roba de casa comprant per la plassa.....=que lo doctor Magarola no visite si ja no fos á les tardes y apres de les lums enceses y encara que noy haje Estament y aixó poques voltes y ab grans necesitats.»

No m' haig d' entretenir en més detalls al ressenyar la historia de las Corts catalanas y per aixó he cregut més práctich pintar el caracter de cada una de las cambras; y aqui podría donar per acabada aquesta conferencia per-

(3) El magnífich Sarrovira era un dels mellors tractadistas; pero per lo que veu era un home sencill y que no enq uadraba ab el luxo d' aquella época.

que no vull abusar de vostra atenció; pero sí qu' avans d' acabar haig de fer notar que la época de més explendor de las Corts fou en temps de Pere IV.

Las Corts de Pere IV son el panell, la cúspide d' aquesta institució catalana.

Ve després la época del rey Martí, y aquí no puch resistir la temptació de referir la manera com en las Corts se conduhían tant el monarca com els representants que hi acudían: aquestos s' explican en un llenguatje clar y catalá, dintre de la solemnitat ab que el monarca presideix; el rey obra las Corts ab la famosa frasse ben coneguda de: «Bona gent, vos hem aplegat...» Y aquesta gent ab la mateixa franquesa deya al rey: «*Senyor, que la vostra casa no es en aquell ordre com de tant magnifich é gran rey se pertany, e vostre honor, senyor, no es tant exalçada entre estranys ve de nostre regne, la vostra cosa pública es en gran desgavell de justicia de que se segueixin divisions, bandos é guerras é infinits escandols de que tot lo mon senyor crida.*» Son quatre mots que agafo de las Corts d' aquella época. Ja ho vejeu: se dirigeixen al rey en aquesta forma, cosa que vosaltres direu si 's podría fer avuy. Y ja no parlo de lo que succehí en temps de Joan II, en quinas Corts haventse dit «que las orellas del rey no estavan acostumadas á escoltar insolencias, els representants de Catalunya contestan «que 'ls catalans no tenen y están disposats á perdre sos bens, vida y ánima pera defensar la integritat dels Drets de la terra.»

Pera formarse una idea de la obra llegislativa que aquellas Corts realisavan, obrim, per exemple, las de 1585, las mateixas de las cartas llegidas dels diputats en Barcelona. En aqueixas Corts se dictaren 117 constitucions, 27 capitols de Corts, tractant las materias que sumariament expressa el següent extracte:

Reforma de la Universitat de Lleyda y 's recorda que Felip II havía prohibit estudiar fora d' Espanya.

Prohibició de rifas (ne deyan *llistas)* perque 'ls «menestrals y gent pobre s' hi destruheixen.»

Reforma dels procediments criminals. Que no pogues-

sen els eclesiástichs ésser comdepnat sino per eclesiástichs y servint las sevas presons.

Aquí se nota que hi ha algunas Constitucions en las quals segueix, com á Inglaterra, el sistema de la llegislació temporal, es dir, se dictan lleys que no més viuhen fins l' altre llegislatura.

Prohibició del joch de daus y en las cartas ó naips lo de *cartilla, gresca, dobladillo* y *quarenti* ab fortas penas contra empleats qu' arrendessin el joch.

Contra 'ls hostalers que allotjavan gent viciosa.

Contra 'ls que ab escusa d' espigolar destruheixen els camps y 'ls roban.

Contra els apotecaris y revenedors que fan servir pera embolicar escripturas y códices vells.

Y una serie de constitucions, senyors, sobre pesca, sobre establiment d' un sistema de rechs y sanejament de cequias, estadística de totas las veguerías de Catalunya, sobre la adopció del calendari Gregoriá y per acabar la constitució establint la llegítima en una quarta part dels bens, constitució que en l' ordre civil te tanta anomenada.

Aquesta era la obra llegislativa d' aquellas Corts en las quals tantas reformas útils pera 'l país s' acordan, sense las discussions ni perdre el temps en discursos com en nostras Corts actuals passa.

No tinch temps pera explicar la historia de las Corts; pero no puch prescindir com nota final de dir que las Corts catalanas en alguna ocasió se reuniren sense la presidencia del rey, y aixó succehí quan el país estava contra Felip V: quan Catalunya comprengué, després de la pau d' Utrech, que 's faltava á lo convingut, se reuneixen els brassos ó estaments á Barcelona en Corts generals y per instigació del bras popular, d' aqueix estament d' esperit tan esquifit y que 's presentava ab tanta mesquinesa en las Corts de Monson de 1525, pero quan convenía cumplía ab son deber, en la matinada del 5 de Juliol de 1713 se pren l' acort solemne de declarar la guerra á Felip V y funda aquesta grave resolució que la podem llegir com 'l ultim acte de las Corts catalanas.

«Brassos 20 Juny 1713.

»Sessió del Bras real á la una matinada 5 Juliol 1713.

»Y atés que los tres brassos junts en Corts, en lo any 1706, á vista de un numerós exercit, ab la mateixa persona del Pretendent, que ab més de 34,000 homens, venía á espugnar esta capital, á més de una armada numerosa per mar que la circunvalaba, tingueren alientos, (no obstant de no tenir guarnició ni altres tropas ó exercit en lo present Principat) pera declarar á favor de la S. C. C. y Real Majestat del Sr. Emperador y Rey N. S. (Q. D. G.) la succesió per la corona de Aragó y Comptat de Barcelona, ab esclusió de la casa de Borbón y príncep francés, motivats únicament ab lo sol fonament de la justicia y mediant aquella ab la protecció divina, que fins vuy se ha manifestat propicia, no habenti fins ara motiu algú que esclogue dit primer justificat coneixement, deu mantenirse, no sols per lo que no pot la Cort sola per sí, ni lo rey sens la Cort, alterar, revocar, abolir, ni altrement fer acte algún en contrari, sempre que resulte exprés perjudici á las lleys, usos, consuetuts, privilegis, llibertats y demés prerogativas de la patria, á que se deu atendrer y procurar per tots los posibles y practicables medis, si també per no donar ocasió *á que la Europa tota culpe de inconstant, fácil y variable la nació catalana.*

»Y en atenció també que en Utrech, ahont es lo congrés, per lo tractat de la pau universal, se han deixat en la capitulació del Armisticio, nostres llibertats y total estat á la pau general, la cual segons' noticias uniformes dels tres enviats per esta ciutat y Principat, se trova ajustada, sens menció alguna de consuelo, en lo concernent á aquellas, á la cual no ha convingut lo Emperador y rey N. S., com se confirma, no sols ab la Real carta de 24 de abril pasat, si y també ab los antecedents avisos del marqués de Montnegre, de continuarse la guerra, *del que se infereix que est lamentable Principat, quedaría exposat á la discreció de la experimentada contraria propensió francesa,* (per haber de discorrer segons las experien-

cias, gobernada la Espanya per aquell esperit), *y en tot sùbjecte á la primera máxima de aquella de un rey y una lley.*»

D' aquesta manera acaban las Corts catalanas. Felip V comensa la obra d' imposar al país un régim d' uniformitat en la llegislació que ve sintetisat y s' agermana ab el centralisme modern que continua dita obra fent aquella declaració de las Corts de Cadis de que «unos mismos Códigos regirán en toda la monarquía.» Es dir, *Un rey y una lley*: es lo mateix que veyan venir al declarar la guerra els diputats de la derrera assamblea l' any 1713.

CONFERENCIA VI

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 2 Janer any 1905)

Las antigas Corts y Parlaments de Catalunya. Organisació.—Sistemas electorals.—Mandat imperatiu dels seus diputats.—Noticias del ceremonial de las Corts.

SENYORS:

Es de tal mena important la institució de las Corts en l' organisme polítich de la antiga Catalunya que, com veyeu, he dedicat al seu estudi tres distintas conferencias: en la primera he tractat del origen y el poder de las Corts catalanas, en la segona, l' esmersarem parlant sobre la organisació de las Corts y en comparació ab l' estat d' avuy al día y será la derrera pera dir quelcom de sa forma més externa, de sa oratoria y literatura políticas.

Jo crech que pera arribarse á formar en l' enteniment una completa visió de las cosas é institucions passadas es

mellor seguir aquell principi de Macaulay, aquell principi del gran historiador inglés que es una guía pera l' estudi de l' Historia, de que si volém que aquesta resulti emocionant y práctica hem de fer de manera com si escursessim la distancia del temps; hem de fer que desfilin y passin per devant nostre els temps en els quals els fets succehiren, hem de fer reviure els homes ab sos vicis y defectes parantse sobre tot en petits detalls y cosas menudas, veritables futesas, perque no hi ha detall xich ni gran que sigui inútil pera arribar á la perfecta coneixensa d' una institució: sense que aixó sigui rebaixar la Historia.

Pera escursar la distancia dels temps y fer veure lo que eran las Corts no se m' acut sino fer una comparansa presentant la imatje de lo que eran á Catalunya y lo que son las Corts de la actualitat no sols á Espanya sino en els Parlaments d' Europa, excepte Inglaterra.

Al entrar avuy en el Parlament, potser en quan á lo extern y á la distribució general no trobariam una fonda y radical diferencia ab lo que foren las Assambleas catalanas; pero en la part externa no hem de aturarnos: hem de mirar ben be 'l fons, l' ánima y 'l carácter; ¡llavoras sí que hi trobém diferencias tan importants y trascendentals que es imposible que per poch que hi fem esment, no s' imposin y dominin á l' esperit que contempla!

Entrèm dins d' un parlament modern: lo primer que hi trobèm es dreta y esquerra, ministerials y oposicions. ¿Quí ha dut aquella gent allí? ¿Perque s' han posat d' aquella manera? ¿Quí n' ha fet la tria? ¿quí ha posat com enemichs unas collas políticas devant d' altras collas?

En nostras antigas Corts aixó no succehia. Cada hú tenia el seu lloch determinat per la categoria y representació que portaba. Res de dretas y esquerras.

Las Corts d' avuy neixen dels partits: els partits las crian. Son las Corts una conseqüencia de la feyna dels partits ó collas políticas, las unas que combaten al govern y las altres que 'l sostenen: son las oposicions y els ministerials.

¿Es potser que 'ls partits tenen aquesta feyna singular,

tenen l' encárrech de montar y arreglar las assambleas políticas? ¿Hi pot haver política sense partits?

Ja compendreu que d' aquí en naix un reguitzell de problemas en els quals no havèm d' entrar. Pero haig de dir que en aquesta terra hi havia partits com sempre n hi ha hagut. Sense partits un poble políticament no pot viure. Pero entenguis bé; aquí els partits no formaven las Corts ni la representació nacional: y aquesta es la primera, potser la mes grossa diferencia entre ara y lo que llavoras succehia.

¿Qué es un partit? Qui els ha definit de la manera més breu y profonda ha sigut l' italiá Bovio: aquest diu que es partit un organisme distint dels poders públichs y de las institucions dependentas del poder públich constituit de una idea que te la seva antítesis (1).

Una idea que te la seva antítesis, perque diu qu' es imposible un partit en allò qu' es admès de tothom, puig no hi ha partits sense lluyta d' ideas.

A Catalunya hi hagué grans y numerosos partits, ideas ab tremendas é irreconciliables antítesis pero no constituian las Corts encara que desde fora, molt, moltíssim hi influiren.

La primera diferencia entre els partits antichs y els d' ara es que las antigas collas políticas vivian del garbellament y topada, de l' antítessis dels interessos socials, de las ideas, las passions dels Brassos, classes ó estaments dintre de la cosa pública.

Aixís es que per la historia veyém que hi havia un partit realista catalá y un altre feudal. Gayrebé per tot Europa hi havia aquestos dos partits: el realista que extrema las sevas forsas á favor del monarca quan aquest era l'aguant de las classes populars contra la noblesa, partit que ajuda á formar la monarquía absoluta y l' unitat relligiosa, y el feudal á qui 'ls interesos particularistas y regionals millor s' encarnaban aquí com que per tot arreu el partit feudal va al federalisme, á la autonomía, á la

(1) Bovio. *Dottrina de partiti in Europa.* Nápols 1886.

localisació del poder. Aixís es com resulta á Catalunya. El realista te gran creixensa, y se compren, al venir els reys absoluts, el feudal se li posa devant y quan mes se manifesta aquesta antítesis es per allá el sigle XV en qual época s' hi troba un partit francament feudal qu' esclata en temps de Joan II representant la defensa de las llibertats de la terra contra el Rey: y un partit realista del qual era part de la noblesa y sobre tot aquella democracia que l' altre día vos explicava.

Fins hi haguè y no te res d' estrany un partit socialista y comunista en plena Edat mitjana, partit que va fer molts rebomboris y saquejá alguna vegada la mateixa Barcelona, partit furiós contra 'ls juheus perque 'ls diners tenian en sas mans, partit que quan fou rural ab els ramensas predicaba 'l comunisme treyent las sevas teorías de la Biblia, y aixó es ben be del sigle XV, dient que tot lo del mon era de tots perque 'l primer home, Adam, morí sense testament: donchs tot era partidor entre 'ls fills d' Adam.

No cal dir que 'ls partits purament parlamentaris eran desconeguts; de tot aixó de radicals de la dreta, de la esquerra, del centre, del rellotje, etc., que hi ha en els parlaments actuals, no res s' en coneixia.

Com no hi havia lluyta parlamentaria en el sentit general d' avuy, no podia haverhi aquestos partits formats al escalfor dels cercles y ralls ó rotllos de diputats, partits que res significan. Els partits que aquí hi havia tenían una forsa, una significació á favor d' una classe, de drets ó interessos socials, per exemple á favor del feudalisme contra el rey, ó altra consemblant representavan.

Els que hi havia á Catalunya per mes forsa que tinguesen no feyan las Corts. Aquestas venian enmotlladas dintre las classes y estaments: del eclesiástich en lo que tenia de feudal y per la gran extensió de territori que possehia, ab la excepció que ja coneixém respecte las ordres mendicants que res representaban baix el punt de vista feudal; dels magnats ó la noblesa també per son poder territorial, perque el noble sense territori no tenia entrada en las Corts y del bras popular en la forma que

en la anterior conferencia llargament vaig explicarvos. Els partits, donchs, com á tals partits, y això cal tornarho á dir, no feyan las Corts, podian influhirhi es cert, pero sols dels estaments socials, fortament organisats, las Corts de la nostre terra eran constituidas.

Aném á un altre punt característich, característich de la naturalesa y fesomía de las Corts catalanas.

Tot plegat avuy al entrar en els parlaments moderns s' hi veu á uns senyors que se sentan en el banch que se 'n diu banch blau. A las Corts catalanas també hi havia uns senyors sentats al peu del trono y eran els del Consell de la Corona d' Aragó. També hi havia set senyors dels quals l' un era el «gran tresorer», cárrech que correspon al de ministre d' Hisenda d' ara; y dels altres sis consellers, com que ho eran d' una verdadera Confederació, dos eran aragonesos, dos valencians y dos catalans ó de las illas de Cerdenya y Mallorca, perque el Principat de Catalunya tenia anexes las illas de Cerdenya y Mallorca.

¡Mes, ah senyors, entre els qu' estaban en las Corts catalanas sentats al peu del trono y els que avuy s' hi seuhen en el banch blau no n' hi ha pas poca de diferencia! Els ministres actuals surten del Parlament; son els partits els que 'ls imposan y sembla qu' están sentats allí en aquell banch no mes que pera rebre las escomesas, las imprecacions dels partits polítichs que talment no mes lluytan fins tirals á terra: es això qu' un autor califica de «lluyta dintre d' un club» y no mes se lluyta, no mes se combat pera cambiar els que allí han de seure y apoderarse del govern de la nació. Y els ministres no hi son mes que pera combatre defensantse. Llavoras això era imposible. Allí hi havia quelcom de lo que 's coneix avuy ab el nom de *sistema presidencial*, quelcom de lo que 's veu als Estats Units per exemple.

Els ministeris ó sia 'l Consell l' anomenaba el Rey sense que 'ls designats tinguessin d' intervenir en las discussions de Corts y per lo tant sense que tinguessin d' estar tota la jornada en el banch blau pera parar els cops de las interpelacions d' uns y de las impertinencias d' altres

ni pera estar desembullant combinacions, embolichs y entremaliaduras de la política sempre enemiga d' ells mentres allí se seuhen. Eran funcionaris administratius y prou, sense intervenció en las Corts: quan eran consultats donaban la seva opinió y després se 'n tornaban á trevallar en los afers d' estat y de justicia. ¡Com se 'ls hi treya á las Corts la mes gran preocupació de las d' ara que es la de fer caure ministeris!

Aquest sistema presidencial qu' ha tingut sos defensors y sos impugnadors, avuy se reconeix qu' es el mellor; aquest sistema nort-americá, aplicat també en altres bandas, era en el fons el sistema nostre.

Això no vol dir que algunas vegadas las Corts no 's giressin fort contra el Consell del Rey, pero la reclamació y fins el brugit y escándol prenia mes el carácter de justicia que de política, mes de fets de etiqueta ó debats sobre preeminencias com esdevingué en las Corts de Tortosa en 1429, negantse aquestas á continuar si no 's treya als Consellers del costat del Rey. Aquest solucioná el conflicte ordenant que 'ls Consellers seguessin en banchs posats al mateix nivell dels diputats. Pero en aquellas Corts no s' hi veya com en las d' avuy aqueixa munió de gent que crida y batega y aquells set senyors que 's defensan dels atachs ab que 'ls escometen: tals lluytas eran desconegudas, perque els ministres no dels partits ni de las Corts depenian. Val ben be, senyors, la pena de calcular la estabilitat, fermesa y ordre de govern que això duhia. Avuy tot al revés: trontoll y cambis cada día de ministres, un govern enlayre, un administrar á bots y empentas.

Y aném seguint en aquesta comparació y análisis.

Avuy s' ha dit que las Corts son un centre electoral y un desvaporisador d' ahont surt la opinió pública. Realment no hi ha medi mes fort de propaganda que la idea escampada arreu del mon desde un Parlament. No hi ha res mes fort y poderós medi per calar foch als esperits y arborar la opinió de tota una nació, de tot un poble. En aquell temps això no era pas posible; perque

las tres Cambras, la eclesiástica, la de la noblesa y la popular, funcionaban per separat y el primer jurament que els diputats ne feyan era que no dirian res de lo que succehis dintre d' ellas, essent no més públichs els acorts; al revés d' avuy. ¿Y si 's fes aixís avuy? Si avuy aixís se feya ¡adeu galeria! ¡adeu interpelacions! ¡adeu tota la comedia que 's representa! Comedia pera que 'ls electors d' una determinada fracció política en surtin pla contents y enganyats y res práctich ni en la realitat de la vida nacional se fecundisi, ó sia tot paraulas, res, si no es llegislan en mitj de persistent agitació y desorde.

Com he dit, juravan que no 'n dirian res de lo que passaba dintre las Cambras. Pero está clar qu' alguna cosa 's traslluhia, pero no sortia del Parlament en forma de una onada ruenta que anés á escalfar el cervell y 'l cor de la nació, enduyentsen riu avall, avall, la opinió pública, inconcient moltas vegadas. ¡La opinió pública! ¿quín dupte te qu' ha d' esser atesa? Ella com ayre sotil passaba per las portas closas de las Corts, com per las escletxas, y venia á influir en las resolucions dels Brassos.

Veus aqui la diferencia entre unas y altres Corts; las vellas Corts y las contemporanías.

He cregut qu' havia de fer aquesta comparansa pera que 's comprengui mellor la manera de funcionar las nostras assambleas políticas.

Vejém ara la forma com anava aquest funcionament.

Venia la convocatoria. Las Corts generalment se convocavan per un rescripte del Rey invocant la Constitució que disposaba que cada tres anys s' havian de reunir.

La convocatoria s' enviaba per misatjers á tots els que tenian dret á intervenirhi, sent obligació ineludible l' assistir á las Corts. El misatjer recullía el rebut de la persona pera acreditar que la convocatoria estaba en deguda forma notificada. Un ja s' imagina als misatjers recorrent pels pobles y abadías, la gent, els trajos, els castells, las abadías, las casas comunals ahont eran rebuts. Alguns encare seguían la vella consuetut de posar sobre l' cap en senyal de respecte el plech ab l' orde reyal abans d'obrirlo.

En las abadias principalment al rebre al misatjer y entregat per aquest lo misatje, lo primer que 's feya era veure si 's tractaba d' un motiu de reunir Corts, es á dir, si lo que havia de tractarse era *pera el bon estament general y reformació de la terra.* Si no ho era se rebutjaba la convocatoria sobre tot si 's tractaba sols d' un fet ó negoci particular. ¿La convocatoria estaba ben feta? aleshores se procedia al nomenament del procurador que havia de representar al monastir convocats tots els monjos.

Feta en forma la convocatoria, en las vilas reyals se procedia á la elecció dels síndichs ó representants y veus' aquí com hem de parlar del sistema electoral.

El sistema electoral comensaba per ser diferent per tot arreu á Catalunya: cada poble els elegia els seus síndichs ó diputats diversament: de manera que mentres á Barcelona y Girona se feya de una manera molt alambicada, en altres poblacions se feya «á més veus», es dir, per pluralitat de vots, per sufragi universal, pero dels caps de casa. Ja sabém que aqui l' home com tal home sol, aislat, no era res: la primera célula de organisme social era la familia y donchs fou aixís condició precisa el ser *cap de casa, tenir foch encès.* Aixís veyem que tenian vot las viudas que asumian la representació d' una casa, els tutors que representan á un menor ab casa oberta y foch encès, com n' es exemple antiquíssim l' avuy sobrevivent en las eleccions del gran consell de las Valls catalanas d' Andorra, com era fa poch als pobles vascos d' Espanya.

Sempre 's feya á la plassa pública.

En algunas bandas tenia una forma originalíssima: se feya en el cementir, qu' estaba al costat de la iglesia, altres en la plassa del poble, altres en un convent ó en altre edifici, altres en la platja.

Als electors se 'ls aplegaba á toch de campana, de trompeta ó de corn; es dir, hí havia en quan á aixó gran mena de diversas costums y vellas usansas, que ab la afició rutinaria que hi ha á anarlas seguint se servaban ab la mateixa forsa tradicional ab que per exemple Inglaterra respecta aquestas cosas.

En las poblacions importants hi havia un sistema més complexe.

Barcelona en els primers temps feya la elecció de síndichs ó diputats en las escalas del Palau dels comtes, en la Plassa del Rey á mes veus. Y veyeu quinas particularitats se troban: mentres á Inglaterra se conserva per tradició que 'l president ha de sentarse en un coxí de llana y 'l jurament dels reys inglesos encare 's fá ab la fórmula francesa dels antichs normands, aquí la tradició també tenía tanta forsa que s' havia imposat que sempre las eleccions s' havian de fer alli, y encare quan se feren per' insaculació també 's solia á vegadas anar á la Plassa del Rey perque era ahont s' havian celebrat las primeras assambleas municipals de Barcelona.

A Barcelona si 'l Concell se formaba de cinch estaments, se treya de la urna ahont hi havia els noms, fins á dotze, per exemple, y aquestos dotze se reunian y elegian els síndichs. Generalment aquestos s' elegian per medi de papeletas, (ne deyan *redolins),* treyent els noms de cada estament y posant en una urna de plata els noms dels qu' eran proposats com á síndichs y entre els quals se feya el sorteig. Després en la época de Ferran el Católich se digué que fos el Conceller en cap qui tingués sempre la representació de la ciutat junt ab altres elegits per sufragi indirecte; després fou per sort ó insaculació

També 's nomenaba una comissió, la *vintiquatrena*, (eran 24), que tenia l' encárrech d' assesorar als síndichs pel mandat imperatiu, que ja veurém lo qu' era.

Feta d' aquesta manera la elecció venia el senyalament del lloch de la celebració de las Corts que no podia esser mes petit de 200 casas ó fochs. Gayre be sempre se senyalaba un lloch nou cada vegada, y aquesta es una de las qüestions mes importants, encara que no ho sembla. Veyém que s' en van celebrar de Corts á Barcelona, Montsó, Lleyda, Girona, Perpinyá, Montblanch, Tortosa, Cervera, Vilafranca, Sant Cugat del Vallés, Ulldecona, Balaguer, y tot seguit se comprén l' interés que nostres antepassats tenían de que las Corts no estiguessin en un

sol punt y sota un mateix ambent local y unas mateixas influencias,

Això era d' una trascendencia gran que 's deixaba sentir en el carácter de las sevas decisions. Observeu en el curs de la nostra Historia que moltas de las Corts celebradas en la capital son revolucionarias: en cambi las de las poblacions de segon ordre á Catalunya solian esser ab mes bon repós.

La celebració de las Corts en la ciutat que s' hi veya favorescuda era un gran aconteixement per la riquesa, gran tráfech y enrenou que 's girava y gents que s' hi acoplaban: la arribada de las Corts era més important de lo que avuy ho es perque tot s' hi havia de portar, ja que las poblacions no estaban preparadas per aquestas cosas. Montsó, qu' erá ahont se celebraban las Corts dels tres Estats de la Corona d' Aragó, se pot dir que 'n vivia y 'n feya un negoci.

He trobat cartas que ab motiu de la celebració de las de Montsó s' ofereix allotjament al Concell de Cent pera 'ls diputats de Barcelona. Hi ha cosas curiosas: un propietari de Montsó escriu proposant al Concell el següent negoci: cediria en domini directe una casa que tenia á Montsó, ell tindria l' usdefruit y quan hi hagués Corts el Consell podria disposar de la casa.

Al llegir la descripció d' una d' aquestas casas sembla com si vegés una de las del nostre carrer de Moncada, ó com las que hi ha encara á Mallorca: primer de tot un gran pati, las quadras ó corts que hi donan, perque els síndichs tenían cavall; un entressol ahont poderse reunir: una porteta com la que haureu pogut veure en aquesta mateixa casa ahont ens trobém en aquest moment, ahont hi ha el despaix del procurador; en el primer pis las habitacions, salons, cambras, després al darrera un pati y á dalt l' estada pera 'l servey.

A vegadas, algunas ciutats volían que sos diputats visquessin junts pera mellor poderse posar d' acort y com no trobessin una casa prou gran pera tots, en unas Corts se disposa la construcció d' un pont que enllassés las dugas

casas, demanant al efecte permís á las autoritats de la població perque se 'ls hi deya que havían de fer vida de comunitat y presentarse sempre units: may oblidavan que la representació era sempre de l' entitat municipi.

He d' explicar perque se reuneixen y juntan á Montsó els representants dels Estats de la Corona d' Aragó. Ab motiu d' això hi hagué un gran conflicte. Per una constitució nostra no 's podía sortir de Catalunya pera celebrar Corts. «Una vegada en lo any (digué Pere 'l Gran) »en aquell temps que millor no 's sera vist expedient, nos, »e los successors nostres celebrém *dins Catalunya* Cort »als cataláns.....» Havían d' esser, donchs, dins de Catalunya. Pero aquí havían de venir els aragonesos y valencians. Montsó era de Catalunya perque en las constitucions de pau y treva se diu que regirán de Salsas fins al Cinca, y Montsó era d' aquesta part del riu Cinca; en cambi, era un país aragonés per la seva llengua, tributs, etc. (1). Els valencians per la seva part deyan: nosaltres tením obligació d' anar á Aragó, sent Montsó d' Aragó allí anaban. En 1429 se posaren las Corts formant triangul, reunintse á Tortosa els catalans, Valderrobles els aragonesos y S. Mateu els valencians pero succehí que 'l Rey havía d' anar d' una part á l' altre y quan hi havía sessió general ó de solio, com ne deyan, en un lloch el demanaban al altre: això era imposible y per aquest motiu va buscarse aquell subterfugi pera reunirse en un mateix lloch á Montsó las assambleas (2).

Nomenats els diputats se 'ls despedía fora de portals en certas vilas y ciutats ab gran solemnitat; això era antiga cosuetut del ceremonial de Barcelona.

S' acostaba el día de la celebració de las Corts: Montsó ó be qualsevulga de las altres vilas elegidas pera aqueix objecte, s' omplían de gom á gom de representants, funcionaris, patjes, marxants, aposentadors; tot eran lliteras, postas, carruatjes. Rivalisavan las ciutats en quina se

(1) MIÈRES, *Apparatus super constitutionibus curiarum Generalium Cathaloniæ*, coll. 10, cap. 2, § 26, 27, 28, 29 y 30.

(2) BLANCAS: *Modo de proceder en las cortes de Aragón*. Zaragoza, 1641.

presentaría ab més esplendidesa y 'ls magnats y senyors ab més seguici.

Arribém ja al moment de la sessió d' obertura. Imaginémsela á Montsó. Arribaba el Rey y acompanyat d' una comissió de las mateixas Corts pujaba els esglaons ahont hi havía el trono voltat d' una gran tarima: el Rey estaba sol en el trono: li entregan un estoch desenvaynat que era com el ceptre, discutint els autors respecte l' origen y significat d' aquesta costum estranya que ab això com certs detalls del Parlament inglés no 's mudavan may. La tradició sempre.

Sentat al peu del trono s' estaba el Concell de la Corona d' Aragó, el ministeri de llavoras.

A la dreta del Rey se posaban els representants d' Aragó y Valencia y á la esquerra els de Catalunya y Mallorca, nobles y prelats, y en el fons al mitj els representants del bras popular ó sían els sindichs de las ciutats y vilas.

L' orde de seure era el següent: als representants de la dreta els presidía l' arquebisbe de Saragossa y alternaban en el bras eclesiástich un aragonés y un valenciá. Aragó tenía quatre brassos ó estaments, puix l' estament noble se dividía en alta y petita noblesa. A la esquerra presidía el bras eclesiástich l' arquebisbe de Tarragona y seguían abats y procuradors dels capítols.

En el banch dels síndichs y diputats presidían, el síndich ó conceller en cap de Barcelona en el primer banch; en el segon el de Mallorca tenint al costat el de Girona, y aixís anavan alternant (1). Trajos y caras y aspecte seriós, solemne, ben diferents de las corts espanyolas d' ara.

En aquesta disposició venía el moment de la obertura.

Pere el Ceremoniós era aficionat á las grans peroracions y en son temps se feya la *proposició* que es el que

(1) Coroleu y Pella: *Las Corts catalanas*, pág. 100 á 104 seguint á Peguera, Blancas y el procés de las corts de 1388.

avuy s' anomena discurs del trono ab molta grandilocuencia.

La qüestió de la llengua en la qual havía de ferse el discurs promogué grans debats y determinaren que 'l discurs del trono se fes en catalá y la contesta en aragonés, quan las Corts eran dels quatre estats de la Corona.

En las Corts tots els concurrents estaban cuberts. En las de 1702 fou molt criticat el següent estil que explica un folleto de la época, época ja de absolutisme á la francesa:

«Estando todo en esta disposición un Rey de armas de orden de su magestad, con alta é inteligible voz dijo: *Silencio, silencio,* y luego después que todo aquel lucido concurso y autorizado congreso se puso en un profundo silencio, dijo otra vez con esforzada voz: *El Rey manda que os sentéis,* y en esto se sentaron los sugetos de los tres estamentos y luego después volvió á decir: *El Rey manda que os cubráis* é inmediatamente se cubrieron todos los sugetos, y finalmente dijo: *El Rey manda que atendáis;* y luego después el muy ilustre D. Joseph de Villanueva, Protonotario del Supremo de Aragón, de orden de su magestad con clara é inteligente voz leyó la *proposición* que hacía su magestad á las Cortes (1).»

Es un detall característich. Las Corts de Montsó sovint se reuniren al estiu y un dels luxos á que provehía la Diputació General eran uns ventalls riquíssims que tots els diputats tenían. Respecte aixó en el Dietari de la Diputació se llegeix:

«Dijous á 17 de Juliol 1533.

»En aquest dia foren tramesos los ventalls á Montsó á »la Cort; havianhi tres guarnits de vellut carmesí, *un »gran, l' altre migenser, altre xich per Sa Magestat,* y tres »petits guarnits de carmesí per los tres presidents de la »Cort, y sis dotsenas de petits guarnits de oripell, y una »grossa de paper pera 'ls officials y altres de las Corts.»

---

(1) Del folleto que publicá la Diputació general *Festivas demostraciones y majestuosos obsequios*, &. Barcelona 1702.

Y si m' entretinch recontant aquestas petitas cosas tingau per cert que ellas no son pas inutils, ans serveixen per retraure la visió completa de las cosas passadas en aquellas corts notables. Al imaginarse l' aspecte magestuós d' aquellas assambleas me ve al esment una pintura que he vista á la antiga Diputació de la ciutat de Valencia. Encare recordo la impresió que 'm feu al ado narmen de sobte al entrar en la gran sala del edifici. Representa una sessió de las corts de Valencia: en el fons el rey tot presidint, voltat del bras militar, l' eclesiástich y popular, destacantse en la barreja de trajos els de la ordre de San Joan, els hábits dels Abats benedictins, ordres de cavallería, etc.: aquesta pintura encare qu' un xich deslluhida, fou pera mí una sorpresa gran, sent llástima que no s' en trobi cap de semblant á Catalunya.

Quant al funcionament intern de las Corts haig de dir que cada Bras ó Cambra estudiaba y discutía apart els afers respectius y ja sabém que en quan á las discussions s' havían jurat guardar secret: cada estament funcionaba per separat mes quan el proyecte de lley estaba del tot llest en els tres Brassos hi havía una sessió general que 'n deyan sessió de solio per presidirla el Rey ahont se votaba, *pero sense discussió:* ja s' havía debatut particu larment la lley y se votaba en conjunt per las Corts, es dir que en aixó hi havía sempre una distinció molt marcada puig encare que 'l discutir era secret la votació de totas las corts aplegadas era pública perque el poble havía de saber quan havía quedat la lley votada y aprobada.

Se senyalaba la hora de la sessió á toch de campana.

La majoría dels diputats hi anaba á dalt de cavall, altres en lliteras, molts nobles ab acompanyament solemne.

A la primera sessió se nomenaba una comissió d' actas, els *habilitadors*, que examinaban els poders, la representació de cada un dels que figuraban en las Corts. Y aquí tot seguit s' acut fer una comparansa entre lo que passa avuy y lo que abans succehía.

Son avuy qüestions de gran mesquinesa, embolicadas

y diversas las qüestions de las actas y llur aprobació.

Recordo que fa anys parlant d' aquestas cosas ab el Major del Congrés espanyol vaig preguntarli varias vegadas ¿per qué no escribiu una obra sobre jurisprudencia parlamentaria en fet de aprobació d' actas? Fransa y altres nacions tenen obras aixís. Jo n' he consultadas. Y era el tal Major un amich que ja es mort, y en llarga conversa sobre aixó y á la vista notas y papeletas que tenía arrengleradas y tiradas, me digué que al cap de vall s' ho havía deixat corre. No hi ha jurisprudencia perque no hi ha justicia en materia d' actas, domina la farsa dels partits polítichs.

En las Corts catalanas s' obehía á principis fixos que 's troban en las obras de Callís, Peguera y altres. Si 's presentaba en las Corts el Duch de Cardona sols tenía d'acreditar que era tal Duch de Cardona: si compareixía l' apoderat d' un Monastir ó Capitol, bastaba ab que presentés els poders y aquestos estessin en forma; y si havía pera tals poders una fórmula invariable ¿d' ahont podía neixer la protesta de las actas? Sols se presentaban aquestos cassos quan hi havía algú que volía formar part del estament militar ó feudal y no acreditaba que tingués baronía ó domini territorial. Veus aquí com el sistema duya una estabilitat gran y segura.

Las actas me fan esment de una facultat ben caracteristica. Qui no volía ó no podía assistir á las Corts nomenaba un procurador. Com á Inglaterra passa ab els lords, que 'l qui per qualsevol motiu no es home de paraulas ó de coneixements ó no compta ab las virtuts ó vicis que cal tenir pera formar part d' una assamblea d' aqueixa mena, designa un procurador que pot ésser un gran jurisconsult: y aixís veyém que el comte de Cardona nomenaba un procurador, donantse el cas de que en una llista de las Corts catalanas se troba que un procurador representaba á una marquesa ó comtesa que tenía grans dominis territorials, haventhi també el procurador de la Reyna en quan aquesta tenía varias baronías.

Aixó feya que no hi hagués en aquestas assambleas

lo que succeheix en nostres Parlaments espanyols que van al Congrés ó Senat una pila de gent rica, de vanitosos de gran representació social, pero que no tenint paraulas son diputats ó senadors muts, estaferms que diuhen *si* ó *no*. Per medi de la procuració se armonisaba el dret de la representació social y l' exercirlo d' una manera digna.

Ja examinadas las actas se nomenaba la comissió dels *tractadors:* era una comissió mixta nomenada part pe 'l rey y part pe 'ls estaments.

Els tractadors preparaban els projectes de lley y feyan, se pot dir, el verdader trevall de las Corts. Aquests projectes un cop discutits passaban á las tres Cambras ó Brassos.

En la forma ó aspecte exterior cada Cambra ó Bras funcionaba de la següent manera: hi havia una gran taula al mitj de la sala ahont se reunia y entorn de la taula se tenian las discussions; hi havia un secretari ó notari: las discussions eran reservadas, aixis es que ara en els arxius quan un mira las actas no mes hi troba els acorts y no las discussions. Presos els acorts eran sotmesos á la votació de totas las Corts reunidas com he esplicat suara.

La fórmula de la votació en el llenguatje d'aquell temps era la següent: «¿Volets aprobar tal cosa?» y contestaban *oc* (que volia dir *si*) ó *no*. A vegadas se votaba per aclamació, *una voce dicentes:* altres vegadas no s' entenian y s' havia de pesar el vot: *vota non sunt numeranda sed ponderanda,* els vots no 's comptan sino que 's pesan, deyan els juristas interpretant una constitució de Pere 'l Gran, y pesaba més llavors en l' estament popular el vot de las grans ciutats; quan Barcelona, Girona y Perpinyá votaban una cosa, alló era majoria (1).

Això tenia una explicació molt sencilla.

Eran assambleas d' interessos y com assambleas d' interessos hi hem de veure quelcom semblant á lo que passa en algunas juntas dels nostres temps. ¿En las actuals *quie-*

---

(1) Coroleu y Pella. *Las Cortes catalanas*, part. 1.ª, cap. 3, n.º 3.

bras judicials, qué passa? Que 's computa 'l vot per la importancia del crédit y per aquesta rahó pesa més el vot de un gran acreedor que 'l de deu de petits y en las Corts pesaba molt mes el vot de Barcelona que el de deu poblacions com Torroella de Montgri per exemple.

A mes á mes, encara que sia pesat tornarho á dir, las Corts eran ab relació directa ab la terra. Era Barcelona per medi del seu Concell que votaba, era Perpinyá, era Girona, el municipi mateix, era 'l capítol d' una Seu, eran entitats constituidas que feyan la soberania, no l' arreplech de uns quans homes elegits per multituts anónimas ab el sufragi universal.

Aqui s' enclohia un altre gran y profitós sistema, com era 'l del *Mandat imperatiu.*

No podia fer el diputat lo que li plavia ni anar pel seu compte; se 'l tenia com á procurador ó mandatari, se li encomanava lo que havia de fer y com havia de valdrers en cada fet ó negoci.

No hi ha mes que veure la correspondencia tirada que menavan els síndichs ó diputats de las vilas ab llurs Consells, la que tenían els procuradors ab els capítols de las catedrals pera entendre ben be com estavan els diputats lligats als manaments dels seus comitents que á las Corts els enviaren. De las mes curiosas d' aquestas correspondencias, es la que 's guarda dels representants de Barcelona. Ja l' altre dia recontarem lo dels síndichs de las Corts de Montsó l' any 1585, y las escenas curiosas que pera arreglar fins la vida intima dels diputats per la *vintiquatrena* (aquella comissió de 24 encarregada de dirigirlos), no ho retreguém ara aixó, pero mireu aquí van unas notas interessants de las Corts de 1533.

Se tractá de un negoci gravíssim; las qüestions de Barcelona ab l' Inquisició; l' Inquisició política, instrument de domini dels reys, no l' Inquisició purament relligiosa de l' Edat mitjana. Com las conseqüencias eran terribles per tots estils, se plantejá pel Consell de la ciutat que la Inquisició no pugués procedir contra els que diguessin blasfemias, sino en cas de heretjía presa en sentit estricte *(heresi stric-*

to modo sumpta); y era la fórmula que patrocinaban y volian 'l Rey y la Inquisició que poguessen els inquisidors perseguir en casos de blasfemia que tinguessen olor de manifesta heretjía *(nisi sapiat manifestam heressim).* Hi havia en aquellas Corts un eminent jurista de Barcelona que sostenia el fort de la discussió ab memorials y escrits á las Corts y donava compte á la vintiquatrena, quan tot plegat deixa de ferho y 'ls vintiquatre el reprengueren aixís:

«Nosaltres haguerem molt volgut que lo Magnífich Mi»quel Quintana no hagués deixat de prosseguir lo que feu »en lo principi d' aqueixas Corts, que apuntava alguns »duptes y de sa ma nos los enviava y *deya son parer y »cotava las lleys, aixís de la terra com altres,* per hont »nosaltres açí les podiem comunicar als advocats teniam, »é per ells hi era satisfet; y ara veyem *que en una cosa »tant ponderosa com aquesta,* may nos ne ha scrit y enviat »á dir cosa alguna, pregamlo que ho fassa.»

Pero tenia rahó 'l doctor Quintana. No era cas de ferse sospitós y donar la pell á la Inquisició per las indiscrecions y lleugeresas dels 24 que enrahonavan massa per Barcelona de lo que 's tractava en la Cambra Popular sobre aquest negoci gravíssim. Els síndichs se 'n planyian de que tot se sabés desseguida y els de la vintiquatrena ho negaban y 'n protestaban (1).

Aquestas lletras ab que s' exercía 'l mandat imperatiu son sempre interessants. S' hi troban íntegres els acorts que ab tots sos capítols, que consultavan abans de votar, els síndichs consultavan fins las relacions que poguessen complaure al Consell sobre la consideració en que 'ls representants de Barcelona eran tractats:

Del emperador Carles V, diuhen aixís:

«Lo dimecres passat forem dos vegadas á palacio per »dar la letra á Sa Magestat, e may poguessem haver »opportunitat perque 's deya S. M. no era exit de la

(1) Arxiu Municipal de Barcelona. Lletres de 1533. Coroleu y Pella *Las Cortes catalanas*, par. II, cort. 1533.

»Cambra per alguna indisposició te de pits y tambe que »per un correu qué era arribat la nit passada del Rey »de romans, nos llevá que fou una hora passat mitj jorn. »Ahir que fou dijous hi tornarem *y forem al dinar de Sa »Magestat*, y havent dinat li donarem la letra y aquí »mateix nos posá en noves de las Corts dient nos que »donassem molta pressa y que li convenia anarsen molt »prest.»

Guizot opina que 'l mandat imperatiu presuposa el federalisme, volent precisar ab aixó que la representació popular no la te 'l cos únich de la nació, sinó entitats locals autónomas que directament intervenen en las Corts. Ell com Thiers y altres tractadistas francesos, son del parer de que aytal sistema es contrari á la conciencia del diputat, quí ha de resoldre sovint en transaccions de moment, etc. Encare hi ha molt que dir, per més que 's respectin aquestas opinions, á favor del mandat imperatiu.

Parlém d' unas altres cosas, grans y extraordinarias, d' aquellas Corts, ço es del *judici de greujes* y del *dissentiment*.

¿Qu' era el *judici de greujes* ó *agravis?* Era un memorial que las Corts presentaban al Rey pera que desfés tots els agravis de justicia que en l' ordre polítich, administratiu ó civil s' haguessen inferit durant l' interregne parlamentari: venian exclamacions d' un perjudicat en un plet que s' havia fallat injustament ó un expoliat pel mateix Rey ó sos oficials... donchs las Corts no concedían, no votaban el subsidi si no 's reparava aquell agravi. Per aixó 's nomenava una comissió de *Provisors de greujes* ó *agravis* y la sentencia d' aquest gran tribunal se votaba com si fos un capítol ó lley de las Corts.

No bastaba que 'l Poder dongués un dret: en lo que calía fixarse era en las garantías que donaba pera ferlo efectiu. Els antichs buscaban la seguretat y la garantía y la seva seguretat posada en el punt més alt de ferhi intervenir fins la institució més important del Estat era 'l judici de greujes.

Y venia el *dissentiment* qu' era conegut sols á Catalunya, Valencia, Aragó y Navarra. En el moment d' una discussió, quan un diputat creya que 's conculcaba la lley, *dissentia* de totas las Corts, podia anarsen y las Corts s' havian de parar. Era el *liberum veto* de Polonia y 'l que tenían els primers estats de Nort América al fundar la confederació

Un escriptor diu que cada vegada que mira aquesta facultat li sembla impossible que las Corts funcionessin.

Y foren famosos els *dissentiments* de algunas Corts, com de las tingudas á Tortosa pel 1421, á Barcelona l' any 1436. Per haver la reyna María fet pendre á uns diputats, posá 'l dissentiment Fray Roger de Sarriera, dient: «Senyora molt excellent, yo soch procurador del Castellá d' Amposta, constituit á dissentir, perque yo dissent en lo dit manament y en tots quans actes se farán en la present Cort.»

Aquellas havian sigut unas Corts de gran rebombori.

En las de 1626 hi hagué un dissentiment per un cas consemblant, presentat per D. Francesch de Junyent «á totas las cosas, negocis y actes tan de justicia com de gracia», fins que 'n fossin castigats els Doctors de la Real Audiencia, que havian aconsellat la presó d' un diputat. En las de 1632, que son las mateixas prorrogadas, hi hagué altre dissentiment posat pel síndichs de Barcelona, y Felip IV va enviar al Doctor Vinyas (que fou un gran jurista que fugí de Catalunya perseguit quan la revolució separatista dels *segadors)* demanant deixessin estar tal dissentiment, y el cas fou, y aixó representa un gros homenatje del rey Felip á las Corts catalanas, que mentres estaba reunit el Concell de Cent pera tractar del dissentiment (5 Maig 1632), se presentá de prompte 'l mateix protonotari, Doctor de Villanueva, dient que «totavía Sa Magestat apartantse dels medis de justicia, *demana de gracia* á la present ciutat se aparte del dissentiment posat per part dels dits síndichs y Sa Magestat se 'n tindrá per molt servit» y va avenirshi el Concell, pero que no servís may mes de precedent.

Tan gran y extraordinari recurs per aixó tenia un gros deturador y era que s' obligaba al seu autor á pagar els gastos de totas las Corts entretingudas (1).

Abans de que las Corts se tanquessin, votaban el donatiu ó proferta de diners que feyan á la Corona. Ben b e ha dit Macaulay que la llibertat dels pobles y 'l poder de las assambleas, vingué moltas vegadas per mancament de diners que sofriren els Reys. ¡Quín compte se podría fer de las profertas de diner fetas per las Corts catalanas als Austrias y Borbóns, pera las sevas guerras externas! Altra vegada la qüestió económica era la causa de las llibertats populars; la negativa dugué grossos conflictes; á Alfons li negaren las Corts de 1446 y 1454 diners per las guerras d' Italia, y fou el llevat de las revoltas de pochs anys després; no haventne donat á Felip IV vingué la revolució separatista de 1640.

L' últim día de Corts era quan se solia votar el donatiu y aixó feya que per no votarho á vegadas alguns se valgueren de la obstrucció y altres medis. En las Corts de 1454 va retrassarse la discussió del donatiu, en cambi algú va avensar el rellotje, s' entrá al dia següent y fou impossible pendre acort. La descripció d' aquesta feta singular, se llegeix en el procés de las Corts. Diu aixís:

«E per mostraho be, lo que pus fort es, algun d' ells (se refereix á n' en Ramón de Perelló, viscompte de Roda, Joan Palou y Galcerán Pallarés) han procurat que las XII hores de la nit síen stades tocades ans del temps degut, así que s' entrás en laltre día, e nos fes la dita proferta (2).

Ve, finalment, senyors, la sessió derrera.

Las Corts no 's suspenian may, sino que 's prorrogaban: d' aixó 'ls Reys n' abusaren molt; quan havian cumplert la seva tasca se llicenciaba als representants y se feya en aquesta forma sensilla gayre be patriarcal: «S. M. diu que cada hu pot anar á casa seva.»

En aquesta sessió de clausura vejeu lo que passaba.

---

(1) CONNETAGIO *della Rivolutione de Catalogna.*
(2) COROLEU Y PELLA. *Las Cortes catalanas*, p. 271.

Imagineuse las Corts de Carles V. Estant el Rey dret en el soli, se li acostaba el president de cada bras ó estament y els abrassaba; després desfilaban per devant del Rey tots els diputats y representants. El monarca venia obligat á parlar breument ab cada un d' ells: imagineuvos al Emperador Carles V parlant ab l' humil representant de Torroella ó Prats del Rey, per exemple.

Avuy en las sessions de clausura de Corts un president ab paraules y mots més ó menys ridícols suspén ó tanca las Corts; els monárquichs cridan «visca 'l Rey» els republicans «visca la República» y las Corts prenen comiat d' una manera freda. Llavoras era com en las festas ó diadas grans ab las abrassadas y encaixadas corals á l' hora de dirse ¡Adeu! una numerosa familia.

CONFERENCIA VII

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 9 Janer any 1905)

Las antigas Corts y Parlaments de Catalunya. Oratoria y Literatura políticas de las Corts. Els seus jurisconsults y tractadistas.

SENYORS:

Pertocaba que la darrera conferencia sobre las Corts, per quant en las vinentas parlarém ja de la Diputació General y d' altres institucions de Catalunya, fos la que s' hagués de tractar de la espiritualisació, diguemho aixís, del pensament de las nostras assambleas per medi de la seva oratoria y literatura.

En aquest punt de la oratoria parlamentaria, cal fixarse primerament en lo que tots els qui n' han tractat d' oratoria política han dit sempre, ó sía que primer ha de tenirse en compte el carácter de la nació per qui aquesta oratoria serveix, segonament el geni de la llengua de

que es instrument d' aquesta oratoria, després parar esment en las costums políticas, las institucions, y per últim, no oblidar de cada época son estil y formas literarias.

El carácter de la nació catalana ja l' hem definit algunas vegadas. Tots sabeu que 'l del poble catalá, reflexat en la seva llengua, es per un seguit, en la forma del pensament, breu y aixut pla massa, d' aquí que hi ha en nostre idioma y en l' expressió del pensament catalá, aquesta mena d' oracions curtas, trencadas, oracions per activa, aixó es, formadas de subjecte, verb y conclusió, que es l' estil més elemental, pero el més segur, sense incidents ni oracions entrelligadas ó complementarias.

Hi ha gran abundor en l' idioma catalá, responent al seu carácter breu y concís de mots breus, «clars y catalans», com á martelladas.

Ademés, el caracter de la llengua, que es reflexe del d' un poble, ens demostra que 'l catalá may ha sigut somniador, may ha sigut un poble que la imaginació, la «loca de la casa», com diu el poeta, l' hagi dominat, sino que ha sabut subordinarli el pensament, y per la estructura del seu idioma, no ha caygut en aqueix esbojerrament de la inteligencia en que tants pobles llatins desvariejaren.

En aquest concepte, la nostra llengua es formalista y está enmotllada á una manera d' ésser que no tenen altres pobles. Els monosílabs hi son en cantitat superior á las llenguas castellana, italiana y francesa, y no hi tenim una de las més grans hermosuras de la oratoria, que consisteix en la varietat no de las sílabas, sino de las paraulas diversas, curtas, llargas y armoniosas barrejadas.

Agafeu un paragraf qualsevol: si aquest paragraf el dividiu en paraulas curtas y llargas, ben endressadas, resultará bonich, oratori; en cambi, dividíulo en oracions curtas y secas y en aquest paragraf, per grans pensaments y nobles que tingui, no hi haurá bellesa.

L' italiá te molt d' aquella ventatja, com n' es rich també molt el castellá; d' aquí que siguin uns idiomas rimbombants y qu' enlluhernan.

El carácter del poble y del idioma catalá, si alguna

semblansa tenen es ab la política y oratoria inglesas: te el formalisme y fins á cert punt la sequetat de la oratoria inglesa, ab sa argumentació contundent; empero no te la amplificació de la castellana, ni la delitosa armonía de la italiana y la distinció ab que de vegadas la oratoria francesa se desplega.

Las condicions de las Corts catalanas hem de confessar qu' aquí no foren tampoch gayre favorables á la oratoria: l' orador que serca no sols l' aplaudiment dels que 'l senten, sino dels de fora, lo que avuy se coneix ab un mot que ho sintetisa be, «l' aplaudiment de la galería, la prensa», aquí no podía serhi, no existía: ja sabém que en las nostras Corts deliberaban separadament els Brassos ó Estaments, y al entrar en la Assamblea juraban de guardar secret sobre tot lo que allí's tractés, y aixís se cumplia.

Es clar que quelcom s' en sabía: es fácil que sovint se digués que un dels diputats havia fet extraordinari efecte, enduhentse entussiasmada á la majoría de la Assamblea cap á un acort; pero l' aplaudiment de la galería no hi era, perque 's tractaba tot en *petit comité*, y aixó ja compendreu que aixelaba las alas á la fantasía dels oradors, qu' havían d' ésser curts y enérgichs y anar al ánima de las cosas, endinsantse aixís més en el negoci de que 'l parlament tractaba.

Malgrat aixó, cresqué y prengué ufana aquí la oratoria, al creixere la literatura en general. Mes aquesta oratoria, tenint en compte l' últim concepte que s' ha d' aplicar al estudi de la oratoria política, ó sigui de formas literarias de las épocas, presentá naturalment els seus períodos y fesomía propia, reflexant com en un mirall la manera de pensar del poble en cada situació y mostrant lo sentiment diferent de la bellesa y del saber ben dirla ab las paraulas.

Després de veure ab un cop d' ull la marxa de las Corts en general y estudiada en síntesis la seva historia parlamentaria, me sembla que 's poden fixar en quatre las épocas en que te fesomía ben distinta y ben marcada la oratoria política catalana.

La primera época es un período en el qual, com passa en altres literaturas é idiomas, es el período dels mots curts y sechs y de las oracions posadas ab ordre y simetría gayre be sempre; en una paraula: es el período del sigle XIII y XIV, que no trobo imatje més clara pera determinarlo que dir qu' es com lo que 's veu en els mateixos retaules gótichs de la época, en els quals las escenas pintadas, se troban dins de divisions y subdivisions iguals, pero formant un conjunt general y armónich, tot dividit y clasificat dintre d' uns encuadraments invariables. Ben be un discurs de llavoras es un retaule oratori.

Ve després el período de la amplificació. Es un período en el qual veyém que lluytan per un costat la tendencia al naturalisme y á la expontaneitat en la expressió; mentres per altre costat hi ha l' afany de valerse de formas recargoladas y pretensiosas, hi ha l' afany de sortirse del retaule quadriculat, uns d' una manera natural, convertint en conversas las discusions de las Corts, y altres volent donarloshi la ufana, la riquesa d' una gran florida de paraulas.

Lluytan aquestas dugas contraposadas tendencias, y de la lluyta en neixen els punts d' armonia, obrint el tercer período que fou la época noble y gran de la oratoria catalana, que s' ensopega ésser també el período nobilíssim y rich de la literatura seva, en el qual floreixen Corella, Ausias March, Jaume Roig, Carbonell, Martorell ab son «Tirant lo Blanch», y altres obras y autors de nostra gran literatura. Sa llengua se dobla y vincla pera parlar molt galanament, aixís á la poesia, com á las ciencias y la gran oratoria parlamentaria.

Segueix per últim el quart período; el de defalliment. Per la unió de Catalunya á Castella, l' idioma de Catalunya es sols el de Castella traduhit al catalá, la síntaxis es tota castellana, pero en paraulas catalanas, y no treu ab fidelitat el pensament, enterbolit per el bilingüisme. El bilingüisme que parteix las paraulas y fins l' ánima, el bilingüisme que s' estén y va de creixensa fins als nostres días.

Hi ha llavoras un fenómen mol curiós. Al arribar aquest período de defalliment, ve á Catalunya com una invasió de parlamentarisme á la castellana: aquella sonoritat dels discursos castellans en boca dels virreys d' aquí y gent que venían á governarnos en lo politich y en lo eclesiástich, enlluherna al poble, el sugestiona, la gent del mon la vol imitar; mes els esperits reflexius, comprenen el perill qu' aixó representa y ho veuhen ab desafecte, fins ab odi, comensant de dir que la oratoria moltas vegadas es un perjudici y que es una malura en certs pobles la *verbagalia*, la *massa llabia* castellana. Despuig, en sa obra «Col-loquis de la insigne ciutat de Tortosa» y que 'm permeteré llegir, diu en un dels seus diálechs:

«Si are veyém manar los castellans, demá veurém que serán manats com en altre temps ho foren y aprofitarlos ha poch *la llabia* que tenen.»

Contesta l' altre personatje del diálech:

«—Sí que *grans paraulistas son*, y per ço dien molts »que de Castella no es bo sino les coses mudes.

»—¿Qué son las coses mudes?

»—Son caballs, mules, bous, moltons...»

Despuig escribía en temps de Felip II. Mireu ara lo que sentía la opinió illustrada de Catalunya en temps de Felip IV, mireu en quina coneixensa de la psicologia, coneixensa tant gran que se 'n podría donar per honrat, mudadas las paraulas y exemples estranys, propis de la época, de firmarlo el millor psicólech contemporani:

«En estas Universidades (parla de las Universitats de »Lleyda y altras del Principat), florecen graves sujetos »en todas facultades, teólogos famosos, letrados ilustres, »médicos expertos, filósofos insignes, *sin vana ostentación* »*ni afecto, que llama encogimiento la emulución; siendo así* »*que la taciturnidad indica mucho fondo, como la verbosi-* »*dad poco*. En línea de los intelectuales, quien más dice »menos hace. Dice el ángel menos que el hombre y Dios »que el ángel. Pero en una vez que Dios dice todo lo ha- »ce; y el hombre que dice más hace menos. Y si se atien- »de á lo que dice un historiador, que los catalanes son los

»celtas descendientes de aquellos hijos de Noé, *que no qui-*
»*sieron hallarse en la edificación de la torre de Babilonia;*
»y como Noé se llama Celto, se llamaron celtas; inferire-
»mos que es esto en los catalanes grandeza y no poco fa-
»vor del cielo, *porque como el castigo de los que edificaron*
»*la torre, consistía en que hablasen mucho y obrasen poco*
»*ó nada; no hallándose los celtas comprendidos en el deli-*
»*to, no les pudo alcanzar la pena, y así de sus primeros*
»*pobladores han heredado los catalanes el obrar mucho y ha-*
»*blar poco*; *ser notables enemigos de levantar torres en el*
»*aire.*» (1)

Explicat en síntesis lo que fou cada un d' aqueixos períodos, comensém l' estudi del primer.

En aquest primer período domina per complet la gran figura parlamentaria d' en Pere IV *el Ceremoniós.*

Ab moltas críticas han escomés els historiadors al rey en Pere, desde el punt de vista polítich. Deixém aixó. Atenent no més al temperament del home pera considerarlo com orador, jo 'l veig no com un home fret, capficat y dominador de sas pasions: els historiadors catalans que 'l veuhen d' aquesta manera me fan l' efecte d' aquells que també consideravan igual jutjant per apariencias del seu posat extern á Napoleón I, fins que Taine ha demostrat que aquell que creyan un home fret era un dels impulsius més arruixats del seu temps, tant era aixís que una tempesta de passions com un volcá feya tremolarlo á cada punt. Lo que hi ha es que, aixís com ab un crit, Júpiter, segons conta la Mitología, amansía las tempestats, el crit de la rahó seva acabava de dominarho tot en ell, com una máquina á gran correguda que tot plegat brunsínt y tremolant s' atura. Jo veig á Pere *el Ceremoniós* ab las passions y enardiment junt ab el gust d' art y esterorisació dels grans oradors.

Aixó se proba ab els dos aspectes ben diferents que ofereix la seva oratoria.

---

(1) *Proclamación católica de Cataluña á la Majestad de Felipe* el Grande. Barcelona, 1640.

Ve el moment de recordarse qu' ha d' ésser ceremoniós quan fa el discurs de la Corona que tant contrasta ab els altres. En el discurs de la Corona, que es com un retaule en el qual tot está metodisat y clasificat, parla com una gran campana que solemniosament y á compás fa las sevas sonoras batalladas; ab la Biblia á la ma cita exemples y ab gran solemnitat y rigorisme llógich va trayent las conseqüencias de las proposicions que deixa sentadas. Sembla un tractat de llógica y no un discurs; aixó sí, fent en al en gros citas y exemples que encamina á realsar la dignitat real, la sobirana excelsitut de la monarquia.

Pero tot plegat cambia l' escena: imagineuse que som á las Corts de 1362. El rey de Castella declara la guerra, ataca á Valencia y una part del exércit francés l' auxilía en la conquesta. En aquest moment, estant reunidas las Corts, se nomenan trenta diputats tractadors, número major al que fins llavors s' havia nomenat, pera que veyesen com devant de la invasió se devían compondre: enrahonan molt, pero no s' arriban á entendre: mentres tant el rey castellá va avensant, avensant en sa conquesta: ja no pot més: Pere *el Ceremoniós* se presenta als tractadors, pren part en la discussió, y tal debía ser el discurs seu, tanta la seva passió y dialectiva, que, com queda consignat en els processos, acaba ab un esclat d' entusiasme, y cridant y aplaudint «plaunos, Senyor Rey», «plauos, Senyor Rey», concedeixen lo que ell demanava.

No hi ha dupte que 'l discurs, que 's trova escrit en el procés de las Corts, no fou llegit, sino dit de cop y volta. Els qui el copiaren potser mudarían alguna paraula ó mot en alguns pasatjes, pero el pensament y las oracions quedan intactes; y dich que no 'l llegí y que 'l pronunciá perque en els processos de las Corts per tot se diu (1).

Dixit et exposuit verba sequentia in effectu.

Vaig á llegirvose'l:

(1) ARCHIU MUNICIPAL DE BARCELONA. Procés de Corts de 1362, fol. 28 vlto. Fou pronunciat el dissapte 6 de Febrer d' aquell any á l' iglesia de Santa María de Montsó.

«A Nostre Senyor Deu ha plagut que nos som vostre »Rey é vostre Princep. E jatssia nos non siam dignes. »Empero aço feu Ell per sa gracia é per sa virtut. E so- »bre aço ens feu dues gracies: la una car lo Seny or Rey »Nostre Pare no nauch (nasqué) primer ans nasch primer »lo infant en Jaume, qui renunciá al reyne es mes (meté, »entrá) en l'orde de Montesa, en aquell morí; é apres la »primogentura é el Regne pervengué al Senyor Rey nos- »tre pare. Nos aytant poch no nascém primer, ans nasch »primer l' infant Namfos, é aquell mori, é la primogenitu- »ra é el regne pervench á nos. *E jatssia Deus nons haia »fets gran de persona empero la voluntat é lo cor havem ay- »tant bastant com nengun cavaller qui sia el mon* de morir »ó viure per defendre la nostra corona é lo nostre regne »lo cual los nostres predecessors ab la ajuda des vostres »conqueriren.

»E nos seguints les lurs petjades ab ajuda vostra hi »habent treballat en conquerir é guanyar. E ara donam- »nos á gran desastre é gran desaventura que aixó judat á »conquerir 500 anys, perdam en 15 dies.

»E scientment vos diem 15 dias é no avant.»

. . . . . .

«E aixó no esdevé per culpa nostra ne aytantpoch per »culpa vostra, ço es que no haiats cor é voluntat de ben »servir, car tots temps los vostres predecessors han ben »servit als nostres, é aixi també vosaltres á nos. Mas tot »açó esdevé per aquesta desventura de qüestions e debats »que habets entre vosaltres, qui cascum volets vostre ben »propi é guardats vostres privilegis é vostres llibertats. »E los clergues diuen é los cavallers diuen, que no deuen »tant pagar com los nostres homens (els de vilas y ciutats »reyals), é los nostres homens diuen que sí; é sobre aquest »debat havem stat del autumne (tardor) entró en la pri- »mavera. Sols los catalans que s' son avenguts é á la »veritat han ho mills (millor) fet que no altros.

»E sobre aquest debat nos é vosaltres nos perdem. E »si les nostres gents é aquells per qui vosaltres sots açi »sabien que açó esdevenguès per vosaltres, qui sots trac-

»tadors, crehem que cridariem tots de Taraçona entró á »Salses, é de Salses entró á Guardamar (els límits de Ca»talunya). ¡MUYREN TOTS EN MALGUANY AQUELLS TRAC»TADORS! ¡MUYREN QUI AIXINS VOLEN FER A TUYT (tothom) »MORIR! *Perque si á morir havem, hajats per cert que no »morrem açí, ans volem que vosaltres tots, prelats é cler»gues é cavallers é homens de ciutats é de viles nos seguis»cats* (seguiu) *á Sarragossa* si cavalcant ó á peu ó en ca»nuses hi sabiets tots anar, é que alli ó per tenir Corts ó »per que s' vulla stigam PER VIURE É PER MORIR; é daçó »vos requerim, é á açó diem, ab tota aquella maior ex»pressió de cor que podem é ab gran dolor que havem de »la perdició nostra e vostra!»

Cambieu la época, poseu aquest discurs ab el llenguatje qu' ara 's parla y trobareu ésser d' un gran orador aquest discurs, d' un orador enardit, pero que no pert de vista la construcció de la seva obra artística que mena las paraulas pel cami d' un ordre clásich romá.

Aquí á Catalunya, abans que en altres paissos, entra el clasicisme. No feya gayre temps qu' acabava de publicarse un tractat de retórica, un llibre «d' ensenyansa de bona parlería», traduhit del francés (1). A més se coneixían els clásichs y aixís mateix á Ciceró.

Examiném el discurs y ens en convencerém.

Hi ha abans que tot l' *exordi* que, com diu Ciceró, s' ha d' endressar á guanyar la voluntat del auditori y aixís ho fa el monarca parlant dels mereixements de sa persona, pero d' una manera honesta: —Deu ha volgut, diu, que fossim el vostre Rey y Princep, encare que no 'n siguém dignes; y aixó d' una manera especial, perque el rey nostre pare no era pas el primer nat, sino l' infant en Jaume, qui renunciá la corona fentse frare de Montesa, y la primogenitura y lo regne passá al nostre pare. Jo tampoch era l' hereu sino l' infant Anfons, que morí, y llavors

1) Brun eto Latini, mestre del Dante publicá en francés una retórica que 's traduhí al catalá ab títol de «Llibre dels ensenyaments de bona parlería.» L' ha publicat en el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona.* J. Codina Prebere.

vaig ésser Rey. Y encara que Deu ens haja fet petit de alsada ó persona, tenim tant de pit y coratje com el primer cavaller del mon... etc., etc.

Veus aquí l' exordi en la forma ciceroniana: l' orador se recomana al auditori.

Després ve la *proposició*. Qué 's proposa? Se proposa que se l' autorisi pera empendre la guerra contra Castella.

Ve enseguida la *narració:* narra ahont son els exercits castellans (que es el tros qu' he suprimit) al mateix temps dona els motius y per últim hi ha la *peroració:* tot alló de «muyran, muyran aquestos tractadors.»

Es á dir, te aquest discurs tot el llígat y construcció al estil clásich, la passió s' hi enmotlla, pero no s' esgarría.

Are veurém al mateix home que 's recorda que havia de llegir el solemníssim discurs de la Corona al obertura de las Corts de Tarragona de 1370. Es el rey ceremoniós llavoras qui de la següent manera parla:

«Tot Rey é tot Princep é tot senyor, ó tothom á qui es »comanat regiment de gents, deu haver dues condicions »vers lo poble, è lo poble deu haver una condició vers lo »senyor: la primera condició quel senyor ol regidor del »poble deu haver, es que sía just regidor, savi é prudent; »la segona condició quel senyor ol regidor del poble deu »haver, es que sía ardit defensador, prous é valent; la ter»ça condició quel poble deu haver á son Rey, es que li sía »leyal, servidor prest é obedient.»

Comensa donchs el discurs sense exordi, ab una clasificació qu' es la base de tot el discurs. Després treu la conseqüencia aixís:

«E appar donchs que tot senyor é regidor de poble deu »ésser just regidor, savi é prudent. Deim encara, quel se»nyor ol regidor del poble deu ésser ardit deffensador, »prous é valent. Davades (inutilment) lo Rey ol senyor si »no es ardit seria posat per regir lo poble, é no gosas ne »pogués deffendre aquell dels enamichs. E per ço lo Rey »David, ans que fos Rey, guardant lo bestiar de son »pare, ó deffenén aquell de poder del leo é del ors é com-

»batense ab ells, toch los (els hi prenguè) lo molto que »sen portaven, segons que es escrit princ. R. xvij. c. (Ja »tenim l' exemple de la Biblia á punt, la Biblia que era 'l »llibre no sols relligiós, sino literari de la época). E per »ço Nostre Senyor veent aquest hom que era valent é ar»dit, é no duptave de combatres ab tant salvatges bes»ties, com eran lo leó é lo ors, per guardar lo bestiar de »son pare, quan mes faría per deffrender son poble, si lo »regiment daquell li era comenat, plach li comanar lo seu »poble de Israel e feu lo Rey daquell, apar dons que tot »senyor e regidor de poble deu ésser ardit deffensador, »prous é valent».

Aixís segueix tot el discurs.

Veus'aquí la mena d' oratoria de llavoras, plana, sencilla, á la catalana: se vesteix endressada, pero á diadas de gran festa, com passa en la nostra terra: s' adorna ab vestimentas que treu de la vella arca de la literatura.

Després d' aquest período, un altre de reacció se marca ó período de transició pera anar á la armonía y naturalitat de la gran eloqüencia. Un dels més convensuts partidaris d' aquesta reacció, havía d' ésser el príncep elegant, en Joan I, l' *Aymador de la gentilesa*, á qui totas las fórmulas políticas y de cancillería debian amohinarlo, ell, que vivía en mitj de la disbauxa, l' art y la alegre vida, tot aixó li debía semblar pesat y encarquerat y la mellor manera de fugirne era pendre un posat d' un tranquil, com solém dir, que es aixís com tracta fins dels fets més seriosos.

Aixís es que Joan I obra las Corts de Montsó de 1388, las primeras que presideix, ab un discurs del trono que te deu ratllas, pero qu' es tot un exemple gran de naturalitat.

Diu aixís:

»*Bona gent:* de tot bon Rey se pertany, en son novell »regiment, de entendre en justicia é en bon stament de la »sua corona é de la cosa pública. E axí matex se per»tany de bon fill seguir la honor é voler de son pare. »Perquè nos veents las Corts generals daquets anys, ma-

»nades, començades é continuades per lo Senyor Rey nos-
»tre pare, les quals no hagueren aquella fi que haver de-
»gueren, per ço nos moguts per lo ben públich, é á sup-
»plicació de la Reyna é de alguns de vosaltres, havem
»atorgat liberalment é benigne de tenir é continuar aque-
»lles Corts, segons que per nostres letres vos havem in-
»timat é de entendre é tractar en aquelles del consell é
»ajuda de vosaltres.»

¡Bona gent! .....es rompre de cop tota la solemnitat antiga al dirigirse á l' assamblea de Montsó plena de grans magnats, de prelats insignes, de síndichs poderosos de las ciutats de Aragó, Catalunya, Valencia y Mallorca. Es obligació de rey y de fill seguir aquestas Corts. Donchs bé, celebremlas, y tot aixó dit ab pocas paraulas.

Pero al mateix temps, els polítichs y juristas no 's donavan, sostenian en els escrits que 's trovan de las mateixas Corts, un estil contrari á aquesta naturalitat de bonhome de Joan I. Hi ha, per exemple, quan els tractadors no s' entenían ab el rey, un misatje de la reyna á l' assamblea, que comensa aixís:

«Nos longament havem vetlat é cogitat, *que quasi les* » *nits havem duytes en somnis*, perço que Deus, de qui tots » venen é en la ma del qual lo cor dels Rey es, per sa gracia » nos volgués dar via é manera que poguessen concordar é » avenir vosaltres qui per los Regnes tots açí en la present » Cort general ajustats ab lo senyor Rey é marit nostre molt » car... Car, axí ho fahia aquella valent Emperadriu, de » molt alta recordació augusta (aquí ja no es la Bibla, sino » l' historia romana clásica que surt), qui humilment é con- » tinuada supplicava l' Emperador que iniquitat é ranchor » fossen luny dell vers les gents de son imperi é que justi- » cia, caritat, benignitat é amor li fossen apres...»

L' oratoria repren la volada ab la mort de Joan I, quan venen reys com el bon rey en Martí, el darrer de la dinastía verament catalana. El discurs de la Corona no es llavoras un retaule encongit, y las figuras secas y esllenguidas de dibuix, dur y retallat, s' ha estés ab els dominis catalans d' Italia el Renaixement á tot y ple: la paraula ora-

toria es més plena, las oracions no tant trencadas, els exemples son més de la historia llatina y de la literatura. Digué aixís el rey Martí en las Corts de 1405:

«*Bona gent:* Nos volent seguir la manera antiga e acos»tumada per nostres predecesors, que en lo principi de »llurs corts acostuman de dir algunas coses per edifica»ció de llurs pobles, nos havem proposat de parlar de la »gloria del Principat de Catalunya; e pensant en aixó »ocorrentnos un dit de Isaias que diu: *Clama ¿quid clama»bo? Omnis caro fœnum est, et omnis gloria ejus quasi flos »agri; excicatum est fœnum et cecidit flos.* Nostre Senyor »dix al profeta: *Crida. Dix lo profeta ¿qué cridaré?* Res»pón Nostre Senyor: *Crida que tota carn es fe* (erba), *y »tota la gloria axi com á flor del camp, en lo cual secat s' »es la fe* (la erba) *y caygué la flor.* Per lo que Nos ve»hent, que nostre Senyor habia en tant poca reputació la »gloria mundanal, ne sabiam de queus ens parlasen; sino »que estants en aquest pensament veenos entre mans un »dit d' un sant doctor solemne y aprobat de santa mare »Eglesia que hom apella sant Seduli, *de carmine pascali,* »que en lo primer llibre seu nos dona regla e motiu al »nostre dupte, dient: «si los gentils ab pompa han fets lli»bres de llurs ficcions é mil falsias, segons diu Ovidi en »lo Metamorfosis, e si los gegants é los centaures per »crueltat se feyen posar els rits de llaors, é archs triun»fals é columnes, per memoria de llurs batalles, segons »diu Suetonio, é cite coses noveles, impertinents é imposi»bles, han volguda tenir la trompa de la mentida per lla»hor de llurs amichs, segons fa Homero in iliade, ¿qué »devem nosaltres fer, que som cristians e seguim la veri»tat que vehem la cosa manifesta e ohim la veu divinal »tot dia? ¿No direm la gracies, que nostre Senyor ha fetes »á tots; e no direm les llaors d' aquells quiu mereixen, é »no divulguerem los merits d' aquells, que han virtuosa»ment trevallat?»...

«E per tal com no devem callar le virtut é la gloria é »la noblesa del Principat de Catalunya é dels catalans po»dem verificar la paraula per Nos comensada: *Gloriosa*

»*dicta sunt de te. ¡Noble cort é noble Principat de Catalu-*
»*nya é vosaltres catalans!* glorioses coses son dites de vos-
»altres! per les quals paraules son demostrades dues con-
»clusions fort singulars: primo com la virtut molt famo-
»sa es clarament demostrada *quia gloriosa dicta sunt* se-
»cundo de la gent fort valerosa per tot lo mont nomenade
»*quia de te...*»

El rey deixantse d' exordis donchs, senta aquesta proposició, qual demostració pren tot son discurs. El tema qu' ha triat, explicat per ell, ell, el derrer príncep de la branca catalana, resulta per desgracia la glorificació de Catalunya al apuntar la seva decadencia. Acaba 'l discurs ab aquest fragment notable:

«Pero per conclusió de nostres paraules vos volem dir
»un acte fort, virtuos, quel nostre besavi feu, quant tra-
»mes (enviá) lo rey nostre avi son fill en la conquesta de
»Sardenya; lo qual tenint la bandera nostra real en las
»mans, li dix aquestas paraules: *Fill jo 'us do la bandera*
»*nostra antiga del Principat de Catalunya, la qual ha un*
»*singular privilegi, que es ops* (necessari) *que guardets be,*
»*lo qual privilegi no es falsificat ni improvat ans es pur é*
»*net é sens falsía é mácula alguna, é bollat* (sellat) *ab bulla*
»*d' or, y es aquest, ço es: que null temps en camp, hont la*
»*nostra bandera real sia estada, ja may no fou vensuda, ni*
»*desvaratada, é aço per gracia de nostre Senyor, é per la*
»*gran feeltat é naturalesa de nostres sotmesos;* é per aques-
«ta rahó podem atribuir á vosaltres ço que dix Julio Ce-
»sar, venint de la conquesta d' Alemanya, als seus sotme-
»sos: *¡Alsats, alsats las vostras banderas, car dignes sots*
»*de haver la senyoria de Roma!* Axí ho recita Luca en lo
»primer llibre seu de les batalles. Be donch podem dir á
»vosaltres: *¡Alsats, alsats las vostras banderas, car dignes*
»*sots de possehir lo Principat de Catalunya!*»

Ab la mort del rey en Marti, ve lo Parlament de Casp, tractant de la successió de la Corona. Hi pren forsa part la oratoria y 's troba la gran literatura arreu per la numerosa documentació de las sessions del Parlament en sas cartas y missatjes. Llegintlos hi hem trobat fragments no-

tables de prosa. Aquella reyna Jolanda ó Violant que vivint Joan I, son marit, escribía: «Nos longament havem »vetllat é cogitat que quasi las nits havem duytes en »somnis... etc., etc.» Ara vegeu també ab quina gentilesa escribía, viuda y sola, l' any 1411 al Parlament de Casp pera de parcialitat acusar alguns del que en el Parlament formaban:

«Les coses divinals han en sí tanta y tant gran perfec»ció que humanitat no 's pot rependre de algún defalli»ment: y per ço les ordinacions de Deu son fermas y esta»bles eternalment, mes aquelles dels homes hont fragilitat »humana ha tant defallit que los uns per afecció privada, »los altres per preu, los altres per ambicions, no retenen »dret é igual judici en aquellas...»

Es un comensament delicadíssim, pera acabar parlant d' alguns que cita pe'ls seus noms, senyalantnos com venuts á la causa de Ferrán d' Antequera.

En aquell temps, un dels oradors que s' imposa es Sant Vicens Ferrer.

La seva oratoria era per demés apasionada xardorosa. Hi ha que imaginarsel corrent pe'l nort de Catalunya. Duhia quatre ó cinch cents homes al darrera d' ell, arribant á moltas poblacions nusos de mitj cos en amunt, deixuplinantse: desde un cadafalch improvisat, al mitj d' una plassa ó desde una finestra, feya sermons que inspiraba sempre en versicles del Apocalipsis, en un estil brunsent y engrescador; y aquest pais que acabava de oyir la oratoria brillant de las Corts del rey Martí, debía sentir també l' efecte de la llengua de foch de Sant Vicens Ferrer, y fou tan gran aquest afecte, que dominá á favor de Ferrán d' Antequera, als parlamentaris de Casp.

Avesat Sant Vicens á la oratoria de la plassa pública ve el dia de la proclamació de Ferrán y encara que no era á ell á qui li pertocaba parlar, perque era el tercer ó quart dels compromisaris de Casp, avensa cap al poble y glosant també un text del Apocalipsis, el «*Gaudeamus et exultemus et demus gloriam Deo quia venerunt nuptie,* fa un discurs notabilíssim, dividit en tres parts, discurs que

sotmou á las gents, que acabat el discurs cridan viscas á Ferrán d' Antequera (1).

En aquest periodo si hi ha grans oradors, tinguerem també grans jurisconsults polítichs. Guillem de Vallseca, conseller de Barcelona per l' any 1349, diputat á las Corts de 1358, representant del Principat en el Parlament de Casp; Jaume Callís, de Vich, un dels jurisconsults de més anomenada: aquest escrigué sobre las Corts una obra (2) que te algun fragment que sembla de Pere el Ceremoniós. Diu que 's considera obligat á escríurela per haber intervingut tant en la direcció de la cosa pública, trobantse á la edat de 53 anys y considerant que en las Corts generals n' hi anavan molts, que may ho havian sigut y altres que hi foren no sabian com manejarse y calía explicalshi.

Y entrem en el periodo explendorós de la oratoria catalana.

Tot s' ho va emportar llavors la gran figura del Cardenal en Joan de Margarit. Abans, per aixó, en las Corts de 1414 en Ramón Desplá, conseller de Barcelona, parlá hermosament; en las de 1419 en Joan Fivaller, aquell home espartá y tan anomenat, feu una bona peroració dientli al cap de vall al Rey Ferrán d' Antequera: «E placia, Senyor, al Rey dels Reys, queus ha donat ben parlar, queus fassa ben obrar...» ó sia: fets y no paraules. En las Corts de Ulldecona y Tortosa de 1442, sembla també que en Joan Llull, conseller en cap de Barcelona, resurt com orador ab un discurs que «en molt bona e compendiosa e artificiosa composició de paraulas» demostrá y feu que s' acordés que aquellas Corts eran nullas, pero repeteixo l' eloqüencia d' en Joan Margarit á totas las altras domina y arrecona.

En Margarit era de plé á plé un home del Renaixement, era en política realista, era en art y en historia clássich, era en passions y fets un Cardenal batallador y d' ar-

(1) *Colección de Doc. inédit. del Arch. de la Corona de Aragón. El Parlamento de Caspe.*

(2) *Extravagatorium Curiarum* obra acabada l' any 1423 y dedicada á las Corts. Hi ha una edició gótica y un altra de 1556.

mas, com los grans escriptors y artistas del Renaixement foren. Quan escriu la seva obra *Parlopomenum Hispaniæ*, primera historia d' Espanya, un hom se queda embadalit de veure com tenia coneixensa de tots els escriptors de l' antiquitat; hi ha citas que ni D'Arbois de Joenville, ni cap dels moderns comentadors dels historiayres grechs y romans d' avuy al día estudiaren. ¿Qué 'us diré? En la seva paraula s' hi nota el cayent y l' armonía de las oracions ciceronianas, la vivor de la paraula dels grechs y las llurs imatjes: tota l' antiguitat y l' art de Grecia y Roma clarejavan en las sevas amplíssimas oracions catalanas. Ja no es estrany que á Mantua, aplegats el Papa y 'ls prínceps d' Italia, la eloqüencia d' en Margarit s' els emportés á resoldre una aliansa contra 'ls turchs; ja no es estrany que tingués tanta anomenada é influencia per tot arreu y que en las Corts de Barcelona de 1454, quan no mes era bisbe d' Elna, la contestació al discurs de la Corona li encarreguessen.

Presidia Joan de Navarra, llochtinent de son germá, y en Margarit s' aixeca en mitj de la respectable Assamblea y prenen per tema, en sentit al revés, el discurs del rey Martí en las Corts de 1405, que n' era d' exaltació dels catalans, en Margarit parla de la grandesa passada, contrastant ab la decadencia de llavoras, y diu aixís:

«Senyor molt alt é molt excellent. —Legim en los li»bres de Neomías stant devant lo Rey Arfaxat esser trist »é ploros; é interrogat per lo Rey com estava axí com no »fos malalt, dix no esser sens causa, com grans dies é anys »hagues plorada la desolació de la sua gent é de la terra »hont sos pares havien sepultura.

«Axí, Senyor, aquest poble de Cathalunya estant de»vant la Vostra Magestat, trist é quasi plorós, espera »oir de vos ¿que es aquesta tristor? é respondraus que »no es sens causa. Car dir que aquesta es aquella tant »beneventurada, gloriosa é fidelíssima nació de Catha»lunya, qui per lo passat era temuda per las terres é »les mars. Aquella qui ab sa fael é valent espasa ha di»latat lo Imperi é Senyoria á la casa de Aragó; aquella

»conquistadora de les ylles Balears é regnes de Mallor»ques é de Valencia, llençats los enemichs de la fe cris»tiana; aquella Cathalunya qui ha conquistades aquelles »grans ylles de Italia, Sicilia é Sardenya, las quals los »Romans en llurs primeres batallas ab los cartaginesos »tant trigaren conquistar é en les quals arbitraven gastar »gran é la major part de llur stat; aquella qui aquelles »vetustissima é famosissima Atenas d' ahont es eixida tota »la elegancia, eloqüencia é doctrina dels grechs é aquella »Neopatria havia convertides en sa llengua catalana; »aquella Cathalunya qui diversos Reys vehins de França »é Spanya é altres ha rots (derrotats), fugats é perseguits »é mesos á total estermini; aquella Cathalunya qui sots lo »Rey en Pere llavors regnant se es defesa contra tots los »princeps del mon, cristians é moros, los quals tots li foren »enemichs. Per lo qual é altres singulars mérits, que comp»tar sería superfluitat, aquell bon Rey, en Martí, en la »Cort de Barchinona coroná la dita nació é li apropiá per »les sues singulars fidelitats aquell dit del Salmiste *Glo»riosa dicta sunt de te Cathalonia.*

»Ara, Senyor molt excellent, totalment rúynada é per»duda per la absencia del seu gloriós Princep é Senyor, lo »Senyor Rey, veu que es perida en ella tota la potencia, »honor é jurisdicció eclesiástica; los barons é cavallers »potents son perduts; les universitats, adulterant lo llur »ben públich, son divises; *los rossins dels cavallers son tor»nats mules;* les viudes, orfens é pubills circueixen é no »troben qui aquells aconsol; los cossaris é pirauts (piratas) »dins les ports la roben, é totes llurs mars discorren, de »que fan la dita nació cathalana quasi viuda é plora la »sua desolació ensemps ab Jeremía profeta é spera algú »qui la aconsol.»

. . . . . .

«E creu aquesta quasi viuda nació de Cathalunya, que »vos, Senyor, sereu en aquesta vostra beneventurada »venguda, aquell Furio Camillo qui restaurá la Ciutat de »Roma de la iminent ruyna dels francesos, aquell Fabri»cio qui prohibí lo Rey Pirro contra los Romans, aquell

»Claudio Marcello, qui apres tantes ruynes donades als »Romans per Aníbal, los doná esperansa de sdevenidora »gloria é resurrecció, aquell David que fou elegit per Deu »Rey de Israel, apres la mort de Sahul, é propulsá lo ím»petu dels filisteus é llevá lo oprobi de Israel, aquell axi»mateix Esdre é Neomías qui instauraren lo temple é murs »de Hierusalem. E com, Senyor molt virtuós, aquesta feel »Nació vos mir ab los ulls de tal devoció é tanta sdeveni»dora speració é consolació, suplica lo mes humilment é »devota que pot, que en aquesta sua tanta speransa é fe »no sia frustada, ans aquella vulla haver per recomanada, »tant en lo seu bon tractament, quant encara conservali »les libertats, per los gloriosos Reys passats é present á »ella otorgades.»

. . . . . .

«En aquets seu bon tractament, Senyor molt alt, la dei»tat increada será loada é als coratges dels poblats en »aquets Principats será scrit un arch de honor gloria é de»vació inseparable á vostra Reyal Majestat la qual nostre »senyor Deu longament mantinga é prosper per infinida»ment.»

Ab aquest discurs estém alt, molt alt, en el art de la paraula; estém al *summum* de la eloqüencia catalana. En el tema del discurs d' en Margarit hi ha la oposició ben marcada de l' época de gloria ab la de defalliment de Catalunya; hi ha mots ben gráfichs per parlar d' aquest defalliment com «*los rossins dels cavallers s' han tornat mules*»; hi ha armonías com la dels párrafos que comensan «aquella Catalunya...» y (recordant la dominació dels catalans á Grecia «aquella vetustissima é famosissima Atenas, d' hont es eixida tota la elegancia, eloqüencia y doctrina dels grechs y aquella Neopatria havia convertidas á sa llengua catalana.»

Senyors, com qui veu el sol pondres ab nostre art y nostre poder, devallem ben aviat ab la unió ab Castella. Marquilles, Mières, Socarrats, Narcís de Sant Dionís, grans

juristas que comentan nostres constitucions políticas acompanyan als oradors, poetas y prosistas insignes d' aquesta época d' or; pero ben aviat al obrirse las Corts no hi trobarem els discursos distingits y elegants que acabém de veure. Els Austrias gobernan l' aplech ó millor dit la barreja dels pobles civilisats y salvatjes de la inmensa monarquía, que 'l sol no s' hi veya pondres d' Europa, América y Oceanía.

Vejaune una mostra. Som á las Corts generals de Montsó de 1585, de las que he parlat en altras conferencias. Presideix Felip II; el discurs el llegeix el protonotari Climent, en catalá, com era de costum. Prenem un tros que fa relació dels grans fets polítichs de llavores y á las guerras de Flandes y la batalla de Lepanto y diu:

«En aquest entremitj, habent succehit los movimen ts, »alteracions y turbacions que sabeu en los meus Estats de »Flandes, ja sía que ab tot lo cuidado y solicitut que 'm fou »possible procurés de quietar y pacificar ab amor y blanu»ra los mals y danys que estavan presents y per venir als »esdevenidors; pero no podentse alcansar aixó per la ma»licia y pertinacia de alguns que estavan infectes en les »coses de relligió, considerant la gran importancia de dits »Estats y lo dany universal que del sobredit resultava y »podía resultar á mos regnes y á tota la cristiandat, y par»ticularment á les coses de la relligió católica, les quals »sobre totes me obligaven, me fou forsat de ma armada, »no restantme altre remey que provar y acudir á dits Es»tats.

«Determiní de formar y juntar una molt grossa arma»da de galeras y altres vaixells, ab molt número de gent »y los aparells necessaris, pera que, juntantse en lliga ab »la de Sa Santedat y de la Senyoria de Venecia, com se »feu, essent capitá general d' ella D. Joan de Austria mon »germá, anassen á cercar la del enemich comú y la com»batissen, com ho feren, envestintla y guanyant, ab lo di»vinal adjutori, una de les més insignes y memorables »victorias que ab molt temps se ha guanyat ab gran gloria »y honra de la cristiandat y singular renom de mos súbdits »y vassalls.»

Hi ha certa grandesa en el período al recordar fets memorables de la historia d' Europa.

Ahont Felip II se retrata tal com era al parlar, com hem dit, de las guerras de Flandes: «Considerant lo dany universal, etc., etc., y particularment á les coses de la relligió católica, les quals sobre totes me obligaven, me fou forsat, etc., etc.»

L' incís: (las quals sobre totas me obligaven) pinta ben bé á Felip II; sembla que li haguessin portat escrit el discurs y qu' éll hi intercalés aquellas paraulas.

En aquesta època de decadencia hi figuran mès jurisconsults, com quan hi ha que defendre drets malmesos tenían que sortir els advocats. Faltan oradors y aumentan els jurisconsults.

Aixís trobém á n' en Bernabé Serra, 1563, qui escrigué una obra sobre las votacions á las Corts; á n' en Rafel de Vilosa, qu' escrigué tractant del bras eclesiástich; á n' en Miquel Sarovira (qu' es aquell jurisconsult que en las Corts de Montsó de 1585 anava per la plassa del mercat comprant queviures ab gran escándol dels consellers de Barcelona), y sobre tots l' autor de *La Práctica, forma y estil de celebrar Corts á Catalunya,* y ademés gran criminalista, D. Lluis de Peguera, aquell que á la portada de sas obras de Dret penal posá l' imatje d' un gran Sant Crist ab solemnes llegendas: «aquest es qui fou constituit per Deu jutje de vius y de morts; no vullau fer iniquitat á algú en el judici, en la regla, en el pes, en la mesura.» Era un manresá del seu temps, relligiós; era un cavaller sencill y de bon tracte, y mostrava tenir de la funció de fer las lleys, en las quals va intervenir com á diputat algunas vegadas, l' altíssim concepte dels antichs jurisconsults é hi veya com á cristiá una responsabilitat molt estreta. Parlant d' aquesta responsabilitat moral, deya ab ayre de cavaller bon home ja mitj castellanisat: «Tots los »qui en les Corts generals, en lo fer les leys, feran lo con»trari del que dalt está dit, *con su pan se lo coman,* que »posats apres devant lo conspecte divinal veurán lo que »passa!»

En las épocas revolucionarias, sino la oratoria la eloqüencia, que son cosas molt distintas, te aquí gran importancia.

En temps de Felip IV, per més que no resulta cert el gran discurs que Melo posa en boca de Pau Clarís, sabém dels pronunciats per en Tamarit y sabém sobre tot d'en Gaspar Sala, l' orador de la época, en las honras fúnebres d' en Clarís.

Sobresurten el gran jurisconsult Fontanella, Antoni Oliva, que ab Joseph de Ramón figuravan en las Corts catalanas. Oliva es un bon tractadista de Dret polítich; de Ramón era l' advocat que 'l feren noble perque pogués entrar en las Corts de Felip IV en el Bras Militar hi hagué no pocas rahons y brugit per aquest fet, sense que vulga deixarme á n' en Vinyas (Felip) l' home de las Corts de 1632 partidari del Rey.

També en la época revolucionaria de Felip V la eloqüencia havía de tenir una importancia grandíssima. Jo no dupto que la declaració de la guerra, forsa part, ó forsa culpa, li pertocá á la exaltació oratoria d' alguns del bras popular. Ja sabeu que els estaments eclesiástich y militar no eran partidaris de la guerra.

Després d' aquestos tractadistas no pot deixar de dedicarse un recort en elogi d' en Capmany, qui en el sigle XIX publicá la seva obra: *Práctica y estilo de celebrar Cortes en Araqón, Cataluña y Valencia*, y no parlo de las obras modernas, perque en alguna d' ellas hi figura el meu nom.

He fet á curtas tiradas la explicació de la literatura parlamentaria catalana. Pero desde que he comensat la conferencia d' avuy ab aquest tema, creyeu, senyors, que no més un pensament surt, ve, s' en va y retorna al meu enteniment, y es que aquesta literatura es la glorificació del nostre catalá idioma, glorificació de nostre llengua, que no sols per habershi dictat amorosos versos y novelas, historias y recitats de filosofia, de política y de ciencia, es un idioma respectable. ¿Quína llengua no pot gloriarse d' una cosa semblant? Perque si bé considerém també

l' *bable,* poso per exemple, que no més se parla en un recó d' Asturias, te versos y novelas y historias; pero de gran literatura política y parlamentaria no més els idiomas poderosos com el nostre en tenen. ¡Y pensar que no fa gayre á las Corts espanyolas (parodia esquifida del Parlament inglés) va esser calificat de *dialecte* y encare gracias!... Dialecte la llengua, que com hem sentit, resoná á Montsó ab las arengas de Pere IV el Ceremoniós, Carlos V y Felip II d' Austria, perque com *idioma oficial.* Carlos V y Felip II l' usavan, com va usarlo al llegislar el mateix Felip V primer dels Borbons d' Espanya; dialecte ¡y quín dialecte! Quan las Corts de Castella no eran res y el Parlament d' Inglaterra tot just comensava, ja aquest dialecte havía lluhit en tantas assambleas, en tants actes de govern y embaixadas en tot el Mediterrani y fins, com digué 'l Cardenal Margarit de la vetustíssima y famosíssima Atenas, d' hont es eixida tota la elegancia, eloqüencia y doctrina dels grechs y aquella Neopatria s' havían convertidas á la llengua catalana. ¡Vejeulo, vejeulo aquest dialecte! ¡Quan tots els Parlaments restaban callats devant dels reys absoluts, aquí, aqui encara els grans emperadors y monarcas anavan á las Corts de Montsó á donar compte y explicació, narrats ab aquest dialecte, de las guerras del Protestantisme, de las de Italia, de las de Fransa, de la batalla de Lepanto! ¿Quína glorificació pot haberhi més solemne per l' idioma catalá, que aquesta gran literatura parlamentaria nostra?

CONFERENCIA VIII

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 16 Janer any 1905)

La Generalitat, General, ó Diputació única de l' antiga Catalunya. Origen. Poder. La seva historia.

SENYORS:

Del estudi de las institucions políticas de Catalunya se pot ben dir que estém en las sumitats, en els cimerols. Entrém en l' estudi de la més alta institució, que domina tot el país y la més caracteristica.

Hem estudiat las Corts y conseqüencia de las Corts, filla d' aquestas, hi ha una institució de naturalesa més típica, el *General de Catalunya,* la *Generalitat,* la *Diputació general* ó la *Diputació única,* que ab totas aquestas formas l' han anomenada nostras lleys, nostres historiadors y tractadistas.

Las Corts se reunían y's desfeyan, eran una institució

transitoria; la Diputació restava y restava pera cumplir el testament de las Corts; la Diputació cullia y arreglava els subsidis que las Corts havían votat; la Diputació gobernava el país quan las Corts estavan vacants; representava las mateixas, pero d' un modo permanent, en una forma invariable. En una monarquía paccionada que tot era el pacte del Rey ab els estaments de la terra representats per las Corts, no podían morir, com eran una de las parts contractants y la Diputació en aquest cas á las Corts representava.

Veus aquí la importancia d' aquesta institució.

En aquest punt haig de dir que, segons el concepte que tenían els tractadistas—concepte que sembla ha resucitat avuy en el Dret polítich—de considerarho tot com forma fisiológica, el Rey era el *cap,* las Corts els *brassos,* y, aixís seguint, la Diputació el *cor* de Catalunya.

Era el *cor* veritablement, perque en ella venían condensadas totas las aspiracions; era la mateixa nacionalitat: en una paraula, aquellas aspiracions del país bategavan en aqueix cor, en la *Generalitat.* Ja 'l nom ho deya del demés la *Generalitat,* com la paraula indica: comprenía tot Catalunya en *general.*

Ha deixat aquesta institució un recort solemne y hermós, ha deixat un monument: el palau de la antiga Diputació de Catalunya, avuy convertit part en Audiencia y part en estansa y oficinas de la Diputació provincial de Barcelona.

Donchs bé; jo no comprench d' altre manera la historia, que posantli per march las ruinas y parets mateixas dels llochs ahont s' han congregat els homes pera las grans lluytas civils per las llibertats, parets que per amor ó per art, tenen com la fesomía, com la fesomía natural moltas vegadas, dels grans pensaments qu' han mogut á la humanitat dintre de una época. En lo que fou un día el cor ahont bategá tot Catalunya en el palau de la Diputació, aquesta fesomía hi es, y es l' imatge de la gran institució catalana.

De primer cop d' ull ja sembla que 'l palau de la Dipu-

tació es un recordatori de que las institucions han de ferse gradualment, á poch á poch; acceptant lo nou pero conservant la vella fesomía propia de la patria.

Aquest carácter es el que te el palau tradicional.

Per de promte no 'ns trobém ab un palau de planta única. Tot éll sembla un palau d' últims del sigle XV, lo qual vol dir que en dita época era quan aquesta institució arribá al grau més alt d' explendor, y prengué carácter y armonía de conjunt, pero en aquest edifici s' enllassan unas épocas ab altres revelant l' engrandiment seguit y ordenat de la institució y del poble que va crearla.

Això 'm recorda la mateixa conseqüencia que treu Taine del estudi de la varietat del palau del Louvre, dins de certa armonía que lliga las épocas, y jo la trech del palau de la Diputació de Catalunya fent comparansa ab las institucions que hi tingueren estada.

Entremhi en aqueix edifici, llegimhi en aquest llibre quinas páginas son las parets y quinas paraulas son las pedras; entremhi: en el portal que dona al carrer del Bisbe, com si hagués sigut ratllada ab un punyal, en días de dominació moderna llegim una inscripció que diu: «La Real Audiencia»: aquesta inscripció la feu posar Felip V; al desfer la Diputació general va estrafer la portada. Posada l' inscripció sobre aquella porta, ja 'ns diu que 'l palau fou convertit en Audiencia de Catalunya, Audiencia governativa y judicial, com á Fransa en temps dels reys Lluisos.

Sobre aqueix portal hi ha la imatge del cavaller, gran y singular representació d' aquell altissim idealisme que simbolisa la justicia oposantse á la opresió, la justicia vencent y defensant en nom del dret; es la imatge de Sant Jordi, patró de la Diputació y de Catalunya; l' imatge de la Diputació encarregada de la defensa del dret dels ciutadans y las llibertats de la terra.

Som ara al pati. Imaginemsel el día que floreix, tot ple de rosas, per la festivitat de Sant Jordi y trobarém un compendi del esperit de Catalunya: realment encara hi

ha un moment que sembla que allí s' y enclou l' ánima de la patria antiga.

Aquest pati es un pati elegantíssim d' últims del sigle XV.

Pujém la escala: El marxapeu del primer grahó recorda la entrada triomfal que feu Carles V á nostra ciutat en 1533. Carles V, que llavoras tenía de 30 á 33 anys, entrá á Barcelona el día de la festa de Sant Jordi y á cavall, vestit de blanch y ab brocats d' or, y descavalca en aquell grahó, en mitg dels crits de joya del poble de Barcelona. Sortiren á rebrel els diputats ab els seus trajos rojos y escarpelas de Sant Jordi. Acompanyat l' emperador del duch de Calabria va assistir á la festa, y després al sortir de la Diputació va passejar pels carrers y plassas ab molts que 'l seguían. Guarnidas las finestras y portals, la gent per tot arreu; va ésser una festa barcelonina d' aqueixas d' ayre italiá que llavors se feyan.

Pujant la escala, al devant mateix, trobém la capella, que es una filigrana gótica de pedra, y després de recorrer el demés d' aquest edifici, aquellas salas de la Audiencia en que encara hi ha sostres (1) y senyals en sas parets que l' antich govern catalá ens recordan en els que sota d' ells, hem de transitarhi tot sovint com advocats, recordanthi de tant en tant el valor del dret civil del Principat escrit en la llengua nostra y promulgat per las antiguas Corts y Generalitat nostras.

En la Sala avuy primera de lo civil, abans Sala dels Reys, se determiná en 1587 que s' hi posessin els retratos, que encara hi son, de tots els comtes de Barcelona y Príncepes de Catalunya, y al determinarho aixís, es molt curiós que s' acordá que s' obrissin las tombas d' alguns comtes de Barcelona, príncepes de Catalunya, enterrats á Ripoll pera veure si las sevas momias podían donar alguna idea al pintor pera que fossin més exactes els retratos. Aquesta pensada que sembla tingué el diputat y escriptor en Francisco Calsa, ja podeu suposar que fou inútil. Sia com

(1) Foren daurats per Ramón Puig, pintor de la Generalitat l' any 1587.

vulga, hi posaren els retratos en número de 52, pintats per l' italiá Ariosto. Un altre n' hi ha pintat per Pantoja: es el retrato de Felip III, y es el mellor.

Mireu quína importancia els Diputats generals donavan á n' aquestas Salas y á las pinturas y decorats ab aquest fragment d' un acort que trobo en el llibre de Deliberacions de 1605 (1) al tractar de las pinturas s' havían de fer á la capella de Sant Jordi. Volían que fossen á saber:

«Pinturas que corresponguessen á la magnificencia y »magestat tant insigne y singular de la fábrica de dita »capella y á las pinturas de los reys de Aragó que están »retratats en la gran Sala real de la present casa, y á la »molta de les coses insignes d' ella, *que tots los Prínceps y »grans senyors y altres de menor grau y condició que arri»ben en la present ciutat procuren de veurerho pera refe»rirho y publicarho en externas nacions*..... y havent »tinguda noticia que lo pare D. Luis Pasqual, religiós del »orde y religió cartoxans, conventual en lo insigne y sant »monastir de Escala Dei de Cartuxa, situat en lo present »Principat, era la persona de major gracia, habilitat y su»ficiencia que en tots los regnes d' Espanya se pogués »trobar.....» acordan encarregarli de pintar la mitja taronja de la volta de la capella per 125 lliures.

Com acorts curiosos son els tocants á la obra del edifici nou del Palau que mira á la plassa de Sant Jaume. En ells se donan tantas y tantas rahons y explicacions de la necessitat de fer el dispendi d' aquesta obra, que sembla com si els requés que 's fes aqueix luxo en l' edifici, com si á n' aquesta empresa no si sabés avenir l' «*avara povertá dei catalani.*»

Las obras foren encarregadas á Pere Blay, «célebre arquitector, haguda relació de sa gran habilitat.»

En la descripció que se fa, sembla com si se preocupessin de que l' edifici reflexés el carácter esencial de nostra Diputació catalana; y aixís es que aquest palau

(1) Arch. Cor. Aragó. Delil. 1605, p. 2.º, fol. 471 vlto.

havía de tenir un gran aspecte marcadament senyor. A diferencia del de la Diputació de Valencia per exemple que es com un centinella, elegant, sí, pero alt, recte, com posat allí pera vigilar els contrafurs, en part sembla una fortalesa, en part un monument, y del de la Diputació de Navarra que es com una gran oficina, y el de Guipuzcoa com un palau sense caracter; la nostra Diputació te l' ayre senyorial, pero com d' una gran casa catalana antiga.

Per més semblarho senyorial volían ferhi una torra á cada cayre de la fatxada. (1)

Copío del contracte ab en Pere Blay aquestos curiosos retalls:

«Mes se ha de fer tot lo primer orde desde la cara »de la terra fins á la faixa ó resinta de pedra picada y »tallentada, que ha de estar al livell del primer sostre, »tant com tindrá lo enfront principal, *ab les dues torres* »*dels cantons* de pedra picada, *obra rusticana*, ab los vas»saments de pedra picada y tallentada y lo portal maior »també de pedra picada, ab quatre columnes pedestals, »vases, capitells, alquitrave, friso y cornisa, tot *orde* »*dorich.*»

«Mes se ha de fer tot lo segon orde desde el primer »sostre fins á la barana que está sobre la cornisa que done »finició á la dita obra, ab las vases, capitells, arquitrave, »friso y cornisa, tot *orde corintio* y tot de pedra picada. »*Lo enfront principal, ab les dues torres, una en cada can»tó,* ha de ser picada y tallentada, tot lo demés de les »cares foranes ha de ser broquejada com son les parets »vellas dels enfronts de dita casa.»

Estudiat l'edifici imagineuse la gent que per sas portas entrava y eixía, que ab sas veus feya ressó en las voltas y daurats sostres, els homes que hi tingueren estada que hi anavan y venian per dintre constituint la Generalitat de Catalunya. Veyem ara com aquesta Generalitat estava constituída.

---

(1) Dietaris y Deliberacions de 1587 y 1607 en aquest any finia l' obra, quals marmols portaren de Génova, la pedra de Tarragona, la cals de Badalona en que hi reballaren Muntaner, Perrot y altres escultors.

Hem dit que al disoldres las Corts se nomená una comissió de las mateixas ab carácter permanent que era la encarregada de completar la obra legislativa, cobrar els subsidis y vetllar constantment per la defensa dels drets polítichs dels ciutadans. Aqueixa comissió era la Diputació, Generalitat ó General de Catalunya.

En aquell sistema de Monarquía paccionada que hi havía, en el qual estavan á un costat el Rey y del altre el país, formant un pacte per el qual el Rey jurava respectar las llibertats del país sent aquesta la base del Estat catalá, hem de compendre que la Generalitat representant del país, del aplech ó generalitat dels seus ciutadans venía á esser com la gerencia ó representació de una de las parts que tal pacte contractaven.

Dich aixó, perque aixís com hi ha hagut organisacions actuals com n' hi havía en l' Edat Mitjana (Repúblicas italianas tenint diferents municipis d' ahont surten las grans institucions directament formadas pel poble) aquí ens trobém ab la Generalitat sortida de las Corts y las Corts surtint dels estaments socials y per altre banda una institució hereditaria, el Rey, que venía d' Aragó, no residint aquí y quan, per desconeixement d' aquell pacte, aquestos dos poders se troban un enfront del altre se comprén la importancia de la Diputació, se comprén que 'l seu encárrech era defensar las llibertats, defensar el pacte y 's comprén també que la Generalitat se posés al cap de las revoltas del Principat contra Joan II, contra Felip IV, contra Felip V, y no te res d'estrany que possehint individualitat propia volgués á vegadas declararse en República, altres volguer l' independencia ó la anexió á Fransa, es á dir, qualsevulga solució, quan s' havía romput aquest pacte entre 'l Rey y la nació. La Generalitat era llavors Catalunya lliure.

¿Cóm se montava aquesta institució?

La organisació més típica de la Generalitat fou quan las Corts al disoldres nomenaban la comissió que fins á la nova llegislatura servís de Generalitat ó Diputació general.

Pero hi hagué una época en que las Corts no 's reuneixen á las temporadas en que havían de aplegarse y en aquest cas se feya la comissió per elecció directament: la Diputació, donchs, se constitueix per elecció, ja no surten de las Corts els Diputats; la primera comissió anomena la segona y aquesta la tercera y aixís las altres successivament cada tres anys. Aquest sistema era imperfecte perque venía com á vincular el poder sempre á las mans dels mateixos.

Y passaren á fer eleccions de diputats generals per una mena ó sistema de compromisaris, aixó es de elecció indirecta com en el Concell de Cent; se nomena una comissió nominadora per sort, composta de 12 ó 14 y aquestos reunits elegeixen els diputats; tres diputats generals y tres oidors de comptes: y passan els temps y ab els temps els desenganys el sistema se corromp, se pensa en que la sort ho decideixi y s' entra en el sistema de la insaculació. Se fa la elecció en la Diputació de forma molt semblant á la del Concell de Cent: se posava dintre d' uns *sachs* — d' aquí en ve el nom de insaculació — una restillera de noms d' aquells que representan el bras militar, altra llista del eclesiástich, altre tirada de noms del bras popular; se sortejava de cada sach un dels que havían de sortir: en unas bolas de cera se posa el nom dels electes, — lo que s' en deya *redolins* — y tots plegats en una urna ó safata plena d' aygua, y un noy de 6 ó 7 anys ab el bras arremangat treya las bolas: ab la primera bola treta quedava designat el diputat president de la Generalitat que era del bras eclesiástich: lo mateix se feya en el bras militar y lo mateix en el bras real y quedavan els tres diputats generals y després els oydors de comptes elegits per tres anys (1).

Tenía la Diputació en primer lloch funcions llegislativas ó que procedían de la funció llegislativa del Estat: las Corts llegislavan, la Diputació publicava las lleys. Las

(1) Tots aquestos sistemas son explicats en els varis llibres ab el títol de *Llibre dels quatre senyals*, *Llibre de redrés* (reforma) *del General de Catalunya*.

compilacions de las lleys catalanas fetas en temps de Ferrán d' Antequera en el sigle xv y de Felip II y de Felip V foren estampades per ordre y compte de la Generalitat. Aquestas lleys, menys en cassos determinats que s' assumía aquesta empresa una comissió de las Corts, la mateixa Generalitat las executava. Això en quant á la funció llegislativa.

Ademés la Diputació tenía com principal fi sortir en defensa dels drets y llibertats nacionals, del pacte fonamental del Estat catalá aixís com individualment del dret polítich dels ciutadans.

Pera sostenir aquest poder la Generalitat de Catalunya exercia jurisdicció especial y superior á tots els tribunals inclús l' eclesiástich: per això se alegava que podía anar contra els eclesiástichs, contra la Inquisició mateixa sempre que la lley ó las llibertats n' eran violadas y si era precis anar á la forsa, fins exércit y armada propias no li mancavan.

El día que 'ns ocupém de la organisació militar de Catalunya ja veurém lo que eran las esquadras de la Diputació, qu' aquesta ab sos propis recursos costejaba. Pensar en això fa neguit perque es veure en el curs de la Historia fins á quin punt ha arribat la nostra decadencia. Realment sembla cosa rara y no sabuda parlar d' exércit, parlar d' esquadras de la Diputació de Catalunya y que tenía al seu manar las fortalesas del país y que la major part de aquestas fortificacións sobre tot de la costa aquella va construirlas y provehir de gent y armas. ¡Si 'n som avuy de allunyats y fora de tot això!

Quan una de las parts contractants del pacte desapareix, la Diputació General aguanta tota la nacionalitat perque no caigui en la anarquía, com se va veure al morir sense fills el bon rey Martí; llavors la Generalitat arma un exércit, imposa la pau á Catalunya mentres el Parlament de Casp delibera sobre la succesió á la corona y entre altres serveys socorreix la illa de Cerdenya.

Va arribar á la mes gran supremacia la Generalitat al acabament del sigle xv y llavors esclatava la seva for-

sa ab un conflicte ab el poder real: es en temps de Joan II.

Ve el primogénit Carles de Viana y es empresonat á Lleyda, pero la Generalitat s' imposa al Rey y aquest decreta la lliberació del Príncep, y aquí es de veure la correspondencia mediada pera compendre com se trobaba poderosa en las sevas atribucions quan se permetía certas paraulas dirigintse al monarca fins dintre del respecte que may deixaba en las fórmulas extremadament formalistas que en aquella época se usaven. Aixís per exemple el Rey li demanaba enviés un embaixador, «no un embaixador sino 5,000 vos en envío» y feya anar un exércit de 5,000 homes cap á Lleyda pera recabar la llibertat del Príncep.

Era aquest el conflicte de dos poders iguals, de dos contrincants que 's declaran la guerra: se romp el pacte entre la Monarquía y la nació, entre el Rey y la Diputació. Per anar contra aquest poder lo que al maquiavelisme de Joan II se li acut es remenar y encendre una qüestió social que covava sota cendras brusentas, enjegar una classe social inferior contra las institucions que li fan nosa. Això feu Joan II y això es lo que s' ha repetit no fa pas gayre. El Rey crida als desheretats dels camps contra 'ls senyors territorials qu' eran el fonament de la Generalitat; com tots els reys de llavors s' apuntala ab aquella democracia que 's vol fer passar per realista pero que al fons tant l' interessa el Rey com res y que proclama las doctrinas comunistas de que «tot es de tots y pera tots» perque Adám-morí sense testament, democracia que després de sortida, el Rey, es el primer de punir y sense compassió quan ja s' ha servit d' ella. Pero ab tot això com sempre passa, desgraciadament ja no 's torna arrera, quan se vol aixís es que arriba á formarse una massa realista y aquesta massa pesará d' una manera feixuga, d' una manera gran en els sigles avenir, pesará en els sigles XVI, XVII, y XVIII empenyent rostos avall nostra decadencia.

Tornem á lo que éram. Estém en 1466. Joan II convo-

ca á Catalunya un parlament de gent fidel á n' ell y se troba ab que no podía comptar ab cap vila murada pera reunirlo, perque totas li eran contra. Surt del Principat y va á Montsó; reuneix als aragonesos, hi van algun noble y eclesiástich catalá, pero cap síndich de las vilas y ciutats, y mireu ell mateix com pinta en el Parlament en son discurs de la Corona l' imatge de la poderosa institució que contra d' ell havía revoltada Catalunya:

«Elevados é insupérbidos (algúns de Barcelona diu re»ferentse á la Diputació) por las muchas riquezas, así par»ticulares como generales, habiendo ya en lo pasado sos»traidos entre las necessidades de sus príncipes tantos é »tales privilegios que quasi toda la suprema jurisdicción »de potestad havian así transferida, se desdeñavan ya de »tener superior ninguno, é puesto que lo tuviessen, qui»sieron que fuese solamente de nombre.» (1)

Aquest es el mellor testimoni del poder y nervi de la noblesa feudal y de la burgesía rica per la Generalitat representada.

Mentres aixís el rey s' esclamava, la Diputació cridava á la nació, y aquésta, de fet, quedava convertida en república. Llavoras Fransa intervé, com sempre ha fet en semblants cassos.

Havía entrat una divisió francesa y atacat algunas vilas, y feta seva la vila de Bagá.

Ab pretext d' aixó va enviarse una embaixada á Fransa á Lluis XI. Lo que anava á tractarse en realitat era, per influencias d'un partit francés que hi havía, de anexionarse á Fransa. Sembla, mudats els noms y 'ls temps, el cas de la revolució «dels segadors».

La Diputació va demanar auxili al Concell de Cent pera que nomenés també un misatger que anés de companya ab els diputats.

Va la embaixada á Fransa, arriba á Orleans: surt el vell Duch d' Orleans á rebrels expléndidament: els parla en llatí y en llengua llatina s' entenen y enrahonan, els

(1) Coroleu y Pella. *Las Cortes catalanas*, p. 287, 297 y 298.

hi diu mil elogis y sent no poderlos acompanyar á veure al rey.

Arriban els embaixadors fins á Lluis XI, á qui no poden veure tot seguit perque un día es de cassera, un altre, per altre estorp, no sé ab quín propósit, se retrassa la entrevista; sens dubte perque el rey no sab en tan gran afer á quina banda decantarse. Per fí, poden veurel un día, y lo que aneu á sentir, senyors, es importantíssim.

Ja devant del terrible Lluis XI son el president de la Diputació, que era l' Abat de Montserrat, que vol parlarli en llati, els demés embaixadors y en Mateu Soler del Concell de Cent que li volen fer l' arenga en catalá. El rey de Fransa admet que li fassin aixís dos discursos; escolta, y al contestar, com si la discussió sobre 'ls idiomas li hagués donat tema, digué:—que no 's devían maravellar els embaixadors catalans ni li havían de ferli cap cárrech si abans de tot ell preguntava y volía saber «quín »lengatje se parlave en Barcelona, car ell sentía que s' hi »parlave moltes llengatjes: uns castellá, altres navarro, »altres aragonés»,—perque si ell feya quelcom per Catalunya volía saber per qué ho feya. «Car si en dit Princi»pat é Ciutat se parlave castellá ó altre lengatje que ca»talá no fos, ell no se 'n curave com no li paraguera fer »benefici als catalans mes á aquell lo lenguatje del qual »s' hi parlave. Mes si cas en ara que 'ls catalans fossen »desliures é separats dels castellans..... é que solament »parlessen catalá, lavors ell, qui originalment era per »part de sa gran mare vertader catalá, faría les coses que »pui gués fer per la endressa de Catalunya, cosa que en »fer era fácil, car entre 'ls catalans é ell be sabien no »hi havía muntanyes.» (1)

A Barcelona un partit polítich anexionista ó francés manava totas aquestas cosas (2), essent. segons apar dels

(1) Lluis XI volía ésser catalá per descendir de la reina Jolanda d' Aragó. Del demés s' hi veu la manya del rey en tot aquest parlament.

(2) Una carta dels embaixadors diu: «Nosaltres havem per cert per moltes vias ie aixi per lo rey de Fransa com per altres coadjutants seus, *entre los quals ne ha guns ciutadans d' aqueixa ciutat* (Barcelona), *es treballat que per fas ó per nefas ueix Principat sia francés.*»

directors principals en Francesch y en Grau Desplá, pero Lluis XI tant aviat. segons las sevas conveniencias, encoratjava als catalans com no 's decidía á entendres ab la Diputació, y altres, finalment, ab Joan II entrava ab avinensas; lo qual fou la causa més grossa del desconcert dels diputats y 'l defalliment d' aquella revolució de la aristocracia y la burgesía rica contra 'l monarca.

Cau la revolució y aixó fou una gran reculada pera la Generalitat de Catalunya, perque havent sigut derrotats els seus exercits, no haventhi la anexió á Fransa ni la unió ab Castella, nomenat un Príncep del Mitgdía, y sitiada Barcelona, tenintse de rendir, naturalment que encara que per mitg s' hi posá la tactica de Joan II, la Generalitat era ferida de mort. De moment sembla quedan las cosas com abans, pero ja en el regnat següent se va veure la venjansa de Ferrán *el Católich*, punt fins ara sols estudiat per D. Teodor Creus que ell califica com d' un verdader cop d' Estat. Parlém d' aixó: el cas va esser que, havent vingut á Poblet un abat Castellá, un tal Cueto, lo primer que proposa al rey es que desorganisi la Diputació y al efecte el rey dicta una pragmática per la qual suspén de Real ordre als diputats y en nomena d' altres figurant entre els que suspén en Desplá, capdill del partit francés. Aquesta era la clau de la venjansa de Ferrán *el Católich*. Pera fonament del seu acort comensa que sent la Diputació l' ánima de Catalunya y jo, diu el Rey, el cap, y com hi ha tant desgavell en la administració y pago dels censals ó cosa semblant ó sía, al cap de vall, que per qüestions de administració sense importancia, anula el primer cos polítich de Catalunya. ¡Be sabía 'l rey que Catalunya estava aclaparada de tants anys de revolució y no hi faría resistencia!

Pero al passar deu ó dotze anys, el Rey necessita diners y aleshores torna á restablir la Diputació en la forma antigua, ó sigui nomenantse per insaculació.

La Generalitat poch á poch se reviscola, sobre tot en temps de Carles V. Comprenent aquest qu' era un instrument poderós de organisació per son exércit, contribu-

cions y demés que necessitava treuren, afalagat pot ser també de la forma que 'ls diputats l' aculliren, y el carácter aristocrátich de la institució que sempre rivalisava ab el Concell de Cent de carácter més democrátich. Carles seguí altre camí que pas el seu avi.

La Diputació, encara que políticament, ja no tenía el poder d' abans; económicament, era poderosa, havent fet aleshores la segona part de son edifici, comensada en 1596 y acabada en 1606 ó 1607. En aquest período lo que dominava en la Diputació era la riquesa, y las Corts de 1599 tingueren de determinarse á posarhi com un aturador, disposant un capítol de Cort que textualment diu aixís: «Obviant los molts abusos que fins assí han fet los Depu»tats y Oyidors del General, gastant excessivament les »pecunies de aquell, estatueix y ordena la present Cort, »que los dits Diputats no pugan gastar dites pecunies del »General sino tant solament per defensió de les Genera»litats, drets y llibertats de la terra y per casos de ale»gría de vinguda de rey ó coronació ó noces, demonstra»cions de dol, per comptes y obras necessarias y no per »altres casos». En cas de anar d' embaixada á Madrit se 'ls senyala 200 lliuras á cada hu per habillaments y 800 per salari mensual, també se 'ls hi tatxa el valor dels trajos de dol y els de vinguda al Principat dels reys d' Espanya.

Eran las Corts de 1599 las que aixó disposavan. En aquell período, en el General ó sía la Diputació, tot anava en gran y la casa Palau era un maneig seguit de riquesas; estava plena de gent de per tot arreu que venía á gestionar sobre rendas ó contribucions, y se comprén, perque tenía la Generalitat la administració de Duanas, la organisació de sa esquadra, el funcionament de las milicias que sostenía: era aquell moment en el qual havia reviscolat y altre cop tenía, sinó poder de dret, de diner y forsas: tornava á ésser el cor de la nacionalitat ahont la sanch á glopadas hi glatía.

Se comprén empero que no 's comportessen gastos en embaixadas á Madrit en temps de la decadencia, quan á

cada punt, fins diré diariament, havía de reclamarse gayrebé sempre ab poch resultat, contra la absorció del poder central. Mireu com ho explica un autor contemporani d' aquellas Corts:

«Quando se pretenda hay infracción de constitución, se »ha de yr á representalla á su Majestad, el qual por vivir »lejos y estar ocupado en negocios, tarde las oye (las em»baixadas) y más tarde las despide, y queda padeciendo, »aquel á cuyo daño la Constitución se rompió, en persona »y hacienda, y llegando muchas veces á daño sin reparo; »y quando su Magestad mande dar alguno, es remitiéndo»le á las primeras Cortes, las quales no vee el que reci»bió el agravio, ni vive el que le hizo para poder ser cas»tigado; y así quedan las quejas muertas, los agravios »vivos, y los que lo ven con ánimo de hacer de nuevos.» (1)

La inutilitat de las embaixadas, els greuges y atropells sense reparació, deixavan á la Generalitat sense prestigi polítich, baix el domini de reys y privats, com alguns de la casa d' Austria. Llavors ve ab aquest estat de las cosas públicas la desesperació, y quan la noblesa y burgesía de la Generalitat se alía ab las democracias, la revolució esclata, las democracias rurals successoras dels remensas, las menestralas de las vilas y ciutats, com succeheix sempre, fan la revolució quan elements superiors las menan ó encaminan. Tal fou aquí en la revolta «dels segadors». Llavors be 's pot dir que la Diputació s' enfonsa, y la prova es que quan la guerra de successió contra Felip V; es el Concell de Cent qui porta la bandera de la revolta.

Hi han hagut Diputacíons á Navarra, Valencia y Aragó que tingueren una historia potser de tants incidens y enrenou com la nostra, pero no ab el poder ni en la forma d' aquí. A Valencia sortía en defensa de las Germanias, á Aragó se trobaren ab las revoltas del temps de Antonio Pérez y Felip II y la de Navarra no tingué la importancia de las altras.

---

(1) GELABERT, *Discursos sobre la*

Al veure qu' aquesta era una institució de las més importants, al veure que en els temps moderns se parla de la Diputació única com d'una institució resucitada, cal parar esment ben bé en la oposició que sempre se li fará; y aquí ve el moment de dir que quan se tracta de treure conseqüencias prácticas del estudi de nostras especials institucions surt sempre com un crit d' anatema, un crit que resulta ja consagrat; «¡tot aixó — se diu — son recorts gloriosos y res més: tot son recorts históríchs y antiguallas, son cosas *del temps de las ballestas!*» com ja en temps de Felip IV se deya de las llibertats y privilegis dels catalans: ¿qué pot quedar sino un recort gloriós de tot aixó? «No res més».

Tots els que aixis ens avalotan y rebutjan y els tractadistas polítichs que ho sostenen, son precisament aquells qu' han dut á la nació espanyola el sistema del actual parlamentarisme, trayentlo d'Inglaterra, qual nació té una organisació social distinta de la nostra; son els que han creat un Senat basantlo en una noblesa, una representació social que no existeix; son els qu' han trasplantat las lleys municipals y administrativas d' altres paisos que tenen un sistema social completament distint del nostre; son els qu' han aplicat aquí las lleys francesas, que no responen á las necessitats del país nostre, son els copiadors y arreplegadors de las modas políticas quan els pobles més civilisats las deixan... com els negres africans se vesteixen ab las despullas dels trajos de modas estantissas y passadas d' Europa.

En alguna cosa s' en ha de treure d' aquest estudi que no sigui curiositat: es que hi ha un fet qu' está dihent que la Diputació única era una institució genuinament espanyola, espanyola de soca arrel, puix se la troba á Navarra, Aragó, Vascongadas, Catalunya, Valencia; y qu' es una institució que 's pot ressucitar en forma completament moderna: aixó es lo que s' en pot treure del seu estudi, no un simple recort. ¿Qui pot desmentir que es una institució lliure y genuina[illegible]nyola?

Está clar que al vol[illegible] d' aquestas ins-

titucions se planteja un dels problemas de més importancia que poden plantejarse en el Dret polítich modern d' Espanya: se planteja el problema de fer eixír altra volta en mitg del Estat una institució que es la institució més marcadament autonomista y representativa de las nacionalitats ibéricas.

Perque el día que hi hagi una institució com la Diputació general que aquí tinguerem, en qualsevol forma que sigui, en aquesta Diputació s' hi veuría estereotipada nostra personalitat, la nacionalitat sencera. Per aixó se la persegueix y tots á la una s' avenen y s' hi posan en contra.

En ordre á la organisació política de la nacionalitat, en la constitució actual, presentant ara la nació completament uniformada, anivellantho tot, fins dintre d' aquest organisme macís y mort com macissas y mortas son las pedras y no vivents com los sers, com las societats verdaderas, es indispensable que hi hagi una Diputació pera defensar el Dret polítich.

Y sino pareu esment una estona. Ve un día una infracció d' aquest Dret: á un Governador, á un Capitá general, á un funcionari qualsevol li passa pel cap avuy prohibir per exemple, una reunió ó be anar contra la llibertat d' imprempta ó bé perturbar unas eleccions, es dir, violar el Dret polítich: ¿quín recurs hi ha? Els tribunals ordinaris; pero ¿quí promourá un procés contra el Governador civil ó Capitá general? ¿Quedan las Corts? Es veritat; queda el remey que 's fassi una interpelació en las Corts; pero després de la interpelació, á la qual se contesta dihent que «ja s' hi posará remey» las cosas segueixen com abans y es que no hi ha un organisme que tingui al seu cárrech vetllar pel cumpliment y perseguir las infraccions del Dret públich, sigui aquest organisme en forma de Diputació general ó en qualsevulga. Lo de menys es la forma, sía vella sía nova, lo principal es la essencia en las institucions políticas dels pobles.

CONFERENCIA IX

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 23 Janer any 1905)

La Generalitat, el General ó Diputació única de l' antiga Catalunya. El sistema de Duanas, d' empleats y de contribucions.

SENYORS:

Es un principi de Dret públich, més ben dit, de política práctica que tot poder polítich ha de tenir un gran poder económich ab que s' agùanti.

Ben poch val á una institució que sigui poderosa de drets y tingui escrits en els Códichs grans garantías sense medis de ferlas executar, sense un gran poder económich. Devegadas son també qüestió de diners la vida y forsa de las institucions políticas.

A la Diputació General de Catalunya no hi succehía aixó.

La Diputació era un gran poder económich al mateix temps que politich, perque la Diputació tenia á son cárrech tota la tributació del Principat de Catalunya.

De las contribucions era la primera el dret d' *entradas y eixidas*, lo que avuy en dihém Duanas, el dret de *bolla* y altres tributs.

La *bolla* era un sagell que 's posaba en las pessas de roba y altres articles pera garantir la seva procedencia y protegir la seva circulació dintre del regne y fins per l' exterior. Va durar aquest impost fins el sigle XIX.

El tribut més important y en el qual se consideraba basada la riquesa de la Diputació eran els drets de Duanas, els drets d' *entradas y eixidas*.

Ja quan la Diputació naixía de las Corts, pera els importants subsidis que aquestas havían acordat donar al Rey pera las expedicions militars y arrenjar exércits y armadas lo mateix quan la Diputació realisa empresas militars ó terrestres que son sempre empresas de grans dispendis, com ho era sostenir exércit y esquadra propia; naturalment la Diputació havia de tenir un poder económich pera aquestas cosas tant importants y grossas. Com he dit, el dret de Duanas, el de *bolla* y d' alguns altres tributs els diners sortían.

En unas Corts de Ferrán d' Antequera s' aprobá una Constitució disposant que venian subjectes á pagar el dret d' entradas y eixidas lo mateix el Rey, que la Reyna y Prínceps de la real casa.

En la práctica, en cambi del tribut de la *bolla* de plom y de cera, no pagaban el diputats per las robas que pel seu usar compraban segons «costuma anticada e servada» (1).

Era obligat, donchs, que ningú se podía eximir del dret de Duanas y aixís es que el qui ocupaba el primer lloch de la nació era el primer que havia de pagar dret per las robas que entravan, cavalls y articles de tota mena á Catalunya.

Naturalment que una disposició tan ferma de que nin-

(1) ARCH. DE LA COR. DE ARAGÓ.—Correspond. de la Generalitat, 23 febrer 1415.

gú se 'n salvaba, havia de ser motiu de rahons y barallas quan vingueren aquí els enfatuats personatjes de la Cort de Castella que se creyan ab drets superiors á las lleys de la terra.

Aixís en temps de Carles V se mogueren grans esvalots perque els duaners escorcollavan els baguls y equipatjes de la familia real, y haventhi trobat pessas de roba sencera, la Diputació va embargarlas. Hi hagué un moment crítich: Carles V no s' avenía á pagar els drets y en aquest moment en mitj de gran conmoció els diputats convocan els tres brassos generals de Catalunya las Corts sense 'l Rey pera resoldre el conflicte. Estaba la Assamblea aplegada quan l' Emperador enviá un delegat ó embaixador pera que 's suspengués la sessió, dient que havia donat ordre de pagar els drets d' entrada per las robas. Resposta y decisió dignas del gran César, senyor de mitj mon, Emperador d' Allemanya y Rey d' Espanya.

Pero com sempre passa en tota mena de poders, com més débils més déspotas, al venir els temps dels últims reys de la Casa de Austria, tot sovint hi ha escenas curiosas al entrar al port de la ciutat grans personatjes y sobre tot els que venían dels virreynats de Italia y d' altres paíssos de la monarquía espanyola.

D' aquestas escenas se fa memoria d' un cas curiós en els Dietaris de la Diputació General.

Era l' any 1620 y desembarcava á Barcelona el cardenal Zapata, que venía de Roma: al escorcollarli l' equipatje hi hagué gran escándol en la Duana de Barcelona perque s' oposaba á deixarho fer el cardenal, quí enviá una carta queixantse als diputats, carta que 's troba cusida al *Dietari* de la Diputació General y diu aixís:

«Dirá Vuestramerced á los Sres. Diputados que en el »tiempo que he estado en Roma he cuidado y valido á esta »ciudad y sus naturales, como lo podrán saber de aquellos »que han recibido en aquella Corte, y en pago de esto han »venido unos que dicen ser sus oficiales á reconocer cua»tro baules de mi ropa en que solo venía ropa de vestir »mía y de mi cama y una caja de reliquias, y en el *verbo*

»(en las paraulas) han procedido de la manera que lo pu»dieran hacer los bandoleros en la mitad de un monte, »de lo que tengo muy grande sentimiento, porque en con»sideración de lo que Yo he hecho por los catalanes y los »muchos que por mi medio han sido proveídos en Roma, »me prometía muy grandes demostraciones de agradeci»miento, pero que del término que conmigo ha usado ten»dré muy particular memoria y lo referiré donde quiera »que me hallare y en Madrid donde si fuera Dios servido »pienso hacer mi residencia de casa.»

L' estil es verdaderament de l' época de Cervantes. Veyeu ara la contesta que li 'n feren:

«Esta respuesta dieron los Sres. Diputados al síndico »para que la diese al Sr. Virrey y S. E. al Cardenal.

»Responderá al Sr. Cardenal que tenemos por muy »cierto los favores y mercedes que esta ciudad y sus na»turales dice han recibido de su mano en Roma, que »no es pequeño indicio de lo que sabemos servir y »obligar, y que los guardas que han ido á reconocer la »ropa fueron sin orden nuestra y que la descortesía y mal »término que usaron fué grosería personal, y así por ella »no merecía un Principado que sus reyes tanto estiman y »honran y con su sangre, vida y haciendas han merecido »tantas inmunidades y ventajas, que el Sr. Cardenal pú»blicamente lo calumniase con palabras y razones *no es»peradas de su cortesía ni correspondientes á la grandeza »de su dignidad, lo que han sentido como es razón, por no »estar hechos á oirlas de sus reyes ni sufrirlas de ningún »poderoso* y más sabiendo S. S. I. con el agasajo y policía »que suelen festejar á los príncipes de la Iglesia y secu»lares y particulares caballeros y con mayores ventajas »donde corre obligaciones que al tener S. S. I. memoria »del desabrimiento le han causado dos cuitados. Nos parece »mucho que en cabeza que han ocupado y ocupan nego»cios tan graves y de tanta importancia que dé lugar para cosas tan ligeras; que al Principado le queda el mismo valor de sus pasados para merecer estimación aquí, y donde quiera generosidad para olvidar cualquier injuria.»

Va succehir que l' any següent el cardenal hagué de passar per Barcelona pera tornar á Roma. Els diputats determinaren visitarlo y el Dietari diu que aquell mateix día feren visita al cardenal ab molts acataments y cortesías «com de personas tan principals se podía esperar». Res havía passat: una colla de cumpliments y s' havían despedit ab el ceremonial d' aquella época.

Es ben bé un episodi que pinta als uns y als altres.

Sent aixís que ni el Rey ni ningú estaba exent d' aquesta tributació, era tan com natural que devía tenir una forsa y una sanció en els Tribunals de justicia.

Pera això la Diputació tenía un tribunal de jurisdicció especial y separada.

El tribunal de la Diputació seu y propi pera aquestas cosas era un tribunal importantíssim. Fontanella en sas *Decisiones* al parlar de las d' aquest tribunal pera comentarlas, diu que podían certament posarse al costat de las de la Real Audiencia y d' altres tribunals insignes: podent imposar no sols penas pecuniarias y personals com presó, desterro, multas, etc., sinó, com aleshoras se deya, evocar causas, es dir, promoure qüestions de competencia á qualsevols altres tribunals quan tractaban d' afers, de tributs, contribucions y Duanas y altres que al tribunal de la Diputació exclusivament corresponguessin.

Els drets de Duanas se regían per lo que avuy en diem un aranzel proteccionista.

Fa molt temps que vaig tenir intents de estudiar y refer aquesta forma d' aranzels explicant l' organisme de las Duanas de la Diputació y fins vaig tantejar de refer el reglament d' ellas, regirant capítols d' unas Corts y altres anotant els llibres de *redrés*, (es á dir de reforma, pero la paraula típica es *redrés)* y repassant en lo que pogués servir els llibres del arrendament de Duanas; perque haveu de saber que aquellas s' arrendaban á Catalunya. ¡Si avuy s' arrendessin las Duanas espanyolas!

Las Duanas s' arrendaban, donchs, y s' arrendaban cada any tal día assenyalat, en la sala de la Llotja: y s' arrendaban d' una en una, no totas plegadas. L' arrenda-

tari comensaba per posar una *cautela* — dipósit ó fiansa — pera respondre de sa gestió. Generalment era una entitat, sindicat ó companyía la que arrendaba varias Duanas aplegadas y aixó donaba lloch á litigis y qüestions respecte á responsabilitat dels arrendataris.

Al ferse l' arrendament, al entregarse l' acta d' aquest als arrendataris se 'ls hi donava l' aranzel, la pauta segons la qual havían de cobrar els drets. Veyém aquí, en aquesta pauta, fullejant aquest aranzel el vell sistema proteccionista dels catalans d' una manera ben marcada.

Fixantnos en l' aranzel d' agricultura, per exemple, á últims del sigle XV, veyém que pintaban bé l' estat económich d' aquest país, que no era agricultor sinó industrial y mercantivol.

En quan á las mercancías hi ha sempre l' intent á assegurar las subsistencias: la carestía dels blats es una cosa que de debó encaparraba als que en diríam hisendistas. En la correspondencia dels consellers de Barcelona hi ha tal abundor de cartas sobre provisions de blat, que demostran la por y el neguit que la falta de subsistencias els hi feya.

En aquestos aranzels, en quan á la Agricultura, hi trobém noticias com las següents:

Segons l' aranzel de 1413, els blats, carns, vi, llegúms per cada lliura del seu preu, per importació no pagaban res en absolut (convenía que entressin queviures) exportació, en sou; els cavalls, las mulas y altres animals — també per lliura de son preu — importació, 2 diners, un petit gravamen; exportació, 5 sous (convenía privar la exportació perque 'l bestiar mancava).

En l' aranzel de 1481, poch més ó manco, també hi ha aquesta qualitat: no 's grava, ó 's fa ab drets molt petits, l' importació dels blats, vi, oli, fruytas de tota mena, carbó, arbres per trasplantar y á la vegada 's carrega l' exportació y sobre tot se grava la exportació, de tota lley de bestiar.

En l' aranzel, en pertocant á la marina, hi trobém pera 'ls bestiments ó barcos que 's feyan á Catalunya, que

las fustas pagaban: de importació, 2 sous, exportació, 8 diners (per lliura sempre del preu); y era perque convenía á la marina que entresin elements pera ella; pera això la importació se gravaba poch y, en cambi, la exportació era ben carregada: els ormeigs, fustam, exarcia y demés pera servey dels barcos, importació, 4 diners; exportació, 1 sou; convenia que vinguessin barcos y elements pera fabricarlos; y aqueix mateix criteri hi ha respecte mercaderías que venían en barcos de viatge d' altura ó de duració, perque lo que convenía eran els viatges ben lluny; lo mateix en las vituallas pera la provisió dels vaixells catalans al empendre el viatge, tributavan uns drets petits (3 diners); pero si las vituallas y menestras eran per barcos extrangers, 1 sou; la marina fins en aquest particular las Corts y la Diputació la protegían perque ab ella tingué Catalunya en sos grans temps la seva forsa internacional, poder y anomenada.

En l' aranzel de l' industria veyém que las robas extranjeras pagan per la importació, 2 diners (per lliura de preu); la exportació també 2 diners; queda equilibrat: robas y altres mercaderías semblants, un diner, també equilibrat: primeras materias pera la industria, llanas en sachs y el mateix bestiar pera tonre ó be esquilat, importació 2 diners, exportació 5 diners (no convenía que las primeras materias fugissin) estaba prohibida la exportació de remats ab un altre aranzel, 2 diners entrada y 4 sortida baix pena de confiscació: fllats y cotó pagaban de drets d' importació 1 sou, y en cambi d' exportació sols 4 diners, y aixís va seguint; lo mateix se disposa respecte á instruments pera l' art del pagés, eynas, cavalls, etc.

Es aquest aranzel gayre bé prohibitiu, es l' aranzel d' un poble industrial y maritim com era 'l nostre.

Això que faig no es més que passar á ran á ran sense més que tocar fregant aquesta historia económica de las vellas Duanas de Catalunya. ¡Valdement, senyors, que algun afectat á n' aquestos estudis, tenint en compte que ja hi ha aixecat un monument á la historia política

dels catalans, n' aixequin també un altre á llur historia económica! Si molts han recomptat las lluytas politicas y socials, recompti algú portat de bon seny y per exemple dels vivents com la nostra nació se defenía ab els seus aranzels y lleys de Corts, de la competencia entre mitj de las demés nacions de l' Europa!

Hi hagué un punt de trasbals á la deixada del sigle xv, que s' aumentaren els drets d' una manera folla, esverada.

Acababa d' haverhi la guerra de Joan II que fou com una foguera terriblement encesa; y en aquesta época de calamitats y miseria la corrent de protecció va fins á ser prohibicionista, pero no atura pas desgraciadament la devallada, el defalliment espantós de la industria al acostarse l' hora de la unitat dels pobles d' Espanya. Y llavors sí plouhen calamitats. ¿Qué passa? Passa que ve la perdua de Constantinopla, els turchs se n' entran pel Mediterrani y la industria catalana pert els seus antiquíssims mercats d' Orient; ahont no hi havia més que Inglaterra que comensaba y Holanda; passa que Colón havia revivat cap á América el comers d' Espanya, pero per una injusticia que revoltaba de tanta vergonya que feya nostres comerciants que hi havian ajudat no podian anarhi; passa que estaba permés no més á Cadis y Sevilla mercadejar ab las Américas y ara ab tot aixó imagineuse el conflicte: sense poder propi catalá, sense marina, sense mercats, clossos estrets, mesquins y pobres dintre quatre fronteras nostras, havia de venir y aleshores vingué un moviment de reacció lliure-cambista y per tot se publicavan alegats en defensa del lliure cambi y se declara que el comers es lliure á Catalunya, segons els seus usatjes y Constitucions més antigas; era una nació que s' ofegaba y demanaba aire, forsa aire y llum pera respirar y viure; era una nació lo poder económich de la qual es moría del més gran encongiment y raquitisme.

Una de aquestas tendencias lliure cambistas arriba fins Felip V quan se planteja la qüestió del Port franch en Corts de 1702.

Es curiosa la constitució que dictaren aquestas Corts y em permetereu que la llegeixi: (1)

«Com lo negoci sia lo medi mes proporcionat y útil pe»ra acarrear conveniencias en los regnes y provincias de »que resulta poder los vassalls ab mayor facilitat acudir »al real servey y á las urgencias y necessitats que se ofe»reixen; y trobantse esta provincia y en particular la »ciutat de Barcelona en lo puesto mes abte, y idoneo per »exercitarse y emplearse en lo negoci, per ser situada en »paratje de que ab molta facilitat se poden despachar las »mercaderías per los regnes de Aragó y Valencia; com y »també per los demés regnes de Llevant y Ponent, que »están baix el domini de vostra Majestat y altres, lo que »nos pot facilitar, y posar en mayor extensió pera ocasió »de la gran subyecció en que están las mercaderías, que »arriban en lo port de la ciutat de Barcelona desalen»tantse los forasters, y altres en remetrer de aquellas per »los vectigals (tributs) á que están subjectes, que redunda »en gran dany de la Generalitat, y resultaría en son ma»yor aument si ditas mercaderías se poguessen aportar»sens dret algún, si no sols en cás que se consumissen en »lo present Principat: perço se suplica á vostra Magestat »que ab lloació y aprobació de la present Cort, placie es»tatuir y ordenar *que en la ciutat de Barcelona fore los »murs de ella se edifique una casa en lo puesto que apareixerá més proporcionat, que es diga casa de port franch, á »fi y efecte que totas las mercaderías que vindrán fora del »present Principat y se desembarcarán en la ciutat de Bar»celona estigan en custodia dels oficials* (empleats) *que serán »destinats en dita casa;* y que las mercaderías de aquella »que serán venudas per entrar en la ciutat de Barcelona »ó en altre port del present Principat, degan pagar los »drets que se acostuman tant de la Generalitat, ciutat y »demés; y *que las mercaderías que se traurán de dita casa »per enviar fora del present Principat, no degan ni estigan »obligadas á pagar dret algú:* y perque lo expresat en la

(1) Corts de 1702. CONST. DE CATALUNYA, lib. IV, tit. 28.

»present constitució se puga posar en la deguda exsecució »sens perjudici algú de la Generalitat, ciutat, Leuda y »demés drets, consendir facultats á dos personas de quis»cum dels tres Brassos, anomenadoras per dits tres Bras»sos respectivament pera que junt en los Diputats y Oidors »del present Principat disposen y ordenen (encare que sie »conclosas y finidas las presents Corts) lo modo, y forma »que 'ls apareixerá mes convenient per dit efecte, utilitat »y benefici públich. *Item suplican los tres Brassos á Vostra »Magestat sia de son real servey concedir libre facultat als »naturals del present Principat de poder enviar quiscun »any dos vexells en las Indias* (América) *de Vostra Mages»tat carregats de totas qualsevols mercaderías y fruyts* y »poder carregar y aportar de aquellas lo que bé los apa»reixerá, registrantsen lo cárreh de anada y vinguda en »la ciutat de Barcelona y no en altra part ab obligació de »pagar de qualsevols mercaderías que carregarán dits »vaxells los drets se degan á Vostra Magestad.

»*Plau á Sa Magestat sobre lo primer y segon punt de »tot lo que no se oposia al establert y capitulat ab lo comers »de Sevilla.*»

Repareu aquest estil: aquest estil de quan s' escribía ja castellanadament.

Tal com Felip V posa el *plau* á n' aquesta constitució val la pena de pararhi esment:

«Plau á Sa Magestat sobre »lo primer y segon punt en »tot lo que no se oposia al establert y capitulat ab lo co»mers de Sevilla.»

Es á dir, concedeix lo port franch y nega lo de poder anar á América y lo primer, encara, mentres no estigui ab oposició al privilegi de Sevilla. ¡Ah si Barcelona aquell privilegi ab las Américas y Oceania espanyolas l' hagués tingut, com el tingué Sevilla! Avuy fora aquesta ciutat de Barcelona més poblada y gran que Londres ho es ara: pero caygué en una rassa indolent y de res va servir aquell privilegi incomensurable. ¿Qué 'l privilegi? El dret tant sols ens haguessin donat de anar á establirnos en aquella América que era de la corona d' Espanya y que

tots els pobles d' Espanya ajudavan á tenir y á defensar, ab homes, diners y tota mena de sacrificis!

Torném á parlar del General ó Diputació de Catalunya.

Pera tot el seu moviment económich la Diputació havia de portar una grossa contabilitat y molt complicada.

La Diputació tenía entre sos empleats als *calculadors.*

Els calculadors de la Generalitat, segons diu el seu redres ó reforma portavan els llibres de *values* ó valoracions; *Fernando paga,* que sería un llibre de caixa ó pagas; *datas extraordinarias* (entradas no corrents) *correu y menut* (gastos menors ó menuts). Duhian, naturalment que havian de dur, el seu Major que era el gran *Llibre blau* de crédits y deutes.

La comptabilitat, per lo que havém vist, tenia formas especials, completament catalanas.

Tots els comptes, un á cada página, comensaban ab el nom del interessat, hi havia un sumari general de per folis del detall «del present llibre» y acabava ab la *oblata* (final ó suma del compte).

Per exemple agafém el compte de Pere Blay, arquitecte: s' hi posan las datas y rebudas: y pera tancar els comptes, aixis com avuy el saldo que resulta se interpola y després ve la solució entre el *debe* y el *haber*, ells de»yan: «aixís es queiguala de data y rebudas resta debitor »de... tal quantitat.»

Un altre compte diu: «y aixis ab la dita resta lo compte resta *clos, sumat y provat y despedit*» aixó en 1577. En un altre compte se troba la paraula *sumat* y *provat* y es un de 1704 del llibreter Joan Pau que ven al diputat militar dos mapas del Principat.

La suma que passaba á un altre compte s' en deya *rós-sech,* es á dir, el saldo d' un compte vell á un compte nou. Comptes *batuts* eran comptes saldats ó, alguna vegada, assentats als llibres *Blaus* ó *Majors.*

Parlar de comptes y gastos es tot hú. Donchs parlém dels gastos ó despeses de la Diputació y com se repartían.

Primer era el sou ó salari que cobravan els diputats per l' exercici del seu cárrech, que era de carácter polí-

tich, els oidors de comptes que tenian poder económich y els advocats assessors y després els demés oficials ó funcionaris de la casa.

A últims del sigle XVII en 1672, segons una obra publicada per la Diputació (1) resulta que 'l salari dels diputats era de 1314 lliuras; que las estrenas ó regalos corresponents á aquell any foren 225 lliuras, 17 sous, 4 diners, ó sigui en conjunt 1539 lliuras, 17 sous, y 4 diners, que ab el major valor de la moneda comparat ab avuy venia á sortir aquest sou importantíssim; els oidors de comptes cobravan 1095 lliuras y d' estrenas 225 lliuras, 17 sous, total 1320 lliuras, 17 sous, y els advocats assessors, de sou 365 lliuras y d' estrenas 112 lliuras, 2 sous y 4 diners; en junt 447 lliuras, 2 sous, 4 diners. A més dels dispendis de secretaría y del sou dels empleyats, la Diputació havia de pagar els moltíssims que ocasionaba la celebració de Corts, els de la impresió de las Constitucions y capitols de Corts, puig las edicions de las lley Catalanas son fetas per la Diputació: ademés pera la defensa de las llibertats y drets de la terra, no hi havía mes sino enviar embaixadas á Madrid, embaixadas qu' eran ben caras y pesadas, sobre tot en la época de la casa d' Austria, perque volian presentarse á la Cort ab un luxo enlluernador pera son major prestigi.

Empero la major part dels diners del General ó Diputació se n' anavan ab el subsidi ó perferta votat per las Corts, y que era de vegadas molt fort. Las Corts de 1599 votaren tres millons de lliuras. La Diputació el recaudaba aquest subsidi y 'l donaba al Rey. Era ben mirat el tant que la Diputació donaba al Estat monárquich espanyol, perque tot lo demés s' ho administraba y distribuía la Diputació, era lo que aquesta entregaba á la monarquía espanyola. era la subvenció que las Corts havian votat, era aixó de que avuy s' ha parlat ab nom de concert económich, y ab aquesta quantitat de importancia, la Diputa-

(1) *Directori de la visita del General del Principat de Catalunga y Comtats de Rosselló y Cerdanya.*

ció de Catalunya contribuía á las empresas y conquestas d' América, á las guerras del interior y ab Europa, á totas las aventuras militars y políticas dels Reys d' Espanya, algunas d' ellas per cert perjudicials al comers de Catalunya, per envejas y competencias de familias reyals, per ideyals relligiosos ó sense ideyal ni criteri.

La Diputació tenía després el gasto del sosteniment de sa esquadra y sas milicias. El dia que parlém de la organisació militar de Catalunya ja ens lleurá de ocupárnosen d' aytals esquadra y milicia.

Esmersaba també diners pera la construcció y conservació dels camins y pera 'l servey de correus y per últim com gastos ordinaris hi havia el de pagar els seus oficials.

El parlar d' aquestos es altra punt de la conferencia d' avuy.

De empleats ó funcionaris – la paraula típica era *oficials*—de la Diputació n' hi havia de tres estaments.

Un magistrat catalá, Aguirre (1), que escrigué una obra sobre aquest punt, diu qu' uns eran elegits per la sort, altres per gracia y altres oficis eran vendibles; com era cosa corrent en aquella época, se venían las plassas d' oficials, promediant certas condicions per part dels qui las pretenian.

El oficis (empleus) eran per vida y alguns trienals.

D' aquestos empleats ó funcionaris de la Diputació, dels qu' hem de ocuparnos en primer terme, perque eran els qui més ennoblían á aquella, son els advocats assessors. Cal ferse cárrech de lo que eran aquestos funcionaris y pera aixó cal també tenir en compte que la Diputació era la Corporació encarregada de vetllar pel cumpliment de las lleys de la terra y pel respecte á las llibertats y drets. Aquesta feyna jurídica y formalista per demés, continua sense repós sobre tot en els últims temps dels regnats de Felip IV y de Felip V. No fá pas gayre que recordaba que 'ls poders com més febles més déspotas, y per

(1) *Discursus super officiis venalibus Generalitatis Cathaloniæ.*

aixó en aquellas épocas en las quals eran més sovint las contravencions de las lleys y privilegis el travall dels assessors de la Diputació era un travall feixuch y seguit, donant motiu per altra part á que cada any s' escriguessen un reguitzell de alegats que avuy al venir á las nostras mans autorisats per las firmas dels nostres més insignes jurisconsults cada un dels quals es un tractat de Dret polítich de Catalunya.

En aquest cos de advocats assessors de la Diputació hi figuraren els més grans advocats de la terra.

El travall d' aquestos jurisconsults á cada contraversió de las lleys, llibertats y constitucions consistía primer en destriar tot lo inútil pera sometre el cas concret á la Diputació: aquest travall era el més amohinador que 'ls assessors feyan.

Fontanella parla del gran número de reclamacions sense rahó ni fonament que en el seu temps se presentaban y que califica de *fiambres* á usansa castellana del dir de una cosa freda y sense such.

Foren assessors de la Diputació: Xammar, Cancer, de Ramon, Ripoll y sobre tot Fontanella.

La figura de Fontanella, quí en sa joventut arriba al Concell de Cent y es Conceller en Cap en plena revolució l' any 1640, resurt entre la dels demés advocats assessors. Escrigué entre altres obras el seu famós tractat *De pactis* en quina obra se 'ns presenta com un home seré, com un home del Nort de Catalunya, era fill d' Olot, conegut en tot el mon y relacionantse ab els principals jurisconsults d' Espanya, Fransa é Italia. La seva obra *Decisiones* porta com un gavell de qüestions, consultas y dictamens de la seva assessoría de la Generalitat, sobre tot en el periodo de 1620 fins al 1640. Llavors el trobém encarregat d' una embaixada á Madrid; com se fa en nostre temps, se anomena una comissió y las mes de las voltas en lloch de representants s' hi envía un advocat ó secretari. La Diputació enviá á n' en Fontanella sent aquesta una de las comissions més difícils, perque s' havia de reclamar contra 'l Virrey, Duch d' Alcalá, que

volía manar l' esquadra de la Diputació; quan se sapigué que era ell el designat, desde Madrit se circulá la ordre de que l' enfessin entornar desseguit: no 'l volían rebre ni veure. Aixís ho explica una carta de Fontanella de 1621 dirigida als diputats. Diu la carta qu' es del 12 de febrer d' aquell any: (1)

«Molt Ilustres Senyors:

»Jo he fet lo que he pogut per servir á V. S.ª en esta »embaixada que foren servits volerme encomanar, axí en »procurar per tots los medis posibles que estos senyors »me volgüessen oyr, com en guardarme perque no 'm pre»sentassen lo manament que sabía me tenían despedit, no »sens gran incomoditat mia, perque per guardarme havia »de anar mudant cadaldia de posada y moltes vegades se »hagué de eixir de Madrit, ja Alcalá, ja al Escorial y al »Prado com en altres parts, no per pendre lo pler que »acostuman los altres, sino merament per guardarme; pero »com ere necessari que jo tornás á Madrit y estigués allí »per donar color á les diligencias, que 's fan prou millor »estanthi lo interessat pressent. Al temps que 'm deyen »que debia estar ab poch recel que ja no 's curarien de »mí, si be en lo de la embaixada me daban sempre malas »novas, vuy divendres, dia de Santa Eulalia, á la hora »del dinar, trahit de algú, que no pot ser altrement se»gons jo estava en part secreta, es vingut un porter del »Consell de Aragó, que m' ha pressentat un manament de »Sa Magestat, despedit á dos de Janer prop passat, que »deu esser lo mateix que m' aguardava á Alcalá quan »vingui, manantme á pena de dos mil ducats que dins vint »y quatre hores isques de Madrit y via recta me n' anás »á Barcelona, ahont me presentás devant del Sor. Duch »de Alcalá, dins quince dias, y dins un mes enviás certi»ficatoria com aixís ho habia cumplit, que es puntualment »lo manament que fereu á micer Soler de Perpinyá quan »era assessor y vingué assí per altre negoci. No puch ne-

(1) Arch Cor. Aragó.—Dietari 1621, fol. 56 y Correspondencia fol. 93 y 407.

»gar sino que m' ha turbat est manament, perque per una »part tenim obligació de obeir als manaments de Sa Ma»gestat, y per altre veig las ordres que V. S.ª me donen »que no m' entorne, encara que se 'm fasse qualsevols »manament; no se que dirmhi. Som determinat de exir»men fora de Madrit y aguardar la orde de V. S.ª del que »me ordenavan fasse. Suplich á V. S.ª ho manen resoldre »ab prestesa que ja veuhen lo perill en que estich. A mi, »sino fora per la reputació del Principat, no 'm raca res »en lo negoci, perque he fet tot lo que haguera pogut fer »si m' haguessen oyt, llevat de que no ho he pogut dir á »boca, pero ab memorials no ha faltat cosa que no ho »digués.»

. . . . . .

Aquest era l' home. Pero al costat d' aquest home hi havía els de Barcelona tant homens com ell; se reuneixen els Diputats y oidors y resolen lo següent:

«Llegidas dites cartes y manaments sas Senyories, »parlant dit senyor Deputat eclesiastich als dits senyors »elets (elegits), fossen servits aconsellarlos lo que podien »y devien fer acerca de les demunt dites coses en benefi»ci del dit General.

»Los dits senyors elets, unanimes y conformes aconse»llaren á Ses Senyories que incontinent fessen *una carta* »*escribint al dit embaixador que no obstant qualsevol ma»nament se detingue ahont se valla que 's tropie* aixís en lo »camí com en la Cort de S. M., fins á tant que tingue »altre orde y avís de S. S. y que aixís mateix als primers »dies de Cuaresma tinguen els Brassos en la present Casa» ó sía se reuneixen las Corts sense 'l Rey.

Això va fer recular al poder Central.

Al costat dels advocats assessors hi havía el oficial que s' anomenava Secretari major y corresponía al cárrech que avuy s' en diu Secretari General en las Corporacions modernas.

Tenía com á cárrech especial la redacció dels *Dietaris*, que son la historia de Catalunya en una colla de sigles y sobre tot els que 's refereixen á las guerras de

Joan II son curiosos. Ho era aquell temps de guerra y bullangas un tal Lafont y parlaba en els *Dietaris* de totas las cosas curiosas que passavan, de quan un enemich feya un discurs contra la Diputació, de si un Bisbe de Barcelona s' en havía endut ab ell al altre mon 900 lliuras que havía enmatllevat á la Diputació y no havía restituit, dels mals augurs d' haver vist una estrella ab cua, d' haver llensat el mar una balena, d' haver tocat per si solas las campanas de Velilla á Aragó, senyal de mort de Rey ó Princeps, etc., etc.

Hi havía també el Regent de comptes, el revisor, el procurador general d' assumptos, receptor de salaris, després el dressaner ó encarregat de las dressanas de Barcelona, etc.

Y succehía, Senyors, que sobre aquest conjunt orgánich de la Diputació hi havía una práctica ó institució que tenían també las repúblicas italianas: la institució notabilísima de la Sindicatura y fiscalisació que 's troba en lo que s' en deya la *visita* dels diputats y empleats de la Diputació.

Acababa el cárrech y venía la visita, la fiscalisació dels actes.

El tribunal de la visita seya en la Sala dels Reys, se nomenavan á la sort un número de visitadors, un advocat fiscal, que tinguessin 5 anys d' exercici, fossin catalans, etc., y s' obría el *judici de visita.*

Primer que tot, els visitadors feyan una crida per tot Catalunya perque quisvulla que tingués una queixa ó quelcom que reclamar contra el Diputat que cessaba ó contra un oficial d' aquell trieni, havía de fer la reclamació dintre els 30 días següents á la crida, depositantla en una de las tres caixas que en altres tants paratjes posaba la Diputació ab tres panys y claus que guardaban tres visitadors: una caixa era al carrer de San Domingo del Call, l' altre á la plassa de San Jaume y altre á la Capella nova, ahont tothom podía portarhi sa reclamació, anónima ó no anónima. Molt consemblant aixó á lo que succehía en algunas repúblicas italianas.

Una de las caixas he dit que 's posaba á la Capella nova: allí deliberaba el tribunal de la visita y també perque la costúm semblés més italiana, els visitadors se reunían en cónclave en la Sala, que 's tapiaba quedant en incomunicació completa, puig durant aquell temps ningú podia entrar en aquella estancia.

Acabats aquells 30 dias se obría la habitació y comensaba el judici. Se comunicaban las reclamacions, se escoltaba als que fossin acusats pera que 's defenssessin, y se celebraba un verdador judici contradictori que acababa al cap d' alguns mesos ab una sentencia que 's feya pública pera coneixement de tothom.

Sent aixís, se comprén que la Diputació funcionés d' aquell modo qu' he dit: perque 'ls Diputats després de sindicar al Rey y tots els qui anessin contra las Constitucions de Catalunya, acababan per sindicarse á ells mateixos.

Es una práctica que está tan lluny de lo que passa avuy, que la primera impresió que fa es d' un fort y estret rigorisme.

Avuy que sols hi ha la censura de la prempsa per la opinió pública, perque la sanció dels tribunals rara vegada s' aixeca contra un empleat ó funcionari, aquest principi era un principi de gran moralisació y aquest principi es una de las glorias més grans de la Diputació catalana com ho fou de las repúblicas italianas, havent dit Sismondi sobre aquest particular, que es de rahó dintre de la democracia y la república, que tot cárrech que naix del poble, al poble deu donarse compte del us que se 'n fa. Avuy res... ¡ni 'm parlém de lo que passa!

CONFERENCIA X

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 31 Janer any 1905)

Els comtats, els valls ó cantons autónomos del antich Principat de Catalunya.—Veguerías.—La seva organisació.

SENYORS:

Al parlar en la conferencia d' aquesta nit dels comtats, valls y cantons lliures y autónomos que hi havía en l' antich Principat catalá, convindría per un moment fer abstracció complerta del país ahont tením la nostra estada.

Es precís fugir d' Espanya ab el pensament; es precís allunyarnos d' aquestas nacions llatinas que han consagrat una verdadera idolatría á la igualtat y al uniformisme, y ovirant lo que hi ha á altres terras, á altres terras y nacions avuy las més poderosas del mon y mes fortas,

veure una organisació que no estém avesats á veure, sentir d'una manera que no sentím y trobar las cosas dins de un criteri arregladas ben al revés del que 'ns han inculcat; perque si no ens posém en aquest punt, si no ens fem un criteri distint de la obsessió que 'ns domina desde l' infantesa, la organisació del antich Estat catalá s' ens presentará al primer cop d' ull faltat de simetria y d' armonía, irregular, estrany y fins anárquich de vegadas.

Pero si corrent el pensament á altres terras y nacions més ben montadas parém esment en qualsevol d' ellas, en aquella que 's mostra com exemple quan se tracta de Dret polítich, es á dir, Inglaterra, trobém que la nació inglesa no es sols Inglaterra que ab Escocia y Irlanda tenen llegislació distinta, sino tot un eixám d' illas, tocant á la mateixa costa de la Gran Bretanya y altres escampadas per las quatre parts del mon, ab gents blancas, negras, rojas, ab relligions, lleys y estat social oposat pero ab llibertat totas y autonomía.

El Dret comú inglés s' aplica no més que á Inglaterra propiament dita, no á Escocia ni á Irlanda ni al país de Gales. La illa de Man, tocant á la costa inglesa, se llegisla per un consell y una cambra representativa elegida per set anys pels homens y donas propietaris d' inmobles. Las illas normandas, també vora la costa, se gobernan per un consell de dotse jurats, el gobernador, representants del clero y del poble y llegislan ab completa autonomía ells ab ells dins de la regió seva.

Aixó als que estém en mitjorn d' Europa, uniformats sobre tot desde la Revolució francesa, ens apar un desconcert, fins un desgavell, y que ha de afectar á la vida del Estat; y, no obstant, aquest desgavell es sols á primera vista, perque tal com passa en la vida en tots els sers de la Creació, com més complexe es el seu organisme, més poderosa es y més perfecte y regular, estesa é intensa la llur vida, dalt la escala dels sers, posant al ser humá, model de finesa y complicació orgánica, pel mateix istil com mes fort es l' Estat mes complicats els seus ressorts y rodatjes de la seva máquina y organisació se presentan.

¿Y qué us diré després d' Inglaterra? Si fugint d'Espanya aném á una altre nació forta y gran, com Alemanya, hi trobém estats independents, estats lliures com el de Hamburg, afegits al imperi ab el sol llas del Emperador; si contemplém l' Austria, al Austria-Hungría, que tots els tractadistas citan com una pedra d' escándol y exemple de multiplicitat de régimens dintre d' un gran Estat, Austria es la més gran proba de que cal molta varietat pera que la forsa y sanitat dels pobles no s' esmortueixi. Sí, perque l' Austria, després de 1866, després de la batalla de Sadowa, l' Austria s' hauría ensorrat si no s' hagués aixecat el moviment particularista de las nacionalitats húngara, croata y txeche, que, com las fondas y grossas arrels d' un gran arbre, al esberlar la soca la destral, tot d' un plegat ab moltissima vida y ufana rebrotaren.

Suissa es l' exemple que podém citar y tot sovint se cita. Suissa está dividida en 22 distints cantons, alguns dividits en dos, ab *referendum* ó sigui consulta de las lleys en la plassa pública á tots els ciutadans, cantons units per lo que toca á moneda, servey de Correus y Telégrafos, Aduanas, dret de gents, propietat industrial, dret d' obligacions y defensa exterior del territori. Podém dir que la seva situació geográfica obliga á Suissa á aquest sistema; pero de totas maneras es un gran exemple d' organisació de poble superior en l' escala política y social dels pobles.

Aquest sistema ja ho sabeu, senyors, es el dels Estats Units; aquesta nació jove quin pes hem sentit en la última guerra, se conté d'un Estat general ab 38 estats units y diferents territoris. No més vull citar un fet, perque tots ho coneixeu: quan la vida surgeix, no se la ofega ab un decret de la *Gaceta*, com aquí; se li dona la ma, se l' encamina y ajuda, y aixís se fa una agrupació d' homens lliures. En els Estats Units es un principi que si 'ls homens d' una *citè* ó ciutat que ella sola forma un cantó ó departament, diu qu' están ab medis de pagarse els gastos del seu govern y donant al Estat general lo que l' es-

tat general requereixi y regirse per sí mateixos; feta aquesta declaració y comprobada, se constitueix una ciutat lliure, se 'ls hi estén y dona una carta d' incorporació á la gran confederació Nort-Americana.

Ben bé ha dit Montesquieu que las ideas d' uniformitat alguna vegada las tenen els grans esperits y els grans pobles; pero son patrimoni constant dels mesquins y pobres.

Molt sovint vol explicarse aixó per l' ambient, per la vida que 'ls pobles han menat y altres per la mateixa configuració geográfica del territori nacional. En aquest tirat de veure las cosas hi son molt afectats alguns sociólechs francesos; l' un diu que 'l monoteisme y la monarquía absoluta nasqueren en la monotonía é igualtat dels deserts d' Asia, altres qué sé jo; pero la veritat es que entre nosaltres, si ens imaginém nostre país de la manera com Deu l' ha fet, com penjant de la cordillera dels Pirineus, ab aquesta costa, ab aquestas platjas rialleras y baixar á las concas ahont els rius s' expandeixen pera donar vida á l' industria, ens trobém ab regions que son varias y diferentas; y no hi ha dupte que sa historia també havía de correspondre á n' aquesta varietat y hi correspón fentho d' una manera absoluta, casi incomprensible pera nosaltres perque se 'n va molt enllá, se 'n va á las primeras épocas de la historia.

Hi ha hagut un escriptor que bé pot considerarse com el primer historiador espanyol modern, D. Aureliá Fernández Guerra, que si no tingués altre mérit que aquest, mereix que 'l seu nom passi á la posteritat, se fixá, al examinar el mapa d' Espanya, en que 's trobaba un gran número de noms repetits en diferents punts, y notá que aqueixos noms corresponen á fronteras, y trobá en sa etimología que casi sempre convenen á un nom d' un animal que bé podría ser el d' un ídol; y aixís cita la paraula *Cervera*, trobant moltas vegadas aquest nom repetit y sempre corresponent á un límit de regió. Aixís hi ha un Cervère á la entrada de Fransa, en el Roselló, hi ha Cervera á la entrada de la comarca d' Urgell, altre á

Lleyda y altres bandas y sempre en ciutats de límits de fronteras ó regions; *Alcanar,* de *Can, Canet* y se repeteix també ab freqüencia en varias bandas *Alfar, Espina, Fayon, Lledó, Tor, Torá, Finestres, Finestrellas:* noms tots terminals y que qualsevol ab el mapa á la vista veurá que van posats seguint las divisorias, las fronteras, las ayguavessants de las regions antigas.

Això passa á Catalunya com en altres regions ibéricas.

Dintre, donchs, de Catalunya, trobém una delimitació de regions que están separadas no sols pels homens ab el llenguatje, sino per la naturalesa y la historia ab els noms terminals; no solament un seguit de comarcas naturals, las actuals, sino també una divisió mes general marcada ab signes indelebles, y es la següent:

El Principat de Catalunya imagineusel com un macís de montanyas formant com una mena d' esquenada que comensa en las alturas de Berga y segueix cap á Solsona, Segarra, Santa Coloma de Queralt ahont se enforça; un dels ramals va al Coll de Balaguer y divideix en dugas parts á Catalunya y no sols son las montanyas sino els homens els qui marcan aquesta divisió ó sino veyeu:

A la banda d' enllá d' aquesta espinada de Catalunya, la gent pronuncía la *e* clara, oberta, diuhen par*e*, mar*e*; els de la banda d' aquí pronuncian la *e* fosca; al altre banda el tipo es més ibérich y semita perque trigaren més temps á traurer els moros y 'l feudalisme y tingué poca forsa; á la banda d' aquí més indo-europea, celta y germánich; al altra banda no hi ha l' esperit individualista, quan se reuneixen forman sempre agrupació, la última vegada que 'ls he vist que fou en el Sometent á Montserrat, anaban tots uniformats y com formant batallons; els d' aquí oferían un aspecte especial, un individualisme molt marcat, trajos distints, una altre manera de parlar: son una altre gent.

En aquesta altre banda, ahont per haverhi comarcas planas son més fácils las invasions, el carácter de la gent es obert, expansíu y ahont se troba el tipo celto-galo es

en las comarcas obertas d' aquesta part d' aquí; els que entraban pe'l Pirineu, per Portus, Banyuls, entraban á aqueixas comarcas obertas.

En cambi en el interior, de las comarcas tancadas, Plana de Vich, pla de Bages, Cardona, Solsona, son gent reservada, gent de pocas paraulas, retreta; el veritable tipo d' ells se troba en la Seu d' Urgell y Vall d' Andorra: es alló de ja dirne del esser reservat fer l' andorrá y aixis se conta de un estudiant de la Seu que al traduir del Evangeli el versícul «*Jesus autem tacebat...*», etc., deya *Jesús feya l' andorrá,* es á dir, callaba.

Son la mateixa gent que 's repeteix en tota la historia de Catalunya, forman el nus étnich catalá, el nus de resistencia, es la tribu mes guerrera que 'ls romans trobaren, son la gent de Egara (Tarrasa), contra 'ls moros, son els que l' any 1808 á Manresa, se sublevan contra la dominació forastera.

Lo curiós del cas es que demostra que en aquest país hi hagué aquestas regions autónomas á cada pas, el que l' esperit de cada una d' aquestas regions se manifesta y reflexa en sos homnes capdals com si en ells se trobés sublimat l' esperit de la regió.

Partint d' aixó pot arribarse á una conclusió curiosa.

Agafeu el Diccionari d' autors catalans d' en Torres Amat y posant en columna els que hi figuran per diversos conceptes, místichs, poetas, filosops, jurisconsults, cada un ab el nom del punt d' ahont es fill, resultarán las diferencias de cada una d' aquestas comarcas completament marcadas.

En la part interior de Catalunya, son aquesta gent retreta, que viu una vida interior, es ahont s' han produhit els grans místichs, filosops y poetas; entre la gent de l' altre part han aparegut els grans polítichs, jurisconsults y la gent de moviment y acció.

Aixís veyém que en la regió interior, ausetana, hi ha en Balmes, Bach, fray Joseph del Esperit Sant, Mas, Pare Claret y els poetas Ribot, Camprodón, Verdaguer. No cal dir que no faig sino apuntar uns quans noms. Tampoch

aixó vol dir que alguna vegada no hi aparegui en aquestas encontradas, algún jurisconsult ó metge distingít; pero no es lo que abunda.

En cambi veyém á l' altre banda. En l'altre regió apenas hi ha noticia d' aquestos, pero hi ha polítichs, jurisconsults, historiadors: el primer cronista nostre, Muntaner, era fill de Perelada; Pujades sortit de Figueras: el cardenal Margarit de Castell d' Ampurdá; els jurisconsults Mieres, Socarrats, Fontanella fill d'Olot; en ciencias socials hi ha Aymerich, Eximenis de Girona y Dorca Bosch de Rosselló, Oliva de la Vall del Querol.

També en la regió de Lleyda hi ha jurisconsults, historiadors y polítichs: Cortiada, Moli, Ferrer, Vilaplana, etc.; ciencias exactas, en el Roselló, Aragó, Fabra de Llivia y en aquesta regió, com formant claps, hi han dugas poblacions que son dignas d' esment, Figueras, que sembla punt de reformadors y d' ahont eran fills Monturiol y P. Terradas y Reus, ahont nasqueren Prim, Sinibaldo de Mas, etc.

Es induptable qu' aixó está en la naturalesa del país y aquesta varietat es la que aném á veure are moventse dintre del Estat catalá en forma de agrupacions, ó comtats y cantons independents.

Imagineuse qne sobre aquest país ve una organisació que alguns han calificat de caóstica, desordenada, feudal: imagineus que s' entronisan aquellas agrupacions quan cau l' imperi carlovingi y per tot trobém un senyor feudal que té per base generalment la comunitat de bens, pasturas y conreus, tenint per centre l' antich Castro.

S' organisa el feudalisme y sobre d' ell y la seva varietat s' estén á poch á poch el principi d' unitat, no sols ab la soberanía del monarca sino altre soberanía general, al principi representada per las Corts y després per la Diputació ó la Generalitat.

Els reys, comtes de Barcelona, princeps de Catalunya, per medi de casaments ó emparentaments se fan seus els comtats de Vich, de Girona, de Besalú, Urgell, Ampurias; tot ho absorveixen y la Diputacié s' extén y planteja la

idea de unitat en tot el territori; era la soberanía comú: s' havía votat el subsidi; donchs aquell subsidi qui 'l recauda es la Diputació y aixís la Diputació intervé en tot.

Si estudiessim la estadística del sigle XIV que desde 'l Roselló al Ebre, comptant per fochs ó casas com llavors se feya, se troban els fochs de Catalunya dividits en fochs reals ó populars, de nobles y militars y els de la iglesia: cada una d' aquestas agrupacions ab sos senyors diferents y sa organisació completament distinta, pero sobre tots ells el Rey y la Diputació.

Hi ha un moment en el qual aquesta diversitat minva una mica.

Es en el sigle XIV, sobre tot en temps de Pere el Cerimoniós, y aleshoras quedan com verdaders estats autónoms els de Roselló, Cerdenya, Ampurias, Perelada y Besalú y com valls lliures la vall d' Arán, de Querol y de Ribas, y al Sud de Catalunya, sobre tot, Tortosa, també lliure. Al costat de Tortosa hi havía Tarragona que depenía del arquebisbe, pero era un estat feudal y á la vegada municipal lliure pero més limitat que aquestos altres, que eran verdaders comtats y estats ab fesomía propia.

D' aquestos hem d' ocuparnos avuy.

La particularitat dels comptats de Roselló y Cerdanya se veu ben bé de las polémicas sostingudas en el sigle XVII sobre sa autonomía. D' ellas s' en desprén qu' eran un estat agregat á la Corona. Aixís per exemple, el nom oficial de Catalunya en tots els actes era «Principat de Catalunya y Comtats de Roselló y Cerdanya», etc.; de no haver sigut aixís no hi havía necessitat de dir «comtats de Roselló y Cerdanya», etc.

Tenían un governador ó veguer apart, tribunals especials, soldats especials, moneda propia seva. Hi ha quí, exagerantho, diu que hi havía també sas costums y llenguatge propis.

Ab motíu de la influencia castellana á Catalunya, en 1600 y pico, volían separarse de Barcelona dihent que Barcelona ho agabellaba tot. Fontanella reb l' encárrech

de intervenir en aquest conflicte, publicantse alegacions memorials sobre aquest punt un xich comprométs (1).

Allí y en la obra de Bosch *Títols de honor de Catalunya, Roselló y Cerdanya* se trova la verdadera noticia de lo que eran aquells comtats.

Veyent el compte Gerart que moriría sense fills, en 1172, se dona el cas notable de que convoca una junta á Perpinyá, diu á la Junta que está valetudinari, entre la vida y la mort, y que 'ls reuneix pera que decideixin si el comtat quan ell mori, haurá de passar á Fransa, ó Alfons I d' Aragó.

S' acordá que passés al Rey d' Aragó. Aleshores vingué la unió regnant Alfons II.

Alfons confirmá las costums del comtat, perque cada comtat tenía son códich de costums.

En las costums de Perpinyá s' hi revela l' esperit avensat que tenía aquella gent en els sigles XII y XIII.

La primera costúm diu: «Els homes de Perpenyá no deuhen playdejar ne esser jutjats per los Usatges de Barchinona ne per ley Gotica, mes per les costumes de la vila e per dret la on costumes defallen».

Tenen molt cuidado de fer constar que «el veguer no ha jurisdicció ó poder alcun, en los homens de Perpinyá».

Com á típich, y aixó se troba també en els comtats d' Ampurias y Perelada, hi havía una certa relaxació en determinats delictes.

Primerament hi havía la característica de tota organisació gótica, de que 'ls delictes se compensaban per medis de diners: com en els *Usatjes:* una mort podía ser composada.

Respecte á un cert delicle se deya: «L' adulteri á Perpenyá no es punit segons les leys, ne algun de Perpenyá no pot esser acusat ne punit de adulteri ja comes; mes si la Cort pren alcuns en adulteri pot los fer corre la vila e que no perden res del lur».

(1) *Discurso fundado en Derecho, sobre la pretensión que tienen los condados de Rossellón y Cerdaña, de desunirse y separarse del Principado de Cataluña y su Diputación, compuesto y ordenado por el Doctor Luys Palau, assesor de la casa Consular de la fidelísima villa de Perpiñán.*

Es un principi d' alta conveniencia social dir en el delicte de injuria «no he volgut dir això; en veritat, es fill de la meva ira»: avuy ab tot això sería comdemnat en els tribunals espanyols: á Perpinyá abans que 'ls testimonis declaressin jurant «que per ira e no per veritat ho ha dit» no hi havía pena.

Com succehía també en el comtat d' Ampurias hi havía la costúm á Perpinyá de clavar la porta al que 's feya execució per deutes, pero per una altre costúm se minva aquest rigor y se diu: «Si la porta de algún será clavada per deute ó altra rahó, legut sia aquel qui hi habita, entrar per altra part en la casa clavada, sens alcuna pena, pus la clavadura romanga entira e no tochada.»

De Perpinyá, com també passaba á Barcelona, n' eran «carrer y membre» algunas poblacions del Rosselló, que tenían els privilegis de Perpinyá.

Després foren donats els comtats á la casa de Mallorca fins que en Pere IV acabá ab la dinastía de Mallorca y entrá á Rosselló y Cerdenya.

Al entrarhi, per una d' aquellas combinacions del Cerimoniós, en un gran preámbul que fa en un document, diu que li havían demanat que introduhís els Usatjes de Barcelona: això sols era una combinació seva y en 1344 reuneix las Corts á Perpinyá y dicta la Constitució *Hac nostra* en la qual se tracta dels drets de la dona inspirantse en la costúm de Perpinyá ahont las Corts es taban reunidas. Era un medi d'absorvir, pero que la absorció se fes sense esforsos.

Una cosa semblant passá á Tortosa celebranthi sovint las Corts catalanas.

Els comtats d' Ampurias y Perelada continúan independents, puig tenen la seva forsa, esquadras y soldats y per això en totas las reunions de Corts se sentía la veu del procuradór del Comte d' Ampurias que deya: «Si en això que s' ha votat hi ha quelcom que pugui perjudicar al Comte d' Ampurias en sos drets, es com si no existís pera 'l comtat d' Ampurias».

Ampurias, Perelada y Besalú tenían un carácter goth,

y franch; era un punt de Catalunya ahont aquesta nissaga germánica havia quedat ab major forsa, aixís es que no te res d' estrany que aquestos comtats tinguessin una institució purament longobarda, germana primitiva, la institució de la venjansa. Qualsevol ofés de un foraster podía pendre venjansa. Aixó era ben bé la *faida* germánica y era tan corrent que en el Códich d' Ampurias y també en els de Perelada y Besalú se diu d' una manera clara, per exemple:

«Habitant de Castelló si será injuriat en bens ó en persona per estrany ó dins vila ó fora de aquella si aquell trobará dins los límits de la present vila de aquell se porá venjar sens perill ni embarch algú ans bé sie franch de tot delicte y pena en la qual per dit respecte poria esser caygut». (Rúbrica de privilegis de Castelló y Comtat de Empuries.)

Al Comptat de Besalú y de Perelada era lo mateix la seva costúm, deya:

«Item si algún foraster fará alguna injuria corporal á algun habitant de la present vila, lo Sr. de dita vila no pot guiar aquell tal, sens voluntat de aquell á qui haurá fet la injuria y si lo tal habitant se venjará lo Sr. de Perelada nol pot convenir ni castigar». (Llibre de la cadena de Perelada, capítol 44.)

Se comprén que aquest sistema primitíu, móstra de la civilisació germánica de aquestos comtats aná perdentse, pero encara las Corts de 1502 se 'n recordavan dient:

«Com instigant é procurant lo enemich de pau en lo Principat de Catalunya sie introduit algun abus de *malvada consuetut*, ço es, que si algú será mort, ó offés per algún altre, los parents, ó amichs del mort, nafrat ó offés presumint pendre de ells venjansa, menyspreant en açó la Reyal punitió, ó *vindicta de justicia*, no tantsolament contra la persona del homeyer, nafradór, ó óffenedor, procuran artificiosament, ó maquinosa, la mort, nafras ó destrucció, mas encara contra los fills, germans, oncles, nebots, cosinsgermans, ó altres parents, ó amichs del homeyer, nafrador, ó offenedor encara que no sien culpables en la nafra ó offensa.....»

Pero aixó havía estat tant á la massa de la sanchs, com vulgarment se diu, en aquellas comarcas de civilisació germánica, que quan Jaume I fundá la vila real y lliure de Figueras lo primer que 'ls habitants volgueren es fer constar en la carta pobla aquest dret de venjansa.

Totas aquestas disposicions legals els comtats d' Ampurias y Perelada las tenían escritas en un códice que 'n deyan *llibre de la cadena.* Estaba lligat ab cadena á la casa comunal y aixís, en un temps que costaba molt tenir copias y llibres, tothom podía consultarlo.

Hi havía també un Códich de costums y órganisació rural de la horta de Perpinyá, Ampurias, Perelada y hi havía Constitucions sobre higiene, conreus, etc.; tota la part d'aministració que podríam dirne de policía d' aquells comtats.

Seguint la vessant del Pirineu, terras endins, trobém els comtats de Urgell y Pallars.

Els d' Urgell y Pallars també eran un comtat pero ab organisació distinta; allí no 's coneixía el feudalisme, per aixó n' ha quedat una organisació diferent del demés de Catalunya en la propietat, pochs censos, conreus arrendats y pocas masías. Per las cartas de població se veu que tenen una tendencia comunista com influinthi l' esperit de Castella. Aquesta influencia castellana si veu en fets positius anant els comtes d' Urgell sols á las guerras del interior d' Espanya contra els moros, y fins hi ha una vegada un cómte de Castella, ab qui estaban emparentats, que ve á arreglar els assumptos de la casa d' Urgell. Duhen els comtes d' Urgell casi sempre noms goths-castellans com *Hermenegildo* ó sigui *Armengol,* mentres els de l' altre banda de Catalunya se diuhen *Ramón, Berenguer, Jaume,* que eran els noms d' aquí.

Aquells comtat son els qui més trigaren en treure els alarbs y com si haguessin de recullir els últims alens del poble catalá, en Jaume *el Desditxat.* D' allí surt el Comte de Pallars, aquell capdill de la revolució de 1460.

La vall d' Arán era completament ibérica ó vascona.

Allí hi trobém, com no es en cap altre part de Cata-

lunya, el retracte gentilici: en cas de venda els bens havían de passar als parents. Els noms son vaschs. Hi ha com un sistema comunista de pasturas, boscos, etc., y certa llibertat primitiva de costums com se veu en la llegislació sobre fills ilegítims.

A la vall de Carol també passa de la mateixa manera. En temps de Joan I y com ardit de cancillería se 'ls fa saber que no cal que 's reuneixin en *Corts* ó assambleas y que podían nomenar una comissió de 20 concellers pera, ab sas franquicias y llibertat, regirse y governarse.

A la vall de Ribas succehía una cosa semblant.

Y aném al Mitjorn de Catalunya 'ahont se conservaba una cosa típica y distinta de lo que eran aquestos altres comtats de Catalunya.

Tortosa era l' exemple de una autonomía completament romana. No hi havía la *faida* germana, ni la costúm de reunirse en la plassa del poble: era una ciutat pulcre, romana y ab un Códich especial, selecte, articulat y de un dret ja literari y romanista.

Estaba governada com moltas ciutats italianas per una *Potestat* que eran el Rey, els templaris y el baró de Moncada, tots tres formantla.

Aquestas Potestats, que perque la cosa fos més italiana ne deyan *senyorías*, nom que no 's conserva en cap altre part, eran els poders superiors de Tortosa, que tenía els seus vicaris ó veguers que 's reunían y nomenaban cada any síndichs que com els duunvirs romans juraban el cárrech sobre un *peiró*, ara de pedra, ahont posaban els Evangelis, com en l' ara sagrada dels romans, y pera més semblansa hi havía la seva curia de Senadors ó *honorati* y hi havia els banys públichs, respecte dels quals existían verdaderas reglas de policía; aixís, estaba prohibit entrar ahont hi havia els cups ó pilas de aygua freda y calenta, se pagaba una malla per un bany y no pagaban res els nens qui anaban ab las sevas mares; es dir, com en uns banys romans ahont per lliberal consuetut hi eran admesos juheus y serrahins tant com els altres.

També la Corona se proposá unir Tortosa que era un

estat independent y quin Síndich en las Corts s' aixecaba pera protestar dels acorts presos en quan puguessin tocar las lleys y consuetuts de la seva terra. A Tortosa encara hi ha avuy lo recort de tot aixó ab lo de dir que no son catalans sino *tortosins*. Quan la Corona la volgué absorbir, va convocar Corts á Tortosa l' any 1365 en las quals se dicta una Constitució que diu, «Tortosa sie *membre notable, é insigne del comtat de Barcelona e del Principat de Catalunya,* per çó ab la present nostra constitució per tots temps valedora statuim, e sanccim, que nunca la dita ciutat de aquells Comtat é Principat puxa esser separada, ans á ells tots temps romanga unida ensemps e afixa; loants approbants ratificants á confirmants á la Universitat, ciutadans é habitants de la ciutat de Tortosa, qualsevols privilegis é concesions en temps passat á ells fetas».

Aixís se feyan las unions de comarcas quedant ab autonomía «membres insignes y notables» de la nació catalana, membres de un cos l' Estat catalá, membres vivents ab funcions sevas no absorvits y esborrats de la vida

Sobre tot aixó hi havía el poder reyal y la Diputació. Del poder reyal era un organisme que contribuhí molt á la unitat: las *veguerias.*

El Rey nomenaba veguers ó delegats seus, *vicaris,* en tot Catalunya y tenían al seu cárrech administrar justicia.

Eran 21 las veguerias de Catalunya: Barcelona, Roselló, Conflent, Cerdanya, Girona, Besalú, Vich, Camprodon, Vall de Ribas, Osona, Vallés, Manresa, Igualada, Cervera, Tárrega, Balaguer, Pallars, Lleyda, Montblanch, Tarragona y Tortosa.

Las veguerias eran una mena de Tribunal que, á jutjar per lo que diu Ripoll de la de Barcelona, cuidaban de la petita jurisdicció, desahucis, embargs, qüestions d' ordre públich, pau y treva, etc. (1)

---

(1) RIPOLL, *Ordo judiciarius causarum usufrequentium in curia vicarii Barcino-*. Barcelona, 1649.

Estaban tan inspiradas en l' esperit de varietat, que cada vegueria tenía consuetuts judicials sevas y manera especial d' encausar. Las causas debían tramitarse y fallarse sense poguer sortir de les veguerias; es dir, la complicació, la diversificació de las jurisdiccions es la forsa d' aquell régimen del qual brollaba la vida per tot, per tota l' extensió del territori. A l' autonomía dels comtats encara s' hi sobreposaba, hi havía l' autonomía, la vida local de cada veguería.

Las veguerias desapareixen en temps de Felip V y en algunas parts ab las Corts de Cádiz que duhen á aquest país y s' estenen, aquestas ideas d' uniformisme completament francés y que fan que en ditas Corts se proclami el principi de la unitat de Códichs y unitat de mil cosas mes, unitat sempre pera tota la Monarquía.

De tot aquest vell sistema d' organisació local á la catalana ne queda quelcom per mostra, quelcom que ha passat las centurias y viu encara. Aixís com per causas geológicas, al últim cimal d' una montanya trobém á vegadas que s' hi ha format un llach ó si troban senyals de formacions perdudas aixís resta un exemple singular y vivent al cim del Pirineu.

Y resta Andorra; en aquella vall reclosa, s' hi conserva tota la forma típica de lo que era una vall ó comtat lliure.

Tenen els andorrans el seu veguer representant del poder general: el veguer de Fransa y el Bisbe de la Seu d' Urgell; las sevas Corts; els *honorati* que administran, la seva organisació d' exércit, els impostos y absoluta autonomía, el seu Códich completament consuetudinari, las sevas eleccions per fochs ó caps de casa, votant las viudas, la seva justicia, el seu jurat, tot aixó ben vell y ben conservat.

Jo no sé si aquestas ideas son inutils antiguallas, pero aquets principis demanan nostra atenció, debent tenir en compte que las nacions qu' están organisadas diuhen sobre aquestosprincipis son las més fortas y ademés, com autors eminents, es contrari á la dignitat humana aquest

uniformisme á la francesa y avuy ja de las nacions llatinas que obliga á que las agrupacions humanas s' hagin de posar en quadrícula y conduhirse com un remat ó com una colla de hospicians ó presidaris.

Altres no miran sino la part estética de la uniformitat. No es que al contrari s' enamorin d' aquella varietat en que 's fixa Taine al parlar del Louvre, format en diferentas épocas cóm se forman aixís mateix els pobles, sino aquella absoluta igualtat de tot en tota la nació; aixís s' arriba aviat al ridicol, com el cas que 's conta d' aquell ministre francés qui mirant el rellotje deya: «ara tots els noys de Fransa llegeixen, ara fan festa», ¡oh quina ventatje en l' art de govern! aixís com aquell intendent espanyol que 's preguntaba ¿per qué no s' havía d' uniformar fins la ortografía?, y al dictar á un ajudant un ofici com qui arrenglera soldats deya: «Cuente cuantas líneas lleva Vd. escritas. — ¿Dos? — Pues, cóma. — ¿Ocho? — Punto y coma. — ¿Diez? — Punto».

Aquest es el criteri uniformista que tan desgaciada ha fet á la nació espanyola. El del antich Estat catalá era l' extrém contrari.

CONFERENCIA XI

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 6 de Febrer any 1905)

Els Municipis Urbans de l' antiga Catalunya. La República Municipal de Barcelona.

SENYORS:

Al tractar dels Municipis urbans de la antiga Catalunya, es precís, com varem fer en las conferencias anteriors, remontarnos un xich y fugir del estat present no presentant á nostra vista, no volguent recordar, com no siga pera fer una lleugera comparació, l' estat ben dolent y desgavellat dels nostres pobres Municipis.

Convé, com ferem en conferencias anteriors, al parlar de las vilas y dels cantons autonómichs, aixecar nostra vista envers altres terras, en que la llibertat es més innata y més sólida que en la nostra.

Aquí els Municipis exerceixen una funció purament

Fugím, donchs, d' aixó; abandoném per un moment la organisació aquesta. No volguém veure aquets Municipis en los que una vegada al any es cridada, com per escarni, la Assamblea anomenada de vocals associats, que son cridats pera votar uns impostos y uns tributs, que no saben á qué van destinats ni com enllassan ab el moviment municipal. No mirém aquestos Municipis d' Alcaldes de reyal ordre y aqueixos Ajuntaments fills de las fraccions políticas: deixemho anar tot aixó; no volguém veurho, perque son fruyts migrats, son lo que deya un escritor castellá, un dels mellors historiadors coneguts en aquella terra. «Como tierra cansada en lugar de hacer gigantes hace enanos». En lloch de fer jegants fa nanos. Els Estats decadents no poden donar més que aixó y aixó donan.

Mirém, á pesar de nostra decadencia, á paissos forts y poderosos y comensém per capir que aquestos paissos son forts y poderosos perque son paissos de evolució, teras [illegible] revolució, sino de evolució.

Gi[illegible] Inglaterra; la forsa d' Inglaterra es [illegible]ica, que es sa forsa económica, y lo [illegible]un país de evolució, no precisament [illegible]entenen la escola histórica, volguent [illegible] d' uns usos y costúms d' altres sigles [illegible] á las necessitats del present. Vihuen [illegible]volucionant, partint del present y de [illegible]tural[illegible] dels pobles, ho modifican y [illegible]re de [illegible] varietat, valentse del método [illegible] la [illegible]periencia, perque sols el mé[illegible]ble quan hi ha aquesta gran [illegible]andísima varietat naix de las [illegible]uestas poden fundarse sobre [illegible] que ha fet Inglaterra.

[illegible]liga que avuy Londres está or[illegible]arcelona en lo sigle xv? ¿que [illegible]e Londres está com ho estaba [illegible]e Cent en plé sigle xv?

[illegible]t una lley purament com á mo[illegible]n organisarse certs extréms de

del Estat; son corporacions económicas administrativas, com se las anomena, que segueixen en una pauta económich-administrativa enterament propia del Estat; corporacións que serveixen pera recaudar y pera que els Governs se 'n portin la major part dels tributs; corporacions montadas totas baix un sol patró y encara esquifit.

D' aquest absurdo inmens que pesa sobre nostre Espanya, com pesa sobre Italia, sobre Fransa, naix l' absurdo també de que de la mateixa manera estigui organisada una ciutat com Barcelona, que conta 600 ó 700 mil habitants, com un poblet amagat en la més ignorada fondalada dels Pirineus; de la mateixa manera que están montats Pardinas ó Setcasas.

Darrera de aquest absurdo en ve un altre encare més gros... una complicació de administració en que las mans barrueras de aquellas gents que mangonejan els pobles rurals no saben com mourers, lo que dona lloch á la principal font del caciquisme rural, ja que 'l Municipi se dirigeix al agent de negocis, al cacich pera que li administri y li arregli la marxa de aquell rellotje complicat de la marxa municipal. En cambi en una ciutat com Barcelona, de 600 ó 700 mil habitants, la máquina resulta estreta y defectuosa. La máquina 'encongeix l' esperit de la gran urbe, com aquesta, y aferrada per ella no pot mourers el cos municipal per més que siga una funció purament del Estat y com á corporació económich-administrativa no pot sortir dels límits que li concedeix, ni tractanse de una aglomeració humana tan considerable com una ciutat de 600 ó 700 mil habitants, que no cap dintre de una lley uniforme, del patró d' una lley com la actual d' Espanya.

Y es que, senyors, en aquesta terra hem anat á parar gradualment, á una lley que va desapareixer y que es substancial á tots els Estats; gradualment hem anat olvidant que el Municipi es una entitat natural, tant com la familia, perque la Historia ens demostra que 'ls homes desde el primer moment que estigueren en estat de civilisació se han organisat en Municipis rurals y urbans.

Fugím, donchs, d' això; abandonèm per un moment la organisació aquesta. No volguém veure aquets Municipis en los que una vegada al any es cridada, com per escarni, la Assamblea anomenada de vocals associats, que son cridats pera votar uns impostos y uns tributs, que no saben á qué van destinats ni com enllassan ab el moviment municipal. No mirém aquestos Municipis d' Alcaldes de reyal ordre y aqueixos Ajuntaments fills de las fraccions políticas: deixemho anar tot això; no volguém veurho, perque son fruyts migrats, son lo que deya un escritor castellá, un dels mellors historiadors coneguts en aquella terra. «Como tierra cansada en lugar de hacer gigantes hace enanos». En lloch de fer jegants fa nanos. Els Estats decadents no poden donar més que això y això donan.

Mirém, á pesar de nostra decadencia, á paissos forts y poderosos y comensém per capir que aquestos paissos son forts y poderosos perque son paissos de evolució, terras que no son de revolució, sino de evolució.

Girém els ulls á Inglaterra; la forsa d' Inglaterra es sa organisació política, que es sa forsa económica, y lo demés naix de ser un país de evolució, no precisament histórica segons la entenen la escola histórica, volguent petrificarse dintre d' uns usos y costúms d' altres sigles que no corresponen á las necessitats del present. Vihuen aquestas nacions evolucionant, partint del present y de lo que demana la naturalesa dels pobles, ho modifican y ho perfeccionan dintre de la varietat, valentse del método experimental, ó sía de la experiencia, perque sols el método experimental es possible quan hi ha aquesta gran varietat, perque aquesta grandísima varietat naix de las experiencias diversas y aquestas poden fundarse sobre principis fixos, y això es lo que ha fet Inglaterra.

¿Os sorprendrá que vos diga que avuy Londres está organisada com ho estava Barcelona en lo sigle XV? ¿que vos diga que el Municipi de Londres está com ho estaba Barcelona ab el Concell de Cent en plé sigle XV?

Fa uns dias s' ha dictat una lley purament com á model, pera veurer si podían organisarse certs extréms de

la administració local y s' ha dit á tots els Municipis inglesos: Aquí va una lley, el que vulgui péndrerla que la prengui, el que vulga aceptarla que la acepti, el que no la vulgui, que la deixi; jo os donch aquesta com á model, modifiquen lo que vostras necessitats vos demanin. Aquesta es la lley. De aquesta manera es com progresa un país: no ab una Gazeta que ve desde un poder central que ho reglamenta tot hasta l' ayre que hem de respirar. El día que se ha partit de principis generals, s' ha fet una revolució desde dalt; tant revolució es una imposta per una turba, com ho es la del llegislador que quiet en un ministeri se entreté en formar una obra ideal de una regió y arregla alló com un castell de dóminos ó la máquina d'un rellotje, filla del cap, no de la realitat, no filla de la Naturalesa.

Jo no he de esplicarvos, perque el temps me faltaría, la organisació dels Estats lliures, la organisació de Inglaterra, dels Estats Units, de Alemania, de Suissa y altras nacions lliures.

Passém á lo que eran els antichs Municipis urbans de Catalunya. Els veurém completament empalmats ab lo que son aquestos Municipis en Inglaterra y demés paissos de llibertat no ideal sino práctica.

Desde el primer moment se nota una gran divisió; aquesta divisió ha de ser en vilas urbanas, feudals y en vilas urbanas reyals.

Faré en primer lloch una aclaració: trovarém moltas vegadas en los documents antichs la paraula «Castell de... tal banda». Aixó no vol dir que materialment el castell áqueix existís. Vol dir que alló era un grupo feudal, que comensava moltas vegadas sent una Parroquia, una reunió de casas que tenían la seva fortalesa primitiva; alló era un centre feudal. Venía un día en que aquest centre se convertía en centre urbá important, naixía el poble, el número de habitants creixía y també la riquesa del poble y 'llavoras els senyors feudals, lo mateix que feren després els reys, donaren la llibertat á estos pobles. Vingué el pacte. La primera base va ser

tréurelshi el vasallatge feudal. El día que 'ls varen haver tret del vasallatge feudal, aquells aplechs de pobles foren vilas feudals.

Quedan, donchs, en el camp feudal, un poble rural subjecte al feudalisme del castell.

Venían després las vilas feudals; las agrupacions urbanas feudals.

Las vilas reyals eran las vilas lliures fundadas pels reys.

D' aquestos dos aplechs, no os sorprengui que os diga que uns representan, aquí, á Catalunya, la varietat, y 'ls altres la unitat. Las vilas feudals representan la varietat, las vilas reyals la unitat.

Las vilas feudals naixen en diversos dominis. Hi havía vilas feudals que dependían de grans senyors que las havían anat fent lliures y en cambi altres vilas dependían dels monastirs, de las antiguas abadías en concepte, no de establiments religiosos, sino en concepte de feudals, de senyors jurisdiccionals d' aquells territoris; dintre d' aquestas vilas n' hi havía altres que dependían de altres comunitats, com per exemple la dels templaris y altres. En cambi las vilas reyals dependían totas del Rey y el Rey las creaba y el Rey las organisaba. De un sol poder, d' un sol pensament brollaban totas las disposicions, per més que després eran completadas y refetas dintre del Concell; pero á la fí hi havía un pensament únich.

D' aquí venía que á la diversitat grandísima de las vilas feudals s' hi veya al costat l' uniformisme relatiu de las vilas reyals.

D' aquesta mateixa diversitat de las vilas feudals naix que aquestas eran las més típicas, verdaderament las més catalanas, perque totas ellas se formaban per una evolució lenta y en ellas predominaba l' influencia del monastir, de la comunitat ó de la casa noble.

Las vilas feudals tenían, com he dit, la característica de la varietat. Hi ha que tenir en compte que aquí á Catalunya se coneixía molt poch lo que era tan freqüent á Castella y altres punts denominant «Cartas pueblas»; es

á dir, fundació de pobles y vilas per un estatut que en un moment feya que sortís una ciutat com una cosa nova de las entranyas de la terra. Aquí n' hi havía alguns cassos, pero eran casi una raresa. Això es degut á que la reconquesta aquí 's feu molt prompte, de manera que las vilas de «cartas pueblas» son totas en la part baixa de Catalunya y algunas al Urgell últimas terras catalanas d' ahont varen ser trets els moros.

A Castella en cambi hi ha gran número de vilas ab «Cartas pueblas», ó siga fundacions de pobles y vilas que 's creaban de nou.

Dintre de las vilas feudals, com he dit, hi havía diversitats grans, segons que dependissin de una comunitat ó d' un altre, de un senyor feudal ó d' un altre. Las que en general presentaban un carácter més simpátich dintre de las vilas feudals eran las que dependían dels monastirs dels benedictins, per una rahó qu' es comprén. Sóbre tot en los primers temps, las ordres benedictinas eran ordres democráticas. La gent que entraba en las abadías benedictinas portaban una idea molt distinta de la que portaban els grans senyors, solsament guerrers, sense gran ilustració. Las ciencias y las arts s' havían en aquells primers temps arreconat allí, com després de una tempesta en els recons de una platja hi van á parar las preciositats dels naufragis, havían anat á parar á las abadías las preciositats de las ciencias y de las arts en las tempestas socials d' aquells temps calamitosos.

Desde el primer moment s' observa que aquestas vilas que dependeixen dels benedictins son las primeras en gosar de franquicias y llibertats; aquestas, ja al comensar el sigle XII, comensan quan las altres vilas dels senyors feudals trigan molt en tenir aquestos usos y costums de llibertats municipals.

Son molt caracteristicas en aquesta época, per exemple, las vilas de Ripoll, Banyolas y Sant Feliu de Guixols, que dependeixen dels benedictins.

En aquestas vilas acostumava haverhi sempre lluytas latents, que creixían y enfurismaban á mida que preni-

més aixamplis el Municipi que las formaba als voltants del monastir. En els últims temps, sobre tot en la Etat Mitjana, se enverinan més aquestas lluytas entre els elements nous, que sortían de la riquesa, al costat del feudalisme eclesiástich, y els altres que, més aferrats á las tradicions volían no móurers de certas prácticas y costúms. Als bandos que sostenían aquestas lluytas se 'ls donava, com ha sigut sempre costúm en nostra terra, noms característichs, com per exemple, á Bañolas que els hi deyan *cayruts* y *rodons;* els cayruts eran partidaris de la tradició, els durs, partidaris del monastir que no vólían cap moviment; els rodons eran els més afectats á las novetats transigents, rodons que mes facilment rodolavan.

De las vilas aquestas feudals eclesiásticas, las que tenían una nota més marcada, la nota de la ilustració que las dominaba eran las que dependían dels templaris. Els templaris ó temples foren després sucsehits per los canonges de Santa Agna, y per sa ilustració y per sa universalitat, perque eran gents que estaban relacionadas ab tot lo mon, sobre tot ab Europa. Aquestos presentan uns cassos de ilustració especialísima, sas bonas institucions cridan desde el primer moment la atenció.

Per exemple: una de las vilas dels templaris presenta una institució curiosíssima. La vila de Vallfogona de Riucorp, famosa per lo célebre Rector de Vallfogona. Allí hi havía una organisació de conreu, una organisació agrícola tan especial, que fins hi havía una ordenansa obligant que havía de guardarse una cantitat de grá separada tots els anys, porque poguessin sembrar els vehins que no tinguessin casa y volguessen establirla (1). Al costat d' aquesta hi havía una organisació de las pastorías, ordenansas rurals arribadas á la perfecció.

Algunas d' aquestas vilas, com per exemple la de Palafrugell es notable que quan arribava el moment d' una reforma electoral per exemple, se creyan obligats

(1) Mossen Ramon Corbella: *La nostre poble. Aplech de noticies fahents pera l'historia de Vallfogona.* Vich, 1898.

els senyors feudals eclesiástichs de aquestas vilas á donar las sevas rahons filosóficas de per qué feyan aquella reforma. Aixís tením que al capsal d'una d' aquestas reformas referents á una vila que dependía dels templaris, escriu Joan de Prades:

«Com per dispositio del dret comú e dits dels Philoso»fants antichs que han parlat e statuit del bon Regiment de »Poble en quiscuna universitat deguen esser elegides cer»tes persones abils e sufficients dotades de bon seny na»turitat e saviesa en saber conexer lo profit e ben avenir »del Poble les quals Persones aixis triades hajen plen po»der de fer e dir tot quant se pertany á la universitat »ont son ellegides... aixis com experiencia ha fins así »mostrats e comuna praticha vuy en dia mostra en lo »regiment de les notables e antigues ciutats e viles com »sie imposible que bon regiment pusque caure en multi»tut de gents on neccesariament ha diversitat de inten»cións de enteniment e nodriment de dissentió e con»fussió.»

Se tractaba del traspás del sistema de la gran assamblea á la de un consell mes petit pera la vila de Palafrugell.

Y es natural, per altre part, que quan alguna d'aquestas vilas que tenian senyors feudals eclesiástichs, quan tenían la sort de que al devant de la seva jurisdicció hi hagués un prior com D. Joan de Prades ó un bisbe com un que n'hi havía á Girona á principis del sigle XIV, que ordená que tots els rectors, estableixin escolas y que ensenyin de llegir als noys, se comprén que quan un home, com el que portaba el bácul de Girona era el senyor feudal, els hi donaba una organisació conforme ab sa illustració y ab el seu esperit cristiá y fins ab las lecturas de eerts tractadistas com Ximenis y altras que estaban de moda.

Jo os asseguro que en la organisació de una vila com, per exemple La Bisbal d' aquells temps, s'hi trovarían alguns detalls de la manera de enjuiciá que encare podrian avuy ser aplicats, sent superiors á las que avuy tením.

No trovaríam certs inconvenients y veuríam la diferencia que hi ha quan es un pensament sol y aislat dintre un ministeri ó dintre d' una oficina la que dicta una organisació, ó quan aquesta organisació es filla del estudi de las necessitats y de las aspiracions d' un poble ab continua comunicació y estreta relació feta per un estament ilustrat com era la del bisbe de Girona.

Hi ha un reglament del mercat de La Bisbal, que es extraordinari. En éll s' hi trovan detalls curiosos d' higiene, com el següent: «A las carnicerías se 'ls hi prohibeix que al degollar els xays (els bens) se bufin ab la boca, pera inflarlos per creurer que 's contagiós y porta malaltias, baix pena de tal ó qual cosa.» Se 'ls hi manaba que's bufés ab un instrument, un embut, etc. Prohibía també baix penas severas, que las donas que venían á la plassa—y perdonin aquets detalls qu' explico per lo curiosos—venguesin, tenint la filosa als dits, perque ab la filosa y la saliva que 's posaban als dits tocaban després las verduras y las fruytas, y això, á més de ser de poca netedat, era molt portat á contagis.

Y per aquest estil hi havía un reglament llarch, encaminat tot á procurar per la salut pública. Això difícilment se trova en las vilas reyals.

Hi havía també en alguna d' aquestas vilas una institució que val la pena de ser recordada. Jo ho he vist y ho he tocat en documents públichs fins que 's va establir l'any 1845 una cosa contraria. Me refereixo á com estaba montada la contribució de consums.

Jo he vist á la vila que he nascut, vila completament feudal, com daban solució á lo que avuy es un gran y embolicat problema: el de la contribució de consums. Y això era molt general en aquestas vilas feudals. No 's preocupaban de si podía anar contra algun principi d' aquesta ciencia que s' en diu avuy Economía política; no 's preocupaban tampoch de si alló podía ferir aquest ó aquell comers; comprenían que hi havía necessitat de ferho legalment, y ho feyan.

Pera suprimir els consums feyan els mateixos consums

per medi del monopoli; arrendaban un parell d' industrias, la del pa, la del vi ó qualsevol altre; y la industria arrendada, adjudicada al mes dient donava prou á n' aquell Municipi rural y petit pera substituir els consums. L' assamblea de caps de casa acostumava á reunirse pera fer l' encant de la taberna, á vegadas del forn ó d' un' altre industria, y ab alló suplían els consums.

¡Tantdebó qu'avuy fos possible en aquestos pobles petits, ahont el tribut de consums sabeu que 's reparteix *ad libitum* per los que dominan ó per los cacichs, siguent font abundantíssima d' injusticias, font que porta pertorbats als pobles petits cau de rahons y malasvolensas!

¡Tantdebó que faltant á tots els principis d' Economía política, rompent els principis d' Economía política, aixuguessin aquesta font, extingint ab el monopoli d' alguna industria el tribut tant impopular establert á Catalunya desde l' any 1845, copiantho de Fransa!

Tenían las vilas feudals casi sempre barris forans que moltas vegadas estaban ab lluyta ab els dèl interior, perque 's comprén que 'ls interessos dels pagesos fossen contra els del interior de la vila.

Parlém ara dels municipis reyals.

Las vilas reyals, o siga las vilas del rey, tenían un origen que s' explica com un' arma que 'ls reys empleaban pera contrarrestar la forsa del feudalisme. Els reys tingueren especial esment en posar vilas reyals á totas las fronteras dels grans estats del feudalisme, y sobre tot prop dels estats feudals autonómichs de Catalunya.

Per exemple, en las fronteras dels comtats d' Ampurias y Perèlada hi constituiren Figueras y Torroella de Montgrí; en la part de mitjorn de Catalunya hi establiren Montblanch. Sempre en punts que podríam dirne políticament estratégichs, perque pertorbessin aquells estats feudals que al costat tenían.

Per fer aixó comensavan comprant un territori, una parroquia, aprofitant una casa senyorial, y allí fundaban una vila reyal ab una població que ja existía.

La primera condició que oferían las vilas reyals als

que hi posaban casa era que serian lliures de tributs, completament exentas de las prestacions feudals. Estarían completament lliures de tributs aquells que fugían d' una vila feudal y entraban dintre d' una vila reyal. Al entrar dintre de la vila reyal ja no dependían de la jurisdicció del senyor feudal. Aixís s' explica que fossen tant grans las emigracions de las vilas feudals cap als municipis del Rey, cap á las vilas lliures.

Fundadas d' aquesta manera las vilas reyals, sa organisació desde el primer moment se 'ls hi veu una fesomía completament romana. Avuy mateix en tot Europa crida la atenció en la historia dels Municipis, que en totas las parts més ó menys influidas per Roma conservan l' ayre romá, mentres que el Nort conserva l' ayre y posat feudal.

Inglaterra ha conservat l' ayre y posat romá.

Londres es una antigua ciutat romana. La seva organisació consisteix sempre en lo següent:

El Concell general format per una gran assamblea de 200, de vegadas de 100 com el Concell de Cent de Barcelona, com la Curia en els municipis romans. Després ja queda establert com avuy. Un Concell de 200, per moments de grans fets ó resolucions; després un Concell més petit per negócis corrents, que es de 40 ó 50, y després un cert número de concellers (4 ó 5) presidits per lo Major com á comissió executiva y de govern.

Donchs totas aquestas vilas reyals tenían la mateixa organisació. Aquestos grans Concells de 200 ó de 100 se citaban en determinadas ocasions, pero ab certa freqüencia; no com las assambleas de vocals associats que se 'ls cita un día pera votar els tributs. En cassos que s' ho valguessen se cridaba el gran Consell. Després hi havía una comissió permanent que era consemblant á lo dels Ajuntaments d' avuy, si es que 's pot comparar una cosa tant abandonada com la d' avuy ab aquélla tant gran y tant ferma.

El Concell petit el formaban uns 30, 40 ó 50. A Manresa eran 25, aquí 30, y de aquí venía lo del *trentenari*.

Aquestos se reunían y acordaban, quedant després pera executar els acorts els concellers en número de quatre, sis, etc.

Aquesta organisació es la que 's veu en totas parts; aquesta organisació es al cap y á la fi la romana. Totas aquestas organisacions eran en el fons iguals, encare que els noms variaban. A Lleyda els anomenaban pahers; en altres parts concellers, en altres jurats, cónsols, etc.

Hi havía generalment en las vilas reyals una institució importantíssima que deuría avuy esser restaurada. Las vilas reyals tenían rodalía com las ciutats romanas quan eran ciutats com Lleyda, Barcelona. A Barcelona s' en deya l' hort y vinyet y era un territori propi, y després tenían jurisdicció més extensa sobre una batllía.

Eran aquestas batllías uns quants pobles rurals agregats á la ciutat, que si be pasaban per los perjudicis d' haver de contribuir als gastos de la ciutat, per obras de la ciutat mateixa, eran el seu refugi en temps de guerra y la ciutat protegía aquestos llochs que estaban al voltant seu.

La batllia, donchs, seguía sempre com un cércol á las vilas reyals. La organisació d'aquestas era romana y molt simétrica, tal que estudiant els documents de las épocas de las vilas reyals, s' hi veu en algunas una ma de ferro, quan el rey era un Jaume II ó un Pere el Ceremoniós, que feya estremir aquells organismes.

Veyém en los plans de las mateixas poblacions una distribució simétrica que sembla un campament romá. Aixís com el plan d' una vila feudal es una colla entortolligada de carrers, es una varietat extranya, en las vilas reyals podeu veurhi uns cuadradets semblants als cuadradets desgraciats de nostre *Ensanche* ó engrandiment de Barcelona. S' hi veu la ma feixuga d' un rey poderós, y aixó es de tal manera, perque els reys creyan que alló era la pauta d' una ciutat romana ó d' un campament romá. El clasicisme va servir no pas poch ni gayre pera els reys absoluts inspirarse.

També ens hi surt una nota típica en moltas de las

vilas y ciutats reyals de Catalunya; aquestas plassas cubertas, tan típicas en nostras vilas com las que 's trovan á Girona; aquestos carrers ab porxos com á Vilafranca, Cervera, etc., que van desapareixent, qu' eran el senyal típich d' aquestas vilas y al mateix temps una manifestació purament romana clásica.

Las fortificacions mateixas obehían á la pauta generalment presa d' Italia ó de Provensa, també d' una forma completament romana.

Com á vila primera, com á ciutat, cap de totas ellas se presentaba Barcelona. Barcelona, que en l' anunci de la conferencia la he titulada, com se han titulat á Fransa y á Italia alguns Municipis, *República municipal.*

Barcelona es, en lo seu estat primitiu, la ciutat que naix després de la vinguda dels pobles del Nort. Cau la vella ciutat romana y las grans pedras treballadas dels seus monuments, y las sevas ruínas serveixen pera fer el clos de las antigas murallas quals torras veyém encara á la Plassa Nova y avuy quan se destrueixen certas casas del carrer de Avinyó, per exemple, surten de dins de las construccions els grossos carreus de la muralla. Y aixís s' explica que en aquestos fragments de las antigas murallas se trobin trossos de columnas y pedras de monuments que demostran que la ciutat primerament destruída al venir la época dels serrahins aprofitessin aquellas ruínas pera formar el recinte. Reconquistada dels moros pels francessos y fets independents els seus comtes, desseguida se troba en els documents en que un d' aquets comtes, en Ramón Berenguer, confirma las llibertats d' aquesta terra, las llibertats del Comtat y las llibertats de la vila y ciutat de Barcelona.

Feu aquesta confirmació ab jurament en la Seu de Barcelona sobre l' ara del altar de Sant Joan, y diu: Que vingan sobre ell, si falta n' aquell jurament, las penas de Judas Iscariot y totas las penas del infern, etc. Es un document característich de la época. Ab ell firma sa muller la comtesa Sanxa. Reconeixen á la *marca* del seu comtat y del Vallés las propietats comunals, que no de-

gan presentarse á altres tribunals els habitants que als tribunals del comte y nó degan pagar res per la justicia, etc. (1)

Pero ve el día en que naix un astre de primera magnitut en la Historia de Catalunya Pere el Gran ab las Corts del 1282. Veu venir sobre d' ell tota la influencia francesa ab el Papa y creu ha arribat el día de ferse seus els pobles en contra la noblesa y firma la carta de llibertats barcelonina el *Recognoverunt próceres*, quals paraulas, que son las primeras de la carta es una reconeixensa del dret consuetudinari dictat pels prócers d' aquí.

Aquesta ciutat de Barcelona resulta ser la capital de Catalunya y desde aquest punt jo he de comensar per considerarla.

Perdoneu que os diga que jo, dissentint del comú sentir en aquest punt, crech que això ha sigut una desgracia pera Catalunya, una desgracia que la capital fos en aquest lloch.

Ara últimament, per afalagarnos, que no per altre intenció, hi va haverhi algú que va dir que la capital d' Espanya havía de ser Barcelona. Barcelona no té cap condició geográfica pera ser la capital d' Espanya. Totas las grans capitals del mon no están en el mar. Están aprop del mar, pero separadas del mar. Londres está aprop del mar, pero separada del mar, com ho están Sant Petesburg, París, Roma y aixís totas las grans capitals. Y es perque una capital posada en aquestas condicions no es estratégica.

¡Ah! senyors; si en la guerra de Felip IV y en la guerra de Felip V la capital de Catalunya hagués sigut Manresa, Tarrasa ó Vich, es ben segur que aquell siti cruel que va ser la caiguda de Catalunya, no se haguera realisat ab la forma que ho fou voltada per mar per las esquadras, fácil de ésser embestida y de ésser dominada!

---

(1) Arxiu de la Corona de Aragó. Traslats del P. Ribera, tomo I, pág. 421 y seg. de Cancillería 46, fól. 549.

Avuy mateix, si la capital de Filipinas, Manila, no hagués estat en port de mar, haguera sigut més fácil als espanyols fer forta al interior del país la resistencia.

Tal vegada nosaltres estabam disposats pera ser lo que han comprés els Estats Units: que les capitals deuhen ser en ciutats de segón ordre. Té d' haverhi un centre sol y lluny de grans aplechs de població perque hi hagi més serenitat y més tranquilitat y sápigan dominar la situació desde una altura que en mitj del temperi de las ciutats inmensas no 's domina.

Se deya que Barcelona era la patria dels catalans, y aixó 's justificaba per una lley romana, y aquí, com á Roma, aixó que deyan tots els jurisconsults s' ho prenían ab tal justesa y també d' una manera tan romana que per exemple podían ésser citats á Barcelona tots els que tenían una qüestió ó un plet ó una causa criminal en qualsevol part de Catalunya. Si 's trobavan dintre de Barcelona aqui se 'ls podía citar, perque aqui tots els catalans tenían també per una ficció legal el seu domicili.

Ara bé; Barcelona venía á ésser, se pot dir qu' era, una República municipal, perque gosaba d'una complerta autonomía.

El Concell de Barcelona estatuía no solsament sobre organisació propia seva, no sols sobre drets de ciutadans sobre quant podríam dir de vida municipal administrativa, el Concell de Barcelona fins llegislaba sobre punts moltíssim importants que afectaban al Dret civil, y si agafémt las nostres institucions de Catalunya trovarém disposicions sobre compra venda, sobre lloguers, sobre vendas d' esclaus y tot una colla dictadas per lo Concell que afectan á la Jurisdicció y al Dret civil, y pera aplicarho tenía la ciutat tribunals propis, jurisdicció propia, qu' era un d' aquestos el famós *Juhi de prohoms*.

Tot se tractaba aquí en lo criminal per un Jurat, el Juhí de prohoms, menys quan se trobava el Rey á Barcelona. Y aixó 's portaba ab tanta escrupulositat que quan entrá Carles V el Juhí 's va reunir el día que l'emperador entraba en la ciutat, perque no havía jurat, y no havent

jurat no se 'l consideraba comte de Barcelona encara; se va reunir, donchs, com si 'l Rey no hi fos y va comdemnar á un criminal á ser penjat. Y 's reunía sovint y aplicaba penas que variaban entre ser passat Boria avall fins á ésser esquarterats els delats y posar sobre els portals de la ciutat els trossos.

Londres guarda encara avuy, també com la Barcelona antiga, certa jurisdicció especial dintre la justicia inglesa. Aquest es un dels carácters més especials de la autonomía.

En la forma exterior Barcelona tenía el seu poder, las sevas armas, las sevas fortalesas: las murallas estaban artilladas y las sevas fortalesas estaban completament guarnidas.

La ciutat tenía també, apart de tot, la seva organisació de beneficencia, qu' era especialíssima y curiosa.

¿Qué més? Fins Barcelona nombraba els Cónsuls generals de la nació catalana á tot arreu. ¡Imagineuvos lo que sucsehiría si avuy Barcelona tingués dret de nombrar Cónsuls en totas las parts del mon! Nombraba els Cónsuls, que, com tots els Cónsuls, cuidaban de las qüestions entre els naturals del país, cuidaban de las testamentarias, cobraban els seus drets, etc. Un verdader Cónsul en totas las parts d' Europa y d' Espanya mateixa perque especialment á Sevilla hi teníam un barri nostre ab lo seu Cónsul, qu' era el Cónsul nomenat per Barcelona.

Aixó en part es natural perque Barcelona, dins de Catalunya, tenía una importancia mercantil de primer ordre.

Per últim, á semblansa de Roma, que tenía els seus pobles de dret itálich, tenía pobles que usaban las sevas lleys y costúms en diferents graus.

Barcelona servaba, entre altres usos, el testament sacramental. Aquest no es més que una tradició romana. Totas las capitals romanas que foren colonia romana tenían fur militar y podía testar sense notari, per medi de testimonis, y aixó n' es sortit per llunyana tradició el nostre actual testament sacramental barceloní.

Tenia Barcelona també el seu territori y la seva batllía.

El territori se componía de la urbe y de lo que son avuy els pobles agregats los seus suburbis; la batllía eran els següents pobles: Se deyan llochs forans de Barcelona, Sans, Provensana, Cornellá, Sant Boy, Castell de Fels, Gavá, Sant Climent, Sant Joan Despí, Sant Feliu, Sant Just Desvern, Esplugas, Sarriá, Sant Andreu, Sant Martí de Provensals, Santa Coloma de Gramanet, San Adriá de Besós y Badalona.

El Concell de Barcelona era consemblant al de las vilas reyals. Comensá en temps de Jaume el Conquistador á posarse al costat del veguer, un assesor; després ve com assesor ó Concell el dels 200, després un altre de 50 permanent que anava mudantse, y després quatre jurats ó concellers.

Després se va anar modificant. Va quedar en lloch de 200 el Concell de Cent, la gran Assamblea y després el Trentenari. Després se designá una comissió que eran los concellers. Era la organisació de totas las vilas reyals, pero portada aquí á una perfecció extraordinaria.

Aquí, com en totas las vilas reyals, se va fundar desseguida una classe poderosíssima; la dels ciutadans honrats, una burgesía filla de la riquesa.

Aquesta burgesía fou la primera que els reys tingueren que combatre. Era filla d' ells y quan fou forta va plantar cara als reys, sobre tot en lo sigle XV.

A Palma de Mallorca, ciutat també ab organisació romana com á Barcelona, se va fundar una burgesía forta que desseguida va tenir en contra seu á las altres classes qu' anavan pujant y apretantla. Allí sobre tot els pagesos, aquí la menestralería.

En el sigle XV se sublevaren els pagesos mallorquins, dihent qu' anavan á exterminar á tots els *grossos*. Aquí també per aquestos bandos se va adoptar una denominació gráfica: los uns eran los de la *busca*, cosa petita, los altres los de la *biga*, cosa grossa. La Diputació general caracterisava precisament la Catalunya feudal y reyal á la ve-

gada, es á dir, la noblesa y la burgesía y la Diputació devía ésser y fou naturalment la primera enemiga de la *busca* y el centre dels de la *biga*.

Alfons V protegeix als de la *busca*, com era política dels reys ajudarse de las democracias y fa entrar en lo Concell municipal als primers menestrals, com se anomenavan llavoras, y al entrar els primers menestrals en lo Concell de la ciutat, vegém com el dietarista de la Diputació els califica.

Res més brillant en la pintura de l'historia com aquestos fragments vivents encara, després de tants sigles, perque varen ser escrits ab la passió de moment, carregats de totas las preocupacions y odis d'una guerra d'estaments y d'interessos socials, que són las guerras més fortas. Diu aixís, el dietarista dels aristócratas y burgesos, dels primers demócratas que entraren concellers de Barcelona:

«Aquets foren los primers artistes menestrals, qui may »fossen los primers concellers de Barchinona, si mal goig »tenga del aníma e del cos quils ha elegits, ne qui boy es »estat, que jo se per quiu dich, que tant se valdria metrey »bocs (cabrons) com homens de vil condició.» (1)

Després ve la sublevació dels pagesos de Mallorca, los pobles *petits* contra els grossos, contra la burgesía, y llavors el dietarista, en 1457, el dia 4 de Jener, dibuixa en las planas del Dietari un ganivet, un tallant y una corona real ab la següent inscripció:

«¡Justicia de Deu, despértat, que hora par que sia!»

Després explica dita sublevació dels pagesos ó forans de Mallorca y dels cástichs terribles contra els capitosos de la revolta, que hi hagué á Palma aquells dias, y acaba assentant en el Dietari aqueixa exclamació que se coneix li sortia del fons del pit:

«Vulla Deu nostre Senyor que aviat veyem fer altre »tant ab aquells traydors que en aquesta ciutat de Bar»chinona han alsat los pobles que vulgarment sen diuhen »de la *gavella de la Busca*.» (2)

(1) Arxiu de la Corona d'Aragó. Dietari de la Diputació.
(2) Dietari 4 de Janer de 1475.

Ab l' entrada de gent nova es quan el Concell de Cent prén una importancia grandissima. Se forma una institució poderosa al costat de la Diputació general, que havia decaigut molt després de las guerras de Joan II, y ab ella la gran noblesa.

Ab això el Concell de Cent se posá al nivell de la Diputació, y veus' aquí una anomalía perjudicial pera Catalunya, ja que be se pot dir que d' aquell dia en endevant hi ha dos institucions que la gobernan: la Diputació y el Concell de Cent de Barcelona. Perque encara que el Concell de Cent era un govern municipal, havia sigut tal el predomini, que Barcelona havía estés á tot el Principat; havía format Barcelona tal hegemonía catalana, tal esperit de nacionalitat catalana, que, naturalment, els actes del Concell de Cent reflectaban desseguida en tot Catalunya y feyan el pes en sas grans decisions.

Y aquí ve l' inconvenient de ser aquesta la capital de del Estat catalá.

El Concell de Cent imposá sa voluntat, y va imposarla en moments tant suprems y difícils com en la guerra de Felip V. En aquest moment se veu l' inconvenient de que el Govern municipal se convertís en Govern de tota la nació, y aquest Govern en mans de democracias solas sense haverhi el veritable equilibri dels varis estaments de la societat catalana.

Que una gent de sa casa y uns menestrals aptes pera el Govern municipal vinguessen á la direcció de un gran país, això es un disbarat polítich y fou la causa de la ruina de Catalunya en aquells días del regnat de Felip V. Perque la gent enfeynada ab els als seus quefers, als seus tallers y al seu comerç, se deixa endur per grans foguéradas, per grans passions al distraurers dels seus negocis pera entrar en las revoltas políticas; pero no pot abarcar un conjunt de política general d' un poble, en los moments en que 's necessita d' aquella serenitat que solsament la gent avesada á la direcció dels grans pobles te per veure venir els aconteixements de la nació. De gent aixís en aquellas épocas y ab aytals condicions de

ilustració y sabiesa de Govern no hi havia pas entre la democracia.

Y aixís fou com en la gran assamblea dels estaments ó Brassos Generals se declará la guerra á Felip V y 's va veure com la part de la Diputació, qu' era el bras militar y eclesiástich, va votar en contra; la influencia del Concell de Cent va emportarsho tot y es declará la guerra en forma que havía de dar un resultat lamentable.

Pero aixó no's va veure clar fins els darrers moments, com l' agonitsant que en son llit de mort veu en conjunt sa vida, pero ja es massa tart.

L' onse de Setembre de 1714 l' exércit castellá y francés s' apoderá dels principals forts de la ciutat, y allavors es quan se publicá aquell bando, qu' es un crit de dolor en l'agonía, un raig de llum y claretat en lo esperit perturbat de tot un gran poble.

Allavors comprenen els que s' havían deixat portar, que en alló radicaba quelcom més gran que 'l Concell de Barcelona: la llibertat de Catalunya y fins de tota Espanya.

Aquest bando es eloqüentíssim. Permeteume que acabi la conferencia llegíntvoslo. Aquest bando fou com un llampech sinistre, á qual resplandor pogué veurers la lamentable confusió per la qual s' havía posat en mans del Govern municipal el de tota la nació. Aquest bando deuría esser escrit ben alt y ben gran en lletras grossas de bronso en un monument á Barcelona. Es l' adeu siau de la llibertat catalana. Diu aixís:

«Ara ojats (1) se fa saber á tots generalment, atés que la deplorable infelicitat de esta Ciutat, en que avuy resideix la llibertat de tot lo Principat, y de tota Espanya, está exposada al ultim estrem, de subjectarse á una entera esclavitut..... Se fá també á saber, que essent la esclavitut certa y forzosa, en obligació de sos empleos (els concellers y junta de guerra), explican, declaran y

(1) *Ara ojats* era la fórmula tradicional que venía dels primers temps de l' Etat mitjana ab que comensaban els bandos y s' conservaba encara en temps de Felip V; volía dir: «Ohiu, escolteu ara»

protestan als presents, y donan testimoni als veniders, de que han executat las últimas exhortacions y esforsos, protestant de tots los mals, ruinas y desolacions que sobrevinguessen á nostra comuna y afligida pátria, y extermini de tots los honors y privilegis, quedant esclaus, ab los demés enganyats españols, y tots en esclavitut del domini francés;..... pero com tot se confía, que tots com verdaders fills de la pátria, amants de la llibertat, acudirán als llochs señalats, á fí de derramar gloriosament sa sanch y vida, per son Rey, per son honor, per la pátria y per la llibertat de tota Espanya, y finalment los diu, y fan á saber, que si despues de una hora de publicat lo present pregó, no compareixen gent suficient per executar la ideada empresa, es forzós precís y necesari fer llamada, y demanar capitulació als enemichs, antes de venir la nit, per no exposar á la mes lamentable ruina de la Ciutat, per no exposarla á un saco general, profanació dels Sants Temples, y sacrifici de noys, donas y personas religiosas.....»

«Y pera que á tots sia generalment notori; se mana, que ab veu alta, clara é intelligible, sia publicat per tots los carrers de la present ciutat.»

«Donat en la Casa de la Excma. Ciutat residint en lo Portal de S. Antoni, presents los dits Senyors Excms. y personas asociadas, á 11 de setembre, á las 3 de la tarde de 1714.»

CONFERENCIA XII

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 13 Febrer any 1905.)

Organisació militar de l' antiga Catalunya per mar y per terra.—Exércits feudals.—Els almogávers.—La infantería dels municipis.—Poder naval de Catalunya.—Organisació de las sevas esquadras.—Servey militar lliure.—Implantació de las quintas.

SENYORS:

Vaig entendre qu' era gayre be impossible coneixe l' antich govern de Catalunya, sense donar algunas explicacions de la seva organisació militar.

La guerra en un Estat com en l' home es la lluyta per
la lluyta per la vida exteriorisada molt so-
pera defensarse, ó es l' instrument per
nació moltas vegadas s' obra pas en la

comunitat humana. Será una calamitat, será una de las desgracias ó flagells més grossos que sobre la humanitat pesan; pero el fet es que las nacions tenen aquest medi pera engrandirse, pera creixer y enfortirse y fins pera resistir y haverhi pau dintre d' ellas.

En aquest punt de la organisació militar sol succehir una cosa que 's comprén desde el principi.

La organisació militar es una de las més universalment uniformadas: la organisació militar s' imposa: quan un Estat vens á un altre Estat y se veu que es mellor la seva organisació militar la copía tothom y no hi ha res que tingui un carácter més d' universalitat que aquesta organisació, sobre tot en sa part técnica. S' inventa ó 's fa proba d' un canó, d' un nou explosiu, se diu que un sistema de táctica dona bons resultats, tothom fa lo mateix desseguida en cada exércit.

Pero si en la part técnica hi ha igualtat y tots els Estats prenen els progressos de qualsevulga altre, hi ha un punt en la guerra, en aquesta manera de obrirse pas las nacions y Estats en el curs de la humanitat, que caracterisa á cada nació, y es la finalitat de la guerra, els punts pels quals la guerra se promou; y en aquest punt havém de reconeixer lo molt cert que 's aquell adagi nostre, de que «cada terra fa sa guerra»; certament cada terra fa la seva guerra ab miras ben diferents.

El carácter de la guerra á Catalunya desde el primer temps se presenta positivista, práctich; es á dir, la guerra convertida en un instrument de lluyta per la vida; en instrument pera obrir camins y nous mars y terras novas al comers, aixamplar els dominis de la producció y de la nacional industria.

La guerra internacional no tingué may en el curs de la nostre historia un carácter esbojarrat é idealista per questions relligiosas ó altras consemblants.

Si compareu la manera d' esser de nostres guerras ab res de Castella; si compareu las que feu després la casa Austria ab las que feya la Corona d' Aragó, trobarém en cert, com vos deya, l' adagi de que «cada terra fa sa

guerra». El carácter positiu de la guerra á la Corona d' Aragó y el carácter idealista de las guerras á Castella primer y després aquest mateix carácter idealista á tota Espanya.

La Corona d' Aragó va aturarse en temps de Jaume el Conquistador en las conquestas d' Espanya, quan s'arrivá á Murcia, que es ahont venían delimitadas per naturalesa las divisorias dels antichs regnes; al trobarse ab gent diferent, y veure, al embestir al interior d' Espanya, grans planuras, que no afalagaban gayre pera anarhi á la conquesta; els reys d' Aragó comprenen que 'l pervindre estaba á Orient, ahont hi havía els grans mercats y l' anomenada antiga de grossas riquesas; y aixís, donchs, deixant endarrera la Península, emprenen la conquesta de Sicilia, de Cerdenya, arribant fins aquella antiquísima y famosa Atenas, fentse senyors del Mediterrani que 'ls havía de dur á Orient y que era el camí de regions ahont anaban ja de temps las naus catalanas ab els productes de la terra.

Observeu la guerra en temps de Pere el Gran; aquella guerra que dugué la conflagració á tota Europa, es no més guerra d' interessos mercantivols. Va al Africa, s' apodera de Túnez y altres punts de la costa que son d' importancia pera caure sobre Sicilia, y s' apodera poch á poch del Mediterrani.

En la organisació militar de Catalunya segueix el camí que la major part d' Estats d' Europa seguiren.

Comensém per la organisació feudal. Segons ha fet notar Spencer, comensa la milicia per la tribu; la tribu organisada. El senyor crida á la gent que te á sas ordres. El régimen militar feudal es un recort del de las antiquíssimas tribus, y per això sols va be en societats primitivas; pero quan las cosas se mudan son crescuts els centres de població, ab establiment de moltas arts y oficis y grans conreus de terra, no va be de cap manera.

La funció social de la guerra fou per la noblesa feudal. El senyor feudal era 'l militar; per això els nobles formaban l' estament ó bras militar

corts y en la societat y la noblesa se guanyava per fets d' armas: el seus soldats eran las milicias dels homes de sos dominis; tots ells, aquestos senyors eran feudataris del Rey que 'ls cridaba en son ausili en virtud del pacte de feu ó feudo. Aquest sistema va durar fins el sigle XVII; Felip IV cridá 'ls feudataris de Catalunya pera la guerra al Roselló; jo crech que fou la darrera volta que això 's va veure.

La organisació feudal aquí com en poble comerciant, industrial y de molts negocis —que son dugas cosas ben oposadas el comers y la guerra—havía de cercar ben aviat el medi d' estalviarse aquest servey ó ferlo avinent ab sa manera d' esser, y per això no es extrany que ja en el sigle XI, en els *Usatjes,* se trobi indicada la primera ideya dels exércits de gent llogada. Els primers comtes ja comprenen que necessitan gent fixa, á sou, pera que no s' hagi de treure dels obradors y dels camps y las masías á la gent, y aquí puch recordar lo que succehí en una expedició al Rey en Jaume el Conquistador, á qui las gents que manaba li digueren que ja 'n tenían prou d' anar á la guerra contra 'ls moros, perque era arribat el temps de segar els blats y de tots retornar á casa seva pel recull de las cullitas.

Per això també en el Códich de Barcelona, en el *Recognoverunt proceres,* Códich d' una ciutat industrial, se troba la manera de redimirse pera no haver d' anar al servey militar.

Pero cal entendrers, cal fer sempre una distinció; distinció es la que 's troba sempre invariablement en el curs de nostre historia, això es:

¿Se tractaba d' una guerra interior, de defensa de la terra? El poble s' aixecaba tal com estaba organisat, s' alsaba Catalunya, la societat catalana ab la vella organisació de sas antigas tribus, els senyors feudals ab la gent de sos pobles y castells en las terras del Nort del Principat, las vilas ab la seva gent cap á la guerra: era la guerra defensiva.

¿Se tractaba d' una expedició ultramarina, d' obrirse

pas á Europa, de procurarse un nou mercat d' una lluyta llunyana ab nacions enemigas? Llavoras es diferent; la guerra pren tot un altre carácter, hi va qui vol anarhi; no es la nació que s' aixeca pera defensa de la patria; hi va qui vol anarhi. A só de grans trompetas se posan «taulas de acordar» ó allistaments, se fan tractes de gent d' armas, de naus y vaixells: es com una empresa.

En la seva part técnica de la guerra y organisació militar, Catalunya surt de la época feudal més aviat qu' altres Estats d' Europa en sortiren, degut á la seva industria y vida mercantívola, y comensa á transformarse al arrivar el período del sigle XIII, que es el moment en el qual en totas las cosas políticas Catalunya se transforma de dalt á baix, el período de Pere el Gran, período que en lo políticb, económich y social, en que hi ha un rebulliment, una gran commoció, com una sotragada geológica, en la qual neixen moltas institucions catalanas, y una d' ellas la del exércit.

Ve la gran creuhada, la expedició de 1285 contra Catalunya, perque Pere el Gran ha remogut contra seu á tota Europa; el Papa predica una creuhada contra el Rey; molts senyors y 'ls magnats del estament eclesiástich el desobeheixen, y entra la creuhada francesa de més de 200,000 homes, que invadeixen el territori.

Veus aquí que se veu l' exemple d' un exércit feudal, un gran exércit pero en el moment de transformarse. La antiga cavallería del exércit feudal hi es, pero ja 's nota que vindrá aviat el día en que en lloch d' ella en els exércits no hi haurá mes que grans massas d' infantería tretas de las vilas ahont la industria havía crescut. Y del demés, l' exércit francés que invadia el territori se presentaba en un aplech indefinit, hi havía una barreja gran que no formaba un cos uniforme: alló havía encare de destriarse. Veyemho, y aixís sabrém un xich lo que era un gran exércit en ple sigle XIII.

Las primeras bandadas que arriban en número de 60,000 homes, eran el rebauts ó *ribalts;* un arreplech de gent de tota mena: homes, donas y noys, la majoría no

portaban cap més arma que un ferro al capdemunt d' un pal á tall de llansa y un carretó de ma de una sola roda. Entraren esvalotant, cridant, cantant: era la grossa y negra nuvolada devantera del gran exércit del rey Felip de Fransa.

Després d' aquesta gran colla que semblava feta d' escamots de las antigas hordas, venía un cos de 5,000 cavallers, la veritable devantera del exércit, completament cuberts y guardats y 13,000 ballesters tant cuberts de ferro que no més se'ls hi veyan els ulls. Darrera d'aquestos venía el centre del exércit de 70,000 homes d' infantería, lo qual prova ja la transformació, que tenían ja pera defensa l' arma més principal dels exércits l' infantería: aquestos 70,000 infants eran sortits del Languedoch y després ne venían altres 80,000, homes del Nort, y per últim una reraguardia forta de 6,000 cavallers armats de totas armas. Las dos grans alas eran donchs de cavallería feudal y 'l centre d'infantería en sa major part sortida de las ciutats y vilas francesas (1). Venía finalment un cos d'exércit de més de 100,000 homes ab el Rey de Fransa y los principals magnats y una rua interminable de carros y bagatjes ab més de 80,000 bestias de cárrega.

Arriban á Girona: una plassa forta els atura. Es molt curiós que 'l siti sembla técnicament un siti de l' época romana.

Efectivament aquest exércit usaba encara las catapultas: las murallas son combatudas com en temps de Caton y contra las mateixas catapultas els sitiats se serveixen del mateix sistema romá del pectum ó sigui sortir varis homes tapats sota grans escuts y ab gerros d' oli y atxas encesas calar foch á las catapultas.

Devant d' aquest gran exércit invasor se troba l' exércit del Rey d' Aragó y pot servir d' exemple d' un exércit organisat del tot diferent y ab altra táctica.

En l' exércit del Rey d' Aragó per sa organisació y tam-

(1) Vegis aquesta descripció en la crónica de DESCLOT, cap. CXXXVI.—MUNTANER, cap. CXXIII.—MICHELET: *Histoire de France*. Paris, 1876, t. III. pág. 18.

bé molt per la resistencia dels nobles, á seguir al rey contra la creuhada s' hi comptavan pochs cavallers, haventhi en cambi ab las milicias de las ciutats més infantería. D' aquestas tropas surtiren per primera vegada las tropas lleugeras, els almogávers, que tanta anomenada, tan gran y gloriosa n' ha sigut en la nostra historia.

No haig de parlar perque duría la qüestió molt enllá del origen dels almogávers, pero sí diré que contra lo que alguns han cregut, jo penso que els almogávers eren exits gayre be tots de las fronteras de Valencia y Catalunya, de lo que s' en diu el Maestrazgo y del Sud d' Aragó, ahont hi havía una barreja de tribus primitivas y serrahinas: d' allí en surt la major part, y mes triada tant dels capdills com de las tropas d' almogávers.

Com aném dihent els almogávers eran tropas lleugeras. La seva importancia que han tingut es perque en la historia militar representaven una evolució, la evolució de las tropas bonas pera marxar depressa fent rápidas anadas y vingudas y mourers y maniobrar com un llamp contra las massas de gents feixugas y carregadas d' armaduras de llavoras en els sigles XIII y XIV; massas de gent que en el moment del atach el seu mateix armament els entrebancava. Els almogávers son un avens, son un progrés que ja demostran lo que en els sigles avenir hauría d' ésser la guerra. D' aquí la fama seva y la llur importancia.

En una crónica, la d' en Desclot, pot ser exagerantho, se conta que havent fet presoner á un almogáver li presentaren al Rey de Fransa y s' admirá de la manera sotil com l' almogáver anava armat. Son paraulas d'en Desclot que 'm permetereu vos llegesca: «Amenarenlo devant lo »Príncep e deixerenli que aquell era almogaver que ha»vian pres. Lo Príncep lo guarda, e veu que no vestía sino «una cota, sens camisa, e fort magre, e negre de la calor »del sol, e la barba que li fou crescuda e sos cabells »negres e llonchs é portava al cap un capell de cuyr »tot trepat en les cames unes calses de cuyr, e unes »avarques de cuyr als peus...»

Era, donchs, casi negre y magre, cabells y barba negres; correspon aixó á un tipo semita, no desmentía la seva naixensa y hi correspon també pel punt d' ahont sortiren els almogávers, del Maestrazgo, barreja de moreschs y gents primitivas.

»No se qual bondat sía en vosaltres (li diu el Rey de «Fransa) ne qual ardiment, que molt me semblats cati»ves gents é pobras é salvatges».

Al sentir aixó diu l' almogáver que está prompte á desafiarse ab el cavaller més ben armat. Ve el desafío y se posa de manifest el poder d' aquestas tropas lleugeras. L' almogáver tira á terra á la primera escomesa al cavaller ferintli el cavall, aquest y 'l cavaller s'enredan sota una montanya de ferro, y quan l' altre va á tréureli la gollera pera degollarlo l' aturan.

Muntaner parlant dels almogávers quan entraren á Messina y 'l mal efecte que feren, y aixó passaba á tothom que per primera volta els veya y no coneixía el seu valor essent aixó major en aquells temps que la gent d' armas anavan ab tant d' aparell y ells ab tant poca, fa aquesta descripció:

»E com los almogávers foren entrats a Macina, qui hi »entraren de nit, nom demanets lalegre e lo confort qui »fo per tota la ciutat; empero lendemá el matí, en lalba, »ells se aparellaren, per ferir en la host. E les gents de »Macina quils vaeren tan mal enropats, e ab les antipa»res en les cames, e abarques en los peus, e los cabells de »filats en testa, digueren:=A Deus, com havem haut »goig perdut! e quina gent es aquesta, qui van nuus e »despullats, qui no vesten mas sol un casot, e no portan »daga ne escut! Nons en cal fer gran compte, si aytals »son tots aquells del senyor rey Darago.=E los almuga»ers que oyren aço entrebunir, dixeren:=Vuy sera, »ieus mostrarem qui som.=E feren obrir un portal, e »riren en la hots en tal manera, que, abans ques fossen »coneguts, hi faeren tanta de carn.....»

Entre els cossos especials que figuraban en l' excércit del Rey d' Aragó en la guerra de 1285 hi havia 'ls dels

ballesters moros ó serrahins. Aquestos estaban á sou del Rey, duyan unas grandíssimas ballestas llargas de dos peus y eran grans tiradors com ho demostran varis fets que explican las crónicas. Desclot conta el cas següent del siti de Girona:

«E mentre ell jaya (parla de un noble francés que es»taba fora murs en l' iglesia del Mercadal) axi malalt en »son llit, hun Serray lo veu jaure en son llit del mur »de la ciutat, per la fanella de les portes de una finestra »que havía en aquella sgleya. E el Serray, quel veu axi »jaer malalt, jurá per sa lley, qu' ell li daría tal brevat»ge que sempre seria guarit. E asmá per hon li poria »tirar, que nol errás. E no trobava, ningú lloch, sino »aquella fenella que no havia pus de hun dit e mig de »ample. E quant veu que als no podia fer e altre lloch »no trobava aparella be sa ballesta; e asmá be lo malalt; »e vehe que seya llavors en son llit e que li estava hun »escuder devant, ab un ventall de ploma de pago per »ostar les mosques, e aquell comte que tenía huna scudella »d' argent plena de brou que bevía. E quant lo Serray lo »hac be asmat, va desparar la bona ballesta de *dos peus*. »que tenía, e passá la treta per aquella fenella de les »portes de la finestra; e dona tal cop al scuder que tenía »lo ventall per la ma, que ultra passa la treta, e puix va »ferir lo comte que bevía lo brou, e dona li tal cop per »los pits que ultra passaren les empenes de l' altra part, »si que sempre caech en sobines, mort fret».

Els exércits feudals, l' antiga cavallería va perdent més y més la seva importancia al entrar de plé la vida municipal. Axó fou en el sigle XIV y sobre tot á Catalunya en temps del Rey en Pere el Ceremoniós qui proclamá la necessitat de la formació del exércit essent el seu nervi la infantería y sobre tot la infantería lleugera. Es ben notable la ordinació que sobre axó feu y aixís comensa:

«Experiencia qui es mestra de totes coses clarament »demostra quel senyor rey ne les sues gents no dehuen »seguir les vestigies de lurs predecessors en los fets de

»les armes, *car ells se armaven es combatien a cavall, e ara* »*veu hom quels homens quis armen a la guisa es combaten* »*a peu vencen les batalles als homens a cavall e conquis-* »*ten regnes e terres e en altra manera son pus forts e pus* »*greus denvehir que no los de cavall.* On jatsia quel senyor »rey e sos predecessors en los temps passats hajen me- »nades lurs guerres e fets los fets de les armes ab homes »cavall: empero veen lo dit senyor rey quels altres reys »del mon e en special sos vehins qui per semblant manera »solíen fer los fets de les armes ab homnes á caval han »leixada aquella manera es son girats á la manera der- »marse á la guisa e combatres a peu, de la qual manera »de la guisa los pren be: per ço lo dit senyor rey consi- »derant les dites coses deliberadament e ab gran acort »per gran profit e tuicio de la cosa publica del principat »de Catalunya entenen a fer semblant en los altres seus »regnes e terres ha feta la ordinació següent..... (1).

Ab aixó prenent per regla la riquesa dels ciutadans arreglá las hosts vehinals ó milicias ciutadanas, per més estendre l' armament d' infantería, ordenant que tots los domiciliats en vilas reyals y parroquias que tinga bens de 6,000 á 12,000 sous «hajan ó tenir jubet ó espatlleres, lan- »ça, espasa, punyal, bacinet ó paves ó jubet e cuyraces, »bacineta gorjera ó golero ballesta é troch é 70 passadors ó »arch e 40 flexes. E si ha bens valents de 12,000 é 24,000 »sous inclusivament haja á tenir los dos arneses demunt »dits çoes un de cascun dels dits dos arneses». (Axís succesivament segons els seus bens comprenenthi el valor dels dots de las donas).

«Item que tota persona sia hom ó fembra que haja »bens valens de 25,000 sous inclusive haja de tenir un »arnes ço es bacineta ab cara e barbuda de ferre et cuy- »races e cota de ferre perpunt, mánegues de ferre ó bra- »çals, guants, gamberes e cuxeres de ferre bragues de »mayla çabates de launa un glaci una atxa e daga ó es- »puntó».

(1) *Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, tomo VI, pág. 72.

Las revistas ó mostras debían ésser el primer diumenge de Maig y el primer diumenge d' Octubre. Las armas no era permés per deutes ni per res embargarlas.

La munió grandíssima dels homens de peu en oposició als grans cavallers cuberts de ferro de l' época feudal, la munió democrática sortida de las vilas y ciutats ajudada pels Reys forma ja els exércits. No més falta que 'l maravellós y diabólich invent dels explossius y el primer d' ells la pólvora, trasmudi de dalt á baix tot el mon; fou aquest lo més gros amich de tals democracias: llavors desapareixen las últimas resquicias en l' exércit d' organisació feudal y per un ordinament democrátich com ha sigut reconegut per tots els tractadistas; el descobriment de la pólvora ha tingut en la organisació dels Estats una influencia més gran que altres fets que passan com superiors, sent aqueix descobriment la causa d' un cambi complet en la manera de fer las guerras, perque doná 'l poder no á la forsa individual sinó á la multitut anónima.

Ab tot aixó—y torno á lo que deya al principi—se comprén que arribats en aquet punt en que la funció de la guerra poch á poch sortía de las mans de la noblesa, en un país mercantívol, industrial, hi hagués desde el primer moment, deixant tota aquesta part técnica, la ideya d' un servey militar que permetés anar á sos trevalls als ciutadans.

Nostres antepassats comprenen l' ofici de la guerra y el fet es que aquí la milicia es una funció social y política d' un estament com qualsevol altre estament, carrera ú ofici.

May els va passar pel cap el dir que sigui una funció obligatoria y que la milícia obligui á tots encara que fent selecció entre uns y altres, pero obligantlos á ser soldats: sinó que aixis com altres son metjes, altres magistrats, recaudadors de contribucions, etc., la consideran com qualsevol altre funció del Estat.

Aixís ho entenen també els tractadistas d' aquell temps com Eximenis, y el mateix Rey Pere el Ceremoniós en una ordinació diu que en un país ó Estat hi ha d' haver

llauradors que procurin la prosperitat de la terra, oradors pera la defensa del dret, altres posats á la fabricació, altres al comers, per l'estil hi ha d' haver *defenedors*, es á dir, *defensors* militars.

A Catalunya l' ofici de la guerra es un ofici com qualsevol altre primer del bras militar ó noblesa feudal, despres de la gent llogada, soldats á sou. En las paraulas del mateix Rey hi ressurt ben clara la ideya catalana de que la funció social de la milicia es una funció lliure á la qual s' hi pot dedicar qui vulgui y que no pesa sobre tots els ciutadans.

Y corresponent á n' aquesta ideya, á n' aquest estil de pensar, ve un moment en que Catalunya esencialment industrial y mercantívola necessitant atendre al trevall y á la guerra en temps del Rey Ceremoniós, corrent aquesta ideya de que se havía d' especialisar aquesta funció, en el Parlament catalá en 1370 ja se parla de que 's necessari crear un exércit permanent á Catalunya.

Las Corts crehuen arribat el moment de parlar de la constitució d' exércits permanents y comensar per allistar un cos compost de 1000 homens que en 1375 se converteixen en 2,000. Se organisan aquestos cossos pels tres brassos ó sigui per diputats dels tres estaments de Catalunya, pero ab una organisació lliure, apartada del mateix Rey moltas vegadas (1).

Se nomenan tres personas, després sis en comissió que cuida de formar y arreglar l' exércit, de fer que 's passi la mostra ó revista per veguerias ó caps, del armament, de las vituallas, de las pagas..., etc. etc.

Al cap d' algún temps, com en totas las cosas que comensan y que no s' han ben capit, se presentan complicacions. La Diputació no havía pagat feya uns quants mesos las soldadas; alguns havían empenyat ó venut las armas perque no havían cobrat, y las Corts de 1375, haventhi aquesta necessitat permanent y atés que la Di-

(1) Procés de las corts de Tarragona de 1370 publicat en la collecció de la Academia de l' Historia:

putació no podía sostenir els exércits, imposan una contribució als Municipis.

Parlém ara de la marina de guerra.

En quant al exércit de mar que du en sí un altre montatje ó manera d' ésser, te á Catalunya més importancia que la armada de terra.

En aixó se sembla la antiga corona d' Aragó com ab tantas altras cosas ab Inglaterra. Sempre tingué més importancia l' exércit de mar que el de terra.

Sense entrar á parlar de son origen podém dir que la nostra marina militar deixant la dels comtes d' Ampurias, la dels mateixos comtes de Barcelona aliada devegadas ab els pisans y genovesos pera conquistar Mallorca, Tortosa y altres terras, deixant aquesta historia primera be 's pot dir que la marina militar catalana comensa á ésser nacional en temps del Rey Jaume el Conqueridor.

En aqueixa época se veu ben be que á tots els punts ahont han d' anar las naus catalanas, el Rey hi estableix cónsuls de comers: aquestos comensan abans d' anarhi las naus de guerra: era com una conquista pacífica, primer que la militar.

En 1263, molt abans que cap altres nacions, en el recó del Mediterrani se estableix el primer consulat á Alfondico de Alexandría ahont anaban las naus y tots els mercaders catalans; en 1264 se nomena un embaixador pel soldá de Babilonia, á Sevilla s' estableix també consulat catalá l' any 1281, á Tunis y Bugia al Africa en 1285, á Sicilia y á Constantinopla l' any 1296; tot aixó, donchs, en ple sigle XIII.

Després venen altres nacions d' Europa que n' estableixen; pero més tart qu' aquestos consulats nostres.

Els Reys situan aqueixos punts de comers maritim com á punts d' avansada de las esquadras.

Parlém de qu' eran aquestas esquadras.

La guerra en sos instruments, es sempre igual en tots els paíssos. Aquí hi havía galeras de grossas, y de sotils ó sía pesadas y lleugeras, *galeotas*, *lenys* y corcers y transports de guerra *dits brises*, *burcias* y *taridas*.

En las galeras hi havía pera son servey tot un escalafó d'oficials, almiralls, vice almiralls, cómits, sota-cómits, etc., una organisació que atesa la época era tot lo perfecta que podía ser y aixís ho reconeixen els qui han escrit de marina.

Posada en lluyta en el Mediterrani, aquesta marina demostra tenir no sols bon material de guerra útil, construit en las nostras costas y tropas especials, molt anomenadas, com els ballesters de Barcelona, sino ademés una organisació y régimen tan acabats, que moltas vegadas els genovesos y, sobre tot, els venecians hi aprenían y ho copiaban.

Pero parlar d'aquesta marina sería, senyors, parlar de tota la Historia de Catalunya, de las conquestas admirables del Mediterrani y d'altres cosas famosíssimas que 'ns durían molt lluny de nostra tasca y abans s'acabaría 'l temps que l'historia fos contada. ¿Cóm es posible encongir en curt temps y pocas paraulas tan enrenou, tants combats, tanta gloria militar com tingueren per tot arreu del mon las naus catalanas? La marina era 'l primer poder de la corona d'Aragó.

Després de vista aixís la organisació militar de Catalunya hi ha que aturarse un moment á estudiar lo que hi havía de característich y esencial en els nostres exércits tant per mar com per terra.

Primerament, fora del marítim, trobém que 'l servey militar se feya dintre de Catalunya: el servey militar no més era obligatori dintre del Principat pero la pregunta que ve després de aquesta afirmació es, ¿cóm podían, donchs, ferse aquellas expedicions marítimas y aquellas conquestas ultramarinas?, ¿cóm se feren las conquestas de Mallorca, Sicilia, etc.? En aquest darrer cas cal contestar que s'ho prenen com un negoci que 's contracta.

Aixís respecte la conquesta de Mallorca se troba en un document casi un verdader contracte de societat entre el Rey y els qu'hi anaren. El Rey aplegá als nobles y [illegible]ats de Catalunya, el Comte d'Ampurias, l'aragonés [illegible]o Sánchez, els templaris, el baró de Cruilles, els de

Moncada y els diu que tracta de conquestar Mallorca (contractes de 23 de Desembre de 1228 y 18 de Setembre de 1229) y en el contracte se diu: jo acudiré ab tantas naus, ab tants homes, ab tals medis de guerra, etc., en cambi el Rey diu que totas las terras conquestadas serán donadas, els presoners repartits com esclaus, es á dir, se pacta la part del negoci ó empresa. Es clar, el servey lliure, perque es un contracte. El contracte diu també que si per qualsevulga causa la conquesta no 's fa ó la expedició no surt, el Rey bestrauría y donaria á aquells totas las despesas qu' hagin tingut pera prepararse y contribuir á la conquesta en el cas, com dich, de que l' expedició no fos feta.

Aixís anaren las conquestas de Mallorca y Sicilia: Pere el Ceremoniós quan diu que vol conquestar la illa de Cerdenya, arma galeras per contracte. Solía donarse en aquestos viatjes militars ultramarins y guerras, una cantitat en diners, passatje y vituallas francas. Com s' esdevingué per exemple l' any 1346 en que el Rey va donar galeras «aparelladas e varadas e encuny de navegar ab armas, »rems, exarcies, maçeresos, seu e altres forniments (1).

El rey entrega las galeras. El pacte es que tot presoner genovés, milanés ó moro, menys els moros del rey de Granada, tot el fruyt del saqueix se reparteixi entre els que vagin á la conquesta.

Y d'això, com se comprén, se n'ha de deduhir un' altre conclusió: que havía d' haverhi un servey militar lliure y el rey no podía treure als homens d'aquí sense comptar el cas naturalment de que hi hagués una gran invasió, com la invasió árabe, en que perillessen tots els pobles d' Espanya ó Iberia, com quan anaren, y un catalá dirigí, á la famossísima batalla de las Navas de Tolosa; pero ja no va succeheir lo mateix quan Jaume el Conqueridor demaná que l' ajudessin pera anar á la lluyta ab sos parents de Castella, l' any 1272; perque en aquest cas no 's tractaba de la mateixa cosa, era un interés particular, y va

(1) *Documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón*, tomo VI, pág. 314.

haver d' esser cridat com á arbitre l' arquebisbe de Tarragona, perque els feudataris no volían eixir de la terra.

Ara be; ¿cóm se feyan els allistaments? Consistía en establir en ciutats com Girona, Barcelona y altres, las anomenadas taulas de acordar. ¿Qu' eran taulas de acordar?

L' escena típica de l' Edat mitjana de una taula de acordar l' he endevinada, l' he vista en els documents del allistament de 1359. En un gran departament de la Llotja una gran taula ab un tapís nou ab l' escut reyal, brodat al devant; sobre la taula papers, llibres, cera, la caixa ab els diners, y dominantho tot un faristol ab uns Sants Evangelis pel jurament. Al fons de l' habitació tot d' estandarts y banderas, una ballesta, una destral, una massa d' armas completaban la decoració. A la porta, fent aturar la gent que transita que va y ve del port, uns músichs que tocan: (dos trompadors, una trompeta, una cornamusa y un tabaler). Dos escrivans de taula y altres oficials cuidan de assentar y pagar als allistats.

Venía 'l día de la sortida y 's feya cerca per la ciutat pera aplegar á tots els allistats. Els gremis ajudavan á n' aquesta operació.

El sistema militar catalá segueix fins en temps de Felip V. El que capgirá l 'organisació del Estat catalá no va pas tocar el servey lliure. Va ésser cosa dels seus successors l' assaig de veure si podrían dur també als catalans al servey de las armas obligatori. L' any 1726 se fa una exposició al Rey y 's dona l' exenció de las quintas y en los anys que van seguint se senyala un *cupo* d' homens pel govern que 's cobreix per recluta voluntaria. L' any 1773 per l' intent de voler quintar esclata á Barcelona el «rebombori de las quintas».

El día d' aquest rebombori l' alcalde major, D. Ignasi de Castells, ordená als cónsuls y prohoms dels gremis li donessin nota dels minyons aptes pel servey militar de 17 fins á 36 anys pera sortejarlos. Els gremis desobeixen. De totas passadas se tira endevant en quintar; era pel mes de Maig de 1773, els minyons fugen de la ciutat, al Portal

Nou se senten alguns cops de trabuch y las campanas de la ciutat comensan á tocar á sometént.

El Capitá General comprén que s' estaba en camí d' una gran revolució y sospén la ordre. El Rey després fou content y desagraviat ab ben poca cosa: va donar ordre de que fos esquarterada la campana Honorata del rellotje de la Seu que havía tocat á sometent (1). Vet aquí 'l rebombori de las quintas.

Perque hi hagués quintas fou necessari que vingués Napoleón y que entressin ab éll las ideas francesas.

Després de las lluytas dels jamancios, en 1845, aplanada y lassa Catalunya, per primera vegada s' implantan las quintas, primer per medi d' una Junta encargada d' aquest servey, minva la protesta y queda establert un sistema completament contrari al sistema tradicional d' aquest país en la formació del exércit.

Balmes y tots els escriptors catalans fortament condemnan llavoras tal sistema; pero com va succehir ab els consums, com ab altres tributs que en aquell desastrós any de 1845 pels catalans, establerts quedan.

Jo crech que com final y pera taparme la boca á las consideracions que 's podrían fer sobre la implantació de un sistema que no está en el carácter catalá, prescindint de tot lo que podría dir respecte d' aquest mateix sistema; prescindint de las consideracions que han fet els sociólechs demostrant com la perfecció en totas las cosas ve de la tría, de la selecció, de la especificació, que ara més que abans es més necessaria, ja que las batallas se fan ab complicadas máquinas de guerra y ab explossius de difícil maneig que, com á més complicats, cal tenir grans y especialíssims coneixements, y en fí, es un art avuy complicadíssim; avuy, donchs, menys que may ha de fersen un servey obligatori pera tots els ciutadans aptes y no aptes; pero prescindint de tot aixó, vull, sí, recordar las paraulas que contra aquest sistema napoleónich ha escrit el primer historiador de Fransa, el

(1) Pi y Arimon: *Barcelona antigua y moderna*, tomo I, pág. 664.

gran positivista Taine, l' historiador de Napoleón; pero no l' historiador á lo Thiers, que fa una historia acomodaticia segons las circunstancias del moment, sino l' historiador positivista que fa la disecció ab el bisturí á la ma: aquell home es el que pot aixecar el cap y dir ab una autoritat que ningú més te, parlant de las cosas portadas per la Revolució francesa, lo que vos vaig á llegir. Diu Taine:

«Contra aquesta práctica y aquest principi la teoría del *contracte social* ha prevalgut; s' ha declarat el poble sobirá y com que en aquesta Europa dividida, ahont els Estats rivals están sempre próxims á un conflicte, tots els sobirans venen á ser *militars* y ho son de naixement per educació y profesió ó necesitat que fins el títol ho porta. Per consegüent, arrogantse els drets de Rey el ciutadá súbdit s' imposa els devers; puig li sembla que també es sobirá en aquesta part, y considera que ell es persona militar. Aixís es que naix elector y naix també recluta: ha contractat una obligació de nova especie y d' alcans indefinit; l' Estat, que abans solsament tenía crédit sobre els propis bens, en te ara sobre els seus membres; y aixís com un acreedor no deixa may caducar els seus crédits, l' Estat trova sempre rahons ó pretextes pera que 'ls seus drets no quedin caducats. Baix las amenassas ó els sofriments d' invasió, el poble va consentir desde un principi á pagarla aquesta nova contribució, creyentla accidental y temporal. Després de la victoria y la pau, el seu gobern continuá reclamantla; ab aixó quedá permanent y definitiva. Segons els tractats de Lunéville y d' Amiens, Napoleón la manté á Fransa; segons els tractats de París y de Viena, el gobern prusiá la mantindrá segurament á Prusia. De guerra en guerra la institució s' ha agravat d' un modo contagiós, s' ha propagat d' Estat en Estat; al present ha guanyat tota l' Europa continental, ab el seu company natural que sempre la precedeix ó la segueix, ab son germá bessó, vull dir ab el sufragi universal; de fet van de parella més ó menos mal arreglats, y vivint al día aquestos dos conduc-

tors cegos y formidables de l' historia futura: l' un posant en las mans de cada home una papeleta de votar, l' altre posant á l' espatlla de cada minyó la motxilla de soldat. ¡Oh! ¡Quín porvenir de matansa y de bancarrota per el sigle XX, ab l'exasperació de las rancunias y las desconfiansas internacionals, ab la pérdua del treball humá y ab quína perversió dels descobriments, ab quín perfeccionament de las aplicacions destructivas, quín modo de recular cap á las formas inferiors y malsanas de las antigas societats militants, y quína manera de retrogradar cap als instints egoistas y brutals, cap als sentiments, las costums y la moral de la ciutat antiga y de la tribu bárbara! ¡Ah! ¡Prou, prou! Per compendre tot aixó, basta posar devant per devant els dos régims militars: el d' abans y el d' avuy. Abans á Europa pochs soldats, alguns cents milers, avuy á Europa 18 millons de soldats actuals y eventuals; tots els adults, inclús casats, inclús pares de familia, cridats ó subjectes á esser cridats durant vint ó vinticinch anys de la seva vida, es á dir, mentres serán válits; abans pera fer el gros del servici á Fransa res de vidas confiscadas per decret, sino solsament vidas compradas per contracte y vidas apropiadas á aquesta necessitat, que per altre part eran vidas ociosas ó perjudicials, ó sía unas 150.000 vidas de calitat secondaria, de valor mediocre, que l' Estat podía gastar ab menos remordiments que d' altres vidas, puig que 'l sacrifici d' aquestas vidas ociosas no era un mal grave per la societat ni per la civilisació; mes avuy pera fer el mateix servey á Fransa 4 millons de vidas arrancadas per l' autoritat son portadas per la forsa, totas aquestas vidas, á partir dels vint anys, aplicadas á la feyna manual de matar. Y s' hi comprenen totas sense excepció, fins las més impropias á n' aquesta necessitat y las que foren millors pera altres oficis; s' hi comprenen també las de més inventiva y més fecondas, las més delicadas y las més cultivadas; s' hi comprenen, en fí, aquellas vidas á las que distingeix un talent superior y quin valor social es casi infinit, y que 'l ferlas abortar ó morir primerenca-

ment es una calamitat per l' especie humana.—Aquest es el fruit *terminal* del nou régimen.» (1)

Darrera d' aquestas paraulas de Taine, no haig de fer cap altres consideracions pera parlar de la situació actual en comparació ab els dos sistemas, el voluntari que encara avuy tenen Inglaterra, Estats Units y molts pobles moderns y el forsós napoleónich.

Al cap ne som d' aquesta conferencia, perque no 'm queda temps pera altre cosa. Vaig á resumir, fent ressortir las següents conclusions:

El sistema de la Corona d' Aragó en las funcions militars se funda en un criteri positivista, en la organisació dels exércits y el fí de la guerra.

Encara que hi hagué unitat en la part técnica, l'exércit y marina militar se distingiren per sa especialitat, aprofitant las condicions de rassa, clima y situació distinta, fent cossos especials (almogávers, ballesters, serrahins, etc., etc.)

Preponderancia en la marina, com á Inglaterra, sobre l' exércit de terra, com correspon á un país comerciant y molt marítim, senyor de las illas del Mediterrani.

Servey voluntari dintre de Catalunya; pero obligatoria la defensa en cassos extraordinaris de invasions generals en las fronteras.

Las guerras exteriors consideradas y organisadas com una empresa ó negoci. Veus' aquí tot.

---

(1) TAINE: *Les origines de la France contemporaine. Le regime moderne.* Tomo I, lib. III, cap. 2.on

CONFERENCIA XIII

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 20 de Febrer any 1905)

El sometent 'l y Sagramental de l' antiga Catalunya.—Procediments y organisació.—Fets de la historia del sometent.—Milicias de la Unió.

SENYORS:

Pocas institucions hi ha com la institució del sometent, de la qual hem d' ocuparnos en la conferencia d' aquesta nit, que pugui servir mellor d' exemple en els estudis de Sociología y de Política pera demostrar la veritat de la teoría de la evolució en el régimen de las Societats y la organisació dels pobles.

Es una institució que es molta sort que avuy encara sigui viva, es una institució existent y aquesta institució que ve d' una época molt llunyana, ab tot y això, aquesta institució, nascuda d' una Societat diferent de la en la

qual ens trobém que horas d' ara, ben bé avuy cumpleix dintre del organisme de Catalunya una funció, la funció de la pau pública, de la mateixa manera que en els sigles X y XI; y tant podém penetrarnos del seu éxit que després d' haver passat els seus daltabaixos y cambiaments, se conservi, demostra de quina manera las institucions creixen, pujan y viuhen com succeheix també en els homes, y que precisament els grans principis de la política y la sociología están per conservar las institucions que viuhen y neixen naturalment del fons del cor d' aquestas societats y arreglarlas y endressarlas poch á poquet als cambis que fan els pobles y no ferlas totas de una pessa novas y acabadas de cop y volta per un decret de la *Gaceta*.

Precisament aixó es lo que indica la vitalitat d' un poble.

Un país crea una cosa y com crea aquesta cosa perque las necessitats ho exigeixen, aixís qu' aquestas necessitats se mudan, cambia la institució y á aquell sér, á aquella vida no se la destruheix, no se la mata y esborra del mon; consideran els sociólechs que matar una institució es com matar un home, un ser dels que viuhen, quelcom que creix dins de la Societat y al matarla es tant com fer un homicidi polítich, com se fa un homicidi social matant á un individuo.

D' aquesta forma es que 'ls pobles veritablement lliberals, lliberals de la vera llibertat, no derogan ni matan res, deixan que subsisteixi tot, encara que ho modifican y es el temps qui 's cuida d' arreconar ó endressar una cosa quan es inútil: pero anular, tórcer, ó desgavellar ó matar una institució, no es cosa que estigués en l' esperit dels nostres avis, com tampoch es propi de pobles lliures com Inglaterra, que en aixó com en moltissimas cosas catalanas serveix de comparansa y exemple.

¿Voleu trobar aquest esperit de modificar sense malmetre las institucions?

No cal més sino obrir las Constitucions, el Códich de nostras lleys y, sense necessitat d' entrar en sos detalls,

se veu desseguit que 's tracta d' un poble lliberal que obra al revers de lo que avuy fan alguns pobles. Passant un repás de nostres Constitucions trovareu que al últim del gran llibre de nostres lleys hi ha una secció especial que diu: «*Constitucions supérfluas*», que son las que eran corretgidas per altres, pero may va dirse que 's deixessin mortas, derogadas, per un may més.

No. Las Constitucions no 's derogan, sino que fins las supérfluas ó inútils se posaban al costat de las viventas. En tant consideraren que no 's pot desfer una institució, una lley, que s' anaba modificant fins que 'ls sigles eran qui deyan que s' havían de ferla enllá en els derrers llibres del Códich com fullas sense color de vida, fullas envellidas y prou, pero no llansadas ni escombradas com se fa ara.

Aném al cas. Naix el sometent en la primera época de la historia de Catalunya, se modifica y avuy encara está subsistent. Te la fesomía d' avuy, com la fesomía d' un home, no es la mateixa segons las edats de la vida seva.

Lo que no sigui procedir aixís es un despotisme insofrible, y els pobles lliures no deuhen comportarho. Será aquest despotisme d' un poble, d' un Parlament, d' una burocracia ó d' un partit, pero al cap de vall despotisme que vol construir ó fer marxar un poble com si no tingués ánima, com si 's tractés d'un objecte material y mort sense sentits, com una pedra de la qual lo mateix se 'n fá un carreu per construir una muralla com una estátua que sembla que te vida, pero no mes ho sembla. El sometent es una de las institucions que s' ha salvat d' aquest despotisme y per aixó viu fort y ferm encara.

Es el sometent per altre part, una institució, ben de sol arrel, catalana.

Es ben catalana perque no 's troba en cap altre poble del mon. Hi ha alguns indicis de sometent en la forma que tenían els inglesos y que tenían els normands en el *clamor de aro,* en el Huesium y Hutesium dels franchs antichs, els inglesos y escocesos era quelcom semblant (1).

(1) Vegis aquestas paraulas *Clamor*, *Huesium* y *Hutesium* en Du Cange *Glossarium ad scriptores mediæ et infimæ latinitatis.*

Pero de tot aixó ja no s' en parla, ha desaparegut, y sobre els demés pobles civilisats no 's coneix aquesta institució del sometent que es de naixensa antiquísima de casa nostra.

Son origen s' ha discutit, perque aquí totas las institucions han sigut estudiadas pels grans jurisconsults y enmotlladas á la manera d' ésser del Dret general.

Un dels que l' han estudiat ab més conciencia el sometent fou nostre jurisconsult Callís, qui fou gran escriptor del sigle xv (1). Era fill d' una casa payral qu' encara se conserva pels voltants de Vich. Callís, home del seu temps, fins va sercarli, un origen diví al nostre sometent, recordant en un fet del Vell Testament: en els actes impulsius y clamorosos dels pobles juheus pera venjar una injusticia.

Pero val més l' opinió d' aquells que sercant un origen més humá y feudal, se fixan en el llibre dels Feudos y en una Constitució de Frederich en la qual parla del *clamor del poble,* en el títol *De pace tenenda.* Pero potser l' establiren aquí els emperadors francesos. La veritat es que se troba un capitol de Carles el Calvo que parla del *so sonum* que 's deu aixecar per perseguir lladres.

Pero sigui com se vulga, el sometent com institució catalana, no es sinó el batech d' un poble que sent una injusticia ó desordre social y va á corretgirlo: es l' aixecament de tot un país pera venjar un afront, pera perseguir un delicte.

S' ha de fer una distinció pera compendre bé la génesis del nostre sometent.

Hi havía l' Usatje *Princeps namque* que disposaba un alsament ab armas general contra els enemichs: en aquest cas es una obligació de tots els pobles, una obligació de tots els senyors feudals feudataris del Rey sortir á ajudarlo, es com un exércit de la patria entera en sometent general.

Per aixó molts confonen aquest alsament de que parla

(1) *Tractatus processus somi emissi per me Jacobum de Callicio utriusque juris doctorum et equitem editi seu compilati et impleti anno domini M.CCCCVI vigessima die februari que tractatum Lucidarium soni emissi intitulare decrevi* (edició gótica).

el *Princep namque* ab el sometent. El sometent, més que l' aixecament, l' alsament de tot un país, era un procés de justicia, y pera probar que ho era, els jurisconsults l' enmotllaban ab les disposicions legals d' una institució de justicia.

Aixís com el *Princeps namque* era un aixecament del país contra un desordre molt gros ó una invasió, el sometent es per l' ordre alterat, per una sedició, per un delicte, en una paraula, el seu fi era posar la pau en la terra per medi de un procés de justicia sortint tots els homes caps de casa, els vehins armats á executarlo.

Se troban á Catalunya els primers orígens de la institució en unas ordinacions del rey en Jaume arreglant el procés de sometent, Callís ne publica un tros, en lloch més las he trobadas. Com ne son la primera pedra llegislativa, si voleu la llegirém, diu aixís:

«Item que si malafeyta es feyta á null loch de Catha»lunya que tot hom qui sia del Senyor Rey ó del Bisbe ó »del Temple ó del Hospital (vol dir de la jurisdició feudal »eclesiástica d' algún bisbe ó dels cavallers templaris ó »hospitalaris) ó de altre relligiós ó de clergues ó de richs »homens ó de cavallers ó de orde ó de sgleya ó d' hom de »ciutat ó de vila ó de altres de qualque condició, sian ten»guts de seguir lo malfector entro pres sja ó aturat ó en»clos ó enclusat, sens tala é sens mal que no facen á »negú... etc.» Segueix dihent, que si 'l malfactor se encloía en algún lloch feudal y 'l senyor d' aquell no volía entregar el delinqüent, totas las hosts y gents armadas que hi anessin poguessin destrohirli bens y sitiarlo, y després posa que «si per ventura lo contrestador era tal que las »hosts noy bastassen, que lo Senyor Rey é los Richs ho»mens e tots los altres de Catalunya de qualque condició »que sien que requests ne fossen sian tenguts de anar so»bre aquell é sobre lurs bens: e aytambe que lo contres»tador fos tengut de totas las messions é dans que las »hosts fassen, perque vaguer ni batle ab host ni ab caval»cada *ne sometent* no fassan mal á null hom qui compli»ment de dret vulla fer.»

En principi el procés de sometent pera posar la pau y l' ordre y perseguir malfactors, era una facultat innata en els reys, una regalía que tenían els monarcas, sobre tot Catalunya.

En una de las passadas conferencias ja explicaba la munió de jurisdiccions, la xarxa que hi havía extesa y embullada sobre el territori de Catalunya, per la varietat y complicació de jurisdiccions, feudos, castells, abadías y vilas lliures dintre del país; sabém que hi havía territoris reyals, castells feudals y monastirs ab jurisdicció propia, parroquias lliures, etc.; y com que segons las Constitucions dictadas per las Corts havía de resoldres cada causa dintre de la Veguería, el que hagués delinquit en un punt, si entraba en una altre jurisdicció, s' hauría escapat á la acció de la justicia y l' ordre públich hauría estat imposible. Haguera, per exemple, vingut una colla qualsevol, sortint de Barcelona lograt fugir del radi de la ciutat y escaparse sense perill entrant al Vallés, entrant en altre jurisdicció, de Moncada, de Serdanyola, etc. Com se veu era imposible l' ordre en un país dividit aixis y per aixó sobre totas aquestas divisions s' hi posa la institució del sometent. El sometent dominaba entre totas aquestas divisions y feya justicia en tot Catalunya y per aquesta rahó veyém que Jaume el Conqueridor en la ordinació que he llegit, treta de la obra d' en Callís, fa una llista de las terras ahont podían entrar els sometents, terras de la ordre de Sant Jóan dels Templaris, dels bisbats, jurisdiccions eclesiásticas, vilas, ciutats, castells, etc.; tota mena de jurisdiccions, tota mena de territoris y poblats. manés allí qui hi manés, fossin de qui fossin.

Ab aquesta institució s' armonisan aquestos extréms tan de mal lligar. En un país qu' hauría sigut anárquich per la seva divisió, s' hi manté l' ordre tot conservant las autoritats feudals y jurisdiccionals de cada cantó, vall, vila ó encontrada, la seva autonomía.

Jaume segon en la primera Cort de Barcelona l' any 1290, estableix aquesta constitucio notable pel sometent:

«Oficials nostres é homes de ciutats ó de vilas nostras

»ó algú altre no proceescan contra algún rich hom, ca»valler, clergue, home d' ordre, ó ciutat ó altre, sens ci»tació, sometent ó en altre manera: si doncs no era tal »malefeta de que lo malfactor degues esser punit corporal»ment, ó malifeta en camí, ó fora camí, de que lo malfac»tor no pogués fer esmena: en los cuals casos puga esser »prosseguit lo malfaytor *metent so*, é encara en aquets ca»sos sin donavan dan injustament, que en sien tenguts.»

Ara parémtse en una cosa. Fa distinció aquesta lley de un delicte comés en camí ó fora de camí, y es que la jurisdicció sobre els camins era del príncep. Recordém que segons l' Usatje *Camini et stratœ*, els camins estaban baix la jurisdicció del príncep y el delicte comés en un camí era delicte gros y estaba sotmés á una jurisdicció especial. Per aixó diu «camí ó fora de camí».

«No poder fer esmena». Hi havía d' haver un fet que mogués gran escándol: quelcom que pertorbés la conciencia social ab una forta sotragada, una cosa més que un delicte corrent que pogués ser *esmenat* ab una quantitat, no havía aquest delicte de poguer composarse ab diners ço es sense esmena.

La persecució podía ésser de dos estils: l' un ab *citació* que vol dir en causa criminal devant dels jutjes del Rey, l' altre podía ésser persecució ab sometent.

Y s' havia de perseguir *metent só, fent só, movent só;* y aquí trovém la etimología del sometent.

Alguns creuhen que aquest mot sometent va naixer de *som atents,* es á dir, estém promptes; pero aquest sentit es massa retorsit.

Las mateixas Constitucions están en contra d' aquesta interpretació.

Pere el Ceremoniós una vegada, segons en la seva crónica conta, disposá anar contra Vilafranca *metent só,* es á dir, cridant, es el *clamor d' aro,* es lo que 's troba en el llibre dels feudos: *metre* (posar ó llensar) (1) *só* de *via fora* ó *via fors* (sortiu fora).

---

(1) Ripoll, Cancer y altres jurisconsults traduheixen *sometent* per *sono emitendo*.

Aixís resulta que ja casi podém avensar la d'aquesta institució, sabuda sa etimología. Verda el sometent pot definirse: una congregació de en us de una regalía de la Corona en una vegu virtut d' un procés de justicia pera perseguir minat delinqüent pertorbador de la pau pública

Mieres, Callís, Fontanella y Ripoll, han es forsa esment aquesta institució; y ab la seva der barhi un fonament legal, es curiós veure els a passan pera poder encaixar y ensemblar una tan genuinament catalana ab lleys vellas del Di la demés legislació romana, que es clar no hi trobar en lloch que s' avinguessen. Aixís vey preguntan:

¿Quí podía promoure un sometent? El cridar tent es una denuncia. ¿Quí pot denunciar? Y a tas las lleys romanas sobre la denuncia; fins u un boig, si 's certifica la veritat del fet, si 's c que s' havía alterat la pau pública, que hi h pertorbació gran, s' havia de reunir el somete guit.

¿Contra quí?—deyan ells.—Contra qui hagu lloch á aquella alteració; y el cas es que 's p contra las personas eclesiásticas, feudals, etc. interés de que el sometent fos superior á totas tucions, perque representaba l' ordre general del carregat al Rey y tot el mon hi havia d' abaix fos qui fos.

¿Y ahont se podía promoure el sometent? fora de camí, per tot, fins dintre de baronía ó dal. Bastaba que s' hagués alterat la pau púb anar al veguer, y feta la denuncia, treure las h restablir la pau.

¿Per quins delictes? Pe 'ls que no tenían es tant per la gravetat, sino per l' escándol que mo

¿Forma de procedir? Era la següent:

Prenguém per exemple el sometent á Barcel

Arrivada la denuncia al veguer se de

colla de delats, bandolers ó altres malfactors, havía arribat, per exemple al poble del Prat, havía robat una masia y que s' havía alterat la pau pública. El veguer reunía els concellers, els apleyaba en els portxes de la Casa de la Ciutat, en la part de la plassa de Sant Jaume. Pera donar una forma tradicional aquí se trobaban en els portxes, com en altres punts se reunían al portal de l' iglesia; un cop estaban reunits, comprobaban la certesa del fet y ademés si aquest era prou important pera motivar la sortida del sometent. Cal advertir que la denuncia falsa era cosa molt seria, y el que 'l sometent s' aixequés sense motiu era com un delicte de sedició ó sublevació del poble, y 's castigaba fort. Resolt que havía de sortir el sometent, s' ordenaba á un dels saigs ó agutzils que avisés al sometent, pera lo qual donaba tres grans truchs ó repichs ab el pica-portas de Casa la Ciutat, cridant: «Vía fora, sometent», tocaba á sometent la campana de Sant Jaume, també de Casa la Ciutat, y sortía la host dels vehins de Barcelona ab la seva bandera (1). Las hosts del sometent tenían bandera. Jaume I, l' any 1233, ja parla de la bandera reyal, famosíssima després, del sometent d' Igualada, bandera d' Igualada en la guerra del any vuyt ben anomenada.

A Casa la Ciutat s' escribia el procés del sometent. La forma havía d' ésser molt sumaria.

Pera compéndreho millor lo qu' era aquest procés á Barcelona, caldría fer relació d' una interminable tirada de fets, com se podría recomptar també del sometent rural ó feudal (ab la diferencia de que 'ls feudals no solían treure bandera) com se feya en un dels finestrals de Casa la Ciutat y á altres ciutats y vilas; y aixís com s' anunciaba per trompetas qu' havía de sortir la host, en una baronía solía anunciarse tocant corns en compte de campanas, etc. Pero ferho sería fer l' historia complerta de tot

tus, Barcelona, 1664, cap. 12. *De rogalia soni emis-*
seva altra obra *Ordo judiciarius causarum usu-*
e. CANCER: *Variarum resolutione*, lib. 3, cap. 5.

el sometent y 'l temps ens mancaría abans que s' acabés la historia.

Permeteume, ab tot, que 'm fixi per exemple en un fet que tingué gran ressó en el sigle xv, y no perque 'l crim fos gros sino pe 'l soroll y escándol. Era un d' aqueixos delictes que avuy tenen carácter privat: se tractaba del rapte d' una dona fet per una colla armada, y pera perseguirlo, s' armaren gents á caball y á peu; escándol tan gran que tots els dietaris de la época en parlan. Permeteume que 'l recordarho me serveixi de peu pera fer compendre de una manera més clara cóm se formaba y cóm s' executaba aquest procés de justicia del sometent.

El Dietari Municipal descriu el concurs del procés de sometent ab una denuncia verbal sencillament á crits de *vía fora* y 'l cas que ho motivaba, dihent:

«En la matinada vers 9 ó 10 horas entrá per Barcelona un hom *cridant altes veus vía fors* é continuá lo Sometent á les Corts del Veguer ó batlle é á casa de la ciutat, que un gentil home de llinatje apellidat Castellbell ab alguns cómplices á caball ab bons roçins en nombre de 10 ó 12 y 30 ó 40 á peu entre 10 y 11 horas de la nit passada vingueren á Caldas de Montbuy, hont per las morts (una peste) eran apartades algunes notables donas entre altres la honrada dona muller del honrat en Joan Romeu, etc... é ab maneres fictes sots color de donarli una lletra, segons relació de aquell que continuá lo *so* dessus dit, fortívolament pres la dita dona jova vidua iníquament é mala.»

Aquí tením la forma sencilla de promoure 'l sometent al crit de: «¡Vía fors ó vía fora!», entrant per la ciutat y anantsen dret cap al Tribunal (Cort) del Veguer reyal, que com á regalía d' incoació del procés li pertocaba. Surt la etimología del sometent en las paraulas «continuá lo *so* dessus dit». Aquesta es la primera part. Se reb informació sumaria sobre 'l fet, semblant comprobat se va endevant á l' execució. Aquesta n' está ben explicada en el Dietari de la Generalitat ó Diputació. Diu aixís el Dietari de la Diputació:

«Dijous á 13 d' Octubre de 1457. Aquesta jornada en la nit en Pere de Castellbell, donzell, hora captada, acompanyat de molts mals homens, violentament entrá dins la casa que madona den Pere Grau ha en la vila de Caldes é per força ma armada sen mená rossagant la viuda que fonch muller del honrat en Johan Romeu ciutadá de Barchinona é naboda de la dita madona, den Pere Grau, manasantli que la mataria si no 'l seguia. E açó feya per tant com la dita viuda tenía gran dot é era romana molt rica per la mort d'en Joan Spluges frare seu qui la había feta hereua universal de tots sos bens.

»Lo divendres 14 isqué de Barchinona M. Arnau Guillém Pastor cavaller regent la vagaria de Barchinona per convocar las hosts contra lo dit Pere de Castellbell é altres cómplices seus.

»Lo diumenge 16 isqué *la bandera de Barchinona ab lo sometent* pera anar en Vallés contra los sobredits. E portá la bandera de la ciutat en Arnau Scarit ciutadá é lo standart dels notaris lo discret en Joan Mayans notari de Barchinona. E *en Bertrán Torró com á fouch á Caldes demaná á gran pressa una scudella de brou, quel cor dix li defallia de tots punts. E fonch ne moteiat tant com visqué en aquesta present vida.*

»Lo dijous 28 assats vespre retorná la bandera de Barchinona *ab tota la gent qui eren eixits ab lo sometent* é recobraren la viuda que lo dit donzell s' en había emportada per forsa, la cual vench detrás tota la gent armada é dressá á casa del canonge Dalmau qui era son oncle.

»Lo dimars primer de Novembre morí lo dit raptor de glanola en la vila de Sant Celoni dins la casa d'un barber en aquella vila.

»Tres días després lo vaguer de Barchinona que lo día prop passat era anat á Sant Celoni per fer desterrar lo cos de aquell feu portarlo en Barchinona, é descarat que tothom lo podía veurer lo feu posar de fora lo portal nou de dita ciutat.

»L' endemá lo cadavre fonch soterrat sens alguna se-

rimonia dins la capella de Sant Barthomeu, construida dins lo claustre de la Seu de Barchinona.»

Ara destriém tot aixó. Jurídicament hi ha la denuncia base del procés de sometent: es per un delicte que encare que particular y no públich com el de rapte, se mostra ab seguiment de 12 homes á cavall y 30 ó 40 á peu, que ja pren forma de esvalot ó sedició y gros escándol qu' eran el cas perque sortía 'l sometent; aquest surt en forma de host vehinal, ab banderas, y torna després de complert el fet de justicia y verament un hom s'imagina, tot aixó passat del ritualisme jurídich, com una escena pintórica de l' Edat mitjana. El sometent, ab trajos y armas, barreijats y banderas, entrant pels portals de la ciutat. Derrera la viuda rescatada. Las finestras y portas plenas de vehins mirant l' entrada de la comitiva, que com el sometent de Barcelona pocas vegadas sortía, devía ésser més gran novetat.

Després del sometent se coneixía á Catalunya lo que s' en deya el *Sagramental.*

D' aquesta institució no 'n queda sino la paraula, puig quan vulgarment se diu «hi haurá un sagramental», volém dir una cosa de fressa, de molt desori y de molt escándol. Ve de sagrament ó jurament.

Era una confederació, per medi de sagrament ó jurament, que feyan alguns pobles ó vehins d' un poble pera anar contra els lladres.

Aquesta institució se comprén, perque haventse de fer la denuncia del sometent devant del veguer, era difícil moltas vegadas y ademés pels fets de no molta importancia y que no mereixía que 's reunís el sometent, que desde terras llunyanas s' hagués d' anar á Barcelona ó á altra vila ó ciutat cap de veguería; per aixó els pobles pensaren la manera de fer un sometent petit, asociantse varis pobles pera empaytar els lladres.

Se convocaban á toch de campana y no tenían bandera, perque tampoch tenía carácter de regalía els sagramentals y no entraban en jurisdiccions perque estaba sols limitats á la veguería ó demarcació dels pobles

asociats y eran no mes que d' una rodalía ó encontrada.

El sagramental, per sa organisació defectuosa y per ser una confederació de diversos pobles, algunas vegadas, com succehi en temps de Joan II—en el qual s' extén á gran part del Centre de Catalunya, en el bisbat de Vich, ciutat de Barcelona, etc.—doná lloch á molts abusos y fou causa de que 's tingués de modificar eixa institució especial y que del demés era una institució borda que no encaixaba ab el formalisme del sometent y la ideya mestresa de ordre públich del Estat posat en mans del Príncep com una regalía.

Al cap y á la fí, tant el sometent com el sagramental, eran unas institucions expontánias, ben de la terra, ben indígenas.

Els reys de la casa d' Austria comprengueren que no havían d' anar contra aquestas institucions, que no havían de destruirlas, sino enmotllantlas d' una manera distinta, convertint el sometent y el sagramental en una mena de policía, y d' aquí en sortí una de las institucions que més joch donaren en el sigles XVI y XVII, que fou las *Milicias de la Unió.*

Naixen las milicias de la Unió pel temps en el qual aquest país estaba revoltat, y llavoras se demostra que es ineficás una institució armada permanent quan tot un país está en l' anarquía. Quan un país está aixís, una institució com la Guardia civil, la policía, es imposible que pugui imposar la pau. Hi ha moments especials en la vida dels pobles, en els quals aixó no es posible com tampoch es convenient, per altre part, que entri en joch la gran forsa del Estat, l' exércit. Se veu ben clar aixó en temps de Felip III y Felip IV.

Se montan las milicias de la Unió que no eran més qu' un sometent-policía compost de *decenas* y *centenas,* manadas pels *deceners* y *centeners*, y ab ideya de perseguir els lladres y bandolers y malfactors.

Al mateix temps que 's forma la institució, venen las protestas dels jurisconsults y es curiós lo que passa: tots

consideran las milicias com una institució del poder central, no com una cosa espontánia y verament popular.

Volía implantarse aquí el sistema castellá y en part aragonés d' aquellas collas de la Santa Hermandad com encarregadas de perseguir els lladres y que en las novelas picarescas son ridiculisadas sempre, citantse el cas de que mentres anaban custodiant á uns galeots, s' escaygué á passar un remat y posantse tots d' acort quadrillers y lladres, el robaren. «Ladrones en cuadrilla que no cuadrilleros de la Santa Hermandad», segons Cervantes.

Donchs aquestas Germandats era lo que volía imposarse á Catalunya en forma de milicias de la Unió.

Qui primer en protestá fou la Generalitat, dihent qu' això era contra nostras Constitucions, tant perque hi havía els *deceners* y *centeners* y no 's podía crear aquí cap nou funcionari sense aprobació de las Corts, y per això aquest país no 'ls admetía; com perque se 'ls hi donaba facultat de registrarho tot, y aquí que no se podía pendre á ningú sense manament del jutje y encara en cas de flagrant delicte, ells entran per tot, se deya, y això es contra nostras Constitucions: agafan els delinqüents y els portan fora del territori y també recordavan els advocats de la Generalitat, es contra nostras llibertats el treure el pres de la veguería, puig tots deuhen ser sotmesos á la seva lley y no á la de las altres veguerías, y derrerament que 's quedan ab els bens que 's puguin trobar als delinqüents, quan aquí hi ha l' altre llibertat de que no s' admet la confiscació y no 's pot penar en la persona y en bens á la vegada.

La Diputació ó Generalitat donchs reclamá, y en aquest punt tingué en contra el Concell de Cent. Era la lluyta de dos partits mitj polítichs y mitj relligiosos: era la lluyta de una democracia que s' havía ensenyorit de la ciutat contra el partit aristocrátich y feudal y verdaderament catalá.

Perque en aquestos soldats de la Unió s' hi veu l' interés marcat d' anar contra tot lo que 's podía calificar d' aristocracia del país, en qualsevulga forma que 's presenti.

Parlant dels soldats de la Unió en una discussió del Concell de Cent, se diu: que foren establerts perque «la »present ciutat estigués preservada de les opresions que »*molts inquiets, amichs de novetats y llibertats*, en son »viure perturbadors, no sols de aquesta república (de »Barcelona), sino de tota la Provincia, cada día cau»saban».

De manera que 's presenta l' Unió pera anar contra un partit de novedat; era el partit aristocrátich y de influencia francesa que duya pertorbat á tot el país; tots els atropells de la Unió eran contra la noblesa. En part succehía lo de sempre: el Rey y 'l poder central donant las mans á las democracias pera aterrar al partit catalá aristocrátich y federalista com avuy diriam.

Hi ha escenas terribles ab aquestos soldats, passadas en els mateixos carrers de Barcelona. Reunits un día els nobles en una casa del carrer del Carme, acordan sortir contra la Unió: tot el día hi hagué tiros. Altres vegadas els de la milicia de l' Unió agafan el veguer y li diuhen que ell no era res y que sols obehían al Rey, haventhi un gros escándol en la plassa de Sant Sebastiá.

Pero el cas més important es el que escullo entre mil dels que podría citar; per exemple, de que era una policía que volía imposarse y que, com deya la Diputació, ab la excusa de mantenir l' ordre en el país, lo que feya era atropellar á la noblesa. El fet á que 'm refereixo es l' assesinat del rector de la Universitat de Lleyda.

Ab motiu d' aquest assesinat, una Comissió de catedrátichs y estudiants van á veure á la Diputació, y referintse al 3 octubre de 1608, diu el Dietari: y ho llegeixo pera mostrar, tot passant, l' importancia de la Universitat de Lleyda, en qual constitució interna s' hi veya en petit la confederació catalana aragonesa, puig de tota la confederació la dita Universitat era.

Diu aixís el Dietari:

«Divendres 3 d' Octubre de 1608.—En est die estant »los magnifichs Concellers en la casa de la ciutat, los fou »trames á dir que lo vicerector de la Universitat del Es-

»tudi general de la ciutat de Lleyda ab tres concellers de »la dita universitat *un de quisquna nació,* si los concellers »eran servits de part de aquella Universitat los volian »venir á fer una embaixada sobre cert cas que novament »se havia succehit en la dita universitat y fou respost per »los magnifichs concellers que de bona gana sempre que »fossen servits los oirian. E poch apres donada dita res»posta, arribaren en la casa de la present ciutat lo doctor »Mathia Sabata doctor en medicina y catedratich de pri»ma en dita facultat en la dita universitat de Lleyda y »com á catedratich mes antich vicerector de la dita uni»versitat acompanyat de tres concellers per las *tres na»cions aragonesa catalana y valenciana ab molts estudians »de facultats de lleys y altres que los acompañaren* lo cual »vice rector y los tres concellers anaven tots vestits de »dol y lo viçe rector ab sa beca y arribats que foren en »dita casa ahont foren ben rebuts y asentats en llur lloch »lo dit doctor Mathia Sabata explicá sa embaixada de »part de aquella Universitat del Estudi general de Ley»da, notificant lo gran sentiment tristesa y llanto que ha »causat a dita Universitat, Concell general, y estudiants »residint en dita Universitat de Lleyda lo trist y notable »succes que á vint de septembre prop pasat en dita ciutat »de Lleyda en persona del doctor Matheu Marti doctor en »lleys y rector en la dita Universitat *per la nació catalana* »en repartir dels soldats de la Unio dos estudiants que »per dits soldats foren presos en la plasa de Sant Joan »de la ciutat de Lleyda per aportar las espases mal guar»nidas los cuals los aportaven a la preso, al cual fahent »dit acte de repartir dits dos estudiants com tocas á ell »lo delicte de dits estudiants, si algu tenian comés no »dubtá algu dels soldats de la dita Unió tirar al dit Mi»cer Matheu Marti un tir de pedrenyal del cual morí in»continent sens poder sino Jesus, confesio, y que perço »en nom de la dita Universitat del Estudi general venia »acompanyat ab dits tres concellers a suplicar a sas Mag»nificencias com á President en aquet Principat y amparo »dels qui estan destituits de tot favor, se servisen voler

»amparar, afavorir, ajudar y fer merce a dita Univer»sitat y manar traure la ma en aquest negoci de tanta »calitat ab sa Exmª y en quant sia menester ab sa Ma»gestat.»

Una de las dérias de la Unió, y aixís entenían amohinar als estudiants, era agafárloshi las espasas, els rompían las escopetas, els prenían els pedrenyals; en fí, l' objecte era escarnir y humiliar á la clase intelectual de la Universitat y á la noblesa (els veritables sostenidors del esperit y la tradició catalana).

La comissió que 's presentá á la Diputació era una embaixada ab certa trascendencia.

Aquest fou un cas que doná lloch á veure la impossibilitat de sostenir en aquest país las milicias de la Unió. Acabadas las milicias, reprén son curs normal el sometent que desde aquell punt ve á figurar, com es natural que fos, en tots els grans moviments d' aquest país.

Fins al temps de Felip V succeheix lo mateix; pero com aquest no podía olvidar lo mal que li havía fet el sometent, en el decret de Nova Planta disposá: «Por lost »inconvenientes que se han experimentado en los soma»tenes y juntas de gente armada, mando que no haya »tales somatenes ni otras juntas de gente armada, so »pena de ser tratados como sediciosos los que concurrie»ren ó intervinieren.»

Passa tot el sigle XVIII, y en ell se veu la necessitat y l' importancia del sometent. Ve la guerra gran; ve la Revolució francesa; els francesos invadeixen el territori; hi hagué grossas batallas y terribles de que no 'n podém tenir ideya, al voltant de Figueras, S. Lloréns etc.; en totas las parts de frontera l' exércit espanyol recula y 's rendeix el castell de Figueras ab 10,000 homens y 171 canons. Alguns d' ells fugen, s' orientan y, passat l' esverament tornan á sortir en sometent els pobles y altre cop se proclama y aixeca als sometents que havían sigut suprimits. Fou el Comte de la Unió que va fer una proclama cridantlos, capitá general dels exércits

d' Espanya á la frontera, publicant unas llargas instruccions per sa convocació per veguerías (1).

Aquella es la llevor que queda de pobles rurals armats pera la guerra del any vuyt y després pera las guerras civils.

Es aixis com van venir las cosas: Això estava ple de realistas francesos, y el sometent prengué un carácter realista molt marcat contra els republicans; els capellans francesos qu' havían emigrat aquí pe 'ls excessos de revolució, son els primers propagandistas d' un moviment antirevolucionari.

Els sometents, segons la opinió general, prenen llavors un carácter donchs reaccionari y realista: son els que lluytan contra Napoleón, son els apostólichs de 1827, son els de las guerras civils de després, y això s' enllasa contra el partit que diríam ultra-catalá, contra 'l partit feudal encarnat aquí, y es la base dels partits moderns qu' han pertorbat Catalunya en la darrera centuria.

Després ningú se recorda més del sometent; de fet y dret estava mort; pero ve un moment important en l'historia contemporánia. Jo 'l recordo: jo acabava de sortir de la Universitat, finits els meus estudis, y vaig tenir d' intervenir en la formació novella d' aquesta institució catalana restaurada. Va esser com diré á saber:

L' any 1876 s' establí altre cop la dinastía dels Borbons ab D. Alfons XII. A l' acabada de la guerra civil, se preocupá el Capitá general de Catalunya de la conveniencia de que 'l país quedés ab tranquilitat després de la guerra. Tots sabém que després d' una guerra civil restan escamots de gent que 's converteixen en malfactors, y á fí de privar que 's pertorbi la pau del país va pensarse en reorganisar el sometent; y moltas personalitats, inspiradas en un criteri conservador y posantshi al devant un militar catalá (el brigadier Mola) en unió d' en Buxeres, Manyé, Mariano Maspons y altres que no cito perque son vius encara, y ab el Capitá general s' organisá el some-

(1) PELLA: *Historia del Ampurdán*, pág. 745 y següents.

tent, y s' organisá ab cert romanticisme fill segurament dels estudis históríchs que llavors aquí á Catalunya neixían, donántseli el títol de *Sometent,* y pera la «pau y treva» aixís se resucita la gran institució. El seu Boletí se titulá *Paz y Tregua,* nom que alguns no comprenen perque 's remonta als sigles IX y X. Se considera que 'l Capitá general era el Virrey, y va donarse al sometent una forma tan de la terra com se podía. El primer manifest del sometent desde Manresa al 8 de Novembre de 1875, comensaba: «Anam á la Pau. La terra de Catalunya es dels catalans...» (1)

La veritat es que 'l sometent entre els recels d' uns y las esperansas d' altres segueix subsistint havent posat la pau y la segurat, que hi manca á las ciutats, al camp y á la montanya del Principat que per tot arreu podeu anar ab els diners á las mans y las portas obertas.

Una institució nascuda en l' albada de Catalunya, en la época bárbara, que s' enmotlla als temps y passa per mans dels jurisconsults de l' Edat mitjana y que resucita y cumpleix una necessitat del país, jo pregunto: ¿quín mal s' ha fet á Espanya ab resucitar aquesta institució? Cap. En cambi li ha produhit grans beneficis.

Y advertiu que no ha calgut anarla á enmatllevar á Inglaterra, Italia ni cap altre nació avansada; es una institució que te arrels purament catalanas; el sometent es la mateixa Catalunya, com se proba cada vegada que 's reuneix, veyentshi la fesomía de tot un país qu' encare viu fortament y sana.

Un exemple com qui diu d' ara mateix el tením en la reunió dels sometents feta á Montserrat. Allí era Catalunya, Catalunya gran y patriarcal, Catalunya diversa y unida, ab mostras de fraternitat tan ben entesa que admiraba als magnats de Madrit que ho contemplavan, fraternitat que donaba exemples com el d' un masover, que era cabo, manant al seu mateix senyor propietari, que

(1) Per encárrech de la Primera junta del sometent y pera divulgar l'origen é historia d'aquesta institució escriguerem ab en Coroleu l'obra *Lo sometent, noticias históricas y jurídicas de sa organisació.* Barcelona, 1877,

per mes exemple era noble Gran d' Espanya, fraternitat per que allí se reuneixen sense haverhi cap escándol milers y milers de personas ab aquella germanó y aquella autoritat, que ressurt sempre en las nostres institucions; en una paraula: l'imatje de Catalunya retratada en aquesta institució antiquíssima.

Y ara aquells que diguin qu' es un somni, que diguin qu' es un deliri el voler resucitar institucions passadas y enderreridas, senyors, pera contradirlos solemnement, citéuloshi com exemple aquesta institució de sol arrel ben catalana, institució d' altres centurias qu' encara viu avuy restaurada y feta expressa per las necessitats d' ara, pe 'ls temps presents; citéuloshi el sometent.

CONFERENCIA XIV

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 27 de Febrer any 1905)

Estudi de la Confederació d' estats de la Corona d' Aragó.—Actas de unió dels Estats. —Nom.—Bandera.— Relacions dels Estats. —Idioma oficial de la confederació.—Unió personal del Principat de Catalunya al regne d' Espanya. — Desequilibri. — Centralisació.

SENYORS:

La importancia del tema de la conferencia d' avuy en la qual aném á tractar de la Confederació d' Estats de la antiga Corona d' Aragó, va enfilarse molt en aquestos últims temps—y parlant d' aquestos últims temps vull dir d' ensá de l' any 1869—en que Espanya d' una manera impensada, sobtadament casi, ve á la política parlantse

per primera vegada y d' una manera general é intensa de federalisme fins arribant un moment que tot Espanya, podém dir, pel sistema federal va anar en renou y molta gent n' estigué com encisada.

Ab aquest motiu se va tractar la qüestió del federalisme baix el punt de vista filosófich y histórích y es natural que á Catalunya ahont aixó tingué molt peu, se parlés de la Corona d' Aragó y se 'n parlés molt sovint de lo que fou aquella Confederació d' Estats en altras centurias.

En aquestas cosas hi ha hagut sempre pels federalistas individualistas y revolucionaris un criteri no més que especulatiu, de observació filosófica, sense atendre pera res á la realitat viventa.

No ha sigut may y aquest es el fet veritat de las cosas, que per la plana y lliure voluntat se juntaren els homens á fer societats sino á la forsa, ni may sino per el gran factor de totas las cosas humanas, la guerra, se uniren y enfortiren els pobles y las nacions; vensuts en la guerra per la forsa, uns pobles aceptan las institucions d' una manera més ó menys agabellada dels altres, ab els anys aixó se purifica com passa en totas las cosas de la Naturalesa y purificat ve com una espiritualisació del fet material, venen els tractats d' aliansa, els pactes, las confederacions y tot el dret internacional públich.

Els individualistas y en general els qui han tractat de Dret públich en aquest punt delicadissim ho fan arrencar tot de la mateixa organisació de l' Estat que va sentar Rousseau qui fou el ressó de las tendencias naturalistas erradas del seute mps. Consideran al poble com un individuo y aixís com l' individuo, segons élls, pacta sas llibertats y la unió de la societat nacional que ha de formar (criteri completament ideal y lluny de la realitat perque aquest pacte no existeix ni pot existir com he dit en el ordre de las societats), pero partint d' aquest princípi ideal, diuhen: l' individuo pacta y pactant assegura el seu benestar, donchs be, las petitas agrupacions, nacions menudas ó regions, també si no s' unissin, si no pactessin,

si no 's confederessin serían vensudas y fan confederació permanent pera poguer sostenirse. Dich permanent perque sinó fora no mes que una aliansa. El pensament de la federació el treu Rousseau d' aquest pacte necessari á la llur vida.

D' aqui en ve á sortir la necessitat de la confederació pera els petits Estats, y Rousseau y' ls seus deixebles sempre ab la deria de l' individualisme, diuhen que 'l mellor sistema de federació de nacions es aquell en que cada qual guarda la seva nacionalitat absoluta, perque es impossible que la soberanía se divideixi y en un mateix territori, ab això no tenen més remey que dir que es sistema excellentissim aquell en que quiscuna nacionalitat conservi tota sencera la seva individualitat y no més se lligui pera la defensa, se lligui no de una manera completa perque sinó no fora nació, abdicaría de la seva soberanía, la individualitat ja no hi fora llavoras.

Aquesta aytal es la teoría individualista sola y nua (1).

Quan això s' ha volgut ferho práctich y vivent en las constitucions políticas n' han eixit dos sistemas bessons: el sistema de la confederació que es d'el que acabo de parlar, els petits Estats se juntan, pactan, pera defensarse y res més; ab això han vingut d' altres y, sobre tot, la tendencia alemanya que dihent que 'l día que 'ls pobles s' han confederat constitueixen un nou ser, son una nova entitat y aquesta nova entitat te drets y obligacions y ha d' exercirlos ¿Cóm? per medi del sufragi universal, y han dit que 'l poder llegislatiu y executiu en la nova entitat s' ha de demostrar per medi de las eleccions, vetaqui un altre sistema.

Aquest es el sistema alemany, sistema de l' Estat federal.

Més clar, els alemanys dihuen: Els pobles s' uneixen fent neixer una nova entitat: l' home, l' individuo qu'ha de formarne part d' aquesta nova entitat, te el dret de llegis-

(1) VINDENBERGER: *Essai sur le sistème de politique étrangère de J. J. Rousseau. La rèpublique confédérative des petits états*, Paris, 1900.

lar per ella votant per caps ó sía 'l sufragi universal, elegint un poder superior, una assamblea ó lo que 's vulga y aixó junta en un cos unich en un Estat sol la confederació.

Aquest es el sistema federal intermedi ó de l' Estat federal que va dret al unitarisme com Alemanya ahont se troba una entitat que te una Assamblea, un sol President, l' Emperador rey de Prusia un sol poder executiu: alló va dret cap al unitarisme. Es un Estat verament transitori pera anar de la federació lluire ahont cada nacionalitat se conserva sencera, al unitarisme, á la formació de nacions grandíssimas solas, encara que en son interior varias y complexas. Ja no se pacta perque exércit, correus, medi de defensa y sosteniments sian uns per tots els confederats sino que hi ha quelcom més sobre de tots: hi ha una unitat filla del sufragi universal.

Entre aquestas duas formas que son las que mes s' estilan dintre de la federació (confederació y Estat federal) hem de sentar que la antiga Corona d' Aragó era una confederació lliure y no un Estat federal.

Era lo primer, dich, perque cadahu dels Estats conservá sa autonomía casi absoluta y només quedá confederat, lligat á la unió en las relacions internacionals pera la defensa mutua: y no venían representats en una assamblea llegislativa tots els ciutadants de la confederació, es dir, no s' havían confederat tant que formessin un Estat federal tot sol com per exemple Alemanya.

Y s' havía arribat á una confederació lliure perque justament l' origen de la confederació catalá-aragonesa havía sigut el Principat de Catalunya, y la génesis, l' ou d' aquesta generació, havía comensat també sent una confederació més ó menys á la forsa.

He explicat en anteriors conferencias de la manera variada que al comtat de Barcelona s' uniren altres comtats, uns per successió se fonen en la casa de Barcelona, altres per pactes feudals com els d' Ampurias, Tortosa s' hi entrelligan: de manera que aquí el motllo catalá en política com era el de la extrema varietat, y de respecte

complert á las entitats que s' agregaban, en oposició absoluta al esperit que predominaba en el interior d' Espanya, d' aquesta génesis, dich, en l' engrandiment d' Estats de la casa de Barcelona, després de la casa d' Aragó, n' havía de pervenir naturalment la mateixa forma federativa.

Se observa que Catalunya servava de debó y molt forta aqueixa tradició germánica que hi donaren els visigots de respectar la individualitat en forma corporativa per medi d' un pacte y coexistint tots dintre una entitat general que s' anomenaba Potestat y representant la Potestat el príncep, el primer entre els iguals, el més superior de la gerarquía feudal. Aquest era el sistema alemany, inglés y francés del Nort, polach, etc., en oposició al del interior de Castella, á Italia y altres pobles llatins ahont naix l' Estat d' una suma de ciutadans ahont el poder era casi sempre absolut y quan agregaba una nova entitat quedaba xuclada y confosa dintre d' un régim comú y uniformista.

Els uns representan el sistema unitari de tradició imperial romana, els altres la confederació lliure de origen feudal.

D' aquí que totas las confederacions hagin nascut dels Estats feudals; Inglaterra es una nació feudal, Alemanya una confederacio, Suissa un Estat federatiu, tots per tradició feudal. La tradició feudal forma els partits federalistas ó autonomistas, com se diu avuy al día, en el Renaixement contra 'ls Reys absoluts molt amichs y afectats perque 'ls hi convenía á las tradicions romanas. També aixó succehí á Catalunya com hem vist fins ara en altras conferencias.

Catalunya, de tota la Iberia, es la nació més feudal que hi ha hagut y es la que més conserva el motllo federatiu quan desapareix el feudalisme. Y se comprén que havent sortit de Catalunya, aquesta génesis, en la creixensa guardi la fesomía de familia, conservi un especial carácter y se marqui en tota la historia de la Corona d' Aragó.

Com de fet ve un moment que Catalunya s' uneix á Aragó y conquesta á Valencia, Mallorca y demés illas del Mediterrani. Donchs be: en comptes de formar un sol massis, una sola entitat fa tot lo contrari, fa, seguint el sistema feudal, un aplech d' Estats feudals, un gavell de vidas que mútuament se respectan: al contrari de lo que passá á Castella, en las sevas conquestas de Andalusía després de Canarias, América y Filipinas. Aquí á tot poble conquistat se li respectan els drets y aquesta es la característica de la confederació catalana desde els primers temps, característica portada del geni catalá que ho te á la sanch y en sa propia manera d' ésser y de viure.

La confederació catalana aragonesa, donchs, va ser una amplificació de lo que en petit era en sí Catalunya, aplech de regions, comtats y valls ab individualitat propia com més llargament l' explicació n' he donada en altra conferencia.

La unió ab Aragó ja se sap que 's feu—y aquí comensa el camí de la confederació—en temps de Ramón Berenguer IV á l' acabada de la dinastía aragonesa morint n' Alfons *el batallador*.

Quan aquest va morir l' Aragó se trobá ab que corresponía la corona á Ramir *el Monjo,* que demaná al Papa pera casarse. Surt el rey Ramir del Monastir y posat el ceptre en las sevas mans, com qu' era un monjo retirat pera sempre del mon, sense ideyas de la realitat de la vida ni de la societat ab qui havía d'anar á lluytar, ni de la política, ni dels afers públichs, l' Aragó, com un vaixell en tempesta, que va d' una banda á l' altre, fou embestit per Navarra y Castella. En aquella temporada comensa la influencia de Catalunya sobre l' Aragó.

Ramón Berenguer IV intervé en la lluyta contra Navarra y se presenta com á salvador d' Aragó á deslliurarlo de sos vehins ambiciosos y d' aquí en ve son casament ab Petronella, filla del rey Ramir *el Monjo,* casament que va ésser l' any 1137. Ab aquest casament ve la unió personal de la dinastía d' Aragó ab la casa de Barcelona.

Crida la atenció que en una época enderrerida, en

una época feudal primitiva, en la qual naturalment no hem d' anar á buscar pera la Confederació aragonesa pactes solemnes y escrits ab grans formularis que fins serían ridícols; en el sigle XII, quan se realisa el casament, no 's fa res sense la intervenció de tots els nobles d' Aragó y Catalunya, y en totas las actas se troba sempre la paraula *Consilia et voluntate nobilium hominum,* es á dir, que en tot lo relatiu á la unió d' Aragó y Catalunya intervé la representació nacional en la forma feudal, ó sigui la noblesa de cada una de las nacions d'Aragó y Principat de Catalunya (1).

Feta la unió d' aquest terme, va passar lo que sempre en tota associació: s' esdevé que més uneixen sempre la vida comuna y 'ls travalls junts que no pas els pactes.

Es inútil que 's digui en l' ordre de la vida que dos s' han associat, que dos han pres la resolució de viure junts; perque realment lo qu' estreny els llassos y fa la unió dels homes son las empresas comuns. S' uneixen duas familias, dos comerciants, dos homens; pero si emprenen un fet, la realisació d' un negoci, si emprenen els pobles una conquesta com en el nostre passá, la unió, de fet, se realisa, més que per totas las connivensas escritas. Catalunya va á la conquesta de Mallorca y hi pren alguna part Aragó: va després á la de Valencia y s' uneixen Aragó y Catalunya pera ferla. Més que totas las actas de unió y las reglas de dret publich y 'ls tractes de formularis solemnissims, el anar els exércits aplegats á conquistar las terras es lo que aferma verament la unió de la Corona d' Aragó y la lliga ben estreta.

Pero ¡com n' es de dificil l' unió dels pobles! se conquesta Mallorca y Valencia, y el mateix home que havía dut las hosts d' un punt á altre pera aixamplar las fronteras de la patria, Jaume el Conqueridor, fa una colla de desacerts grandíssims en els derrers temps del seu reg-

---

(1) ANTONI DE BOFARULL: *La confederación catalano-aragonesa realizada en el período más notable del gobierno soberano del conde de Barcelona Ramón Berenguer IV.* Barcelona 1872, y el tomo IV de la *Colección de doc. inedit. del Arch. de la Cor. de Aragón.*

nat: imagina anar á las Creuadas, mogut d' un entussiasme estrany; dicta Constitucions follas, que foren després posadas entre las supérfluas; firma la pau de Corbeill ab Fransa, renunciant tots els estats del Mitjdía de Fransa que eran d' Aragó; renuncia Montpeller sa mateixa terra, allá hont éll havía nat; separa estats de la Confederació, donant á un de sos fills el Rosselló y Mallorca. Per ma d' un rey els pobles se juntaren, per ma d' un rey se desjunyían.

Empero si be aquesta Confederació per tals errors se romp y la opinió del país que no 's mostra sino per actes, llavoras — perque estém en una época atrassada y no 's pot saber els batechs del cor del país d' altre manera — veyém un signe que denota la tendencia d' aquesta terra á continuar unida com abans era.

Quan esclata la guerra de que tantas vegadas n' hem parlat, l' invasió francesa de 1283; la casa de Mallorca, el fill de Jaume el Conqueridor, se posa contra de son germá. Mort Pere el Gran y quan se torna á incorporar Mallorca, el bon sentit l' obliga á convocar Corts que 's reuneixen á Monsó, ahont hi van també representants de Catalunya, Valencia, Mallorca y Rosselló; y la primera constitució que dictan, aquí teniu l' opinió nacional: es la unió inseparable d' aquestos estats. Això era en 1289: era la primera vegada que 's trobaban aplegats aragonesos, catalans, mallorquins y valencians; era la primera vegada, y tot seguit lo primer que pactan es la inseparabilitat dels estats y de las illas que forman la Corona d' Aragó.

Y aném seguint l' esperit nacional que glatía, á pesar dels disbarats dels reys, per l' unió.

En las següents Corts, las de 1291, s' estableix la forma legal d' aquesta inseparabilitat y se dicta una constitució, en la qual se diu d' una manera clarissima lo que aneu ara á sentir; es la condenació de l' esbojarrada política de trossejar y dividir la riquíssima herencia ab tant expendiment de sanch y sacrificis conquistada; la representació nacional, las Corts, s' imposan y 'ls reys ju-

ran que no romperán may més aquesta unió. Diu aixís aquesta constitució notabilíssima:

«Ordenám, é estatuhim, que *null temps lo Regne, é las »Illas de Mallorcas, de Yvissa, é de Menorcas, é les altres »Illas subjectes al dit Regne, no sien departidas, ni alienadas, »nis pugan departir, ni alienar, ne donar á feu, ni á propie»tat per venda, per cambi, per absolució, ne per fill, ne per »filla, ne per alguna altra rahó, que dir, ni anomenar se »puga, de la Senyoría de Cathalunya, é dels dits Regnes »de Araqó, é de Valencia, ne del Comtat de Barcelona: Ans »prometém per Nos, é per tots los successors hereus nostres, »presents, é esvenidors*, que Nos, ó aquells hereus, ó suc»cessors nostres no departirém, ni departir farém, ni con»sentirém, ni permetrém lo dit Regne de Mallorcas, é »Illas de Yvissa, é de Menorcas, e les altres Illas sub»jectes á aquell Regne, ne en tot, ne en partida, dels »Regnes de Aragó, é de Valencia, é del Comtat de Bar»celona: ans volém, é atorgám, *que per tots temps lo dit »Regne de Mallorcas, é las Illas demunt ditas, sien ensemps »conjuctas als dits Regnes de Aragó, é de Valencia, é al »Comtát de Barcelona,* sens mitjá, é sens algun entre»vall» (1).

Ja ho veyeu, y cal entendre que aquest jurament y promesa dels reys era lo primer de tot que feyan al comensar son novell regnat, de tal forsa primordial era això, que s' establí que si 'ls pobles ó algun senyor li fes jurament de fidelitat al nou rey abans de que hagués jurat la indivisibilitat del regne, tot aquest jurament fora no res perque la Constitució deya: «aquest jurament no valla». Repetesch: la primera ideya fonamental d' aquestos estats, es que la unió, la Confederació era lo que havía de jurar el rey per endevant, y que no més quan havía jurat que formarían un estat confederat, confederació poderosissima, venía la obediencia.

La experiencia de lo ocorregut pels desacerts del rey Jaume era massa gran pera que no 's tingués en

(1) *Constitucions de Catalunya*, lib. VIII, tit. XI, vol. 1.er

compte en las Corts successivas, en las quals se refermaba aquesta irreparabilitat dels regnes, y aixís veyém en las de Tarragona de 1318 un' altre acta consemblant dihent que may aquells estats se separarían.

Y ve el moment de la época de Pere el Cerimoniós, en que desapareix la casa, la dinastía de Mallorca.

A totas aquestas Corts hi anava la representació de Mallorca com d' un regne confederat ó feudatari, encara que tingués dinastía propia. A pesar de tot, á Pere el Cerimoniós, á gratcient ó per causa dels aconteixements, lo que 'l preocupa es la ideya de ferse ben seva Mallorca. Acaba la dinastía del rey desditxat, quinas cendras son ara aquestos mateixos días tornadas á Mallorca, y ve el moment de afermar en una nova acta l' unió inseparable.

Estaba reunit un Parlament á Barcelona en 1344, y s' extén una acta d' unió d' aquestos regnes que llegiré en la qual hi ha paraulas tan curiosas com las següents que tradueixo lliure y sencillament. Es aixís la Pragmática famosa en aquesta part importantíssima:

«En virtut de nostras presents lletras que inviolable»ment se dehuen observar, ab ciencia certa, lliure y ex»pontanea voluntat, per nos y nostres succesors pronun»ciam, ordenam, establim y decretam que el Regne de »Mallorca, ab las ciutats y illas de Menorca é Ibisa y »las demes adjacents al Reyne, els Comtats de Rosello »y Cerdaña terras de Conflent, Vallespir y Colibre y tots »els drets, que de cualsevulga sort nos pertanyin, ab els »Regnes de Aragó, Valencia y el Comtat de Barcelona, »els unim é incorporam á dits regnes y comtats, de ma»nera que nos y nostres succesors no poguem separarlos »ni permetrer separació alguna de dits regnes comtats ó »illas, determinant que tots perpetuament hagin de man»tenirse junts sense tergiversació sense medi, sense espay »baix un sol princep, llegitim succesor nostre.

»Volem, concedim, decretam y estatuim, que si per »cas (lo que Deu no permeti) nos ó algun de nostres suc»cesors volguessim, ó volguessin rompre ó violar de algun »modo la dita perpetua unió, ó contra d' ells fessin algun

»conveni ó d' algun modo no la observessin en la forma »ans establerta; *els comuns, universitats ó municipis y par-»ticulars de dits regnes, comtats é illas, no estigan obligats, »ni pugan per cap pretext, servir ó ajudar á nos, ó algu »dels succesors que contravingesan á dita unio, ni pugan »obehir á nostres preceptes, ni als de nostres succesors,* ans »al contrari tots els regnes comtats é illas *desde ara »per endevant quedan absolts y lliures, y per tals los tenim y »decretam, absolvent á los dits regnes d' Aragó, Catalunya, » Valencia, Mallorca, Menorca, Ibisa y demes adjacents del »homenatge jurament y fidelitat que per raho del domini ó »feudo s' ens deu ó degues á algun de nostres succesors; de »manera que no obstant aquells poden comunment ó separa-»dament fer dita defensa»* (1).

Y fou aixís com á l' eixida de la guerra de Pere el Cerimoniós contra la casa de Mallorca, imposan las Corts aquella inseparabilitat y el Rey promet que ni éll ni sos succesors romperían la confederació, no esbrancarían aquell gran arbre de la patria que allí hi havía com la soca y las arrels groixudas y primeras.

Se comprén que la forma correspón al período y al sigle en que 's feu. No ens trobém ab una acta de federació com poden fer els estats moderns, com l' acta de confederació de l' Alemanya moderna y dels Estats Units; pero s' ha de tenir en compte (y aixó ha fet dir á alguns que no ha existit la confederacio catalana-aragonesa), hem de tenir en compte ahont radicaba la soberanía d' aquest país: en el rey y en las Corts; en el monarca com institució, y en las Corts representants del poble. La monarquía era paccionada; aquestas duas entitats, el rey y las Corts, pactaban y d' aquest pacte naixía la soberanía de la nacionalitat catalana.

Donchs be; en plenas Corts y fora de Corts ve el rey representant una part de la soberanía del país, y venen las Corts, que son l' altre part, y pactan no separar may

(1) Vegis el folleto ahont en temps de Felip V se publica aquesta pragmática *Despertador de Catalunya*. Barcelona 1713 y l'Arxiu municipal de Barcelona.

els estats; y no es perque la soberanía s' hagués reunit sola en la persona del monarca, sino perque ab las Corts s' havía pactat això y si aquestas duas entitats havían fet el pacte, dins del organisme d' aquell temps y en la forma de compendre la soberanía, havía de dur tanta forsa com qualsevulga altre d' un sistema federatiu que avuy estipulés una nació moderna.

La forma també es curiosa: Diu que «no separarán las illas de Mallorca, Ibissa, d' Aragó, Valencia y Catalunya» y aquí ve la aplicació d' aquella regla de que si duas cosas están unidas á una tercera, totas están unidas entre sí; es á dir, si Mallorca estaba unida á Valencia y Valencia ho estaba á Catalunya y aquésta ab Aragó, resultaba que totas estaban unidas entre sí.

Aném ara á explicar la manera de funcionar la confederació.

Estaba dividida en duas parts: com la confederació ó unió dels Estats d' Austria, ahont hi ha la cislaitana y la traslaitana, la confederació aragonesa era *cismarina* y *ultramarina*, *çà del mar* la primera, *llà del mar* la segona: Estats d' aquestos mars ó de *ça mar* eran Catalunya, Aragó, Valencia y Rosselló: Estats d' en *llá del mar*, Mallorca y sas illas, Córcega, Cerdenya, Nápols, Neopatria, Sicilia.

El nom vulgar era el d' Aragó com avuy es Alemanya, Inglaterra, etc.

Al pronunciar aquest nom á un li ve involuntariament á la memoria que aquest nom de la confederació ressoná potentíssim desde el Pirineu al Mediterrani. Las crónicas parlan de que els combats se comensaban ab el crit d' *Aragó*, ab el nom de la entitat, perque era el Estat de tots, *¡Aragó! ¡Aragó!* era el crit de guerra dels almogávers y del exércit de la confederació; pero quan las naus batallaban y els exércits s' escometían, sobre el burgit y terratremol del combat, s' enlayraba l' altre senyal externa de tota confederació emblema de tot Estat, la bandera, y aquesta era la bandera catalana.

Hi hagué una mena de compensació en aquesta cosa:

el nom era d' Aragó; pero per altre cantó s' havía admés la bandera de Catalunya y no sols la bandera de las quatre barras rojas sino també l' escut era catalá. Aixís se veu que cada Estat tenía el seu escut particular, els blassons ó emblemas especials, pero dominanthi las barras de Catalunya com simbolisant tota la confederació. Aixís en l' escut d' Aragó hi ha els caps de moro de Sobrarve y en un dels quarters las barras de Catalunya: Valencia també te las barras; en el de Mallorca hi ha una palmera en un quarter y en altre las barras catalanas.

En quant á la manera de presentarse aquesta individualitat, confederació, Estat ó lo que 's vulga—com entitat política, cal dir que no sols hi havía aqueixos signes exteriors—banderas, escuts y nom de guerra - sino que ademés hi havia altres formas externas com era l' idioma en las relacions diplomáticas. En quant d' aixó s' havía admés que cada Estat conservés l' idioma seu. Aquest problema que tant tresbals dona avuy al Austria, aquí fácilment s' havía resolt. Cada Estat de la confederació conservaba sa llengua especial, lo mateix Aragó, Valencia, Catalunya y Mallorca, que 'ls sardans, sicilians, napolitans, etc.; pero l' idioma oficial ab que els Reys se emparaulaban y escribían ab els demés princeps, quan no ho feyan en llatí, era la llengua catalana y aixó perque els Reys sortían de la casa de Barcelona, y diu Zurita que tingueren tendencia de considerarse com fills d' aquesta ciutat y com volguent conservar la tradició del idioma que havian aprés en sa infantesa. D' aquí ve que en las relacions diplomáticas s' imposés y fos el catalá el que s' usaba en la Corona d' Aragó. Crida la atenció veure ressurtir en la colecció de documents que hi ha en el arxiu Real, missatjes dirigits al Sultá de Babilonia, Persia, Egipte y soberans d' altres punts del Mediterrani y del interior d' Europa, á Inglaterra mateix, escrits en l' idioma catalá que era la llengua que usaban en la confederació nostres Reys, embaixadors y cónsuls. Era com ara s' en diría l' idioma oficial diplomátich y cal qu' ho sápigan alguns que no ho volen entendre aixó del valor histórích del nostre idioma estimadissim.

En quant á la organisació que tenían els poders de la confederació dirém que el poder executiu estaba en mans del Rey, pero el Rey mediant son ministeri. En la confederació tenía el Rey el seu ministeri ó cancillería que 's composaba d' un canciller, primer conceller y sis vocals dels quals dos eran de cada un dels Estats confederats.

La cancillería residía generalment á Barcelona ó á Saragossa: may hi hagué verdadera capital de la confederació. L'arxiu reyal estigué sempre establert á Barcelona.

Respecte al poder llegislatiu ja hem explicat en anteriors conferencias com se reunían las Corts á Monsó; pero hem de recordar algunas de las prácticas, usos y estils característichs que com aquesta confederació cismarina funcionaba.

Se aplegaban las Corts, justament á Monsó perque á fi de conservar cada Estat sa autonomía propia consideraban que Monsó era una vila ahont ni havía cosas de cada Estat. Ja ho he dit en un altra conferencia quan vaig parlar de las Corts y no cal repetirho (1).

Tots se trobaban á casa seva y 's cumplían també ab aquesta ficció las constitucions de que las Corts dintre del territori de cada Estat devían reunirse.

Las assambleas, aixó sí eran reguladas ab un gran esment, que demostra lo molt que vetllaban per la vida de la confederació, á fi de que may hi hagués malasvolensas ni lluytas internas en las Corts y entre 'ls Estats; perque cada hu respectés las llibertats y las institucions dels altres.

Aquí may va passar aixó de promoures grans rebomboris ni qüestions llargas com las que avuy duhen esvalotadas á Austria y Alemanya pel fet del idioma, ni aquells problemas que posaren á punt de desapareixer la confederació nort-americana quan se tractaba de questions socials.

Potser també tingueren de resóldresen de problemas

(1) Vegis pág. 137.

socials; pero sempre se comprengué que l' autonomía y la llibertat de cada Estat no tenían d' alterarse per medi de intervencións armadas y fins en temps solemnes, sobre tot á Catalunya regnant Joan II en lluyta dels remensas, á Valencia ab las Germanias.

Guiats per aquest criteri no es extrany que quan per primera volta se trobaren reunits els Estats á Monsó l' any 1289 ho reglamentessin tot per menut fins á ésser ridícol, establint el siti ahont cada hu havía de asseures: els valencians y aragonesos á la dreta del Rey, els mallorquins á la esquerra, en els banchs, ab els catalans alternaban y se asseyan, segons la importancia, els nobles prelats y senyors feudals y diputats de las ciutats y vilas.

En la obertura de las Corts els discursos del trono se feren en catalá, contestant en aragonés per guardar aixís compliment y equivalencia.

Es á dir, se feyan una colla de equilibris pera no arribar may á lo que es causa de desori y lluytas interiors en els Estats. Potser se doná fins un exemple que no ha succehit may, ço es:

Hi hagué un moment en que tot ja estaba reunit, y 's va pensar també unir la institució que 's refereix á la ensenyansa. L' exércit, la bandera, l' idioma, las Corts, eran de tota la confederació; y la ensenyansa també en un punt determinat fou de tota la confederació. Jaume II estableix la Universitat de Lleyda pera tota la confederació, y allí se representaba aquesta, tant que hi havia iguals en dret professors de cada nació catalana, aragonesa, valenciana y rector, com varem parlar d' una comissió d' estudiants y catedrátichs que vingueren ab motiu del assesinat del rector de la Universitat, y feya notar tot passant que en els catedrátichs hi havía representants de cada nació: de Catalunya, Valencia, Aragó; es dir que Lleyda era un conjunt ahont estavan com en las Corts figurats y presents els tres estats cismarins en la gran funció, una de las principals de tot Govern comú l' instrucció pública.

Ara be, senyors; el cas de més gran trascendencia en

una confederació aixís muntada y organisada, en una confederació que tenía per soberanía en cada estat la lley paccionada, es á dir, que 's basaba en el pacte entre las Corts y el Rey; el cas de més gran trascendencia, dich, havía d' ésser la desaparició del Rey sense successió, perque de las duas parts en faltaba una. ¿Cóm havía d' arreglarse aquest conflicte? Ab una mort, donchs, podía desgabellarse tot y la solemne y poderosa confederació anar á la desfeta; l' Aragó, que era un dels primers estats d' Europa per la germanó y llassada de pobles é illas en el Mediterrani, podía ésser esborrat del mapa si la confederació no hagués tingut virtualitat. Qui negui l' existencia d' una veritable confederació perque hi trobi á faltar actas y formularis que no eran d' altres sigles, vegi 'l fet del Parlament de Casp, pera convéncers que la unió existía ferma y segura encara que no hagués sigut pactada y escrita. Aquí passaba alló de fets y no paraulas, vida y no fórmulas, y la vida hi era.

Era un estat en el qual el rey Martí l' Humá, mor sense successió, y tots els enemichs se tiran sobre els dominis; els genovesos contra Córcega y Cerdenya, Castella contra Aragó, Fransa contra Foix, Rosselló y Cerdenya, tots entravan tropas, tots els enemichs se revoltan pera veure si poden trossejar la confederació perque falta el cap: donchs be, llavoras es quan se demostra la solidaritat y forsa intensíssima de aquella per actes com els següents, que son ben notables.

La Diputació de Catalunya arma un exércit pera defendre Córcega y Cerdenya; Valencia corre á ajudar al Aragó pera deturar als castellans, y Catalunya deté als francesos que entravan pel comtat de Foix. Després els tres estats nomenan dotze compromisaris que van á Casp pera fer la elecció del rey de tota la confederació. ¿Qué més voleu?

Y advertiu que han perdut el temps els que han escrit del Parlament de Casp y s' han cregut trobarhi una forma adaptada á las d' avuy al día. ¡Sempre 'l mateix: veure las cosas d' enllá dels temps ab el pensament d' ara!

S' ha discutit si 's tractá d' una elecció de rey, ó sols de mirar el dret de la successió á la Corona, y no han comprés que aquí la soberanía no radicaba en el poble, sino en las Corts ab el Rey, y que faltaba una part (el Rey) y havía de saberse qui era l' hereu d' aquesta part; y això feu el Parlament de Casp.

Y en quant al esperit, en un' acta de las sessions se ve á dir: «Val més la tranquilitat d' aquestos regnes, val més que ens equivoquém en dir á quí de dret pertany la successió á la Corona, pero que no 'ns dividim; tot regne dividit será desolat; vinga lo que vinga, lo principal es que no 'ns desjuntém els que aném aplegats fa sigles en bona companyía.»

Aixís s' esdevé que 'l Parlament de Casp es l' acte més fort y ferm de la vida de la confederació. Si no hagués existit un ánima, un esperit d' unió constituint una nació única, llavoras del Parlament era l' hora de destruir la confederació ab una guerra civil en que cada estat haguera tirat per la seva banda.

Ben al revés de lo que va succehir al faltar el cap de la dinastía d' Espanya; no vingué cap Parlament á arreglarho, no hi havía ánima nacional. Al morir Carles II no hi ha solidaritat, no hi ha confederació, no hi ha prou vitalitat pera fer un Parlament com el de Casp pera veure si era l' arxiduch d' Austria ó Felip V qui havia de portar la corona dels grandíssims dominis d' Espanya. Si l' hagués haguda s' hauria donat l' exemple de Casp, y potser la llibertat ne fos estat salvada y avuy la gran Iberia sería una confederació poderosa.

Y es que la unió d' Espanya era una unió personal, no era una confederació. La unió de Castella es una unió personal per el casament de Ferrán y Isabel, sense més pacte qu' uns capítols matrimonials de reys; era una unió personal com la de Suecia y Noruega, Austria y Hungría.

Es veritat que dirigía el rey la monarquía ab altres tants ministeris com regnes: hi havía el ministeri de las Indias; el d' Italia; el d' Aragó, que administravan las In-

dias, Italia y Aragó, pero sense lligament de cap mena entre ells fora de la persona del monarca.

Per això quan ve la qüestió de la successió al trono esclata una guerra, y tot se desfá y queda mestre y senyor qui te més forsa. Aragó lluyta per l' arxiduch d' Austria, Castella per Felip V, aquest guanya y s' imposa, desfentse l' unió personal y acabant ab el sistema.

Hi ha un altra fet que ab una confederació no te á vegadas grans conseqüencias, pero en l' aparellament ó sola unió personal de dos Estats es fatalissim.

Quan s' uneix la Corona d' Aragó ab Castella hi havía alló de: «Tanto monta Isabel como Fernando»; era una balansa que no estaba desequilibrada; pero el desequilibri el fá Colón al tornar d' América, al posar al plat de la balansa per Castella tot un mon, Castella se troba ab América en son poder, pero en la condició pitjor pera Espanya, perque rica d' or, entranthi sense cap travall rius d' or, els esmersa en campanyas militars anant á moure brega á tots els recons del continent; pero això li dona un poder tant fort contra las nacions, unintse contra la Corona d' Aragó. El desequilibri fou grandíssim, no 's pot comparar. Els estats de la Corona d' Aragó, en cambi eran pobres y esquifits; no podían comerciar ab América. Castella se troba ab las riquesas d' América per ella sola, s' ensenyoreja d' Italia y els castellans s' apoderan de las terras y dels mellors empleus á Italia. Per això, més forta Castella, s' imposa en la guerra de successió per las armas. Abans s' havía imposat per sas riquesas, per sa cultura, la seva llenga, el seu art y la seva literatura explendorosa.

A conseqüencia per això d' aquest desequilibri ve contra Castella una antipatía profonda, qu' es en tota la historia dels sigles XVI y XVII; y quan á aquesta antipatía s' hi encarna l' esperit polítich de la época, que era centralisador, ve un moment de crisis pera Espanya, que sembla que s' ha de desfer en quatre cantons y esmicolarse. Portugal se separa; se subleva Andalusía, volent proclamar rey al duch de Medinasidonia; Italia també pro-

testa; tots tiran pe 'l seu cantó, y es que arriba el moment de la reacció d' aquestos estats pera no ser centralisats per Castella; pero la hegemonía castellana era ben forta en son esperit y en son poder material y dominaba Espanya y América.

¿Que vos diré dels mils exemples d' aquesta antipatia? En las Corts de Barbastro de 1626 van fer corre un paper que arrivá á mans del rey, en el qual, de una manera ben clara, se diu que la unió ab Espanya no més havía dut que calamitats á la Corona d' Aragó. El rey vegé aquell paper, en el qual hi ha paraulas tan curiosas com las que vaig á llegir:

«De la unión de Aragón con Castilla se han seguido »muchos males, entre ellos, haber entrado genoveses con »que las riquezas se han reducido á sus manos, y el tra»to de los naturales ha cesado á su contemplación; par»te se quitó la facultad de armar á los catalanes y va»lencianos; con que ha cesado en sus costas el ejercicio »de marinear de que han venido muchos daños y al Rey »nuestro señor deservicios.»

El comte duch d' Olivares va á las Corts y diu que 'l Rey desitjaba que 'ls aragonesos ajudessen ab grans cantitats á las empresas, y sobre tot diu que la Corona d' Aragó no s' havía unit á Castella per violencia, sino per dret de successió; y el paper diu:

«Igualar ni dar la Corona de Aragón á la de Castilla »es imposible, *sino es esperando milagros nunca vistos que »es sacar siempre de parte á donde no entra nada. A Casti»lla le entran flotas,* y á más de ellas lo que tienen los *par»ticulares con las mercedes de oficios de Italia y Indias con »que se han engrandecido...»*

Pensament que enclou encara més, dihent: «La forma»ción del Consejo de Italia por el Rey D. Felipe el pru»dente ha sido excluir del todo de los oficios de allá á los »naturales de esta Corona (d' Aragó) *camino por donde se »han adelantado y engrandecido tantas casas en Castilla»* (1).

(1) Biblioteca Provincial Universitaria de Barcelona, Manuscrit 8, 1, 19, tsmo 2, fol. 42.

A Aragó la idea de separarse nasqué en temps de Felip II.

En las *Cartas* d'Antón Pérez, se troba aquesta ideya com abans se n' havía parlat en temps de Carles V quan l' arquebisbe de Saragossa li escribía que s' afanyés á coronarse, perque desitjavan separarse de la Corona de Castella.

Pero el verdader moment en que estaba aixó á punt de realisarse es en la guerra de successió.

Tots els estats d'Aragó estaban per l' arxiduch d'Austria, y Castella per Felip V. La diplomacia d' Europa semblava voler restablir la antiga Corona d' Aragó; donantla al Austria ab tots els Estats d' Italia, pero se firma el tractat d'Utrech y desapareix la última probabilitat del seu restabliment y cau ensemps la nació catalana.

Dich aixó pera demostrar que aquesta tendencia, aquest desequilibri es una lluyta sorda que 's transparenta en l' Historia d' Espanya dels sigles XVI, XVII y XVIII.

Ve un moment en que desapareix aquest desequilibri, y es en la época contemporania de que ens anivellem, pero ens anivellem catalans y castellans els de una corona y l' altre en la pobresa y raquitisme y en las guerras civils y en el desordre.

Ben be se pot dir que la unió á Espanya s' ha fet en el sigle XIX. Las lluytas políticas y socials han centralisat y modificat en una forma que no havian centralisat may ni Reys ni diplomátichs: perque 'ls partits dintre de l' Estat espanyol son com milicias regimentadas, sometentse á las ordres d' un cap, han vingut dintre de la nació espanyola á confondre catalans, aragonesos, valencians, etc., dintre d' uns ideals comuns: com la llibertat, com els principis conservadors, com els principis absolutistas ó d' un ideal polítich qualsevol, pero ideal polítich, regimentat y unitarista.

Aquest, apart de la gran literatura castellana y sa forta influencia, ha sigut el fonament més gran de la nacionalitat espanyola y sas agrupacions s' han juntat ab

més forsa en el sigle XIX que desde Ferrán el Católich may juntat s' haguessin.

Avuy la situació que 's presenta á Catalunya, després d' haverse esborrat aquesta divisió antiga, val la pena de que 's consideri si formant una sola nació espanyola existeix de fet lo següent: un individualisme catalá, perque es innegable la individualitat de Catalunya com ho es també la existencia de varias individualitats espanyolas ó ibéricas.

Després dels trasvals de la Historia subsisteix el nom de Catalunya, pero la nacionalitat catalana está partida.

Aquest es un fet al qual en aquestos temps no s' ha donat la importancia que te. La nacionalitat catalana está partida perque una part correspón á Fransa y altre á Espanya; la antiga Catalunya avuy es francesa, la nova Catalunya es d' Espanya.

Estant partida, se troba en situació consemblant á las tribus primitivas ibéricas al formarse la unió romana.

En una época primitiva ve una nació sarda y agafa els mateixos territoris que formaban la nació catalana, venen els grechs y passa lo mateix, cau l' imperi romá, ve l' invasió goda y surt una forma semblant á la confederació catalana en els mateixos territoris com si fos un clap d' arbres que 'ls tallaren y rebrotan y senyalan el punt allá ahont eran arrelats y que encara hi ha las rabassas.

Y es que aquestas confederacions no son fillas de la casualitat ni de la diplomacia, no 's fan ni 's desfán per voler dels conquistadors, sinó per rahons de rassa, ó rahons étnicas, perque hi ha comunitat d' origen, d' historia, de glorias, de llengua, de costums, hi ha per fonaments una base, un massis antiquissim.

CONFERENCIA XV

(Donada en el local de la Federació Escolar
á la nit del 6 de Mars any 1905)

Resumen d' aquestas conferencias.—Punts principals del Dret públich catalá.—De com s' han anat perdent el Dret públich y las institucions polítiques y llibertats de la antiga Catalunya.—Formació dels partits polítichs moderns á Catalunya.—Guerras civils religiosas.—Estat actual.

SENYORS:

Al cap ne som d' aquestas conferencias; jo vull comensar la present, essent las mevas primeras paraulas de gracias, de moltíssimas gracias, per la atenció y constancia ab que m' haveu escoltat y l' afany ab que haveu anat seguint pas á pas el camí fins arribar á son llarguíssim terme.

De la mateixa manera que quan s' ha fet una grossa

caminada, ó quan s' ha pujat y s' arriba al cim d' una gran montanya, que es ab lo que pot compararse l' estudi qu' hem fet de nostras antigas institucions y del nostre dret polítich, un se gira y dona una ullada enrera pera ovirar el camí qu' ha anat trescant, aixís mateix cal fer un recompte pera mirar de sintetisar en quatre principis generals lo que hi hagi de fonamental en aquest Dret públich y en n' aquestas institucions catalanas.

Quan s' estudian drets é institucions de temps enrera, tot sovint se torna á dir un pensament mal comprés ço es: que de las institucions s' en ha de treure l' esperit y no s' ha de atendre sols á la seva forma externa.

Vejém, donchs, aquest esperit, no fos cas de que 'ns haguém quedat ab la forma externa y si hem de resucitar aquest esperit, vejém en qué consisteix.

¿Qué havém vist en aquest estudi del Dret públich de Catalunya?

Primer de tot el fet de que al cim domina el principi de la llibertat individual y social.

Llibertat individual.—Te el seu origen en el Dret de la gent goda, germánica, que donaren el régim jurídich á aquest país. No en va se torna á raure en la etimología de Catalunya en *Gothlandia*, país de goths, de gent germánica.

Teníam l' individualisme germánich y el sentíam molt fortament en nosaltres, y aixís fou com els drets polítichs s' enfilaren fins á arribar á tenir tanta importancia que'ns avensarem en son establiment de sigles á moltas altras nacions de l' edat mitjana poderosas y civilisadas.

D' aquí ve també la influencia y el grandíssim valor que tingué nostre Dret penal y las lleys protectoras dels drets del home y de las llibertats socials y 'ls famosos tractadistas catalans en fet de criminalogía. Massa oblidats els tením aquestos tractadistas.

La manifestació més alta d' individualisme hem d'anar á trobarla en la mateixa formació de la lley: recordém l' Usatje *Quiscuna gent*. Es la costúm, el mateix país el que fa las lleys. Aquí es l' element social el qui per costúm

va pastant y fent las lleys: el principi de llibertat social resulta clar en la formació de las lleys, y d' aquest principi y llibertat social en surt la soberanía especial, es á dir, no una soberania com se comprén avuy al dia.

Avuy han lluytat y lluytan dos principis: el principi retrógrado, absolut, que creu que aquesta sob eranía es no més dels reys y altres que creuhen resideix no mes que en el poble.

Nostres antepassats, més práctichs, basan la soberanía en aquestas duas institucions: institució poble movible y contingent, é institució rey tradicional y ferma, y fundaban l' Estat en la Unió per medi de pacte entre aquestas duas forsas, la volunfat movible y la tradició; el rey y 'l poble.

Veusaquí una altre mostra de la llibertat social: pactaban las llibertats. Això no 's troba avuy en cap altre constitució del mon ni antiga ni moderna. La lley á Catalunya estaba basada en un pacte d' origen feudal potser, pero pacte al cap de vall, y primer que ningú el rey estaba obligat á jurar y cumplir aquest pacte, sinó no se 'l reconeixía.

Según principi.—Estudiant el Dret de Catalunya se veu un altre principi fonamental, el de que 's basaba en un criteri organicista; es á dir, formant sempre un tot orgánich. Las cosas se veyan políticament y social no escampadas, destriadas com grans d' arena, sino formant un conjunt orgánich, y l' estat polítich de la nació catalana el consideraban un cos orgánich: el rey, el cap; las Corts, els brassos; en las ciutats hi havia las mans, la má major, burgesos, y má menor, els menestrals; la Diputació era el cor de Catalunya. Justament aquest criteri organicista ara es de moda en els estudis de política.

Això devallava de que la Diputació, las Corts, el Concell no surtían del home abstracte, d' aquesta munió anónima, d' aquesta que sembla com sorra solta y desfeta que se 'n diuhen vots individuals, sufragi universal, sino d' un sistema orgánich del qual la familia n' era la primera célula. El vot no era individual, sino orgánich; es dir, se

votaba per fochs, per familias com á Andorra, per castells, vilas y municipis. Tots aquestos eran els que anaban á las Corts com á entitats; no 'ɛ coneixía may el vot home, perque aquí l' home per sí sol res representaba, sino fos dintre la primera célula orgánica, la familia, ó dintre la entitat gremi, municipi, castell, ciutat ó vila.

D' aquest sistema organicista, exagerantho, en vingué que fins hi hagué dos Estats: l' Estat catalá, y dintre d' aquest, un Estat municipal ó republicá com fou el municipi de Barcelona, que fou una roda que á vegadas destorbaba el progrés de Catalunya ó l' empenyía á corregudas desordenadament y revolucionaria.

Tercer principi.—Un sentit práctich positiu, com d' un positivisme fins, diguemho aixís, comercial en tots los drets é institucions del Estat catalá.

No hi ha més que fixarse en lo que eran las Corts. No hi anavan els ideólechs, no hi anavan sino els que representaban interessos socials. Sabém que en els frares mendicants hi havía els primers literats, els primers teólechs; pero no tenían entrada en las Corts: de la Iglesia hi anaban, no las sumitats de la ciencia, sino els que representaban interessos de comunitat, de castells, vilas, ciutats, etc.

Hi havía empero una manera indirecta de que aquesta part de inteligencia social se representés en las Corts per medi de procuradors com á Inglaterra ahont els lords nomenan pera que hi vagen en nom d' ells als jurisconsults més il-lustres. Tal passava ab els magnats en las Corts catalanas, y aixís á tall de procuradors lluhiren com á diputats els més notables jurisconsults de la nostra terra.

Aquest sentit práctich se revela també en la llegislació temporal. Els moderns tractadistas dihuen que no hi ha res mellor que el sistema experimental; assajar las reformas y si van bé admétrelas, lo que 's pot fer ab la llegislació temporal com aquí á voltas s' estilava, dihent per exemple: «Aquesta Constitució será sols duradora fins las prop vinentas Corts». Anaba bé la lley, aquesta lley edaba, y sinó la feyan enllá cap á las Constitucions

supérfluas y arreconadas. Las Corts no mataban cap lley, la declaraban sobrera ó supérflua.

Y ara pera acabament d' aquest resúmen hem de dir que hi veyém que 's destacan com institucions principals de govern, las següents: el príncep que era el cap del Principat, y la Diputació: el govern efectiu estaba en mans del príncep, comte de Barcelona y de la Diputació y el poder llegislatiu el tenían las Corts.

En quan als Municipis hi havía una barreja gran com á Inglaterra, y encara que no en la forma de aquella. A Barcelona hi havía una comissió executiva composta de cinch concellers: es á dir, que teníam ja aixó qu' avuy se preconisa com un gran descobriment, de que els Municipis dehuen estar montats en aquesta forma.

Després de la comissió executiva hi havía en els Municipis un concell de 24 pera resoldre 'ls cassos que 's presentessin de moment, més pera 'ls cassos de importancia, un concell un xich més numerós y finalment un concell de cent homes, formant una Assamblea municipal pera 'ls grossos afers trascendentals, pera las grans consultas.

Aquest era montat en general el carácter del Municipi catalá.

Feta aquesta ullada retrospectiva de síntesis y resumen, sentat que aquest sigui l' esperit del Dret públich de Catalunya, es hora de que 'ns en despedím pintant la seva llarguíssima y anguniosa decadencia.

El temps no 'm permet estudiarla en els seus comensaments ni durant la dominació dels Austrias, y per aixó prescindintne me sitúo en aquella tristíssima nit del 11 de Setembre del any 1714, que es quan veig aquesta ciutat calada foch per tots quatre cantons, sentint el reventar retronant de las bombas, las campanas furientas tocant á sometent y 'ls crits, las veus, els esclafits y descárregas, l' espinguet dels clarins dels dos exércits de castellans y francesos que la invadían; y en un moment, com la trompeta del judici final la del nunci de la ciutat dalt d'

barricada llegint aquell bando famosíssim: «Protestém als presents, y doném testimoni als veniders, que hem executat las últimas exhortacions y esforsos, protestant de tots los mals, ruínas y desolacions, quedém exclaus ab los demés enganyats espanyols, y tots en exclavitut del domini francés»; paraulas proféticas, perque el día següent y en tota l' historia, fins ara, no es sino l' esperit francés que s' ha extés mudant la fesomía de la vella Espanya, esperit francés primer absolutista, després anárquich y centralisador.

Efectivament, després del siti, perdudas las derreras esperansas de reconstituir la Corona d' Aragó ab la dinastía d' un arxiduch d' Austria, que fou un pensament del embaixador de Catalunya á la Haya; esbargida també la illusió de constituirla en república, quedant al cap de vall sotmesa en el regnat de Felip V, ve el Decret de Nova Planta en 1716 y s' estableix l' Audiencia Real, suprimint el Concell de Cent, la Diputació general y el Sometent, se treu la llibertat d' imprenta, se prohibeix que las causas se tramitessin en catalá y queda sols sens derogar y á la bona discreció del rey el dret de reunir las Corts si aixís li plavía; pero no li va plaure. La soberanía paccionada era, donchs, á terra y á terra las grans institucions políticas, els grans organismes del Estat catalá.

Tot lo de que no parla el Decret existirá en endevant; quedavan, donchs las Constitucions de Catalunya y ab ellas un medi, si haguessin volgut els monarcas y princeps del sigle XIX, de reunir las Corts, perque quedavan senceras las Constitucions que á ellas se refereixen, á la seva constitució y organisme.

Pero ve després una época d' ensopiment. Catalunya sembla morta y l' ensopiment era més fort ab la falta de riquesa no podent encare comerciar ab América.

En temps de Carles III comensa un período de riquesa en el qual sentím ganas de distingirnos; venen grans riquesas ab el comers que per primera volta se fá ab América. Pero tot just hem comensat á refernos que ja tronlla tota Europa, y quan se 'ns obrían nous horitsons vet

aquí qu' exclata la Revolució francesa contra Lluis XVI y els exércits de la primera república invadeixen Catalunya.

Aquest poble catalá recorda altra vegada la seva personalitat y se reuneix en Assamblea á Manresa (com si sempre que hi ha hagut aquestos moments solemnes hagi d' ésser aquell el punt indicat pera pendre acorts), y en l' Assamblea se tracta de la manera de salvarnos devant de la desfeta d' Espanya derrotada per la Fransa republicana.

Després vingué la pau ab Fransa, pero hi havía posat ja el llevat pera 'ls fets terribles de la nostra historia contemporania.

¿Quín espectacle s' havía de representar fins nostres días?

L' espectacle debía esser el següent: havían entrat molts emigrants francesos, els quals havían fet gran propaganda d' odi en la classe rural que era relligiosa contra la revolució francesa per lo que anava contra Deu; ab aixó no fou estrany qu' els pagesos, armats en sometent, escometeren als republicans; era una *Vendée* del mitjdía que va quedar fundada ab las sevas ideyas realistas, católicas é intransigents, era la llevor dels reyalistas y carlins del sigle XIX á Catalunya.

Al cap de dotse anys ve la guerra de l' Independencia y els mateixos sometents y capdills que havían pres part contra 'ls exércits republicans, molts d' ells eran manats per capellans, anavan contra Napoleón I. Napoleón era l' anticrist; la guerra era relligiosa més que nacional y patriótica. Havía comensat la ideya relligiosa contra la Revolució francesa, y aixís seguía. Se prepara l' historia de tot el sigle XIX á Catalunya.

No cal dubtarho. La historia moderna pot dir que fou una guerra de patriotisme, la del any vuyt, pero aixó es equivocat. Fou purament relligiosa. Es clar que com l' exércit invasor era extranger, se sentía repugnancia al extranger; pero en essencia la lluyta era relligiosa.

Aixó també 's veu en lo que succehí á Girona; els re-

presentants de la ciutat se dirigeixen al sepulcre de Sant Narcís, á qui havían nomenat capitá general, y posan sobre de son sepulcre una espasa, y un notari li fa un requeriment pera que acepti el comandament pe 'l qual l' havian nomenat.

En uns documents que ha publicat un amich meu sobre aquells sitis, no veureu pas gayre el recort d' Espanya, sino de la relligió y del rey Ferrán VII (1). Poch patriotisme, donchs, pero molta exaltació relligiosa, y d' aquí aquells heroismes grandíssims.

En aquell temps y en moments de desgavell en que son pochs els que hi veuhen clar, entre aquestos pochs se destaca en Campmany, qui surt de Madrit; es un pobre escriptor que viatja á peu fins á Sevilla, ahont hi havia la Junta Central, y publica el folleto escrit l' any 1808: *Centinela con franceses*. En Campmany veu clara no sols la questió relligiosa, sino la questió del unitarisme francés que més que 'ls exércits ens invadia, y sas paraulas son dignes de figurar al devant de nostre renaixement; son tan notables, que no puch prescindir de llegirlas. Es la clarvidencia d'un home superior que ovira el futur domini del centralisme francés. Diu en Campmany:

«Igualarlo todo, uniformarlo, simplificarlo, organizar»lo, son palabras muy lisonjeras para los teóricos y aun »más para los tiranos. Cuando todo está raso y sólido y »todas las partes se confunden en una masa homogénea, »es más expedito el gobierno, porque es más expedita la »obediencia... En la Francia organizada, es decir, ahe»rrojada, no hay más que una ley, un pastor y un rebaño »destinado por constitución al matadero... En Francia no »hay provincias ni naciones, no hay Provenza ni proven»zales, Normandía ni normandos; se borraron del mapa »sus territorios y hasta sus nombres. Como ovejas que no »tienen nombre individual, sino la marca común del »dueño, les tiene señalados unos terrenos acotados ya »por riberas, ya por ríos, ya por sierras, con el nombre

(1) Grahit: *Reseña histórica de los sitios de Gerona de 1808 y 1809*. Gerona, 1894, dos tomos.

»de *departamentos,* como si dijéramos *dehesas,* y éstos di-
»vididos en distritos como si dijéramos *majadas...* Todos
»se llaman *franceses* al montón, como quien dice carne-
»ros bajo la porra del gran rabadán *imperial.* . . . .
. . . . . .

»¿Qué sería ya de los españoles, si no hubiera habido
»aragoneses, valencianos, murcianos, andaluces, asturia-
»nos, gallegos, extremeños, catalanes, castellanos, etc.
»Cada uno de estos nombres inflama y envanece, y de
»estas *pequeñas naciones* se compone la masa de la gran
»nación, que no conocía nuestro sabio conquistador á pe-
»sar de tener sobre el bufete abierto el mapa de España á
»todas horas.»

En aixó derrer Campmany s' equivocava. Napoleón coneixía ben bé á Espanya, com se veu en la primera proclama de D'Augerau: «Os vinch á treures del domini de Castella» deya als catalans, com havía dit als húngars que 's despertessin contra l' Austria. Ell que en sa joventut havía sigut separatista á Córcega sabía moure 'ls sentiments íntims de las antigas nacionalitats.

Se distingeix també un home que fou un precursor de la moderna poesía catalana, en Puigblanch, qui primer fou monjo y després lliberal dels més jacobins de las Corts de Cadiz. Puigblanch es un cas curiós: quan obra els ulls, estant refugiat á Londres, fa un projecte de confederació ibérica que no llegeixo pera no cansarvos, fent una organisació del Estat espanyol com podríam dir ara de la regeneració política d' Espanya, per medi d' un govern federal. Aquest home, en las Corts de 1821, també se parlá molt d' ell per un discurs que feu pera que á Catalunya no s' implantessin las quintas.

Pero aquesta corrent que gayre be podríam dir estar representada per la gent del Nort, va quedar desseguida feta enllá y ofegada. Campmany, Jovellanos, Dou y els homens de la Junta Central de Sevilla, tots proclaman la necessitat de donar á Espanya una constitució ab relació á sa naturalesa. ¿Constitució tradicional no 'n tením una? Donchs aixequemla. ¿Corts no'n teníam? Donchs veyém si

poden restablirse. Aquestos pensaments son els del manifest de la Junta Central de Sevilla.

Sí, es ben veritat, el dictamen de la Junta Central de Sevilla pera restablir les antigas Corts montadas al estil del dia, es un document notabilíssim; pero aquell pensament d' alt governant qu' hauría estalviat la guerra civil, fou una veu perduda en mitj del garbuix del any vuyt; pel demés el pensament de las Corts de Cadiz va neixer en un mal medi, per la influencia dels elements americans y semitas andalusos que varen poguer imposarse ab la seva abundosa y llampant oratoria, fent que las Corts fossin al cap de vall una assamblea de carácter jacobí á la francesa contra quals exércits justament llavoras Espanya es desangrava combatintlos.

S' acaba la guerra, torna Ferrán VII, l' any 1814 y tot seguit per influencias militars, se proclama el govern absolut, després esclata la revolució de l' any 1820.

Aquesta revolució del any 1820 es una de las més características y d' allí entench que devalla la historia dels partits politichs que han arribat fins á nostres dias.

Els soldats que s'en anaban ab en Riego cap á América se sublevan á Cabezas de San Juan; y comensa altre cop á Catalunya la guerra relligiosa; á Cervera se forma un aplech realista y surten de la Segarra partidas que destrueixen y invadeixen el Panadés al crit de «Anám per la fe», els hi diuhen els batallons de la fe; l' esperit relligiós que 'ls mou es indubtable.

En cambi mireu el contrast. Mentras aquestas partidas per tot diuhen lo mateix en sas proclamas, que son els defensors de la Iglesia y aquells documents més que documents de guerra ó politichs semblan documents eclesiástichs, veyém lo que passa á Barcelona.

Obrim un diari: *El Diario Constitucional* que du per lema *¡O Constitución ó muerte!* y en el primer foli trobém: «Reunidas las milicias en la Plaza de S. Jaime acuerdan ser desobedientes por un momento al gobierno constituído hasta que la obediencia fuese compatible con la salud de la patria...» (1)

---

(1) *Diario constitucional político y Mercantil de Barcelona.* 1 Janer de 1822.

Fa l' efecte de sentir l' himne de Riego.

Ja encesa la guerra relligiosa, proclaman la destrucció dels frares, dihuen que 'ls realistas volian robar la mare de Deu de Montserrat y la duhen á Barcelona, se suprimeix en totas las casas las capelletas dels cantons y 'ls rotols relligiosos. Uns y altres duyan las cosas al últim extrém de manera tan vista que no hi cap dubte que qui 's movia eran els mateixos partits que en temps del any vuyt y la revolució francesa, perque á la montanya corrían las partidas manadas per capellans y relligiosos y aixís feya parlar d' ell mossen Antón, dit el *trapense,* que es un tipo llegendari en la primera guerra civil. Antón Marañón era navarro y després d' una vida avalotada va ferse frare de la trapa. Anant devant de las partidas ab el Sant Crist y un fuet á la ma y á caball, semblava un home de la Edat Mitjana.

Ja vejeu els dos carácters ben marcats: á montanya el partit realista y el relligiós y en las ciutats els lliberals exagerant la nota antirelligiosa. Era la calamitat més negre y grossa que podía desferse demunt d' aquesta malaventurada terra.

Y cal pensar qu' això prengué á Catalunya una importancia gran.

Ve un moment que 's constitueix lo que s' en diu Junta Suprema ó regencia de la Seu d' Urgell: es un govern format pe 'l Baró d' Eroles, home notable que havia fet la guerra del any 1808, l' arquebisbe de Tarragona y un noble qual nom ara no 'm recorda y 's constitueixen en Junta Suprema de la nació y després en regencia.

Era Fransa que á sota ma els bellugava, pero sia com vulla hi ha un fet notabilíssim: la Junta Suprema de la Seu d' Urgell proclama en el manifest (agost del any 1822) dirigit á Espanya la mateixa tradició de Campany, Jovellanos, Dou y altres, deixada corre en las Corts de Cadiz, perque després de una forta discussió sostenint el Baró d' Eroles la necessitat de restablir las nostras antigas institucions catalanas acaban per posar en lo manifest las següents paraulas:

«Los fueros y privilegios que algunos pueblos mante-»nian á la época de esta novedad, confirmados por S. M. »serán restituídos á su entera observación, lo que se »tendrá presente en las primeras cortes legítimamente »congregadas.

»Para lograr el acierto y que la voz sensata de la na-»ción sea la que guíe nuestros pasos, serán convocados »con arreglo á los antiguos fueros y costumbres de la »Península representantes de los pueblos y provincias...»

Y altra vegada el contrast entre Barcelona y la montanya de Catalunya. A n' aquest manifest responía la Diputació lliberal de Barcelona ab un altre en catalá y 'ls hi deya ab un llenguatje vulgaríssim: «La anomenada junta »Suprema gubernativa del regne, composta de la mes vil »canalla que desde Fransa ha encés lo foch de guerra »civil entre nosaltres; aquella reunió infernal de pillos, »que te lo desvergonyiment de donar en nom del Rey »empleus y graus als Missas, Mossen Antóns, Romanillos »Romagosas Trapenses y altres bandolers ha promés en-»tregar á la mateixa Fransa en premi dels serveys que »esta li presta y que vosaltres no ignorau la Catalunya »Aragó y Navarra fins al Ebro» (1).

Fransa vetllava guaytant del Pirineu y en el moment oportú invadeix el Principat.

L' excércit francés es tan ben rebut per tot y encara més á la plassa de Girona que un general francés que l' any vuyt havía fet la guerra, en sas *Memorias* s'estranya de la manera que 'ls reben. A la guerra del any vuyt necessitaban dos batallons per dur una carta de Figueras á Bellaguarda, tres desde Girona y vuyt desde Barcelona, ara, escribía, els ordenansas anavan sols pels camins y ningú 'ls hi deya res. En fí á Girona els rebían ab lluminarias (2). Si hagués sigut una guerra política aixó no hauría succehit. Als que en temps de Napoleón I venen

---

(1) J. M. R. *Memorias para la historia de la última guerra civil de España*, Barcelona, 1826, tomo II, pág. 253.

(2) MARCILLAC: *Histoire de la guerre d' Esragne en 1823. Campagne de Catalogne*. Paris, 1824.

en nom d' una ideya antirelligiosa el país mogut per la ideya relligiosa, els rebutja, á aquestos que venen en nom de la relligió el país els reb ab aplaudiment. La entrada del francés en aquesta época es la proba més gran de que la guerra del any 1808 fou de relligió y no política ni patriótica com ens han volgut fer entendre.

Els partits polítichs catalans estaban formats y en moviment la seva trajectoria arriba ab el mateix carácter fins als nostres dias. Sempre la guerra relligiosa. ¿Qué foren els apostólichs del any 1827? ¿y la guerra civil dels set anys, y la crema dels convents del any 1835?

Era la pitjor tempesta que podía passar sobre aquest país, tempesta que bramula desde meytat del sigle XIX y que tantas cosas ha arrossegat y malmesas, tempesta que es la qu' ha posat l' Espanya d' avuy al aclapiment y agonía.

En aquest temps no cal parlar d' art, d' historia, de ciencia: no s' en sabía res. Es una época tristíssima.

Passém de llarch. ¡Valdament que may hagués existit!

Després de tot aixó ventém un cop d' ull á la destrucció que s' ha fet en el dret polítich de Catalunya.

Passa el cicló y ningú se recorda dels arbres que la ventada ha tirat á terra pera no tornar á brotar may més.

Aném passant revista dels aconteixements que son altres tants passos de nostra decadencia.

Del gran llibre de nostres constitucions van las fullas corrént esquinsadas y estesas pel fanch. Vegeu las que hem anat perdent una per una.

L' any 1812 s' estableix ben clar en la Constitució política que uns mateixos Códichs regirán en tota la monarquía, y s' amenassa suprimir tota la llegislació civil nostra.

L' any 1822 queda derogat el Dret penal catalá. Tot

lo anterior no resta importancia en lo que havía deixat Felip V: en el ordre intern conservém encara tota la personalitat, pero se mata el Dret penal que era la major gloria ab referencia á las llibertats individuals dels catalans.

L' any 1825 se foragitan de las escolas els llibres catalans y s' estableix una ensenyansa oficial uniforme á la castellana.

Desde l' any 1829 perdém el Dret mercantil y ab ell el monument del *Consulat de Mar* y 's publica el Códich de Comers copia de la llegislació francesa.

L' any 1834 se vol uniformar la jurisprudencia y s' estableix el «Tribunal Supremo de Justicia». Per tot se veu la inflor castellana: «Tribunal Supremo» en dihuen, com si en el mon hi pogués haver altre Tribunal Suprem més que el de Deu En altres terras en diuhen Tribunal de cassassió.

L' any 1837 desapareix lo que es verdaderament una joya de bells recorts de lo que havía sigut nostre poble: desapareix la moneda catalana. Això sembla que no te importancia, pero es el signe més caracteristich de la autonomía d' un país el batre monedas propias. Aquellas derreras pessetas catalanas batudas aquells anys ens recordan un tros de llibertat perduda.

Pero els cops més forts pera enderrocar la constitució antiga d' aquest país varen esser l' any 1845, any funestíssim, any no més comparable al 1714 en la nostre vida nacional. L' any 1845 es un moment trist, perque desapareixen grans cosas, no per causa del partit revolucionari, sino del partit moderat, que era el que deya que protegía la pau y l' ordre, pero també á la francesa. Aquest partit posa sobre aquest país el montatje d' una organisació novella, copia naturalment de Fransa, y Catalunya en toca las conseqüencias. Se suprimeix el catastre després de suprimir la Diputació única y crean las quatre Diputacions provincials. El catastre era una mena de concert económich: el país donaba una cantitat determinada al Estat espanyol, se recaudaba pe 'ls Ajuntaments y tenía una cantitat fixada de la qual no 's passaba.

Venen las Corts de 1845, y cap diputat catalá en protesta d' aquestas reformas. No haig de retreure la vergonya que representa el que sols un diputat valenciá fos el qui combatis contra aixó.

L' any 1845 també ens posan las contribucions generals d' Espanya y la tributació dels consums, y el mateix any se 'ns imposan las quintas y ab aquestas desapareix el servey lliure.

Y aném seguint aquest calvari.

L' any 1862, per l' article 25 de la lley del Notariat, se prohibeix la redacció de las escripturas en catalá; no cal dir la trascendencia qu' aixó te en l' ordre de la familia, fins en l' ordre de la literatura y en tots els ordres.

Empero ja es hora de que fassi punt en aquest inventari d' enderrochs y runas qu' es succeheixen, no recordantne d' altres que venen després com foren algunas de tant despotisme com la prohibició de fer obras exclusivament catalanas en el teatre, la de emetre bitllets de Banch els Banchs de Catalunya pera que pogués aixi establirse un Banch general d' Espanya que en lloch de ser regulador, tingués de ser un pertorbador del cambi, y cent altres més sabudas per ésser d' ara mateix. Aixó del privilegi del Banch era l' any 1872; pero á partir del any 1872 reparém que 'l mon ha caminat molt y las cosas han cambiat també moltíssim: una revolució se n' havia dut la monarquía y remogut l' Espanya.

¿Qué passa? Si alguna comparació pot aplicarse á lo que vull jo dir, recordaré que en la meva terra del Ampurdá, en las costas de Cap de Creus de bella nit, en el solistici d' estiu diuhen els pastors que quan acaban las clarors en las montanyas de ponent ja 's veu la suau y llunyana albada. En un moment tot s' ha enfosquit á ponent, pero casi sense solució de continuitat las clarors ja surten á l' altre banda, á Orient, en la ratlla del horitsó del mar Mediterrani.

Tal á Catalunya la mort y la nova vida nacional se tocan.

De la mateixa manera que la sortida del sol comensa ab cants d' aucells, comensa també el nostre país la seva renaixensa ab els cants dels poetas y ab el romanticisme literari y histórích, explendent y rosat com l' albada.

Sí; el romanticisme histórích es aquí, com á Alemanya, el principal factor de nostre renaixensa. A Alemanya ab el romanticisme histórích s' ha fet la patria nova; aquí la patria catalana.

Els renaixements romántichs é históríchs son sempre els que revifan als pobles.

Això s' ha vist á Alemanya, Austria, Bohemia. Aquest renaixement histórích es, fins no cal duptarho, el que du els trontolls y cambis de las nacions y de la humanitat en las grans épocas.

Fixemnos be en la Edat mitjana. L' esperit de la Biblia y la historia del poble de Israel es el que domina y serveix de exemple: posém per cas lo que passa en els discursos de Corts: els nostres reys d' Aragó treuhen exemples de historia judaica, y ¿quína relació tenían en la Edad mitjana ab las obras y escriptors bíblichs? Cap, y no obstant, al ideal de la historia bíblica se 'l transforma y constitueix una cosa nova que acaba essent l' esperít informador de tot el mon de els sigles mitjevals.

Ve després el Renaixement en el sigle XVI, que no es més que 'l somni, el desvari pera l' imperi romá: tota la organisació política es romana; y els homens de 1500, ¿qué tenían que veure ab Ciceró y August? Y á pesar de tot aquell enamorament per Roma, informa tot el renaixement ufanosissim en arts, literatura y política dels sigles XVI y XVII.

Ve un altre moment en la historia: la Revolució francesa, que es conseqüencia del enamorament romántich per Esparta y Atenas; d' un renaixement grech en art, literatura é historia.

¿Qué voleu mes? Quan els partits lliberals espanyols volen enfilarse retrauhen de l' historia de Castella els revolucionaris, els comuners del sigle XVI; y els comuners

de Castella, ¿qué tenían que veure ab las logias de carbonaris que menavan y movían las revolucions dels anys 1820 y 1840?

Y, senyors, en aquest renaixement histórích, palanca per alsepremar tot un poble y renovarli tots els seus sentiments de rassa, la seva ánima nacional, jo crech que devant de tot s' ha de posar l' estudi de nostres institucions, del Dret públich nostre que com heu vist es notabilissim y la mes gran gloria catalana.

Sempre ho he cregut d' aquesta manera y no d' altre.

Es una tasca comensada vint y set anys enrera ab un company que ja ha desaparegut de la vida terrena.

Sempre he cregut qu' hem de conservar y revifar aquest romanticisme, posant en primer terme lo més gran que ha tingut la nostre patria. No es res lo que ha produhit en arts y ciencias, al costat de la grandesa de sas institucions políticas.

Aquest ha sigut el motiu que m' ha dut vint y set anys després á retreure tot això en aquestas conferencias, que tant de bó serveixin pera contribuir á que s' emprengui l' estudi y exaltació de nostre Dret politich.

Y vosaltres, ¡oh joves! que haveu vingut á la vida ab ideyas més europeas que nosaltres, vull dir de la generació meva; vosaltres, que no haveu sortit de un raquitisme com el de la meva época; vosaltres, que si 'ns veyeu mourens per petitas passions y personalismes, prescindiune de nosaltres, perdoneunós, prescindiu de lo que fem y feu vía avant, penseu que sols hem tingut el desitj, no havém servit per res més que per ensenyarvos el camí. El camí está senyalat: de vosaltres y pera vosaltres ¡oh joves! es el pervindre, de vosaltres es el deslliurament de la patria.

ALGUNAS ERRADAS

Página 10.—*Quid Principis placuit legem habet vigorem*, ha de ser: *Quod Principi placuit legis habet vigorem.*

Pág. 14.—*Cristus imperante,* ha de ser: *Christo imperante.*

Pág. 15. – *Unuquaque gens*, ha de ser: *Unaquaque gens.*

Pág. 32, nota.—*Historia de la civilización*, ha de ser: *Estudio de la civilización.*

Págs. 119 y 147, notas.—*Delle revolution de Catalogna*, ha de ser: *Delle Rivolutioni di Catalogna.*

Pág. 223. — «Están organisadas diuhen» s' ha de suprimir el «diuhen» que passa mes avall «com diuhen autors eminents».

ÍNDEX

Págs.

CONFERENCIA PRIMERA.—L' antich Estat Catalá.—Com era un Principat y no una monarquía.—Las principals institucions políticas y el seu origen. 5

CONFERENCIA II.—La aristocracia, la burguesía y la democracia de l' antiga Catalunya. – El feudalisme y 'ls gremis. . . 25

CONFERENCIA III.—Drets individuals dels ciutadans del antich Estat Catalá. –Llibertats del home.—Llibertats de la casa y la familia. 51

CONFERENCIA IV.—Drets polítichs dels ciutadans de Catalunya, (ciutadania catalana, dret als cárrechs públichs, dret electoral, us d'armas y llibertats referents á la emissió del pensament, llibertat d' ensenyansa y d' imprempta).—Garantías. . 73

CONFERENCIA V.—Las antigas Corts y Parlaments de Catalunya. La seva historia y el seu poder. 101

CONFERENCIA VI.—Las antigas Corts y Parlaments de Catalunya.—Organisació.—Sistemas electorals.—Mandat imperatiu dels seus diputats.—Noticias del ceremonial de las Corts. . . 127

CONFERENCIA VII.—Las antigas Corts y Parlaments de Catalunya.—Oratoria y Literatura políticas de las Corts.—Els seus jurisconsults y tractadistas. 1

Págs.

CONFERENCIA VIII.—La Generalitat, General, ó Diputació única de l' antiga Catalunya.—Origen.—Poder.—La seva historia 173

CONFERENCIA IX.—La Generalitat, el General ó Diputació única de l' antiga Catalunya.—El sistema de Duanas, d'empleats y de contribucions. 191

CONFERENCIA X.—Els comtats, els valls ó cantons autónomos del antich Principat de Catalunya.—Veguerías.—La seva organisació. 209

CONFERENCIA XI.—Els Municipis Urbans de l' antiga Catalunya.—La República Municipal de Barcelona. 225

CONFERENCIA XII.—Organisació militar de l' antiga Catalunya per mar y per terra.—Exércits feudals.—Els almogávers.—La infantería dels municipis.—Poder naval de Catalunya.—Organisació de las sevas esquadras. —Servey militar lliure. —Implantació de las quintas 247

CONFERENCIA XIII.—El Sometent y 'l Sagramental de l' antiga Catalunya.—Procediments y organisació.—Fets de la historia del Sometent.—Milicias de la Unió. 267

CONFERENCIA XIV.—Estudi de la Confederació d' estats de la Corona d' Aragó.—Actas de unió dels Estats.—Nom.—Bandera.—Relacións dels Estats.—Idioma oficial de la confederació.—Unió personal del Principat de Catalunya al regne d' Espanya.—Desequilibri.—Centralisació.. 287

CONFERENCIA XV.—Resumen d' aquestas conferencias.—Punts principals del Dret públich catalá.—De com s' han anat perdent el Dret públich y las institucions politicas y llibertats de la antiga Catalunya.—Formació dels partits politichs moderns á Catalunya.—Guerras civils relligiosas.—Estat actual. 309

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02240 8895

BOUND

FEB 15 1947

UNIV. OF MICH.
LIBRARY